

Predstavy o svete vo vybraných prameňoch na Slovensku

© Slavistický ústav Jána Stanislava Slovenskej akadémie vied, v. v. i.
© Slovenský komitét slavistov

Vedecký redaktor a editor

prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.

Autorský kolektív

doc. PhDr. Erika Brtáňová, CSc., Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.

Mgr. Svetlana Šašerina, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.

prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.

doc. Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.

Recenzenti:

prof. PhDr. Ladislav Lenovský, PhD., Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda

doc. Mgr. Ivana Slivková, PhD., Filozofická fakulta Prešovskej univerzity

Mgr. Timotea Vráblová, PhD., Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.

Monografická práca *Predstavy o svete vo vybraných prameňoch na Slovensku* patrí k hlavným výstupom projektu APVV-18-0032 „*Mytologické predstavy o svete v naratívnych prameňoch na Slovensku v systéme slovanských jazykových a kultúrnych vzťahov*“.

ISBN – 978-80-974276-1-0

EAN – 9788097427610

Predstavy o svete vo vybraných prameňoch na Slovensku

Peter Žeňuch a kolektív

Bratislava 2023

Obsah

I. Predstavy o pôvode sveta a človeka:	
Úvod do problematiky (P. Žeňuch)	7
II. Predstavy o spravodlivom usporiadaní predkresťanského spoločenského systému Slovanov. Dva historiografické pohľady z 18. a 19. storočia (P. Žeňuch)	10
II. 1. Bohovia Slovanov a slovanské kresťanstvo v Rukoväti cirkevných dejín z konca 18. storočia od M. Bradača (P. Žeňuch).....	12
II. 2. František Vítězoslav Sasinek a jeho opis predkresťanských a kresťanských predstáv o usporiadaní spoločnosti a živote starých Slovákov (P. Žeňuch)....	20
II. 3. Prílohy (P. Žeňuch).....	26
II. 3. 1. <i>O slovanských národoch podľa M. Bradača</i>	26
II. 3. 2. <i>O mytologických počiatkoch Slovanov, o práve, spravodlivosti a správe podľa F. V. Sasinka</i>	43
III. Predstavy a myslenie človeka o usporiadaní, poriadku a fungovaní viditeľného i neviditeľného sveta (P. Žeňuch)	79
III. 1. Texty didaktickej povahy (P. Žeňuch).....	79
III. 2. Prílohy (P. Žeňuch).....	90
III. 2. 1. <i>Text Lucidára vydaného v Skalici v roku 1877</i>	90
III. 2. 2. <i>Text Lucidára v Rakošinskom spevníku z konca 17. a zo začiatku 18. storočia</i>	111
IV. Náboženské vzdelávanie a tradičná kultúra (E. Brtáňová)	126
IV. 1. Konceptia náboženského vzdelávania Štefana Lešku ml. (E. Brtáňová)	126
IV. 2. Príloha (E. Brtáňová).....	134
IV. 2. 1. <i>Ako má kresťan zmýšľať a konať</i>	134

V. Kresťanské predstavy o svete (S. Šašerina)	185
V. 1. O špecifikách sujetov v cyrilských rukopisných textoch pod Karpatmi (S. Šašerina)	187
V. 2. Prílohy (S. Šašerina)	195
V. 2. 1. <i>Narodenie Krista (A – D)</i>	195
V. 2. 2. <i>Ukrižovanie Krista (A – B)</i>	205
V. 2. 3. <i>Pád anjelov (A – C)</i>	210
V. 2. 4. <i>Pozemský raj</i>	225
V. 2. 5. <i>Tibet ako záhadná krajina</i>	228
V. 2. 6. <i>O neznámych národoch, ktoré žijú v ďalekých krajinách</i>	232
VI. Mytologické predstavy vo folklórnych naratívoch (K. Žeňuchová)	234
VI. Prílohy (K. Žeňuchová)	235
VI. 1. 1. <i>Černokňažník, čarnoknižník, černokrižník, chmurník, chmarňík, planetník, veterník</i>	235
VI. 1. 2. <i>Drak, šarkan, šarkaň</i>	238
VI. 1. 3. <i>Zmok, škriatok, rarášik, bôžik, kosper, džmil'</i>	241
VI. 1. 4. <i>Bohynka, boginka, divožienka, divá žena</i>	242
VI. 1. 5. <i>Víla, rusalka</i>	243
VI. 1. 6. <i>Vodník, hastrman, topolec, vodný muž</i>	245
VI. 1. 7. <i>Mora, zmora, mara, morena, hnetuch, gnava</i>	246
VI. 1. 8. <i>Striga, bosorka, ježibaba, čarodejnica</i>	248
VI. 1. 9. <i>Čert, diabol, pekelník, zlý duch, pluhavec</i>	252
VII. Záver (P. Žeňuch)	257
VIII. Pramene a literatúra	260
<i>Резюме</i>	266
<i>Summary</i>	268

I. Predstavy o pôvode sveta a človeka.

Úvod do problematiky

Kultúra a vnímanie spoločnosti v jednotlivých etapách jej vývinu sa petrifikuje v jazyku prameňov. Tradičné sociokultúrne prejavy neustále poskytujú možnosti na pomenúvanie profánnej i religióznej dimenzie myslenia a jeho kultúrnej kontinuity najmä pomocou jazykových prostriedkov. Všetky aspekty ľudského myslenia a vnímania sa opisujú, analyzujú, vysvetľujú práve v písomných pamiatkach.

Výskum slovesnej kultúry umožňuje pochopiť aj vzťah medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Pri výskume tejto problematiky sa nedajú obísť najmä tie myšlienkové prúdenia, ktoré v kontexte jazykového vývinu do značnej miery ovplyvnili aj historiografickú zložku opisov najstarších dejín slovan-ského myslenia o svete, o živote človeka v spoločenstve a o usporiadaní vzťahov v rámci neho.

Rozličné a na prvý pohľad zrejme kultúrno-historické súvislosti týchto procesov neraz významne ovplyvňovali vnímanie života človeka, ktorý predstavuje súčasť rozmanitých textov naratívnej tradície i literárnej kultúry. Z hľadiska výskumného zamerania je slovesná naratívna i literárna tradícia jedinečným a neopakovateľným zdrojom poznania počiatkov života každej národnej kultúry. V tomto kontexte slovesná kultúra pomáha vysvetľovať aj nadväzujúce kultúrne a civilizačné procesy, ktoré formujú aj súčasnú modernú spoločnosť.

Predstavy človeka o stvorení sveta, o živote a fungovaní spoločnosti, o rozvoji jednotlivca v rámci spoločnosti veľmi tesne súvisia s predstavami o usporiadaní sveta a života človeka v ňom. Formulovanie pravidiel spoločnosti sa neraz v ľudských predstavách spája s apodiktickým príkazom, ktorý je zrejmy, nepochybný, jasný a nezvratný a ktorý zároveň nepripúšťa žiadnu možnosť námietky, keďže ide o boží zákon či príkaz. Každý zákon je spravdla overený skúsenosťami spoločenstva, preto je aj súčasťou jeho kultúrnej pamäti. Napriek tomu, že príkaz či zákon sa v spoločenstve vníma ako daný, ako boží výrok proti zlým činom človeka a spoločenstva, aj každý priestupok voči zákonu sa pokladá najmä za hriech, ktorý vzniká ako prejav z neposlušnosti voči zákonu a príkazu. Práve z tohto dôvodu sa ľud-

ské predstavy o pôvode človeka, o pôvode spoločenstva, o jeho usporiadaní a o jeho živote odvodzujú z daností prirodzenej ľudskej povahy ako zo zákona založeného na svedomí. Je to vlastne akési východisko podstaty každého človeka, ktoré mu je dané už pri stvorení. Boh necháva človeka kráčať vlastnou cestou a hľadať správne smerovanie z nevedomosti dovtedy, kým blúdiaci človek alebo blúdiace spoločenstvá nepocítia nevyhnutnú potrebu spoznať skutočnú a pravú Božiu vôľu ako pravidlo. Aj preto systém ľudskej spoločnosti a priestupky jednotlivca voči spoločenstvu sa odzrkadľujú vo svedomí. Už apoštol Pavol v Liste Rimanom (2, 14) poukazuje na to, že tí, ktorí nedodržiavali zákon, bez zákona aj zahynuli, ale tí, ktorí zákon poznali a prestupovali ho, majú byť podľa tohto zákona súdení. Takýmto spôsobom sa pranieruje pochybenie človeka ako náboženský priestupok. Odhaľuje sa pritom najmä duchovný pôvod každého takéhoto priestupku a zároveň sa zviditeľňuje a ozrejmuje aj zdroj neposlušnosti voči pravidlu ako zákonu.

Publikované texty a komentáre prinášajú v prítomnej knižnej práci predovšetkým úvahy o tom, že z jednotlivých textov nemožno vylúčiť obraz o živote človeka. Neuprednostňuje sa subjektívne rozprávanie autora, ale zdôrazňuje sa objektívnosť zobrazovaného motívu a témy. Publikované ukážky textov prameňov sú žriedlom pre ďalšie aktuálne a temporálne ukotvené poznávanie slovesného materiálu, ktorý poskytuje celý rad možností aj na jeho ďalšiu vedeckú analýzu a interpretáciu. Nejde teda o akési nekontrolované skladanie sekvencií a poznatkov, ale o prezentáciu myslenia človeka v konkrétnom časopriestore, v ktorom sa odráža historicky verifikovateľný obraz o stave poznania aktuálneho myslenia človeka o sebe samom, o spoločnosti s dôrazom na stupne jej kultivácie a poznávania materiálneho i duchovného sveta.

Cieľom je podať obraz o človeku a o jeho zušľacht'ovaní a zdokonaľovaní sa v myslení a senzualite, ktorá je nevyhnutná pre ďalšie racionálne myslenie. Postupná vyspelosť spoločnosti ponúka nové riešenia na pochopenie nepoznaných javov a prispieva aj ku komplexnej interpretácii sveta. Využitie takýchto poznatkov poskytuje priestor pre nové poznávanie a ďalšiu kritickú analýzu štúdiom nadobudnutých skúseností. Aj v súčasných dielach mnohé tieto poznatky predstavujú východisko pre nadväzujúcu kultiváciu človeka.

Predložená knižná publikácia prináša obraz o kontinuite kultúrno-historického myslenia, o kolektívnej historickej pamäti, o duchovnom rozmere prirodzenosti človeka, ktorého potreby sa naplňajú prostredníctvom profánneho i sakrálneho poznávania sveta. Neustálou potrebou človeka je naplniť svoj život rozmanitými poznatkami získanými zo sociálnej inte-

rakcie a prostredníctvom kultúrnych kontaktov. Prirodzenú ľudskú otázku o pôvode života človeka nemožno preto zredukovať na súkromnú či individuálnu sféru jednotlivca, lebo ide o asociatívnu tému zameranú na hľadanie zmyslu ľudského života, dôvodov konkrétneho konania človeka a podstaty ľudského spoločenstva, rodu, rodiny, národa. Porozumieť vzťahom jednotlivca a spoločenstva je určujúcim princípom poznania sociálnej kohézie, ktorú vyjadrujú rozmanité väzby, práva a povinnosti členov konkrétneho spoločenstva a pod. Práve táto úroveň poznávania spoločenstva je nevyhnutná pre uplatnenie princípu objektívnosti pri rozlišovaní kategórií dobra a zla, práva a pravdy, lásky a nelásky v spoločnosti a rovnako aj voči všetkým jej členom. Sociálna kohézia a rozmanitosť pritom vytvára princíp formovania kolektívnej kultúrnej pamäti a identity, ktorá sa skladá z tradície a jazykového myslenia o dejinách.

II. Predstavy o spravodlivom usporiadaní predkresťanského spoločenského systému Slovanov Dva historiografické pohľady z 18. a 19. storočia

Rozmanité predkresťanské zvyky, obyčaje a predstavy mnohí stredovekí i neskorší novovekí kresťanskí učitelia, kazatelia, cirkevní historici či cirkevní právnici nielenže náležitým spôsobom opísali a analyzovali ich, ale zároveň im pripísali aj špecifický didaskalický výklad. Takéto výklady sa dostali aj do rozmanitých kázňových alebo aj historiografických textov, napr. do kroník, legiend a učebníc dejín, ktoré sa používali najmä v kňazských seminároch, v ktorých sa na svoje povolanie pripravovali práve kňazi a vtedajší vzdelanci. V takýchto edukačných historiografických spisoch sa mnohí autori venovali nielen dejinám cirkvi, ale v rámci dejín cirkvi sa venovali aj starobylým mytologickým predkresťanským predstavám o pôvode človeka a sveta, ktoré sa udržali v ľudovom tradovanom religióznom povedomí. Tieto didaktizujúce príklady a výklady, ktoré sú známe podnes, pochádzajú napríklad z normatívnej cirkevnej literatúry, ktorá je nielen rozsiahla, ale aj poučná a vo svojej podstate dokumentačná. J. Dynda ich hodnotí ako dôležitý zdroj poznania o slovanskom pohanstve, keďže nemáme dostatok pôvodných správ historiografického charakteru.¹ Najväčšia časť informácií o slovanskej mytológii a pohanstve preto pochádza najmä zo zápisov jednak cudzích kronikárov, jednak zo zákazov, resp. prohibície rozmanitých praktík, ktoré pretrvali alebo fungovali v ľudovej religiozite.² Historická rekonštrukcia slovanských mytologických predstáv je preto aj dnes viac-menej založená na celom rade fragmentov, hypotetických údajov a úvah, ktoré neraz súvisia s prenesením či transformáciou pohanstva v ľudovom folklóre, ktorý je však už veľmi poznačený či, lepšie povedané, prevrstvený kresťanstvom.

¹ Dynda, J.: Slované pohanství ve středověkých latinských pramenech. Praha: Scriptorium, 2017 a Dynda, J.: Slované pohanství ve středověkých ruských kázáních. Praha: Scriptorium, 2019.

² Dynda, J.: Slované pohanství ve středověkých latinských pramenech, c. d., s. 17.

Mnohé slovanské tradičné zvyky sú často známe práve z kontextov symbiózy mytologických a kresťanských predstáv. Keďže tradičné ľudové zvykoslovie nemá svoje korene iba v jednej duchovnej kultúre, môže svedčiť o neustálom prestupovaní, ba až fúzii pohanstva do kresťanstva práve v jednotlivých národných a ľudových kontextoch. Vzhľadom na toto poznanie možno po dôkladnej analýze rozmanitých písomných prameňov overiť najmä tie poznatky z oblasti aktuálnych výskumov slovanskej mytológie, ktoré ponúkajú etymológovia, etnológovia, alebo aj folkloristi, a tak rekognoskovať, analyzovať a rekonštruovať ich sémanticko-obrazový systém. Do okruhu dokumentačného historiografického písomníctva treba jednoznačne zaradiť práve dejiny napísané o kresťanskej cirkvi. Cirkevné dejiny sa ako osobitná vedná disciplína v Európe rozvíjajú od najstarších fáz raného stredoveku, ktorý je už spätý s kresťanstvom. Dejiny cirkvi slúžia ako dôležitá argumentačná báza aj pre dejiny národov a štátov.

Prvé európske kresťanské kráľovstvá vznikali z ideového podložia kresťanstva, nadväzujúc na teokratické predstavy o svojom pôvode. Treba vedieť, že aj tí, ktorí tieto dejiny písali a prostredníctvom nich tak objektivizovali kresťanský štát a teokratickú vládu, vychádzajú z myšlienkového a vieroučného rámca, ktorý je založený najmä na kresťanskom učení, a teda je apriórne kriticky nastavený voči mytologickým predstavám a pohanstvu. Napriek tomu celý rad historiograficky založených kresťanských výkladov pôvodu ľudskej existencie, vývinu štátov, formovania vlády a uplatňovania zvykového i kresťanského práva a spravodlivosti sa neobišiel bez opisov kresťanského, ba i predkresťanského formovania národa.

Predkresťanský horizont a Starý zákon pritom poukazujú na zjednocujúce antropologické východisko predstáv o jednom pôvode všetkých národov sveta. Tak sa to podáva aj v najstaršej biblickej udalosti, ktorou je potopa a obnova tvorstva na zemi. Vznik národov preto aj podľa tohto kresťanského výkladu cirkevní historici hľadali v novom Božom požehnaní človeka prostredníctvom Noemových synov, ktorí sa po potope stali praotcami národov vtedy známeho sveta.

II. 1. Bohovia Slovanov a slovanské kresťanstvo v *Rukováti* cirkevných dejín z konca 18. storočia od M. Bradača³

Žiadne dejiny spoločnosti, ani svetské a ani cirkevné, a priori nezavrhujú mytologický rozmer pôvodu akéhokoľvek národa a nevnímajú ho ako heretický či pohanský, ale chápu ho ako súčasť vlastnej historickej tradície, v ktorej sa potvrdzuje spojenie národa s jeho pôvodom a pravlasťou. Aj Biblia približuje stvoriteľské dejiny ľudstva komplexne a ukazuje z nich to, čo je nevyhnutné pre poznanie pôvodu ľudského života a kresťanského národa. Moderný kresťanský národ žil v minulosti a podnes žije aj zo zdrojov starovekého kultúrneho myslenia a predstáv o svete ako východiska vlastných duchovných dejín a tie sú predsa podnes v európskom kontexte inšpirované židovsko-kresťanským monoteizmom. Práve výklad M. Bradača (1740 – 1815)⁴ nadväzuje na predkresťanskú prahistóriu ľudstva, v ktorej nachádza súvislosť s dejinami starovekých národov. Dejiny cirkvi sú práve preto najmä dejinami udalostí, ktoré zobrazujú ľudskú kultiváciu sveta vrcholiacu v kresťanstve. Aj z tohto dôvodu sú literárne pramene s mytologickým obsahom aj v oficiálnej cirkevnej spisbe plne v súlade s duchom dejín a tradíciou európskych národov, ktoré svoj rozvoj spájajú so západným alebo východným kresťanstvom a civilizáciou.

Dejiny kresťanskej cirkvi nie sú však len súborom historických udalostí, ktoré nereflektujú nové poznatky historickej vedy. Práve naopak, netreba ich chápať iba v zmysle starovekého spôsobu písania dejín, keď teologický a teokratický výklad dejinných udalostí slúžil na potvrdenie víťazstva práva a vlády Boha. Víťazstvo kresťanského práva a vlády sa v dejinách cirkvi zračí v historickom diele mukačevského historika Michala Bradača z konca 18. storočia, ktoré slúžilo ako základná edukačná príručka pre budúcich kňazov v užhorodskom učiteľskom a kňazskom seminári. V tomto

³ Text príslušných paragrafov (§ 7 – 27) pozri v prvej hlave tretieho zväzku Bradačovej *Rukováti*, ktorý vydávame aj tu v prílohe podľa našej edície Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – Rukováť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачъ – Спвтомъ Исторіи Церковныхъ. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae. Vol. VIII. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov, 2021, s. 308-327.

⁴ Je zakladateľom gréckokatolíckej kritickej historiografie. Vyučoval v užhorodskom kňazskom seminári a v období „zlatého veku“ Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva na prelome 18. a 19. storočia úzko spolupracoval s osvieteným gréckokatolíckym biskupom Andrejom Bačinským (1732 – 1809).

Bradačovom diele s názvom *Rukoväť cirkevných dejín* (*Снвтомъ Исторiи Церковныа*) sa nachádza aj základný opis mytologického panteónu Slovanov. Toto historické didaktické dielo M. Bradača vyšlo v edičnej sérii Monumenta Byzantino-Slavica et Latina Slovaciae v roku 2021 ako jej ôsmy zväzok. Dejiny Slovanov a jednotlivých slovanských cirkví sa v ňom predstavujú ako prirodzená súčasť dejín ľudstva a cirkvi a tak sú aj interpretované v tomto obsiahlom historicko-edukačnom spise z konca 18. storočia.

V príslušnej časti Bradáčovho kompendia (v 3. zväzku rukopisného diela, v jeho prvej hlave a v § 7 – 27) sa zdôrazňujú najmä vzťahy, ktoré formovali slovanské kultúrno-religiózne povedomie, pričom východisko slovanskej religiozity M. Bradač vidí v religióznych prejavoch predkresťanského človeka, ktoré sú zamerané na poznávanie pravého Boha. Predmetnú túžbu M. Bradač vykladá ako zjednocujúcu aj pre predkresťanské myslenie Slovanov, ktorí dnes už žijú či už v kontexte západnej, alebo východnej kresťanskej tradície.

M. Bradač sa venuje aj vzťahu človeka k vnímaniu Božej pravdy a Božej vlády a predstavuje ich ako dve nevyhnutné súčiastky či princípy predstáv o spravodlivom usporiadaní sveta a ľudskej spoločnosti aj v predkresťanskom období. Duchovné kresťanské hodnoty však pokladá za moderné, nové a účinné, keďže sú spravodlivé aj pri usporiadaní vzťahov v spoločnosti, preto predstavujú revitalizačný zdroj pre budúci život spoločnosti.

V § 7 – 8 M. Bradač hovorí o tom, že Slovania sa rozdelili podľa svojej reči na Rusov, Poliakov, Moravanov, Čechov, Slovenov, ktorí sa teraz nazývajú Tóti alebo Slováci, potom na Bulharov, Ilýrov, Chorvátov, Srbov, Dalmatíncov a ďalšie jazyky (rozumej národy, reči či podrečia). Všetci Slovania tak aj podľa M. Bradača pochádzajú z jedného plemena a ich jazyk vychádza zo spoločného základu, ako o tom písali aj mnohí antickí historici pred ním, na ktorých sa M. Bradač v práci odvoláva. Slovania sa však zmiešali aj s inými národmi a mnohé kmene boli alebo podnes sú ešte pod cudzou vládou, no nič to nemení na tom, že ich spoločným označením je pomenovanie, ktoré si sami dali – Slovania.

Pôvod Slovanov aj podľa M. Bradača má biblický pôvod a jeho zrodenie Bradač prisudzuje Jafetovi, jednému zo synov Noeho. Slovania sa totiž ako potomkovia Jafeta po biblickej potope rozšírili predovšetkým v okrajových častiach západnej Ázie, ale najmä v Európe, kde podnes tvoria veľký a kompaktný celok. Slovania sú síce etnicky diverzifikovaní, keďže žijú v rozmanitých kráľovstvách a štátoch, ale z hľadiska jazyka sú kompaktní. Bradač tiež hovorí o tom, že v Jafetovi ako ich pôvodcovi sa potvrdzuje naj-

mä ich biblický pôvod, o čom svedčia aj antickí historici.⁵ Takýto biblický pôvod predurčil Slovanov na prijatie kresťanského učenia a na uplatňovanie a rozvíjanie kresťanských hodnôt práva i spravodlivosti.

V § 9 – 12 sa uvádza, že od Jafeta až do Kristovho narodenia o rozšírení plemien a národov neexistuje veľa hodnoverných poznatkov. Možno sa však pri opise ich pôvodu opierať najmä o diela antických historikov, z ktorých Strabón (žil v prvom storočí pred Kristom)⁶ práve o Slovanoch uvádza, že už Alexander (Macedónsky) mal ženu Roxanu (Roxolanu), ktorá pochádzala zo slovanského kmeňa. Podľa legendy, ktorú M. Bradač cituje od A. Rattkaja (1612 – 1666),⁷ už Alexander, syn slávneho Filipa Macedónskeho, priznal Slovanom slobodu osobitným diplomom za skutky, ktoré mu preukazovali pri rozširovaní jeho ríše a za to, že mu poskytovali ochranu. Z vďaky im preto dekrétom udelil právo slobodne žiť. Vymedzil im aj priestor od severu Európy po okraj (Stredozemného) mora a všetky kmene žijúce v tomto priestore Slovanom podriadil.

Po Kristovom narodení, ako o tom ďalej píše M. Bradač, sa tento slovanský národ preslávil najmä v boji s mnohými inými národmi, nad ktorými vládli aj rímski a grécki králi. Nakoniec tento slovanský národ sa v mnohých bojoch nielen preslávil, ale aj unavil. Upokojenie tohto výbojného národa nakoniec podľa Bradača spôsobilo aj jeho rozhojnenie v priestore, ktorý mu podľa vyššie spomenutej legendy bol určil Alexander Macedónsky, a tak Slovania žijú od severu až k moru a až k západným krajom, ktoré však už obývajú iné silné národy. Za svoju odhodlanosť, činy a veľký rozmach sa slovanský ľud vyznamenal veľkou slávou, preto aj v pomenovaní tohto národa – Slovania – je podľa tejto legendy vyjadrená ich hrdosť.

Slovanský národ sa vzchopil až v 6. storočí po Kristovi, keď začal hľadať nové kraje a vrchy, kde sa ešte viac rozhojnil a naplnil ho svojím ľuďom. Na týchto nových miestach a vrchoch si vyvolil svojich vladykov, vládarov a kniežatá. Rozšírenie Slovanov od Arménie až do Európy M. Bradač spája

⁵ Podľa M. Mareka „táto biblická teória však nemá svoj pôvod v dobe tzv. barokového slavizmu a jej autormi zrejme ani neboli ľudia slovanského pôvodu. Stretávame sa s ňou oveľa skôr, už Arab al-Māsūdī v polovici 10. storočia píše vo svojej správe o Slovanoch, že „Slovania pochádzajú od Madaia, syna Jafeta, syna Noemovho. Od neho odvodzujú všetky slovanské kmene svoj pôvod a z neho vychádzajú ich rodokmene.“ Porovnaj Marek, M.: *Národnosti Uhorska*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2011, s. 15.

⁶ Starogrécky historik, geograf a filozof, ktorý vo svojom diele *Geographica* opisuje najstaršie národy Európy.

⁷ Záhrebský kanonik a cirkevný historik; napísal dielo *Memoria regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae* (Záhreb 1652, Viedeň 1772).

s prekročením rieky Don a rieky Tisy v Karpatoch. Odvoláva sa pritom na jezuitského historika Timona uhorského (Samuel Timon, 1675 – 1735),⁸ ktorý poukázal na to, že Slovania sa tak usadili aj v Panónii a pod Karpatmi a rozhojnili sa v krajoch dnešnej Oravy, Liptova, Zvolena, Tekova, a v oblastiach od Poľska až po Dunaj pri Vacove, ba naplnili životom aj susedné kraje dnešného Poľska, Moravy, Česka Pomoranska, Meklenburska, ba prenikli aj do susediacich pohraničných krajov, v ktorých však už splynuli s tamojšími národmi.

V krajoch obývaných Slovanmi sa zrodili nové provincie, kniežatstvá a kráľovstvá. Známa je podľa M. Bradača najmä Ruská monarchia, Poľské kráľovstvo a České kráľovstvo, ďalej Moravské a Sliezske kniežatstvo a tiež rozmanité kráľovstvá a panstvá v Bulharsku, Slavónsku, Chorvátsku, Bosne, Srbsku a Dalmácii. O pôvode všetkých týchto kmeňov píše aj Konštantín Porfyrogenetos (905 – 959)⁹, ktorého M. Bradač cituje a podľa ktorého cituje aj ďalších byzantských učencov a historikov, spomínajúcich príchod Uhrov do dunajského priestoru v čase, keď už v Panónii sídlili Slovania, Chorváti, Srbi a Bulhari.

V § 13 – 16 sa pertraktujú rozmanité legendy, pomocou ktorých M. Bradač vysvetľuje pôvod a pomenovania slovanských kmeňov a ich kráľovstiev, napríklad bratia Čech a Lech vystupujú ako zakladatelia českého a poľského národa. Podľa Bradača niektorí podnes volajú Poliakov aj Lechovia alebo Lachovia. Ďalej hovorí o tom, že už pred príchodom Čechov do ich súčasného kraja, žil v ňom keltský kmeň Bójov, a preto tento kraj, nie tu žijúci slovanský národ, sa podľa latinských historikov podnes nazýva Bohemia (lat. Boiohaemum).

Ani pôvod ruského kmeňa a zakladanie kniežatstiev nie sú podľa M. Bradača ešte dostatočne jasné. M. Bradač uvádza, že o nich už písal poľský historik I. Kulčinský (1707 – 1747),¹⁰ ktorý začiatky ruského kmeňa

⁸ Jezuita, polyhistor slovenského pôvodu, pedagóg a zakladateľ kritickej historiografie. K jeho dielam patrí najmä *Imago antiquae Hungariae* (Košice 1733). V pohľade Samuela Timona na kresťanské dejiny Uhorska sa možno stretnúť so slovenským povedomím a oduševnenou obranou slovenskej identity v Uhorsku. V Bradačovom diele možno nájsť inšpiráciu v Timonových výkladoch autochtónnosti Slovákov v stredodunajskom priestore a významnom podiele Slovákov na vzniku uhorskej vlasti.

⁹ Byzantský cisár, ktorý v diele *O spravovaní ríše* uvádza údaje o rozličných krajoch a národoch susediacich s Byzanciou. V spise sa uvádzajú aj údaje o Veľkej Morave, Kyjevskej Rusi a iných slovanských krajoch.

¹⁰ Bol baziliánskym mníchom, významným činiteľom gréckokatolíckej cirkvi v Bielorusku, Poľsku a na Ukrajine. Pôsobil najmä ako hagiograf a cirkevný historik.

spája s predstavou, že jeho hlavnou exponentkou bola kňažná Tomira, ktorá podľa legendy bojovala na čele ruských kmeňov proti perzskému kráľovi Xerxesovi. Silu Peržanov i Rusov poznal aj Alexander (Macedónsky), keď s nimi nakoniec uzavrel mier. Z ruského kmeňa si potom povolal za ženu Roxanu, od ktorej podľa ľudovej etymológie, ako o tom píše aj M. Bradač, pochádza aj pomenovanie ruského národa (Roxolani). Zakladateľom kmeňa Roxolanov však bol istý Ros alebo Rus, ktorý bol tiež bratom istého Kyja. Ten podľa ďalšej legendy založil slovanské mesto Kyjev. Bratom, synom či vnukom Kyja bol podľa M. Bradača aj Čech, ako praotec a zakladateľ českého národa, a tiež Koreb alebo Choreb. Práve táto predstava o pôvode Slovanov spája tento národ s antickou mytológiou.

Bradač ďalej vysvetľuje tiež zrodenie Novgorodu a počiatky vlády Rurika, ktorý zanechal mestu syna Igora, namiesto ktorého však vládol jeho poručník Oleg. Oleg však pre mocibažnosť zavraždil kyjevské knieža a zjednotil tak novgorodské a kyjevské dŕžavy a sídlo kniežatstva ustanovil v Kyjeve. Premohol však aj iné kmene, napr. Drevľanov, Severanov a ďalších, ktorých pripojil ku Kyjevu. Bradač, citujúc letopisca Nestora (1056 – 1114),¹¹ poukázal aj na to, že kyjevské knieža bojovalo tiež proti Konštantínopolu. V bojoch proti Grékom však po Olegovej smrti pokračoval jeho syn Igor, ktorý mal ženu Oľgu a syna Sviatoslava. Oľga síce prijala kresťanstvo, ale jej syn ostal až do smrti pohanom, hoci sa ho matka snažila presvedčiť, aby tiež prijal kresťanstvo. Sviatoslav mal synov Olega, Jaropolka a Vladimíra. Vladimír vládol v Novgorode, no z Novgorodu sa po vnútorných a rodinných bojoch vrátil do Kyjeva a stal sa prvým kresťanským vladárom, preto je medzi ruským ľudom podnes veľmi uctievaný.

M. Bradač hovorí o tom, že pomenovania slovanských národov a kmeňov sú staršie i novšie a jednotlivé slovanské spoločenstvá si ich buď dali sami, alebo vyplynuli z ich povahy a charakteru. O pôvode týchto pomenovaní svedčí Joachim Pastorius (1611 – 1681),¹² ktorého Bradač cituje práve vo svojich dejinách. Podľa M. Bradača majú mená slovanských národov a kmeňov rozmanité podoby, pričom za slovanské kmene pokladá Skýtov, Sarmatov, Venetov, Antov. Aj Rutheni, ktorí žijú v karpatských horách spolu s Podhoranmi, sú podľa M. Bradača rovnaký kmeň ako kmeň Slovenov,

¹¹ Bol mníchom Kyjevsko-pečerskej lavry a prvým ruským letopiscom, autorom spisu *Повѣсть временныхъ лѣтъ*.

¹² Bol diplomatom, historikom a spisovateľom; Pastorius vysvetľuje aj pomenovania slovanských národov a v diele *De originibus Sarmaticis* (Gdansk 1685) vysvetľuje vývin Poliakov zo sarmatského kmeňa.

Poliakov, Moravanov, Bulharov, Chorvátov (Rácov), Dalmatíncov, ktorí sú spojení aj s krajinami, v ktorých žijú a pôsobia.

Krátku časť M. Bradáč vo svojom kompendiu o dejinách cirkvi venuje aj slovanskému predkresťanskému panteónu bohov (pozri tu § 17), ktorý rozdeľuje na dve epochy. Prvú epochu predstavujú bohovia: *Znič* alebo *božský Oheň*; *Korcha* alebo *Eškulpius*, ďalej domoví bôžikovia či duchovia, ale patrí sem aj mytologický boh stád *Volos* (*Veles*), ďalej tu zaraďuje bohyňu lásky *Zenobiju* (*Zenoviju*), boha úrody *Kupalu*, bohyňu počasia *Pogodu*, ktorá sa podľa M. Bradáča dnes už nazýva *Pochvist*, *Pozvizd* alebo *Vichor*. Aj k pomenovaniu slovanskej bohyně *Lady M.* Bradáč pridáva vysvetlenie o pôvode jej mena. Píše, že bohyňa *Lada* je bohyňou spojenia dvoch pohlaví, preto má dve deti – syna a dcéru, ktorí sa volajú *Lelia* (*Лелия*), ktorá vzbudzuje medzi ľuďmi lásku, a *Polelia* (*По=лелия*). *Polelia* podľa Bradáčovho výkladu je v poradí druhou mytologickou postavou lásky, čo vyplýva aj z toho, že jej meno *Polelia* predpokladá aj jej príchod „po *Lelii*“. So svojím súrodencom *Leliou* sa však naplno zjednocuje, zladuje sa, a preto sa matka obidvoch volá *Lada*. Podľa M. Bradáča je *Lada* najmä bohyňou súladu, vzájomnej úcty a lásky. A ako píše, s jej menom súvisia slová *laditi* a *poladiti*, ktorých význam je „súlad, harmónia, súzvuk, zhoda“. M. Bradáč sa tiež pristavuje aj pri pomenovaní ďalšej mytologickej bohyně *Leda* (*Ледя*), resp. *Led* (*Ледь*). Jej sviatok je podľa Bradáča prenesený do kresťanského vianočného zvykoslovía a spája sa s *koledovaním* a *koledou*. Bohyňa *Leda* sa dnes nazýva *Koleda* (*Колёда*, *Коллада*) a podľa Bradáča je bohyňou pokarhania za nespravodlivé skutky, preto je napr. aj bohyňou sporov a bitiek. Práve pokarhanie má podľa Bradáča viesť k obráteniu človeka, k čistote a belosti, a azda preto M. Bradáč v tomto jej pomenovaní vidí vyjadrenie túžby človeka po splnení práva na spravodlivú výhodu a nápravu. Jej sviatok sa podľa M. Bradáča už od predkresťanských čias spájal s 24. decembrom.

Druhú epochu slovanských mytologických bohov predstavuje opozícia vzťahu dobrého a zlého boha. Boha ako najvyššiu bytosť zosobňuje jednota *Bieleho* (dobrého) a *Čierneho* (zlého) boha. Biely boh je podľa Bradáča pôvodcom a tvorcom boha zlého. Bohom bohov a ľudí je *Perún*, ktorého M. Bradáč, ako tvrdí, pozná najmä z ruských letopisov. Práve v ruských letopisoch sa *Perún* pokladá za najvyššieho boha pre bohov i pre ľudí. Je to však aj boh hromu a búrok. Ľudia mu ako obety prinášajú najmä dobytok, vladári a vojaci mu obetujú zajatcov a niekedy prvorodené potomstvo. Chudobní mu obetovali svoje ostrihané vlasy a muži dokonca aj svoje ostrihané brady, ktoré prinášali k nohám sochy, ktorá *Perúna* zobrazovala. Bradáč

cituje nejaký bližšie neurčený ruský letopis, keď uvádza aj ďalšie údaje o tom, že práve socha Perúna bola prvá zničená na príkaz Vladimíra, kresťanského vladára Rusi, ktorý ju nechal priviazať za konský chvost, vláčiť po zemi, biť, oplúť a nakoniec zhodiť do Dnepra.¹³

Do panteónu bohov druhej epochy slovanskej mytológie Bradač zaraďuje aj *Dažboga*, ktorého pomenúva ako *Dajbog* (Дайбогъ), ďalej je to *Silný boh* (Сильный богъ), od ktorého svoje meno odvodzujú Venéti ako Giganti, ktorých zas iní uctievali ako bohov práve pre ich silu „ѡкоудоу и Венсты, т. е, Gigantes во бозъхъ почтены быша.“¹⁴ Bradač hovorí o tom, že Slovania mali aj svojich bohov lesa, ku ktorým patria najmä bohyne Rusalky a ďalší menší bohovia, ktorí sídlia v lesoch, hájoch, pri vodách, pri prameňoch riek. Spomína však aj bohyňu *Kikimoru*, ktorá vládne snom (БОГИНА СОНІЙ) a ktorá môže ľuďom ničiť život tým, že ich v noci straší a nedovolí spať. K malým bohom Bradač zaraďuje aj boha, ktorý je známy pod menom *Detinec* (Дѣтинець). V súvislosti s ním Bradač hovorí, že je to boh, ktorého uctievali v Novgorode a jeho význam sa spája so základným kameňom budúcej stavby. Ďalší bohovia a bohyne, ktoré Bradač vymenúva, sú: *Proved* (Проведъ) alebo *Provid* (Провидъ), ktorý má dar prorokovať budúcnosť, tiež *Baba Jaga*, ktorá je vládkyňou podsvetia (БОГИНА ПРЕИСПОДНИ[ХЪ]), za matku bohov Bradač pokladá *Zlatú babu* (Золота Баба), ďalej je to boh *Svetovít* ako boh svetla (СВѢТОВѢДЪ, БОГЪ СВѢТЛОСТИ), ďalej *Triglav* a iní bohovia, najmä *Радегастъ*, *Дзѣва*, *Хорсъ*, *Мокиа*, *Стрыбо[гъ]*, *Семаргъ* a pod. Vo svojom výklade k slovanskému panteónu M. Bradač poukazuje na to, že mená mytologických bohov Slovanov sú síce slovanské, ale ich pôsobenie a vláda súvisí s dávnou antickou mytológiou a mytologickými predstavami Grékov.

Hlavnú osnovu výkladov predstáv o spravodlivosti, práve a o usporiadaní a hierarchizácii života spoločnosti v Bradačovej *Rukoväti* predstavujú paragrafy § 18 – 27, ktoré sa zameriavajú na priblíženie a opis kristianizácie Slovanov. Východisko pre nové a spravodlivé spoločenské i duchovné usporiadanie slovanského spoločenstva vidí M. Bradač v kontexte kristianizácie obyvateľstva na strednom Dunaji a na Veľkej Morave. Poukazuje najmä na dôležitosť slovanskej cyrilo-metodskej misie, ktorá spôsobila tiež pokresťančenie ostatných slovanských krajov a štátov, a to vďaka zrozu-

¹³ Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачъ – Слѣтомъ Исторіи Церковныа, с. d., s. 316.

¹⁴ Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачъ – Слѣтомъ Исторіи Церковныа, с. d., s. 316.

mitel'nému jazyku Biblie, pričom tu spomína najmä Bulharov, Moravanov, Čechov, Poliakov a Kyjevskú Rus.

Pohľady do problematiky kristianizácie slovanskej spoločnosti a formovania jej kultúrneho myslenia M. Bradač opiera o poznatky z rozmanitých vtedy známych historických spisov. Poukazuje na to, že v priestore stredného Dunaja sa na základe kultúrnej komunikácie latinskej a gréckej tradície utvorilo silné a životaschopné kresťanské slovanské spoločenstvo, ktoré už v tom čase bolo kultúrne i spoločensky samostatné a organizované. Pravda, pod tlakom rozličných ideových a ideologických smerovaní či konceptov, najmä však v kontexte s vývinom uhorskej cirkvi, sa podľa M. Bradača sformovali aj rozličné protikladné pohľady, ktoré vznik a pôvod kresťanskej tradície v priestore stredného Dunaja a v Uhorsku interpretujú inakšie. V kontexte kristianizácie Slovanov na strednom Dunaji M. Bradač preto hľadá rovnováhu medzi týmito viacerými pohľadmi. Uvádza, že za vlády Karola Veľkého síce vzišiel u Slovanov v Panónii koreň kresťanskej viery, no v 10. storočí sa tento výhonok slovanskej kresťanskej cirkvi pod tlakom vonkajších zásahov pretrhol, ale svojou kresťanskou horlivosťou ho oživil uhorský kráľ sv. Štefan. Podľa M. Bradača práve Štefan umožnil rozkvitnúť nielen latinskej, ale aj gréckej cirkvi v Uhorsku. Svojím postojom M. Bradač prispel k aktuálnej polemicko-teologickej diskusii o pôvode kresťanstva v Uhorsku a postavil sa tak proti zástancom myšlienky, že kristianizácia panónskeho priestoru a Uhorska sa uskutočnila vďaka príchodu Maďarov. M. Bradač sa rigorózne zastal myšlienok o jazykovej a kultúrnej starobylosti kresťanstva u Slovanov s poukazom aj na ich vzťah s rímskym patriarchátom. Pôvod kresťanskej tradície v Uhorsku vidí Bradač v moravskej cirkvi, ktorú predstavuje v súlade s myšlienkami slovenských jezuitských vzdelancov 18. storočia, najmä už spomínaného Samuela Timona.

Podľa M. Bradača misiou Cyrila a Metoda na Veľkej Morave sa začína kresťanská epocha pre všetkých Slovanov, lebo v kontexte kristianizácie Moravanov sa začali kresťansky formovať aj iné, pôvodne pohanské slovanské plemeňá a spoločenstvá. Dôležitú rolu v tejto kristianizácii preto podľa M. Bradača zohral najmä zrozumiteľný jazyk Biblie a liturgie, ktorý sa uplatnil aj ako literárny nielen na Veľkej Morave, ale aj vo svojom pôvodnom južnoslovanskom priestore, a vďaka šíreniu slovanského kresťanstva sa z Bulharska táto slovanská literárna kresťanská tradícia uchytila aj v Rusku. Rozvoj slovanského písomníctva už následne poukazuje na vývin usporiadania vzťahov v spoločnosti v celom slovanskom priestore.

Toto myšlienkové prúdenie sa v analyzovanom texte podáva z hľadiska kritickej historiografie z konca 18. storočia, no v mnohom je táto jeho argu-

mentácia blízka i súčasným pohľadom. Výklady o autochtónnosti Slovanov na strednom Dunaji a o počiatkoch slovanského kresťanstva pomáhali budovať a rozvíjať vzdelanosť. M. Bradač svojím kritickým prístupom k dokazovaniu pôvodnosti slovanského kresťanstva a pôvodnosti spoločenského usporiadania na základe kresťanských princípov práva a spravodlivosti sa zaradil k silnej generácii osvietenských barokových historikov.

II. 2. František Vít'azoslav Sasinek a jeho opis predkresťanských a kresťanských predstáv o usporiadaní spoločnosti a živote starých Slovákov

Významnú súčasť poznávania slovanskej spoločnosti s dôrazom na slovenský priestor z hľadiska criticalkej historiografie ponúkajú aj Sasinkove *Dejiny drevných národov na území terajšieho Uhorska*. Toto dielo vyšlo v dvoch vydaniach v Skalici v roku 1867 a 1878. F. V. Sasinek (1830 – 1914)¹⁵ sa v ňom venuje usporiadaniu spoločenského systému a uplatňovaniu práva v predkresťanskom i kresťanskom období.

Ukážka z textu, ktorá sa tu v prílohe publikuje v diplomatickom prepise, sa pridrižiava týchto zásad: Označenie zvislej lomky s číslom, napr. |183, znamená koniec strany v pôvodne vytlačenej texte v roku 1867. Rímska číslica (napr. ^[XIII]), napísaná ako index v hranatej zátvorke, označuje číslo poznámky. F. V. Sasinek uvádza poznámky vo svojom diele „Dejiny drevných národov na území terajšieho Uhorska“ z roku 1867 a tiež 1878 síce arabskými číslicami, ale na každej tlačenej strane sa číslovanie poznámok uvádza vždy samostatne od jednotky. Poznámky F. V. Sasinka sme preto očíslovali priebežne a publikujeme ich pre lepšiu orientáciu za textom ukážky. Pri porovnávaní edície Sasinkovho diela z roku 1867 a 1878 sme zistili aj drobné edičné zmeny či úpravy. Odlišnosti medzi vydaniami preto uvádzame tak, že v zložitej zátvorke píšeme text, ktorý Sasinek vložil

¹⁵ M. Kučera nazýva F. V. Sasinka slovenským F. Palackým. Slovenská spoločnosť pokladá F. V. Sasinka za zakladateľa slovenského criticalkého dejepisectva. Vo svojich prevažne historiografických prácach sa F. Sasinek usiloval podať vyčerpávajúcu odpoveď o pôvode a historicko-kultúrnom vývine Slovákov (pozri bližšie Kučera, M.: Koncepcia slovenských dejín v diele F. V. Sasinka. In Franko Vít'azoslav Sasinek. Najvýznamnejší slovenský historik 19. storočia (1830-1914). Martin: Matica slovenská, 2007, s. 9, 16-17).

do druhého vydania svojej práce z roku 1878, napr. {a zvláštne}. Tie časti, ktoré vynechal, uvádzame v lomených zátvorkách, napr. <zvláštne>. Úpravy sme zvýraznili najmä na tých miestach, kde došlo k zásadnejšej zmene štylizácie textu. Cieľom bolo najmä neporušiť plynulosť čítania textu, preto aj zmeny týkajúce sa gramatiky upravujeme podľa novšieho vydania z roku 1878, v ktorom sa už odrážajú aj ďalšie znaky štúrovskej kodifikácie v jej reformovanej hodžovsko-hatalovskej podobe.

K obsahovej stránke analyzovanej ukážky treba najprv poznamenať, že F. V. Sasinek uvádza pomerne totožný mytologický panteón slovanských bohov, ako ho predstavil aj M. Bradač. Uvádza však, že predstavy Slovanov i Slovákov o božskom panteóne neboli naviazané na konkrétny chrám alebo pevné miesto. Slovania svoje obrady a obety prinášali na rozličných miestach, lebo za príbytok svojich bohov pokladali hory, skaly, pramene a rieky, lesy, stromy a pod. Všetky tieto prírodné útvary pokladali aj za ich príbytky. Miesta, kde vykonávali tieto svoje obrady, pokladali za najposvätnejšie. Na takéto miesta nábožní Slovania najmä v podvečer alebo za súmraku prinášali bohom rozličné dary a obety a bijúc sa po čele šeptali rozmanité nábožné slová. Každá rodina mala však aj svojich osobitných bôžikov v podobe rozmanitých modiel, ktorým pri príchode alebo pri odchode z domu vzdávali úctu. Mnohé pohanské obyčaje sa v pamäti ľudu a tradovaním podnes zachovali. Máme ich však už zapísané v povestiach, rozprávkach, piesňach a žijú v obyčajoch poverčivého ľudu. Zaiste tým myslí na zberateľské a vydavateľské aktivity generácie štúrovcov, najmä J. Dobšinského, bratov Reussovcov a pod. Aj dnes tak poskytujú aspoň nejaké svetlo na objasnenie mytologických predstáv starých Slovanov predkresťanského obdobia ich vývinu.

Osobitne je zaujímavý najmä výklad F. V. Sasinka o počiatkoch spoločenského systému Slovanov práve v predkresťanskom, pohanskom období. František Sasinek hovorí o tom, že Slovania už v predkresťanskom období mali osobitnú spoločenskú vrstvu, ktorá predstavovala kňazstvo. Tvrdí, že niektoré slovanské kmene nemali osobitnú triedu kňazov, ktorí by vykonávali kňazskú službu, ale vykonával ju knieža ako hlavný predstaviteľ kmeňa a spoločenstva. Kniežatá okrem vedenia kmeňa teda vykonávali aj duchovnú službu. Podľa F. V. Sasinka v priebehu času došlo k tomu, že sa uvedená skutočnosť prejavila v slovenskom označení *kňaza* nielen ako duchovného predstaviteľa (sacerdos), ale aj svetského predstaviteľa nobilitnej, najvyššej spoločenskej vrstvy (princeps). V slovenskom pomenovaní *kňaz* tak splynuli obidva významy, poukazujúce na svetskú vládu a duchovnú službu.

V tejto súvislosti možno upriamiť pozornosť aj na podobné vysvetlenie od M. Bradača, ktorý pri svojom výklade vlády a práva v slovanskej spoločnosti odkazuje na pravidlo, ktoré kresťanská cirkev zaviedla na synode v Kartágu v roku 390. Na tejto synode sa ujalo pravidlo o tom, že každý biskup bude okrem svojho duchovného stavu patriť do vyššej spoločnosti, ktorej prislúcha pomenovanie *kyrios* (κύριος), *vладыка*. Tým sa zdôrazňuje aj svetská váženosť predstaviteľa duchovného stavu v spoločnosti, lebo duchovný je kniežat'om pre spoločenstvo miestnej cirkvi, je teda kniežat'om pochádzajúcim z kňazského stavu, a preto mu patrí náležitá úcta.¹⁶ Titulovanie duchovných ako vладыkov, pánov či kniežat (po grécky *kyrios*, po latinsky *honoratus*, alebo aj *princeps*) sa postupne prenieslo aj do neskoršej modernej jazykovej praxe, keď sa aj miestni farári ako duchovní správcovia veriacich začali označovať za honorátnu vrstvu spoločenstva, a teda za pánov. Možno tak vysvetliť posun pôvodného významu slova КНЯЗЬ, ktorým sa označovali členovia privilegovanej vrstvy, k užšiemu a špecializovanému významu termínu *kňaz* v slovenčine. S pomenovaním *kňaz* sa v slovenčine spájajú významy, ktoré súvisia s povolaním osoby vykonávať nielen náboženské úkony, ale aj viesť úrad cirkvi. Takým je preto *farár* či *pleban* (*plebanus*), *jerej*, (gr. *ιερέυς*), *pop* (gr. *πάππας*, sl. *попъ*, slov. *otec*), *presbyter* (gr. *πρεσβύτερος*). V pomenovaní *kňaz* sa v súčasnosti zdôrazňuje najmä dogmatickosť sviatosti, ktorú dotyčná osoba prijala v rámci vysviacky, čím sa vyjadruje jej odlišenie od iných duchovných osôb, ktorých nazývame *kazatelia*.

Význam slova *pán*, *páni* súvisí s preukazovaním úcty k spoločensky vyššie postavenej spoločenskej vrstve. Toto platí aj pre postavenie kňaza ako duchovného správcu spoločenstva dedinskej spoločnosti ako základnej zložky slovanskej pospolitosti. Podnes sa zaiste preto na slovenských dedinách možno stretnúť s vyjadreniami úcty práve ku kňazovi najmä prostredníctvom lexémy *pán*, napr. na východnom Slovensku: *Pan ocec idu do cerkvi*; *Išli zme do pana ohlašic pohreb*; *Naš pan už prišli do valala, ta budezeme švecic chiže* a iné. Aj v protestantskom prostredí (napríklad na Liptove) sa termínom *pánko* označuje *farár* protestantského cirkevného zboru (napr.: *Náš pánko prišli k našim na kus reči*). Slovo *pán* vo význame *honorabilita* miestneho spoločenstva sa tak spája s najstarším horizontom kultúrneho, kresťanského a spoločenského života,¹⁷ ktorého odraz sa za-

¹⁶ Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачъ – Слѣтомъ Исторіи Церковныа, с. д., s. 263.

¹⁷ Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачъ – Слѣтомъ Исторіи Церковныа, с. д.. Pozri najmä 55. poznámku na strane 42.

choval v slovenskom jazyku, čím sa poukazuje na spoločensky vyšší status duchovného (kňaza), ktorý je známy od najstarších čias vzniku slovenskej spoločnosti.

Pomenovaním *kňaz* sa preto v Sasinkovom spise označujú všetci svetskí i duchovní predstavení, honoráti, ktorí v hierarchickej štruktúre slovanskej spoločnosti tvorili slobodnú obyvateľskú vrstvu, teda nepatrili k poddaným.

Spoločenskú štruktúru slovanskej spoločnosti, ktorú opísal F. V. Sasinek, tvorili viaceré vrstvy, ktoré sú zreteľne odlišené. Na vrchole spoločenskej štruktúry boli kňazia, kňazi, teda kniežatá, ktorí predstavovali najvyššiu spoločenskú triedu. Spomedzi seba vyberali svojho vládára, vladyku. Moc vládára však bola obmedzená rozhodnutiami snemu, ktorý v prípade potvrdenia mohol neschopného vladyku zosadiť. Vladár bol hlavným alebo veľkým (vo význame *najvyšším*) kniežaťom a ako najvyšší kňaz bol vybraný spomedzi členov kniežacej, nobilitnej, najvyššej a hospodársky zámožnej vrstvy slovanskej spoločnosti. Obyvateľstvo krajiny bolo spravidla rozdelené na viaceré kniežatstvá. Hlavný kniežací hrad a stolec krajiny mohol byť však iba jeden, a to v mieste, ktoré si vládár vyvolil. Ako najvyšší predstaviteľ spoločnosti bol vládár po voľbe ako hlavné knieža posadený na kamenný stolec v hlavnom hrade krajiny. Vladár bol aj hlavným sudcom vo veciach svetskej i duchovnej správy.

Okolo vládára boli zhromaždení jeho ochrancovia a tiež kmeťovia (starešinovia), ktorých F. V. Sasinek označuje termínom starší z ľudu (*seniores*), ktorí boli nielen blízki vládarovi, ale boli aj všeobecne uznávanými a skúsenými osobami. Podieľali sa na vládnej moci a spolu s vládarom aj rozhodovali v súdnych sporoch. Celá spoločenská štruktúra však bola rozdelená na vrstvy. Jednu časť tvorila vrstva kniežat a druhú vrstva vladykov a lechov, tieto vrstvy patrili ku krajinskej honorabilite, lebo boli zámožní a pre svoj majetok aj vplyvní a vznešení. Vladykovia sa od lechov odlišovali len tým, že vlastnili toľko majetku a polí, na ktorých mohli ako občina aj samostatne hospodáriť. Lechmi boli aj potomkovia kniežat a bohatých vladykov. Najnižšiu vrstvu spoločnosti tvorili robotníci na poli, remeselníci a pod. Sasinek ich nazýva porobcovia. Boli to najmä takí ľudia, ktorí nemali majetok, napr. preto, že ho nikdy nevlastnila ich rodina, alebo majetok stratili z rozličných dôvodov. Nemajetnou vrstvou spoločnosti (porobcami) sa ľudia stali vtedy, keď čeľad' (teda príbuzenstvo) v rode či dedine sa natol'ko rozmnožila, že rozdelením majetku sa jeho hodnota úplne znížila, preto už títo dediči nemali čo deliť a dediť. Títo nemajetní porobcovia sa preto nechávali najímať ako čeľadníci do služby, na rozmanité poľné či remeselnícke práce. V domoch kňazov, lechov a vladykov sa postupne stali súčasťou

služobníctva a rodinných príslušníkov pracujúcich na hospodárstve pána.

Podľa F. V. Sasinka slovanské spoločenstvo nepoznalo žobrakov. Každý jeden z porobcov sa totiž o seba vždy postaral najmä vďaka tomu, že prijal status služobníka a pracoval. Keby niektorý nemajetný človek (porobca) pre chorobu alebo starobu osirel a začal si pýtať almužnu, dedina mala povinnosť sa o takého človeka postarať a zabezpečiť mu obživu. Ak sa aj objavil v spoločenstve nejaký žobrák, dedina ho nepoznala, lebo bol cudzinec, a preto ho radšej od seba vyhnala ako daromného tuláka, lebo podľa slovanského práva išlo o odsúdenca na vyhnanstvo.

Dedina ťažké previnenia trestala najmä vyhnaním zo svojho spoločenstva. F. Sasinek uvádza, že až s prevzatím niektorých prvkov spoločenského práva od Nemcov upadalo nemajetné obyvateľstvo do nevoľníckeho stavu (otroctva). Nevoľníctvo bolo v slovanskej spoločnosti podľa F. V. Sasinka známe, ale spájalo sa s vojenskými zajatcami, dlžníkmi a ťažkými zločincami. Pravdou je, že aj nemajetní rodičia neraz predávali svoje detky do otroctva a za utržené peniaze sa snažili sami z nevoľníckeho stavu vykúpiť. Podľa F. V. Sasinka toto rozdelenie spoločnosti dlho pretrvávalo u Slovanov aj po prijatí kresťanstva.

Zaujímavou súčasťou Sasinkovej historiografickej práce je aj jeho pohľad na územno-právne usporiadanie krajiny. Každé kniežatstvo bolo rozdelené na župy, v ktorých ústrednú pozíciu predstavoval hrad s hradskou cestou, lebo viedla k hradu. V každej župe bol hrad centrom spoločenského, súdneho i politického života. Hrad nemusel stáť len na kopci a jeho prvou funkciou bola ochrana a správa obyvateľov župy. Na hrade sa konali župné snemy a sudy, čo umožňuje predpokladať existenciu partikulárneho župného práva, ktoré sa uplatňovalo na župných snemoch. Partikulárne a celokrajinské snemy garantovali demokratickosť slovanského právneho systému.¹⁸

Podľa Sasinka v slovanskej spoločnosti nesmeli panovať neprávom. Pomenovania pravda a krivda sú preto podľa F. V. Sasinka sémantickými opozitami. Pravda vyjadruje vedomé konanie človeka v súhlase s právom, so skutočnosťou a v zhode s poznaním a bytím človeka. Krivda predstavuje vedomý čin človeka, ktorého dôsledkom je ukrátenie, poškodenie niekoho iného. Krivda preto spôsobuje a prináša nepravosť alebo bezprávie. Všetky krivé a skrivodlivé veci sa musia napraviť podľa pravidiel, teda zákona úko-

¹⁸ Pozri Lukačka, J.: Feudálna spoločnosť v diele F. V. Sasinka. In Franko Vít'azoslav Sasinek. Najvýznamnejší slovenský historik 19. storočia (1830-1914). Martin: Matica slovenská, 2007, s. 31.

nom, ktorým je rozvažovanie alebo súdenie. Súd hľadá zhodu medzi skutkom a pravidlom. Všetko, čo je krivé sa má napraviť podľa pravidla pred bohom ako najvyššou či zvrchovanou autoritou. Človek nesmel súdiť ani v predkresťanskom systéme, lebo súdiť môže iba božia autorita, ktorá sama konfrontuje ľudské konanie podľa zvrchovaného božieho práva. Prítomnosť kniežat ako sudcov a kňazov na súde vychádzala z ich úlohy dozorcov pri upotrebení zákona (pravidla, pravdy) a pri vysluhovaní pravdivého účinku. Sudcovia boli skúmatelmi pravdy skrze nadprirodzené prostriedky, ktoré sa mali použiť na spravodlivé rozriešenie a nájdenie pravdy. Za nadprirodzené prostriedky sa na takýchto súdoch pokladali dva protikladné božské živly: voda a oheň. Prostriedkom na vyrovnanie krivdy bol spravidla meč; ním sa odtínali ruky zlodejom, odrezávali uši alebo jazyk osočovateľom a klebetníkom. Telesné tresty však záviseli od závažnosti priestupku a škody. Najčastejšie sa využívalo vyhnanie zo spoločenstva ako najvyšší trest. Slovanský systém práva nesúdil vtedy, ak došlo k zabitiu človeka, ktorého prichytili pri cudzoložstve alebo pri zlodejstve. Za zabitie sa nepokladalo, ak došlo k usmrteniu protivníka v obrane, alebo sa smrťou protivníka zabránilo zavraždeniu iného človeka. Aj s príchodom kresťanstva sa za najvyššiu mieru penitencie pokladalo vylúčenie zo spoločenstva. Tento trest za ťažký zločin však už poznalo predkresťanské slovanské právo.¹⁹

Treba ešte pripomenúť aj to, že F. V. Sasinek sa pri tvorbe svojho diela opieral o latinské i byzantské pramene a o rozmanité diela historickej i literárnej povahy. Viaceré diela, ktoré Sasinek citoval alebo sa na ne odvolával, dnes nájdeme publikované u J. Dyndu.²⁰ Sasinek sa opieral aj o text Kráľovodvorského rukopisu, v súvislosti s ktorým sa v tom čase ešte nevedli intenzívne spory o jeho pravosti a pôvode. V súčasnosti existujú názory, ktoré rukopis pokladajú za falzum z 1. polovice 19. storočia. Nie je však na tomto mieste potrebné hodnotiť úsudky rozmanitých bádateľov o historickej pôvodnosti Kráľovodvorskej rukopisnej pamiatky. Pre nás je dôležité

---

¹⁹ S. Šašerina v tejto súvislosti uvádza, že zatiaľ čo právo sú normy a zvyky, ktorými sa riadia vzťahy medzi ľuďmi, pojem spravodlivosť je neoddeliteľne spojený s Bohom. Spravodlivosť v tomto kontexte preto znamená pravdu, správnosť, objektivnosť. Pojem spravodlivosť má preto morálny a náboženský rozmer, ktorý núti človeka posudzovať svoje činy podľa pravidiel morálky a mravnosti. Pozri bližšie Шашерина, С.: Интерпретация системы ценностей в гомилетической традиции под Карпатами. Slavica Slovaca, 2021, roč. 56, č. 3, s. 401. DOI: <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.9>

²⁰ Dynda, J.: Slovanské pohanství ve středověkých latinských pramenech. Praha: Scriptorium, 2017 a Dynda, J.: Slovanské pohanství ve středověkých ruských kázáních. Praha: Scriptorium, 2019.

poukázat' najmä na fakt, že predstavy o práve a spravodlivosti v slovanskom kontexte sa objavovali v rozmanitých textoch literárneho, odborného i didaktického charakteru. Prežívali v ľudovej naratívnej tradícii, vo frazeológii, piesňovej tradícii a ľudových obradových hrách ročného cyklu, v poverách a ľudových tradíciách.

II. 3. Prílohy

II. 3. 1. O slovanských národoch podľa M. Bradača

Михаилъ Брадачъ: Епистома Истории Церковныя (výber z diplomatického vydania prameňa v edícii Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae VIII, s. 308-327)

Славенскій Народѣхъ.

§ 7. Иже намъ днесь нарицаюса Руссіане, Полѣки, Моравы, Чехи или Богемы, Товти Славы, албо Словаки, Болгари, Иллѣры, Хорваты, Рацы, Сербы, Далматы и проч. вси одинаго Племене сѣ: что языкѣ всѣ еди языкѣ, тавствѣ и Историографы исповѣдаю. Сѣ сюда такоже языкѣ и вообще языкѣ славенскій, тако и сами; хотѣи по премногѣ мѣра странахъ руссіаны, со разными народами смишаны, и разлѣчныя благочестіе владѣемы сѣ, единѣ слово Славяне именуютъ са.

§ 8. Славенскіи сїи Народы начало свое производѣт ѿ Аѣта старійшаго сына Ноева, во раздѣленіи мѣра полѣноцинѣю Азїи странахъ, Еѣропѣ, и острова моря Средоземнаго жревіе прїавшаго, емѣже быша седмѣ сынѣ, и во сѣ Мосохъ (К. Бытіа гл. 10 и К. 1ом Паралипоменѣ гл. 1) поминаемый, ѿ котораго такоже Иусифъ Евреанинъ (Libr. 1. Antiq. 11) и по нѣ иніи пишѣ, произыйдоша Московіты (вреднѣ Москали именземіи) иже князіе Русѣ (по преведенію греческомѣ и Руссїйскомѣ и Мосохъ (оу Езеѣїла Пѣрка 38. и 39.) яко многознатнїи таки поминаю са. Междѣ сѣ древнѣи племене сегѣ тавлаю, и потверждаю древнїи языческїи греческїи

и латїнскїи Писателїе Берозгсъ, Xenophon, Herodotus, Solinus, Ptolomaeus, Plinius, Iustinus, Philo, Curtius, Strabo, etc.

§ 9. Ѡ Афета, даже до пришествїа Хсѣа іакоже прочї древнїи племенѣ, такъ и сегѡ жребїа и наслїдствїа мало вѣдомо сѣ. Тое Ѡнакожѣ вѣдомо ѡ Арїана К. 1. іако Алезандрѣ вел. греческїа Монархїи Создателѣ лѣта Ѡ мїровытїа (по численїю Іхліановѣ) 4379го прѣ Ерою Хрѣвою 335го прешедѣ Ѡракію при Дѣнаи Рици бранѣ имилѣ ѣ со Іаллїры. Из К. 11 и 15 Страбона вѣдомо ѣ, такъ тойжде Алезандрѣ имилѣ женѣ именовѣ Роѣанѣ Оѣвїарта дщерь славанѣ, иже Рѡссы, Роѣаны, и Роѣоланы проименовахѣса; Ѡ нѣкоторы возписѣемѣю. Вѣдомо ѣ и ѡ онѣ дїпломѣ, или грамотѣ дарователной тогожде Алезандра, іаже сїце гласїт: „Мы Алезандрѣ Филїппа царя Македонскаго сынѣ и прч. и прч. благородномѣ народѣ Славенскомѣ, и ѡ іазыкѣ благодѣ, мїрѣ, и спасенїе Ѡ насѣ, и Ѡ нашї наслїдникѣ – Зане всегда нѣ во вѣрѣ постомны, во бранехѣ силнїи и храбрїи помощникы бысте; того ради вѣ даѣ и дарѣ полною волностїю на всегда всѣ землѣ страны Ѡ Сївера даже до послѣднї концѣ ко морю со тѣмѣ прилогомѣ, да ни едїнѣ ѡ іазыкѣ, ни народѣ тамѣ пребывати обѣтати, и зѣжати ничтоже дерзнѣ развѣ вашего: и аще тамѣ обѣтаюцїи обращѣтѣ са, да бѣдѣ подданы и рабы вашы, и сыны ѡ рабы сынѡвѣ вашїхѣ и прч.“ виждѣ Геѡргїа Ратткѣй *Canonicum Zagrabiens. in Moravia Regum & Banorum Regni Dalmatiae, Croatiae lib. 1.* Из Гомера свѣдомо ѣ, іако Венеты родѣ Гарматскїи, или Славенскїи Троанской брани присѣтсвовали: Иже по брани вѣ Італїю прїшедше Поморїе Ідрїатское населили. Вѣдомо такожде, что Мїтрїдату царю Пѣтскомѣ во бранѣ спомоществовали и проч.

§ 10. Времены прїшествїю Хрѣтѡвѣ ближайшїи, и слѣдѣющїи бывшю народа сегѡ силѣ и храброѣ показѣю частїи со разными народами и царми Римскїи же и греческїи ѡ брани, побѣды, порабощенїа, плѣненїа, мїрнїи оѣговоры, просѣщїи спомоществованїа, Ѡ морѣ даже до сївера, населенїе, и во западныхѣ страны разпространенїе: Коими прѣхвалнїи дѣлами людіе сїи такъ прославишасѣ, іако вѣка 5го Еры Хѣвы Ѡ снабѣныа себѣ великїа славы новое имѣ Славанѡвѣ полѣчиша, еже и до днесѣ держѣа.

§ 11. Растꙋщꙋ и множащꙋ сѧ народꙋ, нꙋжно бѣ разпростирати сѧ, новыѧ земли и обѣталища искати, по наполненіи сѧ во дрꙋгаѧ прехождати, во новыѧ повѣтѣхъ новыѧ вождѡвѣ и князей себѣ избирати обѣталища и преселеніѧ сѧ ꙗкозꙋ мирскіи писателіе. По сказанію нѣкоторыѧ: Мосꙋены (Мосоꙋовы потомки) первіе обѣташа во Кападокіи или Арменіи, таже по прешествіи во Еꙋропꙋ обаша землю Скѣѡскꙋю, или Гарматскꙋю, страны Понтскіѧ, рикꙋ Танайскꙋ, болото Мевтїтскꙋ даже до Леданаго моря. Населиша Дꙋнай, Іллѣрїкѣ, Норїкѣ, Паїѡнію, и во сей страны, таже междꙋ рикою Тїссою, Карпатѡ горою, горами Гарматскими и Дꙋнаѡ даже до града Ваца лежатъ. Здѣ обѣтавшїи древле именовалисѧ Ізигестъ, Ізиги, людіе рода Гарматскагꙋ, горы же Птоломей Гармацкіи именованїи по Толкованію Тїмона Оꙋгорскаго Історїиписца были горы: Hungariae Arvensis, Liptoviensis, Zoliensis & Barsiensis a Polonia usq(ue) ad Danubium, et Vatzium porrecti. Наполниша Польшꙋ, Сїлезїю, Моравїю, Богемїю, Мїсїю, Померанїю, Мекленбꙋргъ, и сограничныѧ земли.

§ 12. Изъ населенїи сѧ родишасѧ разнаѧ владычества, воеводства, князества, и царства, во нꙋже знѧнѣйшиѧ сꙋ: Царство или монархіѧ Россїйскѧ, королевство Польшкое и Ческое. Ко семꙋ надлежїи нѣ Моравїѧ и Сїлезїѧ, разнаѧ королевства и владычества во Болгарїи, Славонїи, Кроаціи, Боснїи, Сербїи, и Далмаціи. Нѣсть наше дѣло начала и произхожденїѧ оныѧ сказовати, и времена тѣхъ опредѣлѧти; сегꙋ ради во кратцѣ токмо слѣдꙋющѧ поманемъ ѡ послѣднї сч. Славено-Сербскагꙋ народа такоже самыѧ себе именовꙋю владѣтелей или королевѣ наченше: ѡ которыѧ Константинъ Профирородный, и списателіе Історїи Византїескїѧ сказꙋю; такꙋ во время Маїрїкїѧ, и Іраклїѧ царей Греческї сч. около лѣта 600 Аварѡ или Оꙋгрѡ междꙋ рикою Дꙋнаѡ и Адриѧтїескї морѡ нахѡдщїѧсѧ страны и земли обнаженѧ и ꙗкꙋ вставленѧ не по мнозѣ часѡ нѣкꙋю тѣхъ Хорваты населили, ѡ которыѧ два владѣнїѧ сч. далматїйское, и хорватское произышли, частже вторꙋю тѣхъ стрѧ народъ называемый Сербы поселилъ. Сербы при Дꙋнаи жили, и называюсѧ Славанами обще, содѣйствꙋющꙋ Іраклїю царю ко вѣрѣ Хрѣкой приведены 6^о оꙋбо, или 7^о вѣка Славане ѡ сѣвера, или Мевтїды во множествѣ пришедшіи тѧ земли (по ишествїи Гофѡвѣ) населиша Болгары или Болгары сице речены ѡ Болгы рики, гдѣ прежде обѣтали: Болгарїѧ же (Latinis Bulgaria)

и Мезіа, или Мѹзіа нисшаа во разинствіе ѿ Гервіи, таже бысѣ Мѹзіа высшаа, речена.

§ 13. Ѽ началѣ Полскагѡ и Ческагѡ королевства негли всѣ вѣдомо е оное общее (за прилагаемаа обаче нескладныхъ нѣкаа окресности терзаемое). Преданіе, сч. такѡ два браты Лехъ и Чехъ (3^м же Рѡсць или Rossus оста княземъ во Рѡссіи) не ѿ Славоніи, такоже нѣціи мнѡ, но вѣроатно ѿ Сармаціи (гдѣ Танайсь, Мевтісь, и Bosphorius Cyneriус) пришедше симѡ со Славенскѣи свой народѡ вѣка 6го или 7го. Создали Лехъ Полское, Чехъ же крoлевство чesкое. Полца или Полша обще проѡводѣса ѿ сегѡ славенскагѡ слова поле: ѡнакожъ Полаки особенѣи людемъ глѡса и Лехи, или Лахи. Во чesкой земли, таже сице ѿ реченаго воеводы и княза чеха назваса, прежде жили Бои, ѿ нихъ же Боемїа или Богемїа нарече са. Боевъ около Рождества Хѡва изгнали ѿ тѡдѡ Маркомѡны. Симъ наслѡдовали Славѡне, сч. Чехи.

§ 14. Рѡсїйскагѡ царства начатки такѡже помрачны сѡ. Игнатїи Кѡлчинскїи во чинѣ и ѡчисленїи великїи князей Рѡсїискїи, или Московскїи первѡ гадѡущъ полагаѣ княгїню или царицѡ Томїрѡ, таже Кїрѡ Перзїтскомѡ Царю единовременѡ вѣ, и ѿ ставшагосѡ мира по оуѣченїи Кїра во лѣто прѣ ерою Хѡвою 529. вышемъ такѡ наречена, аки бы рещи: Се или томиръ. 2го во князѣ числїи выше помѡнѡштаго Озїарта, или Озїара (не авїе Томирѣ послѡдовавшаго) иже Ялеѡандрѡ Бел. во женѡ даде дщерь свою Роѡзанѡ. Ѽ сего, и ѿ дщери егѡ наречены Роѡзѡны и Роѡзолѡны. 3го именѡ Рѡсса или Рѡсса. 4го Кїа, создателѡ Кїевскагѡ града, егоже нѣціи на вѣкѣ 8^м по рождествѣ Хѡвомъ ѡлагаю. 5го Чеха, иже бысѣ ли брѡ, или сынъ, или внукъ Кїевъ неизвѣстно е. Ѽ сего племѡне негли бысѣ прѣ помѡнѡштїи чехъ создателъ чesкїи державы. 6го и Корева или Хорева, егоже мнѡ быти нѣкїи брата Кїева, и Чехова. Здѣ престѡе Кѡлчинскїи, и имена наслѡдникѡ даже до вѣка 9го невѣдома быти глѣ. Междѡ сїи коегождо по рождествѣ Хѡвѡ вѣка свѣдѣтелства воздвизѡе ѡ народѣ сѣ до вѣка 9го во полной свѡбѡдѣ такѡ во посполитѣ пожившемъ.

§ 15. Вѣка 9го Новгородскїи Рѡссїѡне ѿ окреснїи напастѡземїи со Гостомилѡмъ Конзѡломъ свой согласившесѡ ѿ ближнаго народа Варѡжскаго трѣ князей Рѡрїка, и братѡвѡ егѡ Требѡра и Гїнава

во лѣто 862 себѣ избраша, и страны ко владѣнію и защищенію междѣ ними раздѣлѣша. Не по мнозѣ двомъ братѣмъ оумершии все владѣніе на Рѹрїка старшаго князя Новгородскаго преиде. Сей царствовалъ лѣтѣ 17 и преставися лѣта 879го.

Рѹрїкъ оставилъ сына Ігору, обаче юна, въ мѣсто котораго Олегъ, такъ пѣствнѣ и хранѣтелъ за 34 лѣта оуправляше и оумре въ лѣто 913. Сей Олегъ оубилъ князей Кїевскїи Оскалда, и Дїра, князство Кїевское соединилъ, князескїи Престолъ ѿ Новгорода во Кїевъ пренеслъ, и не токмо на Сѵверными, но и Полѹденными Рѹссїанами владѣти началъ ѣ. Тойжде Олегъ поработилъ ѣ Древланѣмъ, Северанѣмъ, что болше: Греческое царство плѣнилъ вниде въ Константиноль, идѣже великой мздѣ ѿ Лва Премѣдраго для покомъ возданой шлемъ свой на памѣнїи оставилъ ѣ.

Семѹ наследоваше Ігоръ лѣта 913 со 400000 воевѣ (повѣтсвѹющѹ Несторѹ) нападе на Цариградъ, мнѣе обаче тако Олегъ благопорѹченъ сый, паки силы свои во Кїевѣ собравши противу Грекѣмъ идаше. Но Константинѹ Порфирородномѹ обѣщавшѹ все желаемая воздати, возврати сѹ, и на пѹти шедъ Днипромъ водою навѣтнѹ ѿ Древланѣмъ оубитъ ѣ во лѣто 945 сч. 32 своего царствованїа.

По Ігорѣ во мѣсто оставившаго юнаго сына Свѣтослова за десѣмъ лѣтѣмъ оуправляше Олга жена Ігорова, таже и смерѣмъ мужа своего противу древланѣмъ ѿметила ѣ. ѿ многїхъ во вѣрѣ Хрѣской слышавши, и по прилѣжномъ испытанїи желанїе ко оной прїеммы, оуже седмицѣмъ лѣтнѹ иде во Константинополъ; идиже крещенїе, и имя Елены прїала ѣ по Константїнѣмъ Порфирогенїтомъ греческїи царѣмъ. По мнѣнію нѣкоторѹхъ крещена бѣ во лѣто 945 что предложеной хронологїи нашей несогласѹѣ. Возвратившейсѹ во царство свое многїхъ ѿ Рѹссїанъ ко благочестїю Хрѣскомѹ приведе, сына обаче своего Свѣтослава ѿ сѹевѣрствїа ѿвратити неможаше. Многими оукрашена добродѣтели оумре вѣроатнѹ года 955го, по мнѣніюже нѣкоторѹхъ 970, или 978.

Свѣтославъ Ігору и Олгы сынъ царство ѿ матери прїатое болїе распростре, Древланѣмъ блїи всїи загладилъ, и противу Грекѣмъ многїа брани точилъ но ѿ Пачинакѣмъ, или Печенегѣмъ за миръ и союзъ со греческїи Императоромъ (Ioanne Tzimisce) оучиненый прогнѣвавши сѹ, егда ѿ Грекѣмъ возвращашесѹ, оубїе по 27 лѣтѣхъ царствованїа сч. 982го. Свѣтославѹ наследоваше сынъ старшїи Олегъ, егоже юншїи враѣмъ Арпопалкъ авїе оубѣ; но и сей

такъ братъѡбѣйца ѡ юнѣйшаго брата Владиміра многими бранми сломаѣ, и на послѣдокъ княжества и жизни порабощенъ ѣ. Владиміръ ѡ отца Свѣтослава поставлѣ быѣ князь новгородскій, оубѣенъже братъ Ярополкъ преиде во Кіевъ на престолъ отцевскій (около лѣта 984) и многіа со многими брани точилъ. Сей первый ѡ князей Велико=Русскійски обще народны благочестіе Хркое возпріимъ ѣ, ѡ чѣ нижеае.

§ 16. Нѣчто ѡ именѣхъ славенскаго народа. Имена, или проименованіа славенскіа народѡвъ, такоже и прочіа, инаа сѣ древнаа, инаа юншаа; инаа общаа сч. всемъ ѡ родъ и обществъ свойственнаа, а инаа собственнаа единой или дрѡгой части данаа; инаа извѣстнаа, инаа же недоуминаа. Во древнѣхъ оубѣтаѣса има Скѣфовъ, еже блѣ всѣ народѡмъ сѣвернѣ ѡ древнѣхъ, наипаче греческѣхъ писателѣ дадеса. Иствѣѣ сѣ Страво Lib 11 глаѣ: „Universas Gentes Septentrionales Veteres Graecorum Scriptores Scytharum, & Celtoscytharum Nomine affererunt. На дрѡгій Аѡвентіиъ lib. 1. Annalium Bojorum глаѣ: Quos Sarmatas et Scythas Scriptores rerum, nos Venedos, ipsi se Slavos vocant.“ Междѡ сѣ Скѣфы свойственѡ реченіи не единѡ со Славанами быша.

Близишее, и свойственѣйшее Славенскій надѡѣ има бы древле сѣе, Сарматы, или Гаѡроматы; кое има нѣціи ѡ греческаго, иніиже ѡ еврейскаго языка проиѡводѡтъ. Подобнѡ сѣа имена: Генены, Енеты, Геніѡхѣ, Венеды, Венеты, рода при морѣ Адриатскомъ сѣдшаго, ещезе Рифей, Рипатей, Каѡтоны, Анты. Нѣкоторіи Дакѡвъ и Гетѡвъ Сарматскіа народѡмъ причислаѡ. Таже знатнаа имена сѣ: Русъ, Руссы, Роѡданы, Роѡдоланы, Рѡфены, Споры, и прч. сѣвернѣ паче данаа, иѡ Изиги, Метанасты, и Баста(р)ны реченіи видѡса быти обитателіе сѣ горъ нашѣ Карпатскіа кѡпнѡ со Подгоранами, или Подгорчанами. Вѡлчинскіа глаѣ: „Gentes Varagorum, Dreulanorum, Iazigarum, seu Iazvingarum, Polouciarum, Pecseningarum, aliaeque finitimae, quamvis diversae, sub diversis Dominis, contra seinvicem semper pugnaverint; omnes tamen Sarmaticae, seu Roxolanicae fuere, eandemque antiquitus originem habuere.“ Иѡ Варегѣ речены ѡ развращеніа языка, Половцы ѡ ловитвы, Печенигы ѡ печеніа, или сожженіа людей жертвованіи.

Таже Славы, Руссіане, Полаки, Чехи, Моравы, Болгары, Рацы, Далматы, и прч. или ѡ мѣс и жилищѣ, или ѡ князей, или ѡ

дѣлъ, и приключеній нѣкѣихъ имена вземшій. Има Мосховъ или Мосховѣтъ, аще и древное токмо при рицѣ и градѣ Москви остана. Виждъ Ивахима Пасторѣа во Исторіи Полскои, иже ѿ Началѣхъ Гарматскѣхъ разгладствѣа имена сіа обширнѣе испытѣе.

§ 17. Икѣже инѣи языки, такѣ и Славяне прежде прѣсвѣщеніа съевѣрствомъ обаты многѣхъ Боговъ чтоша. Первѣишій, и высочайшій Богъ бы^м имъ Перѣнъ, иже оу Грекѣхъ Зеусъ оу Римлянъ Iupiter. Что вопрочихъ Прокопій въ Bello Gothico lib 3 cap. 14 такѣ записѣе: „Unum Deum fulguris effectorem Dominum hujus Universitatis solum agnoscunt, eiq(ue) boves, et cujuscunq(ue) generis hostias immolant. At cum sibi vel morbo correptis, vel prelium ineuntibus jam mortem admotam vident, Deo vovent, si evaserint, continuo victimam pro salvo Capite mactaturos. Elapsi periculo, quod promisere, sacrificant, eaq(ue) hostia vitam sibi redemptam putant. Praeterea fluvios colunt, et Nymphas, et alia Numina, quibus omnibus operantur et inter Sacrificia conjecturas faciunt Divinationum.“ Ко онымъ словамъ Fulguris effector примичае Шалагій сице: Etiam hodie fulmen lucidum (Стрела гасна) Slavi continus in ore habent, quod videtur esse antiquae eorum Superstitionis Vestigium.“

Ѣ благочестіи или лѣтше злочестіи Руссіановъ новгородскихъ и кѣвскихъ болше вѣдомо изъ лѣтописцевъ Руссіскѣхъ и Россіа, Гелмода Гвагнаина. Le Klerus во описаніи Руссіи Мѣфологію Русскѣю на два части раздѣлае, и бывшіа во Руссіи боги сѣ чинѣ изчислае:

Во первой епостѣ

- 1) Зинчъ, или Огенъ божественый.
- 2) Корха или Ешкѣлапій;
- 3) Богъ;
- 4) Домовы дѣхи.
- 5) Волосъ бѣтъ стадѣвъ;
- 6) Зеновіа, бѣгина ловителя.
- 7) Погода, или Погода, инѣи звали Позвиздъ, Похвистъ, Виходъ, Богъ благораствореніа въздѣховъ.
- 8) Кѣпало, Богъ плодоношеніа земли.
- 9) Лада, богина любве, и сопраженіа полѣвъ, еюже сыны, или дѣтери два быша: Леліа, гаже любовь раждаше, или възвѣ-

ждаше, и По=леліа т̄ѣ, по леліи, за леліевъ друга, гаже сово-
кзпаше. Лада ѿ ладити, поладити, скласти са.

- 10) Ледъ или Леда, и Коледа, или Коллада. Онъ брани, сейже мира
выс̄ семъ велій и торжественый празникъ творашеся 24го де-
кемвра.

Во второй Епостѣ:

- 1) Билій, и Черній Богъ. Оный добраго, сейже злагъ начальникъ и
творецъ.
- 2) Перзнь; во началѣ числа сегъ поманзтый, и обширнѣ оу лѣ-
тѣписцевъ Россійскій описземый. Сей выс̄ богъ Богввъ, и
члкъввъ; владѣтель молній, громовъ и прч. Семъ во жертвз
приносахъсă волы, плиники, нѣкогдаже и первороднїи во
фамилїи. Нищїи мнѣ имзщїи остриженыа власы главъ
и брадъ свой во жертвз при ногахъ егъ слагали. Сей такъ
старшїи по повелїнїю Владимїра, окрестившася, первїе ѿ
капица престолнагъ извержень, ко хвостъ конскомъ при-
вазанъ, волоченъ, бїенъ, оплюванъ, и во днпръ рикъ
ввержень, приплылъ водою до Порогввъ, гдѣ и нынѣ ѿ
него нареченаа гора Перзнь.
- 3) Дайбогъ.
- 4) Силный Богъ, ѿкзгъ и Венеты, т̄. ѣ. Gigantes во возѣхъ поч-
тены быша.
- 5) Лиснїи боги.
- 6) Кїкїмора, богина сонїи.
- 7) Нїа, ведлз Пасторїа цересъ.
- 8) Рзсалки, божества меншаа во лѣсѣ краснѣ, при водѣ, источ-
ницѣхъ и прч. жившаа, благообразнаа, оувеселющаа, и
прч. Graecis Driades & Najades, scilicet Deae, vel Nim-
phae Sylvarum, Arborum fluminum, fontium, &c.
- 9) Дѣтинець, ѿ новгородскїи почтѣ, по ввегда во обновленїи гра-
да своегъ славенскъ прежде именовангъ дѣтѣ, или мла-
денца во первое основанїе, или первый камень основанїа по-
ложиша.
- 10) Сїва, по толкованїю инѣ Сїа или Сїаи, ѿ сѣати богина надъ
заградами и сѣанїами.
- 11) Проведъ, или Провидъ, вгзщїи вѣдецъ, пророкъ.
- 12) Ига Баба, богина преисподнїи.
- 13) Золота Баба, Мати богввъ.

- 14) Свѣтовѣдъ, богъ свѣтлости.
- 15) Триглава, оу Пасторіа и҃числаѿса: Марсъ, Тригла, чернїй бѣтъ, провегъ, или Пївдѣмъ, Свантовѣтѣсъ сч. с. витъ. Радегастъ ѿ рада, или порада рече. Дзїва, Дзївица, Погода, и прч. Во нѣкоей Русской Книжицѣ, житїе С. Владимїра имѣщей кромѣ прочї поминаются Хорсъ, Дажбѣтъ, Мокша, Стрыбѣ, Семаргль.

Примичанїе.

Вѣроятно ѣ, такъ многоа ѿ сїхъ божества ѿ Грекѣ и ближнїхъ языческїхъ народѣвъ ко Славяноу, или Руссіанѣ преїдоша; ѿнакожѣ оу Руссіанѣвъ славенская тѣ имена дана быша; таже обаче чужеземнїи, и языка славенскаго невѣдѣщїи писателїе на толико во свой писанїхъ помрачили, тако многоа она разꙋмити неможнѣ. Вѣроатнѣ Русскїи лѣтописцы большѣ во сѣ вѣры достойны сѣ. Икоже оу прочїхъ языковѣвъ, такъ и оу Славяноу ко почтенїю свой богѣвъ опредѣлена быша извѣстнаа времена, мѣста, обрады, etc. Многї же сїхъ свѣтнѣхъ Богѣвъ (такъже Перꙋна, Лады, Лелїи, Коллady, Вꙋпала, Руссалкѣвъ) памѣ оу народѣвъ нашїхъ и до днесѣ наипаче во мїрскїхъ пѣснѣхъ, играхъ, и проклїнанїи противѣ заповѣдѣ церковнѣхъ и гражданскїхъ содержїи са.

Сїа обширнѣе рекохѣ во познанїе состоанїа Славенскїхъ народѣвъ, егда ко вѣрѣ Хр҃кой обратишася. Прочее исповѣдѣ, такъ состоанїе оны, наипаче на сїверї пожившїхъ прѣ обращенїе не много вѣдомо и помрачно ѣ во оскꙋдѣнїи достовѣрнѣхъ свѣдѣтелемѣхъ иво такъже нѣщїи мнїтелствꙋю, Славяне прежде с. Кїрилла, и Мефодїа (Евангелїе онымъ проповѣдавшїхъ) ниже племена свои имили. Виждѣ De Slavo-Bohemica Sacri Codicis Versione dissertationem Fortunati Durich Ord. Min. S. Francisci de Paula.

Обращенїи славенскїхъ Народѣвъ

§ 18. Изъ толикаго славенскїхъ народѣвъ множества разселенїа по разнѣхъ повѣтѣхъ, и разстоанїа единѣ ѿ дрꙋгїхъ оꙋдобнѣно ѣ, такъ всимѣ единогоу времени или единогоу вѣка проповѣдателїи и оꙋчителїи полꙋчити, и истинꙋ благочестїа Хр҃скаго познати едва выѣ можно; тѣмъже вѣроатно ѣ, такъ во разнѣхъ странѣхъ разнѣми времени, и которїи ближайшїи хр҃тіанѣмѣ были, и со сими нѣкое обхожденїе, союзъ, или врани имили, скорїе вѣрꙋ хр҃тіанскꙋ познати, и прїали. ѿнакожѣ перваа онаа обращенїа, такоже и во

прочѣхъ языцѣхъ не всенароднаа, не толь знатнаа, иногдаже оу нѣкоторы помраченаа и заглажденаа быша.

§. 19. Еже тѣхъ касаетъ сѧ, иже во Иллѣрицѣ, Мѣссїи, Далмаціи, при Понтѣ, при Морѣ черномъ, Морѣ Адриатическомъ, и окрестъ жили; сїи ѿ самыя Апостолъ и оучениквѣхъ Апостолскѣхъ проповѣданїе Евангелїа слышали, и крестили сѧ, такъже во Исходѣ 1го поманухомъ. Апас. Павелъ ѿ Иерусалима, даже до Иллѣрика проповѣдаше, и во Островѣ Мелетїи, иже Иллѣрический нѣкороты мнѣ сѧ быти; ѿкѣдѣ патерикъ печерскїи такъ глѣ: „Баше Павелъ во Мѣссїи и Иллѣрицѣ оучай: сеже ѣ во Европѣ славенская наша единая со Руссїею языка земля, болгары, босна, Мѣрава; идѣже по тѣмъ тойже Павелъ с. подаде вмѣсто себе имъ с. Андроника единая ѿ седмдесятъ Апостолъ, иже бысѣ епѣпъ славяномъ во Панонїи ... Павелъ бысѣ Апостола всѣхъ языквѣхъ ... пачеже восточный и славенскїи вѣ тогда егда славѣ оучи.“

Данїиль Фарлатъ съ непрезрительными доводами доказѣе, такъ и С. Петръ Апостолъ повелїнїе Клавдіа Imperatora ѿ Рима изгнанъ, егда во Иерусалимѣ обращаше сѧ Иллѣрицкїа страны пройде, и проповѣдающе приде во градъ первѣйшїи во Панонїи Сѣрмїю реченый, идѣже поставилъ ѣ епѣпа именемъ Епенета.

Евсевїй Кесарїйскїи Hist. Eccl. Lib. 3 Cap. 1. свѣдѣтелствѣе, такъ С. Андрей междѣ прочимъ во Скѣѣхъ проповѣдаше, имѣже Скѣѣшѣ иногда и Гарматскимъ, сч. славенскїи народомъ даде сѧ. Debreczenus in Hist. Eccl. Reformat. in Hung. & Trans. пишѣ, такъ первѣе Паноны, и народы во Панонїи живущїи проповѣданїемъ сего Апостола ко вѣрѣ хрїтїанской обратишасѧ.

Тертѣланъ во к. протї Иудей главѣ 7 глѣ: Et Sarmatarum & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & abditarum multarum Gentium, & Provinciarum (каковїи быша сѣвернїи народы, повѣты, острова) народы истинномъ Хрїстѣ подвергоша сѧ. Гармаціа Земля (и нѣ въ области Руссїйской) бысѣ отечество Славѣ. Кардиналъ Баронїи (in appendice de Ruthenis) повѣствѣе ѿ Горката такъ Антипатеръ епѣпъ Руссїйскїи вѣка 4го соборѣ Антиѡхїйскомъ присутствоваше. Первое обаче оное стѣ Апостолъ проповѣданїе во тѣмъ разсїанѣхъ народѣхъ на тѣмъ знатное бысѣ, бранмиже и преселенїями многѣмъ оуазвласѣ сѧ, дондеже слѣдованїе время и самы князїе, и воеводы славенскїи сїи народѣхъ греческїи царемъ (имѣже своими бранми, и нападенїями, и плѣненїями зѣла трѣд-

нїи были) чрѣ свой оучителей содѣйствꙋющїи обще народнꙋ законꙋ Хрѣтовꙋ подметати сѧ начали.

§. 20. Особнѣе ѿ нѣкоторꙋхъ, и во первыи оубо во Славянѣхъ, иже Сербы и Хорваты именꙋю сѧ. Сїи сꙋ по мнѣнїю и оученїю славенскїи свой писателеи онїи древнїи Іллѹрїка и Далмаціи жителїе, съ нимиже Филиппъ Александръ Македонскїи царїе, и Римляне бра ни имили, и иже тыми времена нарицали сѧ Іллѹры, Далматы, Паноны, Мезїи, Тѹраки, Даки, Геты, Маркоманы, Квады и прч. Что аще правда е, обращенїе тѣхъ ко вѣрѣ Хрѣтіанской ѡ прежде реченыи Іпласкимъ временамъ восписати сѧ имѧ. Инїи обаче оучѧ, такꙋ Хорваты ѿ Босфора Кѹмерїйскаго, ѿ реки Танаїс, или паче ѿ гор нашїхъ Карпатскихъ вѣка 6го или 7го во страны нынѣ онымъ обѣтаемыи придоша, и такоже Павел Юлинецъ гл҃е: чрѣ Imperatora Іраклїа ко вѣрѣ хрѣской проведены, и крещены стали. Презвїтеръ Девклеус и Андрей Дандоль обращенїе Хорватꙋ вѣрнꙋ стѹмꙋ Кѹриллꙋ (вѣка 9го проповѣдавшемꙋ) возписзетъ.

§. 21. Моравы, или Мꙋравы (Latinis dicti Marachenses) ѿ Сѹвера ѡшедшїи и вѣка 5го или 6го во Мꙋравѣ и Задꙋнайскихъ странахъ вселившїи сѧ. Знатнѣе князей или Королевъ имили Моѹмира (негли Коцелла) Растїслава, и Сѧтополка (Moymarum, Rasticem, & Sviatoplugum) подъ которими и многꙋ прославишасѧ. Разрꙋшенїа крѣпкаго царства своего подѧли ѿ Оꙋгровъ во началѣ вѣка 10го ѿнакожъ толъ разпложденый народъ, не весьма заглаженъ бы; иво и днесъ великꙋю часть оꙋгорскаго царства держїи во столице Пожонской или Прешбꙋррской, Нїтранской, Тренчанской, Тꙋрчанской, Оравской, Лїптовсїкой и иныи по вышней Оꙋгріїи велїимъ числомъ обѣтающъ. Сей единъ ѡ славенскїи народꙋ вѣ имѧ Славяновъ вѣзъ всѧкаго прилога содержїи, и себе Словаками называетъ.

Моравы сїи вѣка 9го просвѣтиша сѧ чрѣ Кѹрилла и Мефодїа, иже сынове чл҃ка Лѧа ѡ Солꙋна къ нїи посланы быша. Кѹриллъ первїе Константинъ рече, и Философъ проименованъ во мїрскїи и божественыи писанїа израднꙋ обꙋченъ на презвїтерство произведенъ, мꙋжъ трꙋдолобїе, преподабїемъ и оученїемъ Іпласкаго житїа равнꙋ=Апостолный на прошенїе Хазаравъ, иже при морѣ Понтїискѹ ко Сѹверꙋ жили и чрѣ послѧ свой ѿ Цариграда желали, еже бы ѡпслати свѧщеники, которїи бы ѡ ко вѣрѣ Хрѣтіанской наꙋчили,

Ѡ Imperatorа Михаила 3^{rw}, и Патрррхи Кпл. ко сѣ посланъ бы^ѣ:
Прише^ѣ Константинъ во Корсунъ, вбележе малѡ, да языкъ Ха-
рарскій тамѡ изгчѣ. Междѡ сѣ моци с. Климента Мученика Еппа
Римскагѡ здѣ обрѣте, таже по сѣ всегда со собою по всѣ повѣтѣхъ
ношаше. По крещеніи Хазарѡ, и доволно^ѣ наставленіи околѡ лѣта
860го во Царигра^ѣ возвратиса. Ле Квѣенъ (том 1. Orien. Christ:)
именѣ Хазарѡ, и Газарѡ разгмѣ Рвссіанъ. Хазары негли Казари
или Козари речены быша тыижде, иже по сѣ Козаки нарекоша сѡ.
Ле Квѣенѡ во сѣ Мошеймѣй противитъ сѡ.

Ростиславъ князь Мѡравскій сѣ ѡ Казарѣхъ и Константнтѣнѣ оучи-
телѣ оуслышавъ, да своемѡ народѡ подобно сотвори^ѣ, во Констан-
тинополѣ ко Imperatorѡ загналъ послѡ, иже бы просили таковаго
оучителя qui (также повѣствѡ нѣккіи списателъ житіа Кѣриллова
и Мефодіева во Янтверпій изданъ) ad legendum eos, & ad per-
fectam legem edoceat, qui pleniter fidem & Ordinem Divinae
Legis, & viam veritatis populo illi ostendere valeat. Императоръ
Михаилъ пріе поселство Мѡраввѣ Константина Ѡ Казарѡ недав-
но возвратившагоса и брата егѡ Мефодіа въ Мѡравѡ ѡпредѣ-
лилъ естѣ.

Сїи изшедше Ѡ Цариграда первіе повернули ко Болгаромѡ, иже до
селѣ приснїи Грекѡвѣ сѡпостаты, и враги были. Греческїи вѡзни во
Болгарїю, Болгарскїи же во Грецію многажды ведоша сѡ: Ѡкѡдѡ
и познаніе благочестїа Хртїанскагѡ ко Болгаромѡ по малѡ прихѡж-
даше. Богоръ Король Болгарскїи во Константинополѣ крестивый
сѡ свой прикладомѡ, и повелими; Таже нѣкоєю страшнагѡ сѡда
Иконою Ѡ Мефодіа хитрѡ на тѣици написаною, и наставленїами
пришедшї проповѣдникѡвѣ Константина и Мефодіа поданѣ свой
ко вѣрѣ Хртїанскої подвиже: Ѡ сюдѡ Ѡ Болгарїи великаѡ междѡ
Римскими и Константинополскими Патрїархами разпра ражда-
ше сѡ. Сїи ради Корола оу себе крещенагѡ, и ради трѡдѡвѣ, таже
Констѣтїи и Мефодїи со прочими тамо подѡли себѣ; онїи же ради
нѣкоторѣхъ вопросѡвѣ изясненѣ своемѡ Патррршествоѡ онѡю при-
своити тѣали сѡ.

§. 22. Изъ Болгарїи чрѣ Панонїю во Мѡравѡ амѡже посланы были,
во лѣто 863. ведѡ Пагїа прїйдоша, сїю (также и Богемїю Мѡравѣ
сограничнѡю еѡже князь оу Ростислава вѡзнѣ бѡше дондеже на
вѣрѡ хртїанскѡю несѡволилѣ) свѣтѡ Евгїаѡ спросѣтиша, Рос-
тислава княза и нарѡ Свѡщенѣ тайнамѡ нагчиша, и крестиша.

Народъ новаа писмена (глѣмыа нынѣ Litterae Cyrillicae, vel Slavicae характеры Кѳриловы, или Славенскїи, ѿ кѣдѣ послїдовали Characteres Hieronimiani, vulgo Glagoliticı) по болшой части ѿ греческаго иже бы^ѿ вѣка 9го, нѣкаже ѿ европейскаго Алфавита взатаа, а нѣкаа ѿ обохъ во дополненїе изреченїи славенскїи собою составленаа предадоша, ветхїи, и новый завѣтъ, и иныа книги церковныа ѿ греческаго на славенскїи языкъ преложиша: Правильныа часы, и лїтургію славенскїи языкомъ во церквѣ народнѣ пѣти оуставиша.

По четырехъ и полъ лѣтѣхъ благїи оуспїхъ сей оуслышалъ Николай Римскїи Папа (около лѣта 866. ведѣ Ассемана) Константина и Меѳодїа посланїе во Римъ призываше. Сї до Рима пришедшї Адрианъ наследникъ Николаа междѣ тѣмъ временѣ представившаго сѣ, слышашъ такъ и моци с. Климента со собою принесоша радостно прїимъ, и оба брата на епїство возведе. Константинъ обаче по многїи трудѣхъ единою себѣ и Богѣ жити желашъ, епїства ѿрече сѣ, и бы^ѿ Монахъ имени Константина еже до селѣ имиль измененъ во Кѳрилла. Меѳодїй же поставленъ епїтъ Моравовъ, и во Моравѣ возвратившї сѣ церковь свою оученїе, прикладами, и прехвалными оуставами спомоществующѣ благочестивому князю Свѣтополку, наследникѣ Ростислава, оутвердивше, ко прочимъ окреснѣ Славяномъ обрати сѣ. Силь подобно также Моравѣ и Чехѣ проповѣдаше славенскаа писмена, и священодѣйствиа церковнаа на славенскѣ языкѣ предаваше. Сего времени и во Панонїи со велїи оуспїхѣ проповѣдаше, ѿ Панонїи преїде ко Хорватомъ и прч.

Ѹ обращенїи сї народѣ чрѣ реченѣ Проповѣдниквѣ во прочїи Мосхимїи сице говоритъ: Mysos, Bulgaros, Iazaros primum, deinde & Bohemos & Moravos medio fare seculo 9no duo Graeci Monachi Methodius & Cirillus Constantinopoli a Theodora Augusta (quae pro impubere Michaelē Filio tum praeerat) missi fictis Diis renunciare, Christumq(ue) recipere docuerunt - - Cum Graeci essent Doctores illi, Graecorum etiam Sententias, Deum colendi formam, ceteraq(ue) instituta teneris ipsis Christi discipulis com(m)endabant: a quibus Romani postea Pontifices per Legatos suos partim avocare frustra tentarunt, partim avocarunt. Magnae hinc turbae aliquoties natae sunt.

§. 23. Подъ Василиѣ Наслидникѣ поманугагѣ Михаила Греческѣ Царѣ, иже на царство воведенъ ѣ лѣта 867. Арентаны такъжде Славенскагѣ рода людіе во Далмаціи жившіи, доброволнѣ по-славъ свой во Цариградъ посылали, и себѣ греческомѣ владѣнію и благочестію покарали.

Вѣка 10^м околѣ лѣта 965^о ко вѣрѣ христіанской обращали сѣ Полѣки. Мициславъ, или Мстиславъ Кнѣзь полскій желаше помти во женѣ Домбровкѣ чesкагѣ кнѣза Болеслава дщерь, еже получи: выѣ во надѣѣ такъ сице Мстиславъ ко Христіанствѣ обратѣ сѣ. Жена неперестала дотолѣ мужѣ совѣщати, дондеже древногѣ схвѣрствіѣ сей неѡрече сѣ, и закѣ Хрѣтовѣ непріѣлѣ. Тойжде прикладѣ своемѣ послѣдовати и поданы свой, ины обѣщанми и дарствованіѣ, ины же гроженіѣ и казнѣми понудилъ ѣ.

§. 24. Россійскіѣ книги ѡ обращеніи Руссіановѣ сказющіи пѣточисленое сѣ обращеніе сч: крещеніе предаю:

„1^е оубѣ (слѣдѣю слова Патеріѣка печерскагѣ): Россія пріѣ еще во лѣта Апостолскаѣ ... ѡ Апѣла Андреѣ, иже приплывши днепромѣ и града греческагѣ Корсуна водрузи на горѣ Кіевскихѣ крестѣ, тамъже нѣкіѣ крести а потомѣ ко Новгородѣ крестити ѡыйде. (виждѣ обширнѣ Сѣназарѣ на денѣ 30 Ноѣвра) Ко томъжде крещеніѣ Руссіскагѣ Первородствѣ причислаѣ лѣтописецѣ Руссісій Несторѣ и дѣло С. Паѣла во Мѣзії и Ілѣрицѣ оучившагѣ и прч. такоже въ § 19.

2^е Крести сѣ Руссіскаѣ землѣ во лѣто 863. при Михаилѣ царѣ греческѣ, а при Патрѣси Кири. Фотіи: ѡ нѣже на моленіѣ Свѣтополка, Руссіслава и Коцела присланы быша Славѣнѣ и Руссѣмѣ Оучителіѣ вѣры Меѣодій и Кѣрилъ ... иже первіѣ составиша славенскаѣ писмена, и преложиша на ѣзыкѣ славенскій греческіѣ свѣтыѣ книги.

3^е Крести сѣ Руссіѣ во лѣто 886. при Василіи Македоніи царѣ греческѣ, а при томъжде Патрѣсѣ Фотіи: ѡ нѣже прислаѣ выѣ дла Крещеніѣ Руссѣ при кнѣзи и Ольги Мѣтрополіи Михаилѣ, оный, иже с. Еѣангеліѣ на оубѣреніѣ тѣхѣ во огнѣ вверже, еже Руссы видѣвшѣ, такъ несгори, крестиша сѣ.

4^е Крести сѣ Руссіѣ во лѣто 955 при свѣтой Ольги кнѣгинѣ Руссісской женѣ Игоревой, таже во константинѣ градѣ крести сѣ ... и таже возвративыи сѣ многы во Руссіи крести ... Сѣѣ всѣ крещеніѣ четырижды во Руссіи бывшаѣ неворенишасѣ часты ради браней,

іакоже и Тертꙋліанъ свѣдѣтелствꙋетъ гл҃ѣи баше древле во Гармаціи вѣра христова насаждена, но бранми помрачена.

5^е Совершенѡ и конечно просвѣтисѡ Рꙋссїа с. Крещенїѣ при князѣ Владимїрѣ всеѡ Рꙋссїи самодержцѣ, а при царѣ греческѣи Василїи и Константїнѣ при Патррѣсѣ же Кпл. Николаѣ Хризоверговѣ во лѣто ѿ рожд. Хѣа 988. іакоже Рꙋссїйскїй лѣтописецъ Несторъ свѣдѣтелствꙋетъ.“

До селѣ но обшырнѣе воспоминаꙋтый Патерикъ егоже обаче повѣствованїю чꙋжеземнїи писателїе не во все согласꙋю. ѿ многѣхъ преданїе ѡ проповѣданїи с. а. Андреѡ во Рꙋссїи ѡметаѣ сѡ; и Посланїе оꙋчителей кꙋ Рꙋссѣи при Василїи Македонѣ не Фотїю, но Ігнатїю тогожде престола Патррѣсѣ возписꙋѣ сѡ и прч. Виждъ Кꙋличинскїѡ во предисловїи. Ле Квіенъ гл҃е: Totius Russicae Gentis ad Fidem conversio ad 10^{mi} Seculi labentis finem ad annum scilicet 978. vel 988. rejicienda est. Кꙋличинскїй говорїи (In Appendicem in Praefacione) Comunior Scriptorum Sententia Vladimirus baptisatum fuisse Anno 990. non nulli tamen hac in re discrepant, nam alii baptismum ejus referunt ad Annum 985. ut Chromaeus, alii ad Annum 976. Но сїѡ мнѣе знатнаѡ сꙋ: виждъ Порфигенита, и Писателей Византїйскїхъ.

§. 25. Образъ, имже конечное и всенародное быѣ обращение Рꙋссѣѡ во житїи Владимїра, Патерицѣ, Сѣназарѣ дне 15 Ігліа и прч. сице заказꙋѣ сѡ: Прежде крещенїѡ прихождали ко Владимїрꙋ ѡ разнѣхъ народѡхъ посланыи предлагающе емꙋ исповѣданїе своеѡ вѣры, тꙋю похваллюще, и совѣтꙋюще да ю възпрїймѣ. Найпервѣе пришли вѣры МахOMETОВЫѡ, во нейже многꙋженствїе рѣслышалъ Владимїръ, но обрїзанїе, непитїе вїна, и неастїе свїнагꙋ маѡса неподобосѡ емꙋ. Потѣ пришли нѣмци, Римляне, и жыды. Во Римской вѣрѣ, іакоже стриковїи гл҃ѣ, того ради не благоволи, іако чї латинскїй мало богꙋ оꙋгодный и церкви ѣ не всѡко благолипы быти разꙋми. Егдаже ѣ Константина града ѡ греческѣи царей Василїѡ, и Константина приде посланный Кѣриллъ философъ со завѣсою, на нѣйже вѣ страшный сꙋдъ изображенъ, по испытанїи сѡ, и всеѡ вѣры греческїѡ, оꙋмилилъ сѡ серце и реклъ Кѣрилл: Размышляю и еще лꙋтше ѡ всѣхъ вѣрѡхъ разсꙋждаꙋ. ѡбдарена ѡпꙋстїилъ егꙋ.

По ѡшествїи Кѣрилла Владимїръ ради совѣщанїѡ созва свой Болгаринѡ, и мꙋдрїйшїѡ ѡ народа, сказа ѣ бывшаѡ посланїѡ, и различнаѡ вѣрѡхъ исповѣданїѡ. Созванїи сꙋдили да мꙋдрѣ лю-

дей пошлѣ по всѣмъ землѣмъ, иже каждаю вѣрѣмъ искъсѣмъ, и пришѣше скажѣ: Тѣмъже Владиміръ посла десѣмъ мудрыхъ мужей, по всѣмъ землѣмъ, которіи во разныхъ странахъ были, и на послидокъ пришли до Константинополѣ идѣже (по глѣ Длгоша том 1 lib. 2.) толикъ во лѣтѣхъ греческой, еаже послѣшахъ, свѣдѣтелствовахъ, сладостѣ имили, занеже аки во измѣненіи сѣще паче небесной, неже земной свѣтынѣмъ мнѣхъ сѣ предстоати.

Возвратшій сѣ посломъ Владиміръ паки всѣмъ болгарѣмъ созва. Послы повѣдаша, такъ ни едино сѣженіе божественое и вѣра такъ возлюбисѣ, такъ греческаѣ. „Егда бо рекоша, насъ введоша во церковь греческую, идеже они богъ своемъ молѣ сѣ ... видѣхѣмъ тамъ неизреченую красотъ, и благолипіе во ѣ церквѣ, и пѣніѣ ко оуслышанію зѣла сладостнаѣ, идеже всѣ насъ свѣтенъ облакъ осини, и вихомъ во измѣненіи: мнѣше бо сѣ нѣ на землѣ, но на небесѣ во то время стоати, и нѣсѣ нигдѣ таковаго во всѣмъ народѣ, и во церквѣ строеніѣ, красоты, и сѣженіѣмъ вѣмъ такъ оу грекъмъ: сегъ ради вѣрѣ, истинаѣ вѣра ѣ, и истинный Богъ точію со тѣми людми живѣ.“ Болгарини рекли ко Владиміръ: если бы вѣра греческаѣ не была правдиваѣ, то баба твоѣ Олга не бы оувѣрила, невѣста бо была велми мудраѣмъ ипч.

Владиміръ оувѣдалъ (слѣдѣмъ слова ѿ Сѣназарѣ) сѣхъ вѣрѣ греческую такъ свѣщѣ на свѣтили рече во сѣбѣ сице сотворю: Поидѣ во землю ѣ, и плѣню грады ѣ, и обрѣщѣ тамъ оучители. Еже оумысли, то и сотвори. Шедъ взѣ Корсѣнъ градъ, и посла ко царю греческомъ глѣ: Дай за мѣ сестрѣмъ свою: Ащели не даси, то сотворю градъ твоемъ, такъже и семъ сотворѣ, онже ѿвѣща: нѣе здѣ таковаго обычѣ, еже Хрѣтіанѣмъ дщери даати за поганѣна; ащели крестишисѣ, тогда и то полѣчиши, и вѣщши сегъ царство небесное. И рече Владиміръ: Такъ сотворю, пришедшійже ѿ тебе со царицею, тѣи да мѣ крестѣмъ и во то время впаде Владиміръ во недѣгъ очима, и рече царица послѣвши ко немъ: Аще не крестиши сѣ, не извѣдѣши близни сѣ. Онже рече присланѣ: Крестите мѣ, ибо на то истое вы призвѣ. Егдаже крести сѣ бысѣмъ чѣдо веліе: вшедшъ во емъ во с. Купилъ, ѿпадоша, такъже чешѣмъ ѿ очію; и ѿверзоша сѣ емъ очи, и бысѣмъ, такъ николиже имѣ близни, и прозривъ похвали всѣмъ Бога, и просвѣщѣ бысѣмъ дшею и тѣлѣмъ радоваше сѣ и прч. во Сѣназарѣ.

§. 26. **Ѡ** болшеа части окресности сїа инороднїи писателїе молча; нѣцїи виною обращенїа Владимрова творѣа **Анна** женѣ Владимїре-вѣ, таже вѣ сестра **Василїа Imperatoris** греческагѣ, и мѣжа своего дотолѣ повѣждати непреста, дондеже благочестїе Хрїтїанское не-прїалѣ. *In verba Moscheimii: „Russi qui Superiori Seculo Basilius Macedonis tempore Graecorum Religionem adoptaverant, paulo post ad Majorum Suorum sacra redierant. Vlodymirus Russiae ac Moscoviae Dux Anno 961 Annam Basilius Junioris Imperatoris Graeci Sororem Uxorem ducebat; ea Maritum hortari ac monere non desistebat, donec Anno 887. per Baptismum in Civitatem Christianam recipi sese adscito Basilius Nomine, pateretur.“* **Мнѣние** сїе нѣчто противное быти видїи сѣ сказанїю **Гўназаревѣ**. Придаѣ **Мошемїи**, такѣ **Рѣссы** прикладѣ князѣ своего доброволнѣ послѣдовали: По истинѣ, глѣ овѣ, нечитѣа нигдѣ силѣ на то оупотребленїю.

Владимїръ вѣрѣ Хрїтовѣ прїе, не токмѣ Капища, и Кѣмира раз-би, и все сѣвѣрство отеческое разрѣши; но и церкви воздвиже, сѣжителемѣже церковнѣ на препитанїе онѣ десѣтины Ѡ всѣ плодѣ, стадѣ, всѣческѣ доходѣ, даней, оуповорѣ, ловителствѣ, торжищѣ, казней и прѣ. опредѣлїлѣ, и котомѣ великѣю санѣ цер-ковномѣ во сѣдебнѣ дѣлѣ влаѣ даде, народнѣ оуставѣ сегѣ ради писменѣ їдавыи; во чѣ вѣрнѣ послѣдовали емѣ, **Ирославѣ** сынѣ емѣ дрѣгїи сообразнѣ оуставѣ издавши. **Владимїръ** во с. крещенїи нареченѣ **Василїи**, во **Кїевѣ** со женою своею погребѣ, за толикаа ко благочестїю **Ховѣ**, и **Народѣ** своемѣ благодѣанїа вѣ число стѣхѣ внесенѣ, и до ннѣ торжественѣ Ѡ свойѣ почитѣа сѣ дне 15 **Илїа**.

Первыи Ѡ **Рѣссїанѣ**, иже вѣрѣ Хрїтїанскѣю прїаши, были **Кїевскїи** сѣ. во **Оупраинѣ**, или **Малой Рѣссїи** живѣцїи. **Ѡ** **Малыа** же **Рѣссїи** по сѣ чрѣ князей, и **Мїтрополитѣ** **Кїевскїи** разпрострѣса благочестїе во великѣю **Рѣссїю**, идѣже два **Архі=Еппы** **Новгородскїи**, и **Рѣстовскїи**, и нѣцїи **Еппы** поставлены быша. **Прочее** **Рѣссїискїа** церкви состоанїе во слѣдѣющїи изходѣхѣ скажѣ сѣ. То едино на прѣ поминаѣ, такѣ сїи, сѣ **Рѣссїане** вкѣпи со благочестїе Ѡ греческїи оучителей сѣбѣ преданѣ и сѣти вѣрѣды греческїа цѣркѣ во своѣ язѣщѣ постѣаннѣ всегда содержали; прочїи во **Панонїи**, **Далмацїи**, и **Іалїрїцѣ** слѣдованїе временѣ Ѡ сї вѣстѣпали. **Винѣ** вѣстѣпленїа сегѣ **Мошемїи** такѣ зажаѣ: „A quibus (id est Graecorum Ritibus & Institutis) Romani postea Pontifices per Legatos suos, eos (Slavos) partim avocare frustra tentarunt, partim

avocarunt; unde Magnae etiam turbae aliquoties Natae sunt.“
МЕЖДУ прочими на сїе свѣдѣтелствы служи посланіе Івана 13го Римс. Папы ко Болеславу князю чешскому во лѣто 968 даѣое, во немже Іванъ Болеслава сице оувѣщаваѣ: „Apostolica Auctoritate annuimus, ut in Ecclesia SS. Martyrum Viti, & Venceslai Ep(isco)palis Cathedra erigatur, et apud Ecclesiam S. Georgii Congregatio foeminarum sub regula S. Benedicti; et Regimine Filiae Nostrae Mariae (Mlada ante vicebatur) constituatur. Verum tamen non sequaris ritum Bulgarorum aut Russorum, et non utaris Lingva Slavonica, sed Epis(co)pum Elige litteris Latinis aprime eruditum, qui Ecclesia Novalia, ut par est, excolere possit. Vale.“

§. 27. **Икѡ гражданскїа вины ко оныѣ, ѡ нихже бесѣда бѣ, обращенїамъ негли болїе спомогоша, такѡ внутрнее оувѣренїе, едва оусъмнивати сѡ возможемъ, вѣмы бо, такѡ Хрѣтіане варварскими нападениѣми зѣлѡ досаждаемы бѡхѡ, затѡ царїе и князи Хрѣтіанскїи ничтоже оставшиа, да таростныа, и неизтовствзющїа на оныа народы ко законѡ Хрѣтовѡ приведаѡ, и неизтовство ѣ сице оукротѡ. Сегѡ ради князѣ невѣрныхъ сѣ народѡвѡ сѡспрѡжества, помощи противо врагѡвѡ, и многаа инаа добра со ними творили. Во прочїихъ во Исходѣ сѣ тѡжкїа обѣды Хрѣтіанѡ нанесли Аравы, и Тѡрки, таже Норманѣ.**

II. 3. 2. O mytologických počiatkoch Slovanov, o práve, spravodlivosti a správe podľa F. V. Sasinka

František V. Sasinek: Dejiny drevnych národov na území terajšieho Uhorska. V Skalici: Tlač F. X. Škarnicla synov, 1867, s. 183-191 a 206-228 (*dipломatický prepis*).

Deje nepolitické.

Podavše zprávu o pôvode, sídlach a politických dejoch, jaké chudé letopisy cudzích národov poznačily o Slovanoch vôbec

a Slovenských predkov našich zvláštne, pristupujeme k tejto časti diela tohto, ktorá má nám poddať obraz mravov, obyčajov a osvetly Slovanov vôbec {a zvláštne} slovenských predkov našich <zvláštne>, nakoľko sa ony bedlivým dejezpytcom objaviť daly.

Abysme ale v tomto ľakšie pokračovali, rozvrhneme si túto časť {dejepisu nášho} na pojednania o: a) pohanskom náboženstve Slovanov, b) pokresťanení Slovanov, c) mravoch, obyčajoch, správe a zákonoch Slovanov, a konečne d) osvete Slovanov až do pádu ríše veľkomoravskej.

1. Pohanské náboženstvo Slovanov.

O náboženstve starých Slovanov síce už dost' kníh a pojednaní je napísano, avšak ešte veľmi málo svetla a istoty docieleho; ponevác pôvodných prameňov o ňom sa nedostáva, to ale, čo starí, či domáci, či cudzí kresťanskí spisovatelia, z pôvodného podania čerpali a nám zanechali, je i nehojné i často neurčité a nesvetlé. K tomu ešte i zbytky obyčajov a povier pohanských, povesti a piesne obsahu bájeslovného, jako tiež sochy, obrazy a mená božikov i modlí a iné mená, vzaté z posvätných obradov atď., niesu ani ešte dostatočne sobrané, ani vyzkúmané. V novejšom veku síce znamenitý pokrok stal sa tým, že medzi staroslovanským a staroindickým bájeslovím, čo sa podstaty týče, nielen úzke príbuzenstvo no i skutočná shoda uznaná a nado všetku pochybnosť vyvýšená je. Medzitým takýmto odkrytím nesnádky sú len umenšené, nie ale i odstránené; lebo i v Indii náboženské pojmy v postupe vekov sa premenily, i mnohonásobný vliv iných národov indoeuropejských na Slovanov zapierať sa nedá. Nemohúc teda nečo dostatočného podať o veci tejto, musíme sa uspokojit so slabým nastienením |₁₈₃ niekoľko počiatkov, ktoré snád' časom v obširnejšie umenie sa vyvinú.

Slovania pôvodne verili v jedného Boha, jakožto ducha ľudskou mysl'ou nedostižitelného, stvoriteľa, zachovávateľa a riaditeľa sveta^[1]. Ale pri ďalšom výklade, jako táto jediná a najvyššia mocnosť svoje pôsobenie javila, pozorujúc na nej odporujúce počínania, prišly na dve hlavné božské mocnosti: pôvodcov to dobrého a zlého. Rozličnosť pôsobenia týchto mocností priviedla ich i k vymysleniu rozličných činiteľov, a z toho povstal pochop o viacpočte bohov a bôžikov. Ponevác ale pôsobenie, múdrosť predpokladajúce, prirovnávali činom

ľudským, z toho nielen bohom a bôžikom tvárnosť ľudskú pripisovali, lež stanovením pohlavých a rodných pomerov medzi bohami a bohyňami celý rodostrom bohov a bohyň vymysleli^[III]. Prenesúc tvárnosť a pomery ľudskej na bohov a bôžikov svojich, s tým i spôsoby a vášne, áno i náruživosti ľudskej im pripisovali. – Z počiatku tie tajné božské moci považovali sťa neviditeľné duchovné moci, časom ale predstavovali si ich v rozličných obrazoch a sochách, z čoho potom modly povstali^[III].

Nakoľko sa dá bájeslovie slovanské zostaviť, poznamenávame: že *Svantevit* (ináč *Svarog* čili *Svarožič* a *Triglav*) zodpovedá indickému bohu, Parabrama, čo pôvodcovi všehomíra, ktorý so svetom do žiadneho styknutia neprichodí, lež z neho plynúvši bohovia všetko konajú a riad'á^[IV]. – U Peršanov bojuje Ormuzd s Arimanom, u Slovanov naproti tomu Bielboh s Čiernobohom, dobré vedľa zlého, svetlo vedľa tmy, bielo (*Bielboh*) vedľa čierneho (*Ciernoboh*), beloš vedľa čierneho (čerta).

Dobří a zlí bohovia starých Slovanov, podľa toho, jak alebo k Belbohovi, alebo k Čiernobohovi náležali, boli títo: *Parom* (Perún) boh to hromu, pravdy a práva, {jako i roľníctva}; *Radhost'* alebo *Radohost'*, boh pohostinstva, ochranca počestných a host'ov, zvlášte vo vojne postavených; *Trihlav* trojhlavý, panovník nad povetím, zemou a vodou; *Krodo* alebo *Sitivrat*, boh času; *Rugevit* alebo *Davor* zvláštny boh vojny; *Silnoboh*, boh udatnosti a sily; *Živena*, bohyňa života a živnosti; *Kors*, *Karas* alebo *Semenik*, boh jedla a nápoja, zodpovedný gréckemu Bachusovi; *Dažboh* (Darboh),¹⁸⁴ boh priazne a šťastia; *Nemissa*, bohyňa pomsty a spravodlivosti; *Veleš* alebo *Volos*, chlpatý, milovník hudby, ochraňoval väčší dobytok a bol vôbec bohom nad pastierstvom; *Heinal* (maď. hajnal), *Henil* alebo *Honil* s palicou, bdel nad {hospodárstvom} {gazdovstvom}; *Mokoš* hájil ovce a kozy; *Zozim* a bohyňa *Austeja* opatrovali včely; *Seja*, bohyňa osenia budila sa so škrovánky k rannej práci; *Pograbar*, boh úrody a žatvy, pôsobil pekný čas a dopomáhal i k tomu, aby pršalo, lúky, pole a háje kvitly a zelenaly sa; *Čur*, v podobe podobe okresaného kameňa, mal pod ochranou medze vôbec rolí; kto taký medzník zmenil, musel ho po smrti nosiť; *Škriatok*, odvracal od domu škodu a prinášal dobré; *Didilia* alebo *Dzizila* činila neplodných plodnými; *Chásoň* boh slnka a svetla; *Vesna* {bola} bohyňou jara, ktorá napomáhala zrast; *Letnica* bohyňou

leta; *Zemaryla* bohyňou zimy; *Svitobor* bol bohom nad lesy. Horám a húšťam pripisovali *Vily* alebo biele panny, v bielom rúchu, s dlhými v behu lietajúcimi vlasami; zo skál, čo duch skalný, ohlašovala se ľudom *Ozvena*; *Devana*, nad hájmi a lesmi postavená, zazeleniavala háje, a dávala chládok. Bohyňami vôd, riek a potokov boli *Rusalky*, ktoré majúce zelené vlasy, hynčovali sa na stromoch nad riekami, *Cár morský*, pán mora mal podriadené živočíšstvo a premeny morské. Bohyňou dážďa bola *Mokošla*; *Pogoda* vládol nad počasím, a jeho milenka *Zimsterla* zapudzovala zimu. Krása a rozkoše mali za bohyňu *Ladu*, ktorej synovia *Lel* a *Ďund'a* boli hohovia lásky. Nad manželstvom panoval *Polel*, nad plodom v živote materinskom *Porenut*, nad pôrodom *Zlatá Baba*, nad vychovávaním a péčou dietok *Chovana*, nad úrodou a zemskými plody *Kúpala*, nad pokojom a slávnosťami *Koleda*, odtiaľto «snád» i sviatky koleudou zvané, v kresťanstve prenesené na «po»vianočný hod; nad radosťami a hostinami stál *Oslad*, nad ohniskom a domácim ohňom *Diblik*; preto diabol (*διάβολος*) nevyznamenával pôvodne zlého bôžka, ale radšej dobrého, jako ochranca nad ohňom.

Jako v Belbohovi všetci dobrí bohovia sosobnení boli, a tento predstavovaný bol s tvárou zakrvavenou a komármi zasadlou, vyznamenávajúcou dlhoshovievajúcnosť dobrého božstva: tak bol Černoboh sosobené zlé a škodlivé, a vôbec známkou zlých bohov a duchov, vyobrazený jako lev na podstavke ležiaci. Sem patrili zlí bohovia a duchovia, jako: *Bes*, od vzteklosti a besu nazvaný, ktorý mal podobu capa, ba až posial si ľud diabla mimo iných podôb, zvlášte v tejto podobe predstavuje; *Pochvist* bol pôsobcom zlého a špatného času; *Div* aj *Zázrak* v podobe vtáka, bez pochyby potvorného,¹⁸⁵ predzvestoval škrekom svojím nešťastie; *Bobo* alebo *Bobák*, potom *Tras* alebo *Ďas*, naháňal ľudom svojou podobou strach a hrôzu; *Košček* alebo *Kostlivec*, strašný lúpežník, kradol panny a nevesty, a odnášal ich do svojich začarovaných hradov. *Leši* a *Morussi*, bohovia lesní, chlpatí, strašili ľudí po lesoch, pásli oči svoje po ženských, a svádzajúc ich z cesty do svojich jaskýň, až do smrti ich čekali alebo lektali, matkám ale deti odberajúc na ich miesto kládli iné, ktoré na vždy zakrpatelé zostávaly. Takto tedy poverečná obrazotvornosť ľudu vysvetľovala si pôvod nezdarených na tele i na duši detí, jaká povera až posial na daktorých miestach pa-

nuje, a odtiaľ tiež ta bázeň rodičiek pred svätým úvodom von z chyže alebo z domu vyjst'. *Pikulík* = terajšiemu čertu, diablu, malej postavy, bol pokašiteľom ku zlému; panoval nad mrtvými; tomu, kto ho mal, nosil poklady, pracoval za neho, ale mu za to pri smrti i dušu bral; tá istá predstava o diablove zachovala sa i v kresťanstve, len že tu človek zrovna krvou zapísať sa musí. *Zmok*, ktorý jako zmoknuté kura s dlhým hrdlom, alebo jako horiaca reťaz do domu vchádzal. *Rarách* alebo *Rarášok* zjavoval sa vo vetrovom výre na smetiskách, alebo v krútnave, prach a smeti do hora metajúcej (pohanský to tedy názor prirodzeného úkazu); on bol bôžikom hnevu, dopomáhal pri hrách a losovaní ku šťastiu, ale častejšie k nešťastiu; až posiaľ sa hovorí o tých, ktorým sa takto šťastne vodí, že majú raráška pri sebe. *Vlkodlak* dávil ľudí a vyciaval im krv; bol to tedy vampír. *Kyka-Mora*, lebo *Kykymora* čili *Morena*, strašlivá potvora, bola matkou mátoh, ktoré v noci k ľuďom posielala, aby im ťažké a nepokojné sny donášaly. *Vodník* alebo *vodný muž*, so zelenými vlasmi a rúchom, sedával obutý na brehoch, alebo behával po vodách, volajúc obzvlášte deti do vody, ktoré potom so sebou do hĺbočiny sťahoval. *Jenžibaba* alebo *Jagababa*, strašná pekelnica a čarodejnica, vysokej a chudej postavy, s kostnatými nohami, sedela v železnom mažiari, držiaca v ruke železný prút a keď sa viezla, cestu za sebou metlou alebo omelom zametala; tento obraz je pozdejšie prenesený na tak rečené strygy, na lopate alebo metle von komínom vyletujúce, a tak do rákoša svojich družiek sa poberajúce.

Obety, ktoré Slovania bohom svojim, najmä dobrým obetovali, boli veci nevinné; mäso štvornohých zvierat, vtákov a väčším dielom plody a výrobky zemské, jako: ovocie, mäd, mädovec, koláče, pozdejšie i pivo. Povodne neobetovali bohom žiadnych ľudských životov, až neskôr behom časov prešiel tento neľudský obyčaj k ¹⁸⁶ daktorým vetvám jejich od národov celtických, germanských a iných. Pováženia hodno i to, že sa i krv zvierat viac zlým, nežli dobrým bohom obetovala.

Slovania verili i vo večný život a v odmenu dobrého a zlého, jako to z mnohých zjavov a obyčajov jejich života právom zavierať sa dá; menovite keď verili, že duše zomrelých, v podobe vtáka vyletevsie, potiaľ sa zdržovaly v blízkosti príbytkov svojich na strome, pokiaľ telo jejich sa nepochovalo, a keď sa veri-

lo, že čím kto hrešil v živote, tým i trestaný bude po smrti; tak kto medzník role svojej skrivo dlive preložil na ujmu súse dov u, musel ho po smrti sem i tam prenášať, alebo kto ukrutnosti sa dopustil v živote, chodil po smrti v podobe divého zvera. Dobré duše dostávaly sa k *Prabohu* a k otcom svojim, zlé ale duše do *Sitna* (= pekla), ku zlým bohom. Že si tento večný život smyselne a zemsky predstavovali, dá sa z toho súdiť, že takému umrlcovi, ktorého telo sa nespalilo, kládli peceň chleba pod hlavu, peniaz a ľahvicu mädo vca alebo piva. Pri pohrabe ľuďi, ktorých telá pálili, ničili i najmilejšie im veci, jako na pr. kone, a dávali do mohyly meč a domáce náradie. Ženy sa dávaly z preveľkej lásky k mužom nekdy s týmito za živa pochovať, neberúc ohľad ani na pozostalé deti, ba až posial' panuje miestami to smýšľanie v ľudu, jakoby žena bez muža žiadnej ceny nemala, odkial' veľiký nárek vedú ženy i pri smrti mužov nedobrych, vykladajúc obšírne, jakoby sa radšej daly skrze nich biť, nežli takto na veky ich utratit'.

Daktoré vetve slovanské, najmä Slovania polabskí, mali zvláštne, náležite sriadene kňazstvo; iné vetve zase nemaly osobitného kňazstva, ale predstavený obce alebo knieža konal spolu i kňazské povinnosti, odkial' kňaz (*sacerdos*) = kňaz (*princeps*, knieža), a tyto záležaly v obetovaní a vo vykonávaní istých obradov, ináč bol i každý čel'adný otec spolu kňazom.

Chrám y, posvätné háje a kamenné oltáre po vrchoch,^[V] kde sa obety a pocty bohom konávaly, boly tak sväté, že pokoj jejich nikto pod pokutou smrti narušiť, a vtákov z hájov vyplašiť nesmel;^[VI] ba kňaz chrámu Svantovíta, vymetajúc chrám, samého silnejšieho dýchania sa zdržoval, tajiac dlho v sebe dech, a chodiac von čerstvejšie si vydýchnuť. Kňazia boli vo veľkej úcte, berúc podiel vo všetkých národných poradách a súdoch, požívajúc vážnosť¹⁸⁷ a vpliv, a rovnajúc sa temer kniežatom, čo zvláštne o najvyššom kňazovi alebo žrecovi platí.

Jako v každom pohanskom, tak i v slovanskom náboženstve, kde pravda jako pravda známa nebola, panovalo hadačstvo a veštenie; pozostatky toho zachovaly sa až posial' v povere ľudu o tak rečených vešticiach a bohóch (maď. *bohók*), čiarodejnicach a čiarodejníkoch, ktorí skryté veci na svetlo vyvážajú, a o budúcich prorokujú; kam pripočítat' možno i {očisty a cudy (ordalia,} próby), majúce potvrdiť vinu alebo nevinu

obžalovaného (*iudicium ad pravdam*) atď. Hadano a vešteno, čarovano^[VII] a bosorovano^[VIII] bolo ku pr. z toho, ktorou nohou prekročil posvätný kôň na križ položené meče, pri súdoch ale z rozpálenej na žeravo radlice Paromovej, ktorá iba vinných popáliť mala. Hádali zvlášte zo spevu, letu a príchodu vtákov. Kuropenie slepíc alebo kykyrikanie kohútov oznamovalo nešťastie menovite veľkú škodu, straka predstavovala príchod host'ov, havran nešťastie, kuvik smrť, sokol a laštovička lásku a šťastie vôbec atď. Hádali i z toku vôd, z dymu, vetra, z posretnutia sa so zvieratmi, menovite so zajácmi a z jejich kriku. Najužívanejšie bolo hádzanie do povetria drevka, na poli rozštiepeného, ktorého zovnútornej strany čierne vnútornej barvy bielej boli. Jestli pri spadnutí biela strana sa ukázala, predpovedali z toho šťastie, jestli čierna na vrchu sa zjavila, predpovedali nešťastie. Hádaním oberali sa mimo kňazov i speváci, potom zvláštni veštcí, začitovači, čarodejníci, snári, vykladači a iní.

Nábožné obrady a obyčaje niesly na sebe veselý a slávny ráz, lebo tu mal človek presvedčenie, že sa nachodí pod ochranou dobrých bohov proti zlému, a že všetko, čo od božstva pochodí, človeku iba k dobrému slúži. Z tejto príčiny obety, bohom činené, vždycky s radostným plesaním sa konaly, menovite na výročitú slavnosť Svantovíta a Radhost'a strojéné byly veľké hody, pri spevoch, hudbe a hrách^[IX]. |₁₈₈

Hlavné chrámy, z dreva ozdobne stavané, delily sa vo dvoje: vo zoväútrok čili predsieň a vo vnútrok čili svätinu. V predsieni po drevených stenách (múroch) bolo vídat' umelé rezby, predstavujúce obrazy bohov a bohyň; vnútornej svätina ale stála na stĺpoch, súc obostrená oponami. V samom srede stála hlavná modla, buďto drevená a velikánska, alebo z kovu liata a neveliká, stojacia na rozmanitých zvieracích rohoch alebo na inakšom umelom podstavku. Iné menšie modly rozostavené byly po strane, opatrené nápisom a oblečené v broňe a iné odevy, sodpovedajúce svojej ideí. Okrem náradia *trebného*, t. j. ku trebám (obetám) určeného, nachodily sa v chrámoch i posvätné zástavy (korúhvy, prápory) a zbroje či ukoristené či k oznámeniu a vedeniu války určené.

Každá krajina mala svôjho zvláštneho boha, a celý národ musel dávať poplatky jeho chrámu. Okrem toho však bývaly chrámy zvláštne tiež na každom hrade čili v hlavnom sídle

župy, o ktoré sami županci (*jupagiones*, čili obyvatelia patričnej župy) sa starali.

Modlárstvo Slovanov však nebolo viazané k samým chrámom; celá skoro zem plná bola takých hôr, skál, prameňov, riek, lesov, stromov^[X] atď., ktoré pokladali za príbytky a držaništia bohov, teda za miesta nad iné posvätné. Na takéto miesta chodieval starý nábožný Slovan, zvlášte v súmraky, nosiac bohom v obeť dary, bijúc sa v čelo a šeptajúc pobožné slová.

Konečne tiež každá jednotlivá rodina mávala zvláštne modly, ktorým prichádzajúci prvú odchádzajúci posledniu poklonu vzdával; naopak ale i jednotlivé veci, stromy, kone, hrahulci, atď. považované bývaly, za posvätné a bohom nad iné prijemnejšie^[XI].

So sústavou náboženskou spojená bola i známosť nielen tajomství náboženských, no i znakov čiar čili *knig* (kníh), ktorými oné náboženské podania sa prechovávaly. Znalci takýchže knig snád' pôvodne knigazmi = kniazmi či knegazmi = kneazmi a knezmi^[XII] nazvaní boli. – Keď kňazov ich vliv na ľud a tohoto úcta i dôvera k nim, behom časov <učinily pohlavármi> nielen vo veciach náboženských, no i vo svetských {svôjmi pohlavármi učinily}, a tak tito nielen obradnými |₁₈₉ kňazmi (*sacerdotes*), lež spolu i panovnými kňazmi (*principes*), sa stali: k vykonávaniu všelikých úradov a služieb {povolávajúc} <povolávali> aj osoby iné. Týmto spôsobom povstaly zvláštne sbory bohoslužobníkov s rozličnými svôjmi posvätnými úradmi: *žreci*^[XIII], *vlchevci* <a *vlchvice*,> *čiarodejníci*, *čiernoknegici* (čiarnoknegici sr. str. 188. pozn. 1., alebo čiaroknegici t. j. znatelia čiar čili písmen a knih?) atď.

Nektoré nábožné obyčaje pohanských Slovanov udržaly sa v pamäti až po dnes; v povest'ach a obyčajoch poverečného ľudu, poskytujúc svetlo k objasneniu mnohých čiastok pohanského bájoslovnia drevných Slovanov. Nám Slovákom v tejto veci predôležité sú okrem povestí a obyčajov, prísloví a názvov nektorých miest, a mnohých povier (o bosorkách, strigách atď.), i naše národné piesne, v ktorých mená bohov tak žijú, jakoby oni ešte v každom dome kňaza a chrám, každej dedine sochu a na každom kopci oltár mali. Spomínajú sa v nich Ďund'a, Perun čili Parom, Svätývit (čili Svantevid), Morena, Škrátek, Rarášek, Zmok, Mátoha, Bobo, Znachor, Vlkolak atď. Zachovaly

sa tiež mnohé hry a slávnosti tak ku pr. každému na Slovensku známa je spevohra „Hoja Ďund’a“, ktorá nekdý platila či Láde či jej synovi Ďund’ovi; známo je jarnie nosenie z mesta Moreny čili Smrti, z čoho i piata pôstna nedeľa dostala názov „smrtnej nedele“; známa je tiež hra na „zlaté prasa“, v ktorej spomínajú Marasa a Karasa; známo je i stínanie kohúta lebo barana po svadbe, strojenie koláča, ktorý „radostníkom“ menujú atď. K tomuto pripočítajú tiež Vajanky čili svätajanské ohne, koljadu, ožinky, veľkonočné kúpanie ^[XIV] atď.

Mrtví pohrobovaní boli na poliach a v lesoch, najviac ale na rozcestí. Ačkoľvek i mrtvoly kládli do hrobu, bývaly preča častejšie pálenie a popol z nich v nádobe do hrobu ukladany. Do hrobu prikládali pokrm, nápoj, zbroj, peniaze, nádoby a iné veci, jaké i na Slovensku v mohylách a popolniciach vykopávajú. Na hrobch vydržiavané bývaly *stravy* (hostiny) a *trýzne* t. j. obeť, tance a hry ku cti podzemských bôžikov k zjednaniu pokoja duši zomrelého; potom boli navrhnené naň kopce čili *mohyly*, tu väčšie a vyššie, tam menšie a nižšie, jako ktorý zomrelý za viac lebo menej dôležitého považovaný bol^[XV]. |₁₉₀

3. *Mravy, obyčaje, správa a zákony drevných Slovanov.*

Do ťažkej veci sa dávam! Chcem vyložiť, jaký bol verejný a domáci život Slovákov, jaké mravy a obyčaje u nich panovaly, jakú správu a zákony mali. Jesli sa nedostávalo hojných prameňov k vypravovaniu príbehov búrlivých, pozornosť cudzincov na seba ťahajúcich, tým viac bude nám nariekať na chudobu správ o pokojnom bytu a stave pravekých predkov našich; o ich tichej domácnosti a ústavoch, ktorými usilovali sa upevniť obecné blaho národa. Na tieto veci cudzinci zriedka svôj pozor obracali a ich schválne nezapisovali, Slovania ale málo sa vtedy ešte písmom zaobierali. K tomu treba pripočítať i nepriazeň tých, ktorí drevne slovanské písennosti či zhubili či potlačili^[XVI]. A preča vec táto je nad mieru dôležitá, a velí nám nezanedbať ničoho, čokoľvek poslúžiť môže k dôkladnému poznaniu pravekých predkov našich, ktorých nevedomí a predpojatí, najmä ale nepriateľskí spisovatelia zväčša len hanobiť a osočiť navykli^[XVII].

Málo je, čoby sme zrovna o slovenských <, pod ích vlastným menom (Slovania, Antovia, Vendovia, Srbovia) vzatých^[XVIIa],

predkoch naznačené z dejepisných prameňov čerpať mohli; avšak niet pochyby, že čokoľvek starí spisovatelia naznačili o povahe slovanského kmenu vôbec, platí tiež o jednotlivých jeho haliach zvláštne; čo i mnohými svedoctvami potvrdiť sa dá^[XVIII].

Slovania, čo sa týče telesnej postavy, boli vysokí a mocní, |₂₀₆ tvári menej bielej, vlasov nahnedých, očí sivých; <znali lepšie snášať> všeliké nehody času a života, zimu i horko, hlad i žízeň, {znali lepšie snášať} nežli ich susedia, preto i otužilejší a vytrvalejší bývali vo všetkých biedach a nesnádkach^[XIX]; boli národ tvrdý a v prácach trpezlivý, na chovu jednoduchú navyklý, a čo si iní za veľkú ťarchu pokladali, oni za rozkoš mali^[XX]. Mierni v jedle a nápoji za stravu užívali proso a pohanku^[XXI], za nápoj ale mädivinu a pivo <zo žita čili raže: ζυθον; z ovsu, obsa, zobsa či zobu: *sabajum*>, ktorého všednosť i samé meno označuje^[XXII].

Hlavné zamestnanie Slovanov bolo chovanie dobytky^[XXIII] a orba^[XXIV]. O toto jako i o vonkové povolanie pečovali mužskí; ženské ale staraly sa o domácnosť, menovite o jedlo, odev a vychovanie dietok. Poľnia úroda a chova dobytku bola tak hojná, že zbývalo i pre susedov, od ktorých za ňu brali na výmenu iné potrebné veci, najmä soľ. Nielen obecné remeslá boly u nich v obyčaji, lež i ušľachtilejšie^[XXV], a ponevác o zlatohlave, nachu, hodbábu a drahých soboloch u severných Slovanov už za ich pohanskej doby zmienky sa činia, dá sa z toho uzavierať, že nádhera už i do ich dôb zasahovala^[XXVI].

O prvovekom kroji Slovanov málo čo vieme. Dokiaľ boli pohania, nosili dlhé vlasy, po prijatom krste ale vôbec na krátko ich strihali^[XXVII]. Okrem plátených šiat^[XXVIII] nosili hune^[XXIX], nohavice^[XXX], <opleco,> halenu, kabát^[XXXI]. Nemožno-li podrobne vypočítať ani všetky druhy odevu, ani rozdiel medzi mužským a ženským krojom, preca za pravdepodobno |₂₀₇ uznať možno, že halena, huňa, čapica a čepec, krzná čili kožuchy, rubáče, krpce, opasky atď. patrily k starobylému kroju, jaký najmä u horných našich Slovákov, starého kroju verne sa pridržiujúcich, sa nachodí. Spínadlá, ihlice, náramky a retiazky všelikého spôsobu zo zlata, sriebra a iného kovu shotúvané a v pohanských hrobách nachodené, zdajú sa ukazovať nielen na nádheru bohatších, no i na to, že viac na telo priliehajúce, nežli voľné rúcho užívali. Ano sú tiež stopy, že i sami Nemci a iné národy slovanský kroj prejímali^[XXXII].

Medzi zamestnania Slovanov náležalo i kupectvo, o ktorom hojné svedoctvá v dejepisoch nachodíme. Keď nie za časov Thalesa (600 pr. Kr.), zaiste za časov Aeschyla, Sophoklea, a Herodota (490 – 449 pr. Kr.) jantar z krajín na pomorí pruskom ležiacich, dostával sa do krajín východných a južných, menovite k Féničanom, Grékom a Rímanom. Okrem jantaru z týchže krajín rozvážali tiež cín, obilie^[XXXIII] ‹kuniny› a soboliny^[XXXIV], tento najhlavnejší článok kupectva slovanského^[XXXV]. Kupectvo toto prevádzalo sa trojou cestou. Prvá, jako sa zdá, najstaršia cesta išla od brehu baltického mora cez kraje {zatatránské} ‹zakarpatské› až k Dnepru, a po tomto do čierneho a egejského mora. – Druhá tiahla rovinami dnešného Poľska, cez Tatry, Považie, Pannoniu k moru adriatickému. Mestá Calisia (dn. Kališ), Carrhodunum (ned. dn. Krakova), Celementia, Carnuntum atď.^[XXXVI] boli hlavné stanoviská na ceste tejto. Tretia, západná cesta, tiahla od baltického mora k ústiú Odry a Laby alebo do Sliazviku a odtiaľto ďalej do Gallie a Massilie. Po tejto ceste vedený bol ten kupecký obchod, ktorý Sába s polabskými a inými Slovanmi obznámil^[XXXVII]. Kupectvo toto však nielen u západných^[XXXVIII], no i u severných Slovanov čilé bolo. Rusi zaiste po svojich člnoch^[XXXIX] a koráboch^[XL] tiahnuť po Dnepre do čierneho mora a odtiaľ dostať sa na skalnaté²⁰⁸ brehy^[XLI] tovar svoj umiestňovali na dunajskom prekladišti^[XLII] – I o Slovákoch a Moravanoch stojí kupectvo v dejepise poznačené. Tak (903 – 907) pod kráľom Ludvikom opravené boli celné poplatky, dľa ktorých Moravia, na trh do nemeckých miest idúci, od otrokyne platili 4 denáry (saigam), od otroka 1 denár; od žrebca 4 denáry, od kobyly 1 denár; od jedného nákladu vosku, ktorý jeden osol unesie, 2 mierky, od toho ale, ktorý jedon človek unesie, 1 mierku. To isté ustanoveno bolo i o židoch, ktorí či z Moravy, či z iných zemí na trh do ríše franskej prichodili^[XLIII]. Z uvedených svedoctví vysvitá i to, že k článkom slovanského kupectva náležaly: otroci, jantar, cín, obilie, kone, kože a vosk. K týmto tiež pridať možno i drevené náradia a člnky, ktoré Slovania v horách karpatských hotovili^[XLIV] atď.

Kupectvo stať sa mohlo či zámenou jednej veci za druhú či prosriedkom peňazí. O starobylosti tamtoho spôsobu nikto nepochybuje, avšak ináč sa to má z ohľadu peňazí. Sú, ktorí o tom pochybujú^[XLV]; pravde podobnejšou však zdá sa mi byť mien-

ka iných, lebo: a) kupectvo tak rozsiahle, jako bolo slovanské, sotva by sa bolo dlho viedlo bez peňazí, jakých príklad mali na Grékokoch a Rímanoch; b) okrem gréckych a rimanských peňazí nachodia sa v Čechách na Morave a Slovensku i „*nummi barbari*“, len na jednej strane obraz vyrazený majúce^[XLVI], ktoré najprirodzenejšie len Slovanom pripísať môžeme. Potvrdzujú to i peniaze, v slavopohanských hroboch – bár zriedka – nachodené, ba zlaté, od panovníkov veľkomoravských pochodiace, po boku najkrásnejších byzantínskych peňazí položiť sa môžu, dľa ktorých i razené sú. Na týchto stojí na líci podobizeň mocnára, majúceho hlavu prilbou pokrytú, na rubu ale mimo nápisu „penjaz“ je vyobrazený vojak, majúci v jednej ruke vytiahnutý meč, tuším, oproti dákej hrádzi, v druhej ale štít, na ktorom sa kríž spatruje^[XLVII]. |₂₀₉

Vedenie kupectva požadovalo i miery. Miera menších predmetov dľa dĺžky bol: prst, dlaň, päšť, piad', lokeť, siaha («siaha dvoch vodorovne rozťahnutých rúk») a látro. – Miery poľné byly: hony, poplužie, jutrá a {korce} «re'aze». – Lúky meraly sa na pruty, lesy a rybníky na proviazky. – Tekutiny meraly sa na pinty (čo jedon *vypyje?*), lahvice «čbery (*cibriones*, maď. *csöbör*)», súdky, vedrá a sudy; mäd na lukno, soľ na krosny «a zvany», ovocie ale na okovy. – Veci ťažké mali váhu (10 funtov) a kameň (20 funtov), suché merali sa na vrhy, «mery,» kopy atď.^[XLVIII]

Čo sa duchovnej povahy Slovanov týče, dejepisci vôbec chvalitobné svedoctvo o nich vydávajú, hovoriac, že sú ľudia mnohými prirodzenými vlohami nadaní, o ktorých by sa dalo veľa chvalitebného povedať, keby len boli kresťanmi^[XLIX]; že sú krotkí^[L], uprimní a nie zlobiví a lstiví^[LI]; že sa nerádi prisahajú^[LII]; že sú nábožní a bohobojní nielen jako pohania^[LIII], no i jako kresťania^[LIV]; pri tom však naproti inovercom snášanliví^[LV], ba i k tým, ktorí ich urazili, ľudskí a priateľskí^[LVI].

Zvláštne však, docela odchodne od iných pohanských národov, považali Slovania poctivú čistotu za cnosť bohom milú, a kto ju na posvätnom mieste prestúpil, o tom pevne verili, že sa stal hodným náhleho a najúžasnejšieho trestu^[LVII]. – V stave manželskom ale ich vernosť toľká bola, že sám sv. Bonifác^[LVIII] hovorí: „Slovania (Venedi), národ najodpornejší a drzí, chráni preca vzájomnú lásku stavu manželského s takou

vernosťou, že žena po smrti muža sama sa odrieka života, a tá počítať sa medzi nimi za slávnú, ktorá sa vlastnou rukou zabije, aby s manželom zhorela na jednom kostre;“ – „nemohúc – dodáva Leo múdry^[LIX] – v tom vdovskom a samotnom živote nijak sotvať.“[|]₂₁₀

Či u Slovanov panovalo mnohoženstvo, je otázka dosiaľ nerozluštená. Medzitým i slobodné postavenie manželiek^[LXI] i svedoctvá, len jednu manželku pripomínajúce^[LXI], mnohoženstvo nepripúšťajú; protivné svedoctvá ale lebo sú v bájku zahalené^[LXII], lebo pochodia zo zášti Kosmasovej^[LXIII], lebo sa dajú vykladať len o nadužívaní u takých obyčajnom, ktorí vedľa jednej právnej manželky i viac súložníci si chovali^[LXIV] alebo po ľahko odpravenej manželke druhú za právnu si brali^[LXV]. Neznám teda základu, prečo by sme v ohľade tomto hnusné slova Kosmasove na váhu brali^[LXVI].

Povinnosti dietok k rodičom dokonávaly sa len smrťou, a Slovan za svoju svätú povinnosť si pokladal, starať sa o svojich starých rodičov, ich žiť a o ich pokoj pečovať^[LXVII].

Podobnú lásku chovali tiež ku každému blížnemu. Oni nedopúšťali, aby kto zpomedi nich vyšiel na žobrotu a pýtal almužnu. Jestli kto ale skrze nemoc alebo starobu stal sa chudobným alebo ku práci neschopným, pečovali o jeho opatrenie^[LXVIII]. Tak sa stalo, že nebolo u nich bedárov <(maď. *betyár*; *szegény* legény), žobrakov a tulákov; ba keď k ním dáky žobrák z cudzej zemi prišiel, vyhánali ho von, domnievajúc sa, že je daromný tulák, ktorý pre nejaký zločin opustiť musel svoju otcinu^[LXIX].

Ich pohostinnosť, výplývajúca už z ich prirodzenej dobrotivosti a nad to ešte i zvláštnymi zákony uložená, bola obyčajná. Boli k hosťom dobrotiví, vedúc pilnú peč o ich zachovanie, a zprevádzajúc ich z miesta na miesto, kam za svojou potrebou išli. Stalo-li sa ale prezpoľnému dáke ublíženie vinou toho, ktorý ho chrániť[|]₂₁₁ mal, vtedy tento potom pre to od svojho suseda stíhaný býval; lebo uznával to za svoju povinnosť, pomstiť krivdy, hosťovi učinené^[LXX]. Jedlá zo stola nikdy neskierali; u každého hospodára bola jedna izba čistá a pristrojená, ktorá jedine pre stôl a k pohosteniu určená bola^[LXXI]. V tejto bol stôl, všakovým pokrmmom a nápojom vždycky opatrený, a keď sa jedno jedlo minulo, priniesli druhé. Jedlo vždycky pripraveno a čistúnkou šatkou prikrýto čakalo na hosťov^{[LXXII]}. – Slyšme o tomto samého Hel-

molda^[LXXIII]: „Pribislav (knieža Bodricov) prosil nás, abysme sa uhospodili v jeho dome, trochu oddialenom. Prijal nás s veľkou ochotnosťou a učinil nám štedrú hostinu. Stôl, pre nás pripravený, naložený bol 20 jedlami. Tam som sa zvedel zo skutočnosti, čo som predtým slyšal z povesti, že v pohostinstve niet statočnejšiebo národa nad Slovanov. – Jestli ale kto, čo sa veľmi zriedka stane, nalezne sa, žeby prezpoľného host'a odstránil, svobodno je jeho dom a statok podpáliť. V tom sú tiež jednej mysle, že ten je nečestný, podlý a verejného posmechu hodný, ktorý by sa nebol obával odopreť chleba host'ovi.“

Jestli naproti týmto uvedeným krásnym vlastnostam čítame i o ukrutnosti Slovanov, treba nám rozpomenúť sa na tie {surovosti} <ukrutnosti>, ktoré najmä od Nemcov zakusili, a ktoré ich prirodzenú krotkosť nekdý v ukruťenstvo premenily^[LXXIV]. Je síce pravda, že Slovania nielen bočili od prijatia kresťanstva, no i hlasateľov sv. evangelia tu i tam prenasledovali; avšak niet divu, že také apoštolovanie, jaké Nemci medzi Slovanmi prevádzovali, len odpor proti kresťanstvu a zášť proti Nemcom budilo. Nemci miesto sladkého jarma Kristovho tísli na šiju Slovanov nesnesiteľné jarmo politickej nevole^[LXXV]. Odpor proti kresťanstvu a Nemcom vyvieral zo slovanského |₂₁₂ horlenia za slobodu, za reč, za vlasť, o ktoré ich cudzinci oblúpiť zamýšľali, znajúci semeno nesvornosti siať medzi rody slovanské, aby si nesvorných podmanili^[LXXVI], a zakladajúc mestá i zaprevádzujúc Nemcov medzi Slovanov, aby ich jazyka svôjho zbavili^[LXXVII].

Slovania neboli, jako Nemci, výbojní a <rozširujúce> pántstvo svoje nad inými {rozširujúci}, lež milovní pokoja; a keď sa kedy zbrane chopili, bojovali jedine za obranu svojej svobody a neodvislosti^[LXXVIII]. – Jako ale stáli za svobodu vlasti, tak tiež stáli i za svobodu a rovnoprávnosť každého vo vlasti, bez všetkého rozdielu stavu a pohlavia^[LXXIX], ba i samých zajatých <činily účastnými> rovnej svobody {účastými činily}^[LXXX]. Zaiste jako z jednej strany výboj a podmaňovanie za sebou tiahne pántstvo a nevoľu: tak z druhej strany, kde nebolo výboju a podmaňovania, tam vždy panovala rovnoprávnosť a svoboda i obecná i osobná.

So stavom týmto svobody a rovnoprávnosti spojená bola i bezpečnosť osoby {i susedných národov}. {Čo sa bezpečnosti

osoby a majetku týče, tato Slovanov bola} ‹Bezpečnosť osoby a majetku bola› toľká, že skoro ani nevedeli, čo je krádež a klam; nezatvárali oni svoje truhlice a skryne; nebolo vidieť u nich zámky ani kľúča: veľmi sa divili, že cestovné truhlice a skryne Ottona, biskupa, zatváraly sa na zámku. Odev, peniaze a všakové drahocenné veci dávali do krosny a truhlic, kryjúc ich jedine pokrývkou. Nebáli sa krádeže, lebo jej nezkúsili^[LXXXI]. –
|₂₁₃ Podobne bezpečné boli od nich i susedné národy, lebo {ani výboj ani koristenie nedonášal so sebou} pokojný a roľnícky ráz Slovanov ‹nedonášal so sebou ani výboj ani koristenie›. Čítame-li potomne o premene rázu tohoto, o koristení a námornom lúpežníctve, musíme to pripísať či zúbožnému stavu^[LXXXII], či príkladu iných lúpežných národov^[LXXXIII].

Medzitým bár i Slovan nebol výbojný, preca keď prinútený zbrane sa chopil, znal byť i hrdinom na bojišti^[LXXXIV], ba ‹poukázať mohol› i na zmužilé ženské {poukázať mohol}^[LXXXV].

Slovania, jako nám vypráva cisár Mauric^[LXXXVI], s nepriateľom najradšie sa potýkali v miestach nepríhodných, tesných a skrýšami opatrených, majúc obyčaj činiť časté nábehy a nenázdajné vpády i podvodné zálohy^[LXXXVII], dňom i nocou, mnohé a rozličné smiešne veci stvárajúc. K tým ich chytrosťam prináležalo i pohrúžanie sa v rieke; lebo dlhšie, nežli iní ľudia, pod vodou vytrvať znali. Často sa prihodilo, že keď vo svojom domove prepadení boli, ležiac hore značky v hlbine a pomocou dlhej, trúbkovatej, k tomu pristrojenej a z ich úst až von z vody strmiacej, trstiny povoľne oddychujúc, nebezpečenstvu vyhýbali; lebo ľudia, veci tej nepovedomí, trebas náhodou i uzreli tie trstiny z vody von sa pnúce, mali tiež za prirodzené^[LXXXVIII]. Sbehlejší však, poznali-li tú trstinu či po náreze, ci po polohe, lebo ňou hneď prebodli ústa zahrúžených, alebo vytiahnuvše ju prinútili ich vyliezt von z vody, nemohúcich už dlhšie v nej |₂₁₄ vydržať. Zbroj každého z nich bola dvojaká kopia, nektorých i štít, pevný síce, ale ťažký k pohybovaniu. Mimo toho užívali, drevených lukov a malých striel (šípov), natrených tak silným jedom, že nevkočila-li v to rýchle pomoc liečného nápoja od zkuseného lekára, alebo nebola-li tá rana na kvap vyrezaná, – otrava tá ihneď po celom tele sa rozliezla a usmrtila. Nebojovávali tiež v rade (šíku) a v sriadennom pluku^[LXXXIX], ani v otvorenom šírom poli sa nestávali. Jestli sa stalo, že sa odvá-

žili pustiť <sa> do bitky, jednohlasne zkríknuc trochu sa vopred pohli a, keď nepriateľ sa ohlásil na ich zvuk, rýchle prikvapili; keď ale nie, odvrátili sa bez toho, žeby sblížení chceli skúsiť silu nepriateľa. Ale tiahli do lesov, ktoré im veľmi napomocné boly, kde medzi stiezkami najlepšie bojovať znali. Ba nie zriedka s pretvarovaním strachu i koristi prenechali, jako by ju chceli opustiť; utiahli sa do lesov, a, ztadiaľ zmužile vyrúťivše sa, tým, ktorí po nich prišli a okolo koristi sa túlali, veľkú porážku prinášali. – Preto, vraj, treba ťaženie proti nim podujímať v zimný čas, v ktorom pre opadané stromy nemôžu sa dobre ukryť, a sňah prekáža krokom utekajúcich; keď domáca zásoba je chatrná, a oni sťaby nahí sú, a keď pre ľad rieky prekročiť sa dajú. Treba sa mať na pozore ale, aby, nakoľko možno, ťaženie do zásekovitých a obtážných miest nestalo sa v letnom čase, zvláštne keď sú skupení, dokiaľ by pechotou alebo jazdou neboli rozplašení. – Ponevác ale ich junač je obratná, naskytne-li sa príležitosť, potajomne prepadne (neobozretné nepriateľské) vojsko, tak že im nepriatelia (do hornatej domoviny vrazivší) mnoho uškodiť nemôžu. Tak cisár Mauricius.

Medzitým uvedený jednoduchý spôsob válčenia dost' zavčas musel sa vyvinúť v pravidelnejší; lebo ustavičné války, ktoré najmä Nemci a Gréci proti Slovanom podujímali, nielen ich obznámily so zbrojou a spôsobom válčenia nepriateľov, no i prinútily ich k lepšiemu brannému opatreniu.

Majúc zvláštny zreteľ na Slovákov a súďac dl'a ich príbuznosti s Čechami, užívali oni bez pochyby zbrane toho samého spôsobu, čo Češi. Táto bola dvojakého druhu: obranná a útočná. Obranná, bola prilbica (*galea*) a kožený štít (*scutum*), ktorý sa končil ²¹⁵ vo dva rohy. – Útočná zbraň boly: meče, mlaty, železné snád' i kamenné; trojaké kopie: najdlhšie drevcia, kratšie oštepky a najkratšie, v úzkom smysle kopie zvané; sekery a strely (šípy). Zástavy posvätné, v chrámoch chované, nebývaly brané do poľa, leda v krutej potrebe, kde celý národ povstal; ináč len domáce modly, čo domnelí ochranci, doprevádzaly vojínov na bojište. V širom poli bojovano i jazdecky i pešky, najviac ale pešky, jako to i obranné (*defensiva*) i v hornatej domovine vedené vojny samy so sebou prinášaly. – Proti nepriateľom chránili sa nielen zárubami čili zásekami (*præstructio silvæ*), pomedzi ktoré len pri jednotlivých miestach viedly^[XC] úzke stezky (*viae*

publicae), lež i násypami (*vallum*), hradami (*castrum*), hradbami (*munitio*), zámkami (*castellum*), a strážnicami^[XCI]. K ochrane brán konečne ustanovení boli strážnici či chodovia, ktorých povinnosť bola ostriehať hranice a chodiť po hraničnej čiare, aby nepriateľ potajmo neprekročil hranice^[XCII].

Čo sa drevnej správy týče, táto u drevných Slovanov bola patriarchálna (dedinná); stav to taký, v jakom vôbec národy z počiatku bývali, a jaký ešte dosiaľ u juhoslovanských kmeňov sa zachoval. Hlava a správca rodiny bol otec, a územie, na ktorom so svojimi prebýval, zvano bolo *otčina*. Keď otec k správe nespôsobilým sa stal alebo umrel, rodina v jedno spojená z kruhu svojho vyvolila si *starostu* čili *baťu* (baču), a pod správou jeho zostala po hromade na nemovitom hospodárstve dedov svojich, ktoré preto, sťa na celý rodinný a príbuzný kruh prechodiacie, nazývalo sa $_{216}$ *dedina*^[XCIII]. Do tohoto rodinného a príbuzenského spolku za isté vkupné, prijímaní boli i nepokrevní, s tým právom, aby sa v dedine osadili; z čoho povstala *osada*^[XCIV].

Dediny a obce, či pre potrebnú vzájemnosť, či pre spoločnú obranu proti vpádom nepriateľským, schádzali sa k spoločnej porade^[XCV]. Správu tejto a prevedenie spoločných jej uzavretí sverili *županovi*, ktorého z pomedzi seba za hlavu svojho kraju si zvolili, a tak i taký okres dostal meno *župa*^[XCVI].

Na premenu tohoto dedinného riadu veľiký vliv mal vývin zemänskeho a kňazského dôstojenstva.

Všeci starostovia boli *zemänia*, t j. majitelia zeme, ktorej vlastníctvo rod na nich preniesol. Ponevác ale neskôr pozemky staly sa deliteľnými a predajnými, a mnohí dobrovoľne, medzi dedinnú *čelad*^[XCVII] vstúpivší, pod správu starosty sa postavili, samo sebou sa rozumie, že týmto spôsobom jedni nad druhých vynikať a zvláštnu triedu *lechov* tvoriť začali.

Ešte dôležitejší vliv na premenu prvotného patriarchálneho života mali kňazi. – Pôvodne starosta či dediny či župy či celého národa prechovával a sdeloval podania náboženské a vykonával bohoslužbu^[XCVIII]. Týmto spôsobom postavenie starostov mocnejším a sťa by posväteným sa stalo. Z toho dá sa vysvetliť, že názov *kňaz* u Slovanov dosiaľ označuje či pohlavára svetského (*princeps* $_{217}$ u Juhoslovanov) či bohoslužobníka (*sacerdos* u Slovákov). – Keď ale behom času prvotné jednoduché nábo-

ženské náhl'ady sa rozšírily, mnohobožstvo povstalo a všakové pocty bohov za {pre}vadené boly, utvorená bola zvláštna trieda bohoslužobníkov (*sacerdotum*); starostovia (*seniores populi*) ale len na svetské záležitosti obmedzení boli^[XCIX]. Tak povstali kmetovia, ktorí riadili štát, neskôr ale tvorili radu kniežatskú^[C].

Toto predoslať bolo potrebné, aby sme tým ľahšie dostali priehľad organizmu štátneho u dávnych Slovanov.

Jako bol otec alebo vládika starostou rodu, tak bol i knieža starostou národa. Okrem moci obetníckej a súdnej, mal knieža tiež moc jednatel'skú so susednými národami a vojanskú naproti nepriateľom. Neskôr z oboru tohoto, jako vôbec z oboru starostov, vylúčeno bolo dôstojenstvo bohoslužobné, a tak knieža stal sa len svetskou hlavou: správcom, súdcom, zástupcom a vojevodom národa, koriac sa jedine slovu najvyššieho kňaza^[CI]. Panovnícke právo stalo sa dedičným, majúc ráz práva rodového vôbec. Právo toto náležalo kniežatskému rodu výhradne, vylučujúc každý iný rod a každého, kto nebol z rodu kniežatského. Jako v pojme slovanského rodu bola jednovláda, keď na čele rodu stal samojediný starosta: tak všetky svedoctvá hovoria o <najvyššej> panovníckej vláde jedného z rodu kniežatského^[CII]. Podobne, čo sa týče poslúpnosti, nie práve syn prvorodený ani najstarší člen z rodu, lež ten stal sa panovníkom ktorého buď panovník ustanovil za svojho nástupca, buďto spoločným usnesením z pomedzi kniežat za takého povolany bol^[CIII]. – Jestliže vymrel kmen mužský, právo panovnícke prešlo na členy ženské. Žena skrze sňatok prenášala právo na manžela^[CIV].

Knieža bol spolu i hlava rodu kniežatského, a tak pečoval i |₂₁₈ o opatrenie jednotlivých členov tým, že im dával nektoré župy alebo krajiny za údel čili kniežatstvo; avšak takéto knieža hlavnému kniežaťu podriadené bolo^[CV].

Nastolenie hlavného kniežaťa stávalo sa kroz posadenie kniežaťa na kamenný, v hlavnom hrade sa nachodiaci stolec, ku ktorému kniežatské právo s'aby priviazano bývalo. Komu z kniežat teda dostal sa za údel hlavný hrad a stolec kniežatský, alebo kto z nich si ho zbrojne vydobyl, ten sa stal veľkým kniežaťom^[CVI].

Panovnícke právo kniežatského rodu bolo tak mocné, že ani cudzí panovníci, jestli sa im pošťastilo podrobiť zem svojmu vrchnému pántvu, neosmelili sa vyhostiť rod domácich knie-

žať a usadiť iný. Oni nanajvýš vzdialili osoby sebe nemilé a na kniežatský stolec posadili inú z rodu kniežatského^[CVII]. – Z druhej strany ale ani národ na veľkokniežatský stolec nepovoľoval iného než z krve kniežatskej pochodiaceho^[CVIII].

Vladári (*gubernatores*) ustanovovaní bývali, keď buď knieža odchodil zo zeme na dlhší čas za dôležitými záležitosťami, alebo keď umierajúci knieža zanechával po sebe nedospelého následníka. V tomto páde príbuzní ujímali sa vladárstva, akožto prirodzení poruč{n}íci (*tutores*) nedospelého nástupca^[CIX].

Okolo kráľa bola družina a kmetovia. – Družina záležala z osôb kniežaťu milých, ktoré vždy boli pri dvore sťaby čelad' dvorská^[CX]. – K najvyššej správe zemských záležitostí, jak politických |₂₁₉ tak súdnych, pridaný býval kniežaťu sbor (*senatus*, starešina) mužov, ktorý sa nazývali zemskými kmetami (*seniores*, starší). Do starešiny tejto povolávaní boli prednejší (*primates* lebo *optimates*) z národu, bez toho, žebysme bezpečne udať mohli počet týchto vyvolených^[CXI].

Majúc už sám národ na zreteli, možno ho rozdeliť na 3 triedy obyvateľstva: *lechov*, *vladykov*^[CXII] a *porobcov*. – Lechovia (*duces*, *reguli*) boli zemänia bohatší, vládykovia (*rustici*, *rus habentes plebs*), ale chudobnejší. Lechovia vládli tak hojnými statkami, že okrem družiny svojej mali tiež ľudí cudzieho rodu (porobcov); vládykovia ale mávali len toľko poľa, koľko s družinou svojou sami vzdelávať postačili. Lechovia vynikali nad inými nielen bohatstvom a rodom^[CXIII], no i vznešeným postavením, ktoré si zásluhami svojimi vydobyli^[CXIV]. Lechovia lebo boli potomci kniežat (*reguli*, *nobiles primi ordinis*, *primores*) alebo dobre sa majúci bohatieri (*optimates*, *nobiles secundi ordinis*). Počet obojich lechov musel byť veľký, a ich moc pred ustálením kniežatskej dôstojnosti samostatná^[CXV].

O stave porobcov, bezzemkov, čili takých ľudí, ktorí vlastnieho imania nemali, lebo ho stratili alebo pre rozmnožený počet' čeladi (dedinej družinej) v nej{že} zostať nemohli, lež od lechov do služby alebo práce najímaní bývali, zovrubného svedoctva nemáme; zdá sa však, že tú svobodu, ktorú členovia rodiny, mali i služobní^[CXVI]; lebo rabstvo a otroctvo o svojom prísnom smysle nedá sa porovnať s tou osobnou svobodou, ktorá vôbec u Slovanov panovala^[CXVII]. – Neskôr ale, keď už Slovania s duchom Nemcov sa |₂₂₀ obznámili nachodíme otrokov

a rabov vo vlastnom smysle. Do nevoľníctva tohoto upadali: *plenníci*, t. j. vo vojne zajatí, dlžníci, zločinci, no i sami rodičia dietky svoje predávali. Ba stav tento i po pokresťanení ešte dlho sa i u Slovanov zachoval^[CXVIII].

Slovania už za pradoby mávali stále príbytky^[CXIX], ktoré od seba vzdialené a roztratené v lesoch a pri riekach, na bahnách a jazerách, sťa miestach neprístupných, tak obozretne staväli, aby mali viac dverí, z príčiny rozličných prípadností, ktoré by ich nenazdajky potkať mohli^[CXX]. Každý starosta u prosied poľa svôjho^[CXXI] postavil svoje kontiny^[CXXII] a keď pri rozmnoženej družine nepostačovali, pristaveno iných viac, tak že rodové dediny dostaly obraz našich dedín terajších. – Nekoľko takých dedín, do hromady vzatých, tvorilo v politickom ohľade zvláštnu *obec* (nem. Gemeinde), ktorá hraničnou dráhou^[CXXIII] otočená, zaujímala priestoru, zvanú *ochodzu* (*circuitus*), lebo *újazd* (*ambitus*) alebo *honitva*^[CXXIV], ponevác meranie obvodu obce dialo sa lebo peším obchádzaním, alebo objázdzením^[CXXV]. – Viac obcí do hromady vzatých tvorilo *župy*, a nad každou župou (*comitatus*, *provincia*) postavený bol *župan* (*comes*, *praefectus*), lebo sťa hlavný starosta^[CXXVI], alebo sťa najvyšší úradník. – V každej župe stál hrad (*castrum*), tak že koľko bolo žúp, toľko bolo i hradov; hrad a župa tým istým menom označované bývaly; ľudia k hradu alebo k župe prináležajúci nazývali sa hradčanmi (*castrenses*)¹²²¹ alebo župancami (*zupagiones*, *jopagiones*)^[CXXVII]. – Koľko takých hradov a žúp bolo na území terajšieho Uhorska, to snád' nikdy už vystopovano nebude; ponevác len nektoré, a to jedine dľa pozdejších zpráw, pomenovať môžeme, jako: Nitru, Devín, Vyšehrad, Ostrihom {Stolny Belohrad} atď., o ktorých jednať lepšie náleží do dejepisu pozdejšieho.

Účel pre ktorý hrady staväné bývaly, je každému na snadne: mali totižto slúžiť za pevné a nedobytné miesta v čas válok a nepriateľských vpádov; týmto na odpor, domácim ale k obrane. Keď nepriatelia vtrhli do zeme, mužovia branní, uchrániť starcov, ženy a deti s nábytkom vo hrade, tiahli im úsrety. Strateno-li bolo pole, aspoň sa mohli v hradoch brániť a zotavovať. Ponevác ale v čas vojny veľký dav ľudu do hradu sa utiahol, potreba vody preň nedovolila staväť ich na vrchy hôr, lež zväťša na blízku riek. – Okrem toho hrad bol sídlom župana

a súdov; vo hradoch bývaly tiež chrámy^[CXXVIII] a budovy pre poklady národné. – U starých Slovanov boli len hrady a dediny, ako doteraz ešte na mnohých miestach u Slovanov tureckých a ruských^[CXXIX]: preto i názvy: *urbs, civitas, oppidum, castrum* a *castellum* o hradoch, nie ale o mestách, ktoré teprv s koncom XII. storočia započaly –, jako i názov *civis* nie mešťanovi, lež o brannom mužstve a družine županovej rozumieť sa má^[CXXX]; ba mestá neskôr pod hradom založené nie mestami, lež podhradím (*suburbia*), – a ich obyvatelia podhradskými (*suburbani*) sa nazývali^[CXXXI].

Okolo hradu boli dediny. V čas vojny obyvatelia dedinskí (vesničania, občania, seláci), zbrane schopní, tiahli do boja, neschopní ale utiahli sa do hradov.

Župania prvotne tak boli od lechov a vládykov volení, jako |₂₂₂ iní starostovia^{[CXXXII]}, tým viac, že i samu kniežatskú radu^{[CXXXIII]}, ba prvotne i kniežatá si slobodne volili^[CXXXIV]; neskôr však stali sa dedičnými, a na konci X. storočia začali byť od kniežat menovaní^[CXXXV]. – Týmto spôsobom stal sa župan prosredníkom medzi kniežat'om a ľudom. Jako námestník kniežat'a dl'a vôle tohoto účinkoval na ľud: naproti tomu ale s'ľa hlava župancov (*jobagionum*), t. j. ľudu svôjho, zastupoval tento pred ľubovôľou kniežatovou. S'ľa námestník kniežat'a bol úradníkom, s'ľa hlava župy bol starostou; bol teda v čas vojny veliteľom župného mužstva, kroz dané znamenie pod zbraň povolaneho^[CXXXVa], v čas pokoja ale dozorcem nad plnením zákona a povinností občianskych a súdcom.

Ani knieža ani župania nejednali dl'a ľubovôle, lež dl'a uzavrení snemových.

Snemy boli dvojaké: *zemské* a *župné*.

Do prvotných zemských snemov schádzali sa vôbec všeci bez rozdielu^[CXXXVI]; potom župania, lesi a vládykovia^[CXXXVII]; keď ale ustálená bola dôstojnosť kniežatská, panujúce knieža svolával snem (staroč. *věce*, starosl. *věšte*), vypraviv poslov ku kmetom, lechom i vládykom; on tiež riadil celé snemovanie, staväl otázky k rozhodnutiu, vynášal o nich svoje prvé zdanie a kázal sbierať hlasy, jaknáhle slobodné rokovanie dospelo k dákemu cieľu. Hlasovanie, zvláštne v dôležitejších veciach dialo sa nie hromadne, lež osobne, vkladáním hlasovej známky do nádoby (osudie sväté), jaké kniežací služobníci medzi sne-

movníkov roznášali. Nebolo treba jednohlasnosti, lež len väčšiny hlasov, aby vec v mene národa rozhodnutá bola^[CXXXVIII]. |₂₂₃

Niet tiež pochyby, že už v najstaršej dobe okrem snemov {{(vĕc)}} zemských bývaly v obyčaji tiež snemy župné. Za to ručia všeobecné svedoctva písomné^[CXXXIX]. Takéto župné shromaždenia obyčajne vydržovali na tržišti (jarmačnom mieste); preto tiež slovo *vĕce* a *tržište* mali jednotajný význam^[CXL].

Usnesenia snemu zemského značené boli na *právodatné dasky*, žeby dl'a zákona súdená bola každému pravda^[CXLI].

Súdy u Staroslovanov už v drevnom čase tak vyvinuté boli, že nás i zo stanoviska jazykozpyteckého i zo stanoviska právoslavného podivom naplňujú vety, ktoré v piesni o Libušinom súde na ne sa vzťahujú. Tak:

*„Na popravu ustaviti pravdu. –
Súdte sami po zákonu pravdu. –
I suditi ima po zákonu pravdu. –
Se bratroma rozřešite pravdu,
ja že vadita sĕ o dediny,
o dědiny otné mezu sobú.
Po zákonu věkožizných bogóv
budeta im oba v jedno vlásti,
či sĕ rozdělita rovnú měrú. –
Rozřešite moje výpovědi,
buděteli u vás po rozumu.
Nebudětel' u vás po rozumu,
ustavite ima nález,
ký by směřil rozvaděna bratry. –
Budeta im oba v jedno vlasti. –
Prvencu dědinu dáti, pravda;
Nechvalno nám v Němcoch iskat pravdu.“* |₂₂₄

Podavše vety tieto, slušno je, abysme sa s predmetom, týmto, ktorého tiež vety náčrtkom sú, podrobnejšie obznámili.

Čo sa s dobrou vôľou iného srovnáva, je *pravé*, (*æquum*), a toho opak je *krivé* (*non æquum, iniquum*); tamto je *prav-da*, toto je *kriv-da*. Nesmie však panovať nepravo; lež čo zkriveno, musí byť popraveno: preto vyrovnávanie krivdy nazývali *popravou*^[CXLI]. – Aby stav krivdy prestal, musel byť dl'a istého pravidla <ukonaný a> zakonaný: preto tože <konanie *úkonom*

a) pravidlo nazvali *zákonom*. – Rozvažovanie, či dáky čin sodepovedá alebo protiví sa zákonu, dialo sa sú-daním (*collatio-ne*) činu so zákonom, a toto činenie rozumu nazývali *súdením* (sú-daním) čili *súdom*. – Prosriedkom rozsudzovania {vy}naliezli shodu alebo neshodu činu so zákonom, a výrok toto vyslovujúci nazvali *nálezom*. – Keď predseda súdu vyslovil nález, súdovia mali rozsúdiť, či onen nález spravodlivý je, alebo nie a to sa nazývalo *rozriešením*.

Okrem udaných jazykozpyteckých známostí o staroslovanských súdoch – dl'a spomenutej piesne – poznamenať sluší, že zákony stály pod ochranou „vekoživých bohov“, ba považované boly za „zákony věkožizných bogov“ a za „sväté“; že knieža a vôbec súdovia nepovažovali sa za pánov zákona, lež za strážcov, že odsúdený mohol žiadať nové riešenie, jestli sa citil byť nespravodlivo odsúdeným, a že obyčaje a zákony Slovanov boly od nemeckých rôzne^[CXLIII].

Čo sme hovorili o snemoch, to sa dá povedať bezpochyby i o popravách (súdoch). Prvotní súdovia boli starostovia^[CXLIV] a kmetovia^[CXLV]; tamtí sedeli pri nižšom, títo ale pri vyššom súde. Keď ale župná ústava zavedená, kniežatská hodnosť ustálená a bohoslužba vyvinutá bola, samo sebou sa rozumie, že i popravná (právo súdna) sústava zmenená bola. – Najvyšší súd národní konal sa na sneme krajinskom, kde predsedal knieža^[CXLVI], župný súd ale vykonával sa |₂₂₅ na župnom hrade alebo v posvätných lesoch skrze lechov a vladykov u prítomnosti župana.

Ponevác zákon postavený bol pod ochranou „vekožizných bogov“ ba za výplyv vôle jejich, boli pri súde tiež žreci^[CXLVII], sťa dozorcovia nad upotrebením „zákona svätého“ a vysluhovaním pravdy a sťa zkúmatelia pravdy kroz prosriedky nadprirodzené. – Kde totižto rozum ľudsky javil sa byť nedostatočným ku spravodlivému rozriešeniu pravdy, tam ponechano bolo bohom, učiniť nález o rozriešenie. Dialo sa to kroz očisty <a cudy> (*ordalia*). Tieto dávno boly známe Slovanom, lebo už v rukopise Zelenohorskom reč je o „vode svätocudnej“ a o „ohni pravdozvěstnom.“ Prosriedky teda súdov božích boly: voda a oheň.

Voda dl'a poverečných indoeuropejských pochopov bol čistý a posvätný živel, ktorý nič nečistého, teda ani vinníka nepríjímal do seba: dl'a tohoto pochopu ten, ktorý do vody uvržený zostal na povrchu, bol pokladaný za vinného; tonul-li, za ne-

vinného. – Očista vodou delila sa na súd vody studenej alebo horúcej (*iudicium aque frigidae vel bullientis*).

Jako voda tak tiež oheň bol pokladaný za najprvejší živel a upotrebený podobne k súdom božím k vynaloženiu pravdy. Dľa poverečného pochopu oheň nevinnému neuškodil, vinníka ale sa dotknul. – Očista ohňom podobne bola dvojaká: očista žeravého ručného železa a žeravých radlic^[CXLVIII].

V tomže Zelenohorskom rukopise, vedľa pravdozvestného plameňa a svätocudnej vody, spomína sa tiež „meč krivdy kárajúci“; z čoho sa dá uzavierať, že tuná spomenutý meč náležal, sť a tretí prosriedok súdov božích, k očistám vody a ohňa, – meč to k súboju (*iudicium duelli*), ktorým ešte dlho potom rozopre poprá{vo}vané bývaly^[CXLIX].

Popravy (*súdy*) vinníkom nielen nakladaly nahradenie a vyrovnanie krivdy, no i tresty a pokuty. – Jestli v Zelenohorskom rukopise spomenutý „meč krivdy kárajúci“ nevyznamenáva meč <súboju>, |₂₂₆ {ktorým biloši^[CL] mučili vinníkov,} isto je preca, že meč k mučeniu zločincov užívaný bol pri súdoch „ruky a hrdla“^[CLI]. Od týchto a iných strašných, pokút telesných možno bolo sa vykúpiť; ponevač Pomorania na oči vyhadzovali Nemcom ich ukrutnosť trestaní, totižto obyčaj ruky odrubovať a oči vykálat^[CLII].

Okrem trestov súdnych boly u Slovanov v obyčaji tiež tresty mimosúdne, a síce rodinné a súkromné. – Vek kresťanstvom ušľachtený nezná beztrestného zabitia človeka, okrem prípadu vlastnej nutnej obrany; kdežto predtým, právne a beztrestne, nielen otec nad dieťkami, no i súkromec nad svojim blížnym užíval právo meča a pomsty. – Jako u iných národov, tak to bolo i u starobylých Slovanov. Právne a beztrestné bolo mimosúdne zabitie cudzoložníka, zlodeja (lúpežníka) a vraha^[CLIII].

Konečne musíme ešte dačo pripomenúť, čo sa týče vnútorných povinností občianskych a zovnútorých pomerov naproti štátom susedným.

U všetkých národov slovanských už v pradobe nachodíme, že na obyvateľstvo bez rozdielu naliehaly ťarchy a služby zemské, jako hradozdenie, služba vojanská, stráženie hraníc (strážnici, *custodes*), prehliadanie hraničného hvozdu (chodovia, *exploratores*), podávanie povozu a potravy kniežaťu na vojnu idúcemu alebo na hrade sliezajúcemu (zolazina, *descensus*), dane

a dary (*oblatio quae dicitur* poklona, *salutatio*), clo^[CLIV], poplatky na župný chrám o kňazstvo^{[CLV]}, pri zavedení nemeckého kňazstva i desiatky^{[CLVI]}, ba kniežatá nekdy i právo svoje na clá (mýto), poplatky atď. iným osobám výsadne popúšťali^{[CLVII]}. – Dávky zprvu odvádzané bývali nie tak v peniazoch jako v prírodninách, obilí, dobytku, kožiach, najmä sobolových <a kuniných> (*zobelinae, mardurinae*). Daň, už u Nestora tak pomenovaná, platená bola od domu (podymné), rolí (poradné) atď.^[CLVIII]₂₂₇

Už v pradobe nachodíme stopy i práva medzinárodného; lebo je hojnosť príkladov, jako kniežatá buď osobne sostupujú sa vo schôdzky s kniežatmi susednými, uzavierajúc smlúvy a mier; jako vypravujú posolstvá k pápežom a kniežatám, žeby v mene kniežat'a a krajiny jednali, prosiedkujúc mier, hľadajúc pomoc, uzavierajúc smlúvy atď.^[CLIX]

4. Osveta starobylych Slovanov.

Starí a nový, najmä maďarskí spisovatelia^[CLX] v ničom tak neubližujú pamiatke dávných Slovanov, jako keď predstavujú si ich sťa súrových barbarov bez vzdelanosti a umenia; nepamätajúc na to, že slovo *barbarus* a *βάρβαρος* u latinských a gréckych spisovateľov vyznamenávalo vôbec nelatinské a negrécke národy, bez toho, žeby boli týmto prímenom vôbec upierali vzdelanosť takého národa, ktorého barbarským nazývali.

Že u Slovanov už dávno pred príchodom Maďarov osвета dost' už vyvinutá bola, dokazujú to nielen remeslá, kupectvo a pravosúdie^[CLXI], lež i šľachetnejšie umelstvá i pisomníctvo.

Poznámky

- [I] – Prokopius de bel. Goth. Paris. 1663. L. IV. I. 498. – Sr. Slovesnosť r. 1864. str. 644.
 [II] – Helmold, Edit. Bangert, 1659. p. 185.
 [III] – Výklad ku „Slávy Dcéře“. I. Kollár. 1862. str. 122.
 [IV] – Helmold. I. c. p. 125. – Sr. Slovesnosť r. 1864. str. 661. – Tietmar L, VI. ap. Pertz. V. 812.

- [V] – Výklad ku „Slávy Dcéře“ I. Kollár. Pešť. 1862. Str. 74. – Sr. Pieseň o Čestmíru. Výbor z lit. č. V. Praze. 1845. str. 23.
- [VI] – Sr. Pieseň o Záboju. Výbor z lit. č. str. 13..
- [VII] – Snad čiarnovano, t. j. s pomocou čiarneho, čierneho, čili čerta, vešteno? Či pomocou vedomosti čiar a písma?
- [VIII] – Domnievam sa, že sloveso toto pochodi od БОЗОПОБАТЬ, vozorovať, *intendere*; pozorovať, *attendere* čili *observare*; odtiaľ bosoráctvo = *vana observantia*; bosorka = stryga (striechnuť na dačo.) (Slovenský letopis I., str. 91)
- [IX] – Sr. Slovesnost r. 1864. II. str. 168 – 170. 138 – 168. – Vid' tiež výborný článok o bohosloví polábskych Slovanov v Slovesnosti r. 1864. č. 41, 42. – Národné Zpiewanky I. Kollára. D. I. str. 395 atď. Výklad ku „Slávy Dcéře“, str. 471. – Gesch. der slaw. Spr. Šafárik. S. 11.
- [X] – Výklad ku „Slávy Dcéře“. I. Kollár. Pešť, 1862. str. 70. Const. Por. de admin. imp. ap. Migne. c. VIII. p. 175.
- [XI] – Palacký. I. c. 206 atď.
- [XII] – Príbuzenstvo medzi *knega* a *knez* ukazuje na to, že meno *knez* od poznania *kneg* má pôvod svôj. Srov. Palacký I. c. 191. Výklad ku „Slávy Dcéře“. I. Kollár. W Praze. 1862. str. 81, 101 atď. Intibus I. c. 90. atď.
- [XIII] – Výklad I. c. 102, 12.
- [XIV] – Narodnie Zpiewanky. I. Kollár. V Budine, 1834, D. 1 397 atď. Výklad ku „Slávy Dcéře“. str. 101, 190. Bartholomeides. Comit. Gömör. Leutschoviae 1806 – 1808. p. 270. (Sr. Sborník a Úvahy o bájesloví, vydané Maticou Slovenskou.)
- [XV] – Palacký. I. c. 214.
- [XVI] – Výklad ku „Slávy Dcéře“. I. Kollár. Pešť. 1862. str. 400. 402.
- [XVII] – Gebhardi, Dugonič, Horváth István, Ponori Tewrewk a iní maďarskí dejepisci, ktorých meno „*legio*.“ – Sr. Výklad ku „Slávy Dcéře,“ 133. 434. 473. – Šafárik. Gesch. der slaw. Spr. 44. n. 1. 48. n. 2.
- [XVIIa] – O Dákoč a Getoch (sr str. 128) písal obširne Roesler: Romänische Studien. Leipzig, 1867.
- [XVIII] – Procop. de bello Goth. III. c. 14. *Rerum fere omnium ratio ab utrisque barbaris (Slavenis et Antis) servatur eadem.* Podobae píše Mauritius Strateg. ed. Upsal. p. 272. Leo VI Tactica c. 18. n. 99.

- [XIX] – Procopius I. c. Výklad ku „Slávy Dceře,“ 37.
- [XX] – Vidukind. ap. Pertz. T. V. II. 20.
- [XXI] – Vidz Procopa Mauricia a Leva v Prílohach k Slov. Star. č. X. XI. XIII. Výklad ku „Sl. Dc.“ 346.
- [XXII] – Pivo zo slovesa pijem. Výklad ku „Sl. Dc.“ 357. <Sr. str. 138.>
- [XXIII] – Mauric. Priloha XI.
- [XXIV] – Výklad ku „Sl. Dc.“ 83.
- [XXV] – Dôkazom toho sú v slovanských starobylych hrobch nachodené sliatiny, šperky atd., často umele pracované. Sr. Grunzüge der böhm. Alterthumskunde v. I. E. Wocel. Prag. 1845. Dudík Mähr. allg. Gesch. I. S. 377.
- [XXVI] – Vita s. Adalberti: ingressus cubile –, tulit inde sericum pulvinar. Helmold: Redegasti – simulacrum auro, lectus ostro paratus ... pro laneis indumentis – offerunt tam preciosos martures.
- [XXVII] – Sr. list bavor. bisk. k Janovi IX. r. 899. – Helmold L. 1. c. 1.
- [XXVIII] – Helmold; pro laneis indumentis, quos nos apellamus faldones.
- [XXIX] – Const. Por. de adm. imp. c. 32.
- [XXX] – Procop. Prilola X.
- [XXXI] – Const. Por. de Cerem. Aulæ Byz. L. II. ap. Migne T. CXII. p. 1241. 1375. <Opleco (*vestis dalmatica*) na spôsob katolíckej obradnej dalmatiky, čo slovanská šata často sa u gréckych dejepiscov spomína.>
- [XXXII] – Const. Porf. I. c. ap. Migne p. 1241. 97.
- [XXXIII] – Herodot: ad nos venit stannum electrumque ... non ad edendum serunt triticum, sed ad vendendum. Priloha I. Šaf. Starož.
- [XXXIV] – Jornandes. Pril. IX. <Jako v ruskom tak potom i v drievnom uhorskom dejepise často sa spomínajú kuniny (*marduri-nae*), ktorými vyplácali daň.>
- [XXXV] – Helmold. Priloha XXIV.
- [XXXVI] – Srov. cesty hradske v Pannonii na str. 26.
- [XXXVII] – Srov zprávy o Sámovy na str. 155 <160 /vo vydani roku 1878, pozn. P. Žeňuch/> .
- [XXXVIII] – O kupectve polabských Slovanov vidz Slovesnosť r. 1864. str. 491. 501. 1865. str. 248.

- [XXXIX] – Const. Por. de adm. imp. c. VIII. ap. Migne p. 167. u. 90. *Χελάνδιων*, *čelan-dion* ‹, čln›.
- [XL] – Const. Por. de cerem. aul. Byz. I. c. p. 1223.
- [XLI] – *Σκαλόσαντες*. Const. P. de adm. imp. c. VIII. ap. Migne ed. Paris. p. 173. n. 11.
- [XLII] – *Παρακλάδιον*. Ib. p. 176. n. 28.
- [XLIII] – Dudík I. c. 381. Sr. *Slovenost* r. 1865. str. 248. ‹Letopis Matice Slovenskej r. 1869, I. 22.›
- [XLIV] – Const. Por. Ib. P. 171.
- [XLV] – Dudík I. c. 383.
- [XLVI] – Má také i Slovenská Matica vo sbierke svojej. – Sr. I. Valentini – *Opuscula*. Budæ. 1808. p. 68.
- [XLVII] – Také peniaze chovajú sa v brnenskom museum, v pražskej sbierke rytýra z Neubergeru a českého nar. museuma, jako i v Uhrách Hedervárskej sbierke Vécseyho. *Intibus*. Stav a děje nár. na zemi uh. V Praze 1851. str. 93. – Sr. Boček *Mitth. der k. k. mähr. Ackerbaugesellschaft*. 1839, potom *Moravia* r. 1838. *Sefr. Vita s. Ottonis*. 119. spomína *peniaze* v nezatváraných truhliciach.
- [XLVIII] – Jireček. *Slovanské právo*. I. V Praze. 1863. str. 85. ‹Na Slovensku dosiaľ *meru* je 40.›
- [XLIX] – Helmold. *Chr. Slaw. Lubecæ* 1659. L. 1 c. 1. Ad. Brem. II. 19.
- [L] – Výklad ku „*Slávy Dceře*“, 66.
- [LI] – Procop. Príloha X. Šaf. *Star.* – Výklad ku „*Slávy Dceře*“, 443.
- [LII] – *Slovesnost* r. 1864. str. 442.
- [LIII] – *Slovesnost* r. 1864. str. 468. 470. Helmold. I. c.
- [LIV] – Lev Múdry. Príloha XIII, *Slov. Starož.* ‹Helmold I. c.›
{[LV] – Helmold. I. c.}
- [LVI] – *Slovesnost* r. 1864. str. 468. 488. Výklad ku „*Slávy Dceře*“, 126.
- [LVII] – V. *Scripta hist. Island. Knytlinga Saga*. 844. c. 122.
- [LVIII] – *Epistola S. Bon. LXXII.* ‹Leo Múdry. Príloha XIII. *Cis. Mauric.* Príloha XI. Výklad ku „*Slávy Dceře*“, 20. zn. 24.›
{[LIX] – Leo Múdry. Príloha XIII. *Cis. Mauric.* Príloha XI. Výklad k *SI. Dc.* 20. zn. 24.}
- [LX] – *Domina Slavina, uxor Cruconis*. Helmold I. 34.
- [LXI] – *Slovanské právo* II. str. 264. *Mauritius*: „*fœmine – erga maritos, earum multæ vivorum suorum.*“ Leo: „*earum multæ*“

suorum virorum“. Tieto slová samy v sebe sú neurčité; avšak vzaté so slovami sv. Bonifaca: „ut mulier, viro proprio mortuo, vivere recuset“ svojou pararellou len na jednu manželku ukazujú.

[LXII] – Keď dl'a Fredagara c. 48. Samo s 12 ženami zplodil 22 synov a 15 dcér, kam sa podeli? Sr. o jeho bájení Jahrb. des böhm. Mus. 1830. str. 387. atď.

[LXIII] – Palacký D. N. Č. 1848. I. 218. n. 24.

[LXIV] – Sefr. Vita S. Ottonis. 83. Dux 24. concubinas, ritu gentili, suæ legitimæ uxori superduxerat.

[LXV] – Srov. Slovanské právo I. 214. 215.

[LXVI] – Kosmasa nasleduje Dudík, Mähr. allg. Gesch, I. 360. n. 1.

[LXVII] – Helmold. II. 12.

[LXVIII] – Ib. Sr. Výklad ku „Slávy Dceře,“ 25. 56.

[LXIX] – Sefr. 54. Ebbe 36. 37.

[LXX] – Mauric. Príloha XI. Leo. Príloha XIII. Slov. Starož. Srov. Výklad ku „Slavy Dceře,“ 24. 25. 129.

[LXXI] – Potvrďuje to nielen spoločný význam slov: host', hostinec, hostina, uhostit' sa nekde, uhostit' nekoľo atď., no i to ešte dosiaľ u Slovákov obyčajné ponúkanie chleboľ pri návšteve: najmä ale v Rusku obyčajné privítanie vysokých osôľ pri bráne meste s chleboľ a so soľou atď.

[LXXII] – Sefr. 119. <Helmold I. c. I. 83.>

{[LXXIII] – Helmold I. c. I. 83.}

[LXXIV] – Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 57 – 66, 72. 107 – 113, 118, 131 – 133, 135, 140, 156, 199, 406, 409, 417, 441, 443. Aj vzdelení Gréci potupne sa chovali oproti Slovanom. Tak cis. Mauric radí, aby zajatých Slovanov vraždili. Príloha XI. Slov. Starož. na konci.

[LXXV] – Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 103 – 115, 123. – Štulc. Život ss. Cyrilla a Methoda. str. 411. – Slovesnosť r. 1864. o Baltických Slovanoch, najmä od str. 630.

[LXXVI] – Deje po smrti Mojmira I. a Svätopluka vo Veľkomorave toto dost' objasňujú. Srov. Výklad ku „Sl. Dc.“ 122. 124. 135. 209. 405. Mauric. Príl. XI.

[LXXVII] – Srov. Výklad ku „Sl. Dc.“ 110. 113. Osud baltických Slovanov je toho dostatočné objasnenie.

[LXXVIII] – Vidukind. L. II, p. Pertz. V. 444. His (Saxonibus) pro gloria et pro magno latoque imperio, illis (Slavis) pro libertate

- certantibus. Sr. Mauric, Príloha XI. Leo. Príloha XIII. Slov. Starož. Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 38. 117. 212. 280.
- [LXXIX] – Prokop Príloha X. Const. Por. de adm. imp. c. 29. Thietmarus Mers. ap. Pertz. V. 812. Boguphali chron. ap. Sommersb. II. 20. Palacký. D. N. Č. I. 184 – 186 cum notis. – Jireček. Slovanské právo II. 264.
- [LXXX] – Qui sunt in captivitate apud eos, non omni tempore, ut apud gentes alias, in servitute tenentur, sed certum eis definitur tempus, in arbitrio eorum reliquendo, si oblata mercede velint reverti ad suos, aut manere apud ipsos liberi et amici. Mauritius. Príloha XI, Sr. Leo. Príloha XIII. Sliv. Starož.
- [LXXXI] – Od slova do slova Sefr. Vita s. Ottonis. 119. – Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 440.
- [LXXXII] – Quae culpa nostra, si pulsi patria turbaverimus mare – ? Nonne principum (Germanicorum) erit hæc noxa, qui nos propellunt? Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 131. o Pribislavovi.
- [LXXXIII] – Eo tempore piraticæ usus nostris (Danis) creber, Slavis perrarus exstitit, qui eo maxime Danis, quod ab ipsorum ingeniis traxerant, nocuerunt, Saxo Gram. L. X. p. 168. Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 440.
- [LXXXIV] – Procopius: „Sunt enim proceri omnes ac robustissimi.“ Príloha X. Slov. Starož. Mauritius: „Cumque invenes eorum sunt expediti, data occasione clam militibus superveniunt, ut sic non multum nocere possint eis hostes.“ Príloha XI. Helmold o Poliakochoch a Čechoch: „fortes in congressu;“ o Ránoch „gens fortissima.“ Príloha XXIV. Sr. Výklad ku „Sl. Dc.“ 443. Fredegar: „fortium Vinidorum.“ Palacký I. c. 99. n. 27. Einhardus ad s. 789.: Willzorum. – gens belli-coss. Atd’.
- [LXXXV] – Výklad ku „Sl. Dc.“ 130. V. 6. 280. V. 8.
- [LXXXVI] – Príloha X. Slov. Starož.
- [LXXXVII] – Sr. Jirečka Slov. právo I. 88. – Slovesnost’ r. 1864. str. 604.
- [LXXXVIII] – Grabovski (Koliszczyzna. Wiln. 1838) vyprává, že r. 1768. mnohí Hajdamáci po stratenej bitke tým spôsobom pred Lechami v Dnepru a barinách život zachovali.
- [LXXXIX] – V staročeskej piesni „Čestimir a Vlaslav“ však, teda v prvej polovici IX. storočia (Výbor z lit. české. I. V Praze. 1845. str. 19) už stojí: *V boj, Čtmíře, vedi mé sbory! / V skoře voje v řady idú.*

- [XC] – Tieto nazývaly sa: brány, bránky, (porta, claustra, munitio in custodis, in ipsa regionis ianus.)
- [XCI] – Sr. Jireček, Slovanské právo I. 88 atď. Palacký D. N. Č. 216. Intibus. Stav a děje nár. na zemi uh. 1851. 86. 87. – Sr. Ann. Fuld. ad a. 849. Cum exercitus Francorum vallum hostium etc. – Ad a. 869. Karolus dum ad illam ineffabilem Rastizi munitionem etc. Ad. a. 871. Quemdam locum vallo firmiss. circumdederunt, iter angustum in ipso aditu facientes etc. Ad. a. 870. Carlmannus – civitates et castella in deditionem accepit. – V piesni Čestmíru a Vlaslavu stojí: „Aj tamo k hradu, k hradu na skále. – Pokrychu sě přední ščit na ščit, zadní zapierachu sě na kopie, i v drva v prieč zasazena na drva; i výš nad vršínú lesa drnkachu meči jich u hrad, běsnichu protiv mečem z hradu tesajúciem s kad sipěchu střely, s kad se rútiču búřiecie klady.“
- [XCII] – In cuius parte habitabant homines qui vulgo *stráž* appellantur. Listina na r. 1144. – Villae speculatorum, patria Hungarorum lingua Ewr dictorum, hodieum in Scepusio duae, Stráža et Strážka nuncupatae. etc. Jireček I. c. 93.
- [XCIII] – Z tohoto patriarchálneho skupenia dá sa vysvetliť to, že mnohé mená dedín srovnávajú sa s menom vlastníka (ku pr. otec *Bogdan*, potomci *Bogdanovići*, dedina *Bogdanovice*); že obyvatelia, dedín, oslovujú sa menami príbuzenstva: „strýe, tetka“ atď. – Sr. Dudík I. c. 371.
- [XCIV] – Jireček. I. c. 66 seqq. Dudík I. 364. Palacký I. c. 189 Sr. Prokopa: Non uni parent viro, sed ab antiquo in populari imperio vitam agunt. Príloha X. Slov. Starož.
- [XCV] – Sr. Prokopa: utilitates et damna apud ipsos in commune vocari solent, Príl. X. – Mauritius: Cum enim contrariae in eis regnent sententiae etc. Príl. XI.
- [XCVI] – Const. Por. de adm. imp. c. 29. Principes vero, ut ajunt hae gentes non habent, praeter *zupanos* senes, quemadmodum et reliqui Slavorum populi. – Vidz o tom obšírne pojednanie v Slov. práve Jirečkovom I, 69. II, 7. 13. Sr. Slovesnosť 1863. str. 816. <Letopis Matice Slovenskej r. 1869, II., 71.>
- [XCVII] – Čeliadka, čeľadina. Tak sa nazývaly údovia rodiny a vôbec tí, čo pod správou starosty, baťu atď. v súdružstve žili, Sr. Jireček I. c. 68.

- [XCVIII] – Dľa piesne o Libušinom súde i ona samá, trebas ženská, oboje, náboženské a svetské dôstojenstvo zachovávala. – Sr. Jirečka Slov. právo I. 191.
- [XCIX] – Dudík I. c. 371 atď. Palacký I. c. 191. – Sr. str. 193.
- [C] – Boguphali ep. Pozn. ap. Sommersb. II. 20. Nullum regem ... habere consueverant, sed tum 12 discretiores et locupletiores ex se eligebant, qui etc.
- [CI] – Helmold. L. II. c. 12. Rex et populus ad illius (flaminis) nutum pendent.
- [CII] – Videli sme to na Mojmirovi I., Raslislavovi, Svätoplukovi a Mojmirovi II., kráľoch moravo-slovenských.
- [CIII] – Takpo Mojmirovinasledovalzbratasyn, Rastislav; potomto opäťzbratasyn Svätopluk; tento syna svôjho, Mojmíra, ustanovil za nástupca.
- [CIV] – Tak otcovské právo prešlo na Libušu, o táto tože právo preniesla na Přemysla.
- [CV] – Tak Svätopluk učinil s ostatnými dvoma synami svojimi.
- [CVI] – Vinc. Prag. in Dobneri Monum. I. 34. Dux Vladislaus – fratrem suum cum – militibus – pro tuenda civitate et principali throno, quodam saxo – pro quo – multa millia – corruerunt, Praga dimisit. – Či nenie s týmto vo spojení, čo sv. Štefan, kr. uh., s pannonskej listine povedá: „volente me – paterna sede depellere“? snád i onen kamenný stolec, ktorý sa na pannonskom vrchu nachodi a sv. Štefanovi pripisuje?
- [CVII] – Tak Nemci po Mojmirovi I. na veľkokniežatský stolec posadili Rastislava, po tomto Svätopluka, po tomto chceli zas posadiť Svätopluka II.
- [CVIII] – Tak po Svätoplukovi, od Nemcov do väzenia odvedenom, prinútili Slavomíra k prejatiu vlády veľkokniežatskej, sťa príbuzného (*propinguum*) Ann. Fuld. ad a. 871.
- [CIX] – Taký {pre}zatymný vladár bol spomenutý Slavomír, lebo o Svätoplukovi, s vojskom Karlmannovým do Moravy tiahnuším, lelopisy fuld. hovoria: „in regnum suum rediit, ducens secum Carlmani exercitum.“ Sr. príklady u Jirečka I. c. 195.
- [CX] – Asi jako i u bulharských Slovanov: nadvorník, tovarník, pohárnik, atď.
- [CXI] – Sr. Jirecke slov. právo str. 199. – Palackého D. N. Č. I. 194. n. 162. 198. cum notis.

- [CXII] – Sr. str. 217. o zemänoch.
- [CXIII] – Cosmas prag. p. 11. piše: „duos cives, opibus et genere eminentiores, et qui videbantur populi esse rectores.“
- [CXIV] – U Kozmasa (p. 69. 70) spomína sa Hovora i Vacek „sub mola rusticana natus.“
- [CXV] – Cum multi inter Sclavos sint reguli, neque inter se concordēs. Mauric. Príloha X. Starož. – Vir fuit hic (Crocus) –, ad quem tam de propriis tribubus, quam ex totius provinciæ plebibus – omnes ad dirimenda convolabant iudicia. Cosmas p. 9. Rastices cum universis optimatibus suis. Ann. Fuld. ad a. 872. Sr. Palackého I. c. 198 atď. Jirečka. I. c. 196.
- [CXVI] – Odtiaľ dá sa vysvetliť, že vlastnie dietky menovali, ba nektorí Slovania ešte doteraz menujú *otrokami* a *parobkami*, ženskú *robou*, práce, ktoré sedlač pred r. 1848. pántstvu konala, *robotou* atď.
- [CXVII] – Sr. str. 213.
- [CXVIII] – V legende ss. Václava a Vojtecha sa číta, že kupovali deti od rodičov, kresťanov i židov. Sr. Jirečka I. c. 197. 198. – Palacký I. c. 202.
- [CXIX] – Tacitus in Germania c. 46. Venedi – domos fingunt, quae omnia diversa Sarmatis sunt, in plaustro equoque viventibus.
- [CXX] – Procopius. Príloha X. Mauritius, Príloha XI. Slov. Starož. <Slovenský Letopis. I. 82.>
- [CXXI] – Teda podobne lazom a kopaniciam.
- [CXXII] – Kútiny, juhosl. kuče, chalupy. Dudík I. c. 352. – Slovesnosť. 1864. 120.
- [CXXIII] – Obecné cesty pre dobytok na pastviny hnaný (*exitus gregum, qui vulgo drahy vocantur*. Dip. a. 1280). Jireček II. 268. V Skalici dosiaľ známy výraz „*na drahách*“.
- [CXXIV] – Újazda a hon, ujazdiť a dohoniť, sú výrazy veľmi príbuzné. Či s honitvou a honom nie je vo spojení maď. *hon* (otčina, starosl. dedina)?
- [CXXV] – Ambitum újezd bohemicæ appellatum r. 1181. Jireček I. c. 269. Snáď je s tým tiež vo spojení výraz *chotár* (maď. *határ*) čili *chodár*.
- [CXXVI] – Divisa autem est eorum regio in zupanias. Const. Por. c. 30. – Principes vero ut ajunt, hae gentes non habent, praeter zupanos senes (kmetovia?). Id. c. 29. de adm. imp.

- [CXXVII] – I v *Corpus Juris hung.* výrazy *castrenses* a *jabagiones* sú totožné. Výraz *jobagio* pochodí z *jopa* (List. Kremsmünst. r. 717); čo len chybné alebo dl'a prizvuku franc. prepísano bolo. <Srov. str. 224 /v druhom vydaní tejto Sasinkovej práce, pozn. P. Žeňuch>
- [CXXVIII] – Ponevác chrámy i stavali na hradoch i spôsobom hradu (*castellum*) opevnené byly, preto z mena *castellum* povstal názov, ktorý i na chrám (kostol) i na príbytok županov (*kaštieľ*) prenesený bol. Sr. Ditm. Príl. XXI. Slov. Starož.
- [CXXIX] – Tak o samote stojí ešte teraz na Slovensku hrad Likava, Červený kameň atď. Tak o samote stál tiež hrad oravský, vyšehradský, budinsky, staro-liptovský atď.
- [CXXX] – Ditmar ešte r. 1004 pripomína *campanas cives ad bellum sonitu hortantes*. Jireček I. c. II. 83. Sr. I. 41.
- [CXXXI] – Id. II. str. 24. 83. Srovn. Spišské Podhradie pod spišským hradom.
- [CXXXII] – Sr. str. 217. <Boguph. ep. Pozn. chron. ap. Som. II. 20 *Duodecim discretiores et locupletiores ex se eligebant*. Sr. Palacký. I. c. 192. atď.>
- {[CXXXIII] – Boguph. ep. Pozn. chron. ap. Som. II. 20 *Duodecim discretiores et locupletiores ex se eligebant*.}
- {[CXXXIV] – Sr. Palacký. I. c. 192. atď.}
- [CXXXV] – Sr. Jireček. I. 200. II. 180.
- [CXXXVa] – Srovn. str. 229, pozn. 3.
- [CXXXVI] – *Postquam autem res in vulgus emanavit, Antae fere omnes convenere illius causa, utque in commune iransigeretur, sanxerunt .etc.* Procopius. Príloha X. Slov. Starož.
- [CXXXVII] – *Cum vero multi inter eos sint reguli –, non fuerit inconveniens, aliquos eorum trahere in partes suas, – ne se omnes hostiliter iungant et sub unius imperium concedant.* Cis. Mauric. Príl. XI. Sl. Star. – V piesni o Libuš. súde (Výbor z lit. staroč.) stojí: „Vladyku si z rodu vyberúce, / ký plzně dlě v sněmy slavny chodí, / chodí s kmetmy, lěchy, vládykami“.
- [CXXXVIII] – Dôležité sú v ohľade tohto slova v piesni o Libušinom súde: – *Seber glasy po národu svému, / I sebrastě glasy děvě sudně, / sbierastě je u osudie svaté – / Radovan – je sně glasy čislem pregliedati / i věčinu provolsti v národ.*
- [CXXXIX] – *Utilitates et damna apud illos in commune vocari solent.* Procopius Príl. X. Slov. Starož. – *Unanimi consilio –*

discutientes . Si quis vero ex *conprovincialibus* –, contradicit etc. Dithmarus. Príloha XXI. Slov. Starož. – Srov. Palacký I. s. 204. – Snemy menované boli tiež *viece*, *věce*, dl'a jedných od *větit'*, dl'a iných ale od *více*, *viac*. Prvé je pravdepodobnejšie.

[CXL] – Mater Verborum: *forum, locus conventui*, trh, věce, (trh, vecse). Srov. Slovesnosť r. 1864. 532.

[CXLI] – V piesni po Libušinom súde stojí: „U jednej su desky pravdodateľné“. U nás pravda po zakonu svatu, juže prinesechu otcí naši v sežc (žirné vlasti).

[CXLII] – Ešte dosiaľ usmrtenie zločinca, aby tým krivde a zákonu zadosťučineno bolo, nazýva sa u nás *popravou* a miesto, kde sa to deje, *popravišom*, *popravným miestom*.

[CXLIII] – Srov. Jireček, Slovanské právo. I. 145. §. 27.

[CXLIV] – Utilitates et *damna* apud ipsos in commune vocari solent. Aliarum etiam rerum fere omnium ratio ab utrisque (Slavia et Antis) servatur eadem, fuitque olim constituta. Procop. Príloha X. Slov. Starož. Srov. Ditmara. Príl. XXI.

[CXLV] – Boguphali ep. Pozn. ap. Somm. 20. duodecim discretiores et locupletiores ex se eligebant, qui quæstiones inter se coniungentes diffiniebant et rem publicam gubernabant.

[CXLVI] – Srov. Pieseň o Libušinom súde a str. 223. potom Cosmas p. 9. o Krokovi: ad quem tam de propriis tribubus, quam ex totius provinciæ plebibus – ad dirimenda convolabant iudicia.

[CXLVII] – Helmold. I. 83.

[CXLVIII] – Očisty tieto s ústavou slovanskou prešli tiež do ústavy uhorskej, a v uhorských zákonoch pod názvom „iudicium ad pravdam“ známe, dekretom Kolomanna, kr. uh., obmedzené boli len na biskupské stolice. Srov. Slovesnosť r. 1864. 52. <Solennia X. Biblioth. Kis-Hont. Budae, 1819, pag. 93-100.>

[CXLIX] – Srov. Jireček. Slovanské právo. I. § 34. str. 185 atď.

{[CL] – V zákonoch uhorských často sa pripomínajú pod menom *bilochi*.}

[CLI] – Cod. Pomer. 171. 172. 175. 271. Sr. Jireček, Slov. právo, I. 187 atď.

[CLII] – Cod. Pomer. 501. Sefr. 93. Helmold. I. 19. 38. 83. Sr. Ditmara v Prílohe XXI. Slov. Starož.

[CLIII] – Slov. právo Jirečka. I. 168. atď. Srov. príklad cudzoložnice, ktorú r. 994 v Prahe rodičia „more barbarico“ na smrť hľadali. Život sv. Vojtecha.

- [CLIV] – Jirečka Slov. právo I. 200.
{[CLV] – Sr. str. 189.}
- [CLVI] – Jireček. Slov. právo I. 213. 228.
{[CLVII] – Jireček. Slov. pr. I. 202.}
{[CLVIII] – Jireček. Slov. pr. I. 216-228.}
- [CLIX] – Srov. Šafár. Starož. Slov. čl. obraz vzdelanosti staroslov.
II. 581. atď. – Gesch. der slaw. Sprache. 14. atď. 43. atď.
- [CLX] – Sr. str. 213, pozn. 2.
- [CLXI] – Sr. str. 214 – 234. R. 849. Thakulfovi, českému pánu,
svereno uzavierať pokoj medzi Frankami a Čechami, pretože
mal známosť českých zákonov a obyčajov. Pelc. Gesch. III.
Aufl. I. 168.

III. Predstavy a myslenie človeka o usporiadaní, poriadku a fungovaní viditeľného i neviditeľného sveta

V klasickom i stredovekom spôsobe tvorby argumentov je každé presvedčenie založené na kognitívnom úsudku, pamäťovom (skúsenostnom) vneme a/alebo na svedectve hovoriaceho. Toto presvedčenie sa legitimizuje prostredníctvom kognitívnych kompetencií, najmä s prihliadnutím na príjemcu, ktorému sa takáto argumentácia sprostredkúva či podáva.

III. 1. Texty didaktickej povahy

Duchovný a materiálny rozmer ľudského myslenia o svete je z hľadiska poznávania, vyučovania a argumentácie prezentovaný napríklad v Lucidári.

Lucidár je špecifickým žánrom stredovekej didaktickej (poučnej, vysvetľujúcej) literatúry, ktorá vznikala s cieľom popularizácie poznatkov pre široké spektrum záujemcov, ktorým sa formou jednoduchých otázok a odpovedí sprostredkúva aktuálne poznanie duchovných (religiózných), fyzikálnych (geografických, topografických, astronomických, meteorologických), antropologických a eschatologických skutočností. Snaha o aktualizáciu poznatkov o svete, človeku, spoločnosti a o duchovnom a materiálnom svete sa prejavuje aj v celom rade variantov rukopisne i tlačou sa šíriacich didaktizujúcich písomných pamiatok až do konca 19. storočia, o čom na Slovensku svedčí napr. aj posledné tlačené vydanie Lucidára v Skalici z roku 1877.

Práve Lucidár sa zameriava na výklad o pôvode sveta, o jeho geografickom členení, o pôvode nebeských telies, o fungovaní astronomických a meteorologických javov. Spolu s náukou o ľudskom pôvode, rode, o vývine ľudských pliemien a postavení človeka v kozmologickom systéme tematika Lucidára vrcholí v eschatologicky zdôvodnenej predstave o sme-

rovaní ľudského života. Lucidár ponúka širokej ľudskej spoločnosti v zrozumiteľnom jazyku antropologicky presvedčivý súbor všeobecne zrozumiteľných vysvetlení javov, ktoré sa opierajú o aktuálne poznatky z geografie, fyziky, astronómie. Tieto poznatky sa vysvetľujú najmä v kontexte kresťanského myslenia.

Pre svoju štruktúru založenú na princípoch katechizmu, teda na odpovediach majstra na položené otázky, sa Lucidár vnímal ako populárna a veľmi užitočná didaktická pomôcka pre široké spektrum čitateľov či poslucháčov. Lucidár je prístupným spôsobom napísaná knižka s množstvom informácií encyklopedického charakteru. Z tohto pohľadu sa vníma aj vznik pomenovania tejto príručky v literárnom kontexte ako *Elucidarium*, *Elucidarius*, *Lucidarius*, *Lucidaire*, *Lucidario*, *Lucyda-ry*, *Lucydař*, *Lucidář*, *Lucidár*, *Луцидапуи* a i. Pôvodná latinská lexéma označujúca špecifický poučný žáner stredovekej i ranej novovekej literatúry sa tak ako názov knižky udomácnila na označenie tohto žánru v rozmanitých jazykových prostrediach. Latinský výraz *lucidum* označuje niečo, čo je „jasné, zrejmé, zreteľné a zrozumiteľné na pochopenie.“²¹ Pôvodne latinský teologický traktát *Elucidarium* z 1. pol. 12. storočia, ktorého autorom je Honorius Augustodunensis, sa už koncom 12. storočia prostredníctvom nemeckých anonymných autorov začal rozširovať v ľudovom prostredí,²² odkiaľ sa prostredníctvom českého prekladu alebo aj priamo z nemeckého prostredia dostal do kultúrneho prostredia jazykovo rozmanitej Európy.

Pôvod Lucidára v nemeckom jazykovom prostredí potvrdzujú viacerí starší i mladší bádatelia, ktorí svoje zistenia publikovali v štúdiách a článkoch. Spomedzi nich treba spomenúť aspoň výskumy N. S. Tichonravova²³ a Č. Zíbrta.²⁴ Osobitne dôležité pre poznanie lucidárovej tvorby

²¹ Marek, M.: Slovník stredovekej a novovekej latinčiny na Slovensku. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2020, s. 731.

²² Petišková, D.: Česká a ukrajinská redakce středověkého výkladového sborníku *Lucidarius*: způsob užití minulých časů v české a ukrajinské redakci ve srovnání s redakcí ruskou. In: Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського: Збірник наукових праць. Випуск 19. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012, s. 118.

²³ Тихонравовъ, Н.: Луцидариусъ. Лѣтописи русской литературы и древности. I. томъ. Матеріалы II, Москва: Въ Типографіи Грачева и комп., 1859, s. 33-68.

²⁴ Zíbrt, Č.: Staročeský Lucidár: text rukopisu Fürstenberského a prvotisku z roku 1498. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903.

v širšom východoslovanskom a južnoslovanskom kontexte sú výsledky výskumov E. F. Karského,²⁵ I. Milčetića.²⁶ Treba uviesť aj novšie práce, ktoré zahrnujú aktuálne výskumy D. Gottschallovej,²⁷ D. Petiškovéj,²⁸ A. Kapetanovića,²⁹ A. Nazorovej,³⁰ S. V. Ivanova,³¹ S. Temčinas³² a ďalších. Všetci sa zhodujú, že aj neskoršie preklady Lucidára v slovanskom priestore utvorili viaceré typy, no všetky spája nemecký východiskový protograf. Jeden typ slovanských prekladov Lucidára zaiste vznikol z priameho kontaktu s nemeckým Lucidárom.³³ Druhý (a zdá sa aj rozšírenejší) typ

²⁵ Карский, Е. Ф.: Малорусский Луцидарий по рукописи XVII вѣка: текстъ, составъ памятника и языкъ. In Борковский, В. И. (отв. ред.): Труды по белорусскому и другим славянским языкам. Институт языкознания им. Якуба Коласа АН Белорусской ССР. 1962 [prácu pôvodne vydala Типографія Варшавскаго Учебнаго Округа v roku 1906].

²⁶ Milčetić, I.: Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. III. Hrvatski lucidar. In Starine. Knjiga XXX. Zagreb: Knjižara Jugoslavenske akademije (Dioničke tiskare). Tisak Dioničke tiskare, 1902, s. 257-334.

²⁷ Gottschall, D. (Ed.) et al.: Der deutsche Lucidarius. Band I. Kritischer Text nach den Handschriften. Texte Und Textgeschichte. DeGruyter 2015 [reprint].

²⁸ Petišková, D.: Česká a ukrajinská redakce středověkého výkladového sborníku Lucidarius..., c. d.

²⁹ Kapetanović, A.: Toponimi u hrvatskim „Lucidarima.“ In Folia Onomastica Croatica, 2005, No. 14, s. 1-22; dostupné na internete https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanek&id_clanak_jezik=11537 [22.3.2021].

³⁰ Nazor, A.: Prijevod „Lucidara“ Honorija Augustodunensisa u glagoljskom prijepisu. In Годишник На Софийския университет "Св. Климент Охридски". Център за Славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“ Том 89 (8), 1997. София, 2001, s. 85-112.

³¹ Иванов, С. В.: Нижненемецкая лексика в списках русского перевода «Луцидариуса» и особенности переводческого процесса. In Индоевропейское языкознание и классическая филология. Vol. 2017, гоѣ. 21, s. 294-309. Иванов, С. В.: Латинская интерференция в русском переводе нижненемецкого «Луцидариуса». In Индоевропейское языкознание и классическая филология, 2019, 23, s. 384-392; obidve štúdie sú dostupné na internete: <https://tronsky.iling.spb.ru/ru/issues.html> [22.3.2021].

³² Темчин, С.: Руськомовный перевод 1636 года чешского Луцидария (*Оломоуц, 1622). In Res Humanitariae, 2020, Vol. s. 146–163; Темчин, С.: Татры в древнейшем руськомовном переводе чешского Луцидария: время и место выполнения перевода. In Senoji Lietuvos Literatūra, 50 Knuga, 2020, s. 98-106; Темчин, С.: Типы рецепции Луцидария в России, Беларуси, Украине, Польше и Чехии середины XVI–первой четверти XX вв. In Slavistica Vilnensis, 2021, vol. 66, ѣ. 1, s. 10-22.

³³ С. В. Иванов: Нижненемецкая лексика в списках русского перевода "Луцидариуса" и особенности переводческого процесса. In Казанский. Н. Н. (отв. ред.): Индоевропейское языкознание и классическая филология-XXI (чтения памяти И. М. Тронского). Материалы Международной конференции, проходившей 26–28 июня 2017 г. Санкт-Петербург: Наука, 2017, s. 294-309.

z nemeckej predlohy sprostredkoval z jazykového hľadiska v slovanskom kontexte zrozumiteľný staročeský Lucidár. V súčasnosti už možno spoľahlivo rekonštruovať súvislosti vzniku variantov Lucidára v slovanskom prostredí. Penzum jazykových výskumov totiž poukazuje na procesy vzniku jednotlivých slovanských prekladov a variantov Lucidára, ktorý sa kladie k populárnym didaktickým príručkám katecheticko-encyklopedického charakteru používaným v rozličných jazykových mutáciách a konfesiónálnych (či religiónnych) prostrediach.

Lucidár ako súbor encyklopedicky usporiadaných poznatkov patrí k písomnostiam kresťanskej európskej kultúry, ktorá vzhľadom na aktuálne vedecké poznanie ponúka výklad viditeľného sveta v spojení s kresťanskou vierou. Tento žáner stredovekej poučnej literatúry sa v rozličných prekladoch aj rozlične upravoval, dopĺňal, ale najmä aktualizoval. V príslušných odpovediach majstra sa vždy reflektovali aktuálne poznatky a zistenia dobovej vedy spolu s geografickými, prírodnými a kultúrnymi reáliami. Rozmanité úpravy a doplnenia poznatkov v starších textoch Lucidárov sú inšpirované poznatkami z fyziológie, herbárov a rozličných poučných či výkladových kníh, ktoré boli zamerané na opis hlavných hodnotových zásad každodenného života človeka a vzťahov medzi ľuďmi.

Autorom pôvodného nemeckého spisu s názvom *Lucidarius* je vyššie spomínaný Honorius Augustodunensis, ktorý toto svoje dielo zostavil na konci 12. storočia, pričom čerpal z latinských prameňov, najmä zo svojho *Imago mundi*, ktorý obsahuje súhrn poznatkov z geografie, meteorológie a astronómie. Čerpal aj z *Gemma animae*, ktorý predstavuje súbor výkladov k bohoslužobným úkonom. Toto prepojenie je teda dokladom o snahách vyloužiť vzťahy medzi materiálnou a duchovnou podstatou pravidiel ľudského života. Honorius Augustodunensis pri tvorbe svojho diela využil aj práce od iných autorov, najmä Viliama Conchesa (*Philosophiae mundi*) a Ruperta z Deutz (*Liber de divini officii*). Svoje výklady rozšíril aj o ďalšie skutočnosti, ktoré usporiadal do jedného súboru s tým, aby uspokojil túžby po poznaní v nemeckom prostredí. Oslovil tým predovšetkým nižšie klerikálne kruhy a svojim dielom zabezpečil prienik poznatkov vzdelancov z kláštorného prostredia aj do širšieho ľudového prostredia. Onedlho sa Lucidár napísaný vo vernakulárnych jazykoch stal všeobecne známou príručkou v západnom európskom stredovekom svete. Oslovoval najmä jednoduchého človeka obťažkaného reálnymi svetskými starosťami, ktorý však rovnako ako vyššie postavené vrstvy spoločnosti túžil po poznaní sveta i samého seba. Keďže jednoduchý človek nemal vzdelanie, a teda dobre nepoznal latinské knihy, nemal ani príležitosť na vlastný duchovný a intelektuálny

rozvoj.³⁴ Zjednodušený výklad poznatkov o svete a spoločnosti vo vernakulárnom jazyku približoval poznanie učených ľudí širokému spektru záujemcov. Jednoduchý sedliak, remeselník či obyvateľ mesta predstavoval hlavnú silu stredovekej i novovekej spoločnosti, ktorá sa podieľala na jej vývine, civilizačnom a kultúrnom rozvoji a ktorá tiež pôsobila na pretváranie a kultivovanie sveta.

Predstavitelia nižšieho duchovného stavu, spolu s roľníkmi, remeselníkmi a obchodníkmi, ktorí v kontexte európskej civilizácie žili a tvorili reálne hodnoty každodennej kultúry, túžili po hlbšom poznaní sveta. Ich úlohou bol nielen ekonomický vývin spoločnosti, ale aj budovanie rozličných umelecky a kultúrne hodnotných stavieb, ktoré dnes obdivujeme v rozličných architektonicky cenných objektoch, v kultivovanej krajine, v urbánnom prostredí, v rurálnych lokáciách, v sieti obchodných trás a pod. Títo jednoduchí ľudia sú teda neoddeliteľnou súčasťou európskej hospodárskej a civilizačnej línie, ktorá fungovala na tradičných hodnotách, preto nevyhnutnou súčasťou európskeho kultúrneho systému bolo zabezpečiť pre nich podmienky aj pre získavanie nových poznatkov.

Bez uspokojovania základných životných potrieb a s tým súvisiacich túžob po poznaní o viditeľnom i neviditeľnom svete a o vlastnej úlohe v kozmologickom systéme sa ani západný a ani východný človek nemohol zaobísť. Vzdelanie a poznávanie sveta preto muselo nevyhnutne opustiť prostredie skriptórií a kláštorov a scholastická učenosť nevyhnutne prenikala nielen do miest, ale aj k jednoduchým vidieckym ľuďom. Čoskoro sa úprimná snaha jednoduchého človeka spoznať svet stala neoddeliteľnou súčasťou jeho kresťanského myslenia. Jednoduchý človek túžil svoju každodennú námahu pochopiť v kontexte kozmologického systému, s ktorým v jeho očiach súvisel aj celý duchovný a eschatologický princíp vlastného života.

Lucidár napísaný vernakulárnym jazykom tak poskytoval celý rad vysvetlení, ktoré sa rýchlo šírili. Rozširovanie Lucidárov umožňovala najmä skriptorská prax, ktorá sa o šírenie tejto knižočky veľmi zaslúžila. Viacerí starší i mladší bádatelia prirovnávajú Lucidár k malému katechizmu, čo v kontexte šíriacej sa kníhtlače pre tento stredoveký encyklopedicko-didaktický žáner znamenalo jeho čoraz jednoduchšie šírenie.

Prostredníctvom Lucidárov sa neraz na svoju dobu exaktným spôsobom vysvetľovali aj rozmanité povery, ktoré sa šírili medzi jednoduchými ľuď-

³⁴ Porovnaj Petišková, D.: Lucidáře jako zprostředkovatelé středověkého vědění. In Historický obzor, 2018, roč. 29, č. 11/12, s. 254, 257-258.

mi, lebo novým a najmä na svoju dobu logickým spôsobom vysvetľovali skutočnosti prirodzeného poriadku sveta a prírody, ktoré jednoduchý človek často vnímal v kontexte rozmanitých mytologických predstáv. Poznanie šírené prostredníctvom Lucidárov sa mohlo dostať aj do iných textov didaktizujúceho obsahu. Práve didaktizujúce spisy vystríhali ľudí pred prijímaním bludov a pred rozmanitými poverami, bájkami a predstavami, ktorým málo edukovaný ľud mohol poľahky podľahnúť, najmä keď sa opieral o tradovanú mytologickú predstavu o usporiadaní materiálneho i duchovného sveta. K takým edukačným pamiatkam na Slovensku, ktoré vyvracali bludy medzi ľuďom, patril napríklad aj známy spis Jána Michalka založený na rozhovore učiteľa so sedliakmi o škodlivosti povier medzi jednoduchým ľuďom.³⁵ V tomto texte, ktorý vznikol na Slovensku, sa nachádzajú aj viaceré komentáre k prírodným zákonitostiam, ktoré sa nápadne podobajú na vysvetlenia známe v Lucidároch.

V súčasnosti sa možno v odbornej literatúre stretnúť s argumentačne presvedčivými zisteniami o tom, že preklad českého tlačeného Lucidára sa používal pri rozmanitých edukačných aktivitách. Prvý Lucidár vyšiel v Plzni v roku 1498, ku ktorému sa viaže olomoucké vydanie z roku 1779 a 1783. Obidve vydania vyšli pričinením Jozefy T. Hirnleovej a v roku 1805 v produkcii Antonína A. Škarnicla vyšiel aj ďalší tlačený Lucidár. Ďalší okruh tlačených lucidárov predstavujú vydania z druhej polovice 18. storočia, ktoré vyšli pričinením Hynka V. Hilgartnera v Jindřichovom Hradci, Václava Turečka v Litomyšli v roku 1811, Jozefa Škarnicla³⁶ v Skalici v roku 1877, tiež Ludár vydaný v Prahe v tlačiarni Jana Spurného a ďalšie. Tretiu skupinu českého tlačeného Lucidára predstavuje dnes už nezachovaná, ale predpokladaná tlač, ktorá by mohla predstavovať ďalší typ lucidárového textu. O jeho existencii sa usudzuje najmä na základe rozličných zmienok pochádzajúcich z polovice 18. storočia a z prelomu 18. a 19. storočia.³⁷

³⁵ Michalko, P.: Rozhovory učiteľa so sedliakmi o škodlivosti povier panujúcich medzi pospolitým ľuďom. Bratislava: Tatran 1977.

³⁶ Tu sa prvýkrát publikuje diplomatický prepis skalického vydania textu Lucidára z predlohy uloženej v Národnom múzeu v Prahe pod sign. 67 H 00350 – Lucidář: to jest: krátké vypsání o počátku a stvoření wssech věcí. Uh. Skalice: tiskem Josefa Škarnicla, 1877.

³⁷ K problematike pozri Zíbrt, Č.: Staročeský Lucidář: text rukopisu Fürstenberského a prvotisku z roku 1498, c. d., s. 40. Pozri tiež Темчин, С. Ю.: Татры в древнейшем руськомовном переводе чешского Луцидаря: время и место выполнения перевода. In Senoji lietuvos literatūra, 2020, roč. 50, s. 98-99. Dostupné na internete: http://www.liti.lt/failai/SLL50%20spaudai_internetui-98-106.pdf (14.6.2021).

S rozširovaním tlačiarenskej činnosti sa rozmohlo aj vydávanie Lucidárov ako kníh na šírenie poznania o prírode a pod. K vydaniam v slovenskej Skalici v Škarniclovej tlačiarňi patrí ich päť vydaní z rokov 1772 – 1877. V pamäťových inštitúciách na Slovensku sa však tlačené skalické Lucidáre nenachádzajú. Peter Brezina, autor knižnej publikácie *350-ročná história kníhtlače v Skalici* (Skalica: Západoslovenské tlačiarne, 2015) zhromaždil údaje o škarniclovských tlačiach, ktoré boli roztrúsené v rozličných pamäťových inštitúciách a súkromných zbierkach. O existencii dajakého exemplára skalického Lucidára na Slovensku v archíve alebo inej pamäťovej inštitúcii, žiaľ, nemáme poznatky. Jozef Špetko, autor práce *Dejiny škarniclovej kníhtlačiarne v Skalici: so súpisom jej tlačí* (Martin: Matica slovenská, 1958), prevzal údaje o existencii tlačeneho exemplára skalického Lucidára na Slovensku od Ľ. V. Riznera z práce „Bibliografia písomníctva slovenského“ (III. zv. Martin: Matica slovenská 1932, s. 114) a tiež aj z doplnku od J. Mišianika *Bibliografia slovenského písomníctva* (VII. zv. Martin: Matica slovenská, 1946, s. 147). Vydanie skalického Lucidára sa v nich uvádza s odkazom na súpis kníh patriacich Michalovi Inštitorisovi Mošovskému. Prítomný text, ktorý sa tu prvýkrát publikuje v diplomatickom prepise, je posledným vydaním českého Lucidára, ktorý vyšiel v skalickej tlačiarňi v roku 1877.

Treba však povedať, že Lucidáre patrili k významným zdrojom poznatkov aj v prostredí širšej slovanskej literárnej kultúry, o čom svedčí tiež aj nami vydaný rukopisný *Lucidár*, ktorý sa nachádza v *Rakošinskom zborníku* cyrilských textov rozmanitej povahy ako úvodný text. Text Lucidára v tejto cyrilskej rukopisnej zbierke, ktorú sme publikovali v roku 2021,³⁸ do veľkej miery kopíruje českú predlohu. Z hľadiska svojho didaktického charakteru, ktorým je rozširovanie poznatkov o svete, človeku, spoločnosti a eschatológii, plnil aj tento cyrilský text Lucidára svoju edukačno-didaktickú funkciu. Formálno-obsahová a didaktizujúca súvislosť textov zaradených do *Rakošinského zborníka* možno dokumentovať napríklad tým, že ho tvoria texty rozmanitého poučného zamerania, ktoré pochádzajú zo zbierok múdroslovných výkladov či prísloví, hádaniek a rozličných textov inšpirovaných apokryfmi. Takéto zbierky, akou je aj spomínaný *Rakošinský zborník*, vznikali aj ako kompiláty z viacerých zdrojov. Ich prednosťou bolo, že sa na jednom mieste kompiláciou viacerých rukopisných či tlačeneých predlôh podarilo utvoriť zbierku textov, ktoré dokladujú úroveň dobového ľudského poznávania a myslenia o svete, spoločnosti a Bohu.

³⁸ Pozri Žeňuch, P.: Rakošinský cyrilský rukopisný zborník z konca 17. a zo začiatku 18. storočia. In *Slavica Slovaca*, 2021, roč. 56, č. 4 supplementum, s. 5-74.

Osobitnú oblasť šírenia textu Lucidára predstavujú východoslovanské (руськомовный перевод) jazykové mutácie a preklady. Doposiaľ sú známe dva varianty prekladu českého Lucidára do literárneho vernakulárneho jazyka používaného v kontexte východoslovanskej písomnej tradície. Najrozšírenejším variantom je text Lucidára preložený v roku 1636 podľa olomouckého vydania, ktoré vyšlo v roku 1622.³⁹

Aj v prostredí cyrilскеj rukopisnej tradície pod Karpatmi sú známe dve línie v prekladaní Lucidára. Prvú líniu predstavuje text napísaný na úvodných dvadsiatich listoch Rakošinského zborníka z konca 17. storočia, resp. z prelomu 17. a 18. storočia. Iný cyrilský rukopisný text Lucidára pochádza z roku 1794 a vznikol v dedine Malý Lipník v Šariši ako preklad z ďalšej českej predlohy do miestneho nárečia.⁴⁰ V oboch prípadoch však možno vidieť vplyv českej predlohy. V prípade Lucidára z Malého Lipníka o českej predlohe svedčí aj údaj na titulnom liste. Text tohto malolipnického Lucidára v roku 1969 opísal a publikoval Andrej Šlepec'kyj.⁴¹

Rakošinský Lucidár a Lucidár z Malého Lipníka patria do okruhu takých východoslovanských či cyrilských Lucidárov, v ktorých sa dá celkom spoľahlivo poukázať na príklady fonetickej, morfolologickej i lexikálno-štylistickej roviny, ktoré spájajú tieto texty prekladov Lucidára s dajakou čes-

³⁹ Vydanie z roku 1622, ktoré sa nezachovalo, bolo prvým vydaním českého Lucidára, ktorý sa v istej fáze svojej existencie upravoval a šírilo, opierajúc sa o latinské pramene. Existuje dôvod domnievať sa, že táto prepracovaná verzia prvého vydania bola vytlačená v Olomouci pred rokom 1567 so súhlasom miestneho biskupa, keďže bol po takomto type literatúry medzi veriacimi veľký dopyt. Toto vydanie sa však nezachovalo. S. Temčinas zdôrazňuje, že cirkevné schválenie s imprimatur od biskupa sa nevyžadovalo pri vydaní literatúry, ktorou bol práve aj Lucidár, keďže nešlo o oficiálnu cirkevnú knihu. Predsa však vhodnosť tohto olomouckého vydania, najmä ak ho zostavil sám biskup aj s jeho požehnaním, bolo dobrým dôvodom pri šírení takéhoto vydania. Pravdepodobne pre nové vydanie boli použité aj latinské pramene, ktoré slúžili na aktualizáciu tohto vydania. Porovnaj Темчинас, С. Ю.: Татры в древнейшем русскомовном переводе чешского Луцидария..., с. д., s. 100.

⁴⁰ A. Šlepec'kyj k tomu píše: „З мовного боку ‚Слово‘ дуже близьке до живої говірки с. Великий Липник, тому воно має виняткове значення для історичної діалектології Закарпаття.“ Porovnaj Шлепечський, А.: „Слово иже есть разумно и свѣтлости даръ“ – перекладна рукописна пам'ятка XVIII ст. з села Малий Липник на Пряшівщині. In Мушинка, М. (ред.): Науковий збірник Музею української культури в Свиднику. 4. кн. перша. Prešov: Vydalo Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidniku v Pedagogickom nakladateľstve v Bratislave, 1969, s. 350.

⁴¹ Шлепечський, А.: „Слово иже есть разумно и свѣтлости даръ“, с. д., s. 350-369.

kou predlohou.⁴² Napriek jazykovej zhode jednotlivých prekladov Lucidára možno aj vo východoslovanskej ruskej a ukrajinskej cyrilskej spisbe, podobne ako v prostredí cyrilskej podkarpatskej písomnej kultúry, nájsť viacero variantov Lucidára preložených z českej predlohy. Dagmar Petišková identifikuje štyri maloruské (ukrajinské) rukopisy:⁴³ Karského rukopis zo 17. storočia z Varšavskej knižnice Smirnova,⁴⁴ Sokol'ský rukopis z 18. storočia,⁴⁵ Borševický rukopis z roku 1713,⁴⁶ Rakošínský zborník zo 17. storočia,⁴⁷ ktoré obsahujú preklad textu Lucidára z českej predlohy. Ten-

⁴² Celkom výstižne tieto javy charakterizoval už J. F. Karskij, keď uvádza, že „сравнение с чешским оригиналом хотя и ставит наш Луцидарий в самую близкую связь с редакцией XV в., однако же не дает права считать наш памятник непосредственным переводом с чешского. Этому противоречит то обстоятельство, что в нашем Луцидарии обыкновенно сильно искажаются латинские названия и собственные имена. Очевидно, перед нами одна из копий малорусского перевода с чешского, притом сделанная лицом, незнакомым с латинским языком.“ Porovnaj Карский, Е. Ф.: Малорусский Луцидарий по рукописи XVII вѣка... с. d., s. 522. D. Petišková k tomu dodáva, že rukopisné Lucidáre „можно характеризувати як текст, що має ознаки рукописних копій. Йдеться про твір із надзвичайно широкою варіативністю текстів, через яку не дійшло до текстової стабілізації, типової для друкованого середовища. ...з кожною новою копією чи передруком приносять нові переробки, доповнення, правки. Виправлення, які з'являються в тій чи іншій переробці, можуть слугувати істотним внеском до пізнання культурного й соціального середовища досліджуваного періоду.“ Porovnaj Петішкова, Д.: Методи дослідження середньовічних текстів у часи цифрових технологій: («стара» й «нова» філологія, віртуальне дослідницьке середовище – цифрова бібліотека «Manuscriptorium»). In Даниленко, В. (відп. ред.): Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика: збірник статей. Львів: Растр-7, 2015, s. 10.

⁴³ Pozri Petišková, D.: Česká a ukrajinská redakce středověkého výkladového sborníku Lucidarius..., с. d., s. 18-19.

⁴⁴ Opis a charakteristiku pozri v práci Карский, Е. Ф.: Малорусский Луцидарий по рукописи XVII вѣка, с. d.

⁴⁵ Opis rukopisu pozri v práci Франко, І.: Карпаторуське письменство XVII-XVIII вв. Львів: Наукове тов. ім. Шевченка, 1900, s. 118-124. Text Lucidára publikuje I. Franko v práci Апокріфи і легенди з українських рукописів. Памятки українсько-руської мови і літератури. Том IV. Львів: Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1906, s. 25-38.

⁴⁶ Úryvok textu sa publikuje v práci Франко, І.: Апокріфи і легенди з українських рукописів, с. d., s. 38-41.

⁴⁷ Opis rukopisu pozri Яворській, Ю.: Новые рукописные находки в области старинной карпаторусской письменности XVI – XVIII вѣковъ. Praha: Nákladem Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi 1931, s. 95-98; Vašica, J.: Z církevněslovanských

to Petiškovej sumár rukopisných textov Lucidára v haličsko-ukrajinskom a podkarpatskoruskom prostredí však neobsahuje cyrilský Lucidár z východného Slovenska z Malého Lipníka z roku 1793.⁴⁸

Na rozmanitosť lucidárovej tradície v slovanskom prostredí poukazuje najmä štúdia S. Temčinasa, v ktorej sa venuje najmä historickej typológii a recepcii prekladov Lucidária v Rusku, Bielorusku, na Ukrajine, v Poľsku a v Českej republike. S. Temčinas sa zameriava na rozmanité formy recepcie tohto didaktického diela z temporálneho hľadiska.⁴⁹ Na konkrétnom materiáli zdôvodňuje najmä fázy recepcie lucidárového textu z hodnotového, emocionálneho a didaktizujúceho hľadiska. Rozmanitý spôsob recepcie ovplyvňovala v rôznych slovanských kontextoch práve úroveň všeobecného vzdelávania a, pravda, aj zrozumiteľnosť predlohy, z ktorej preklady do ľudového jazyka vznikali. Jazykové špecifiká uplatňovania Lucidára ovplyvňovalo najmä jeho vydávanie v tlačenej podobe, čo malo významný vplyv aj na jeho distribúciu, a teda aj na jeho poznanie čitateľskou verejnosťou.

V slovenskom prostredí sa vďaka jazykovej blízkosti a zrozumiteľnosti českého prostredia mohli šíriť práve české texty, keďže čeština je pre Slovákov zrozumiteľným jazykom. Takým je aj v českom jazyku vydaný skalický Lucidár z roku 1877.

Spoločným východiskom pre rozmanité východoslovanské a západoslovanské jazykové kontexty bola práve tlačaná predloha českého Lucidára. Treba však zdôrazniť, že aj variantnosť cyrilských textov Lucidára predpokladá adaptabilitu tohto žánru v rukopisnej tradícii, a tým aj existenciu nielen jednej predlohy, z ktorej mohli vznikať jednotlivé varianty cyrilských textov Lucidára.

Variantnosť prekladov, a zdá sa aj predlôh, predpokladá rozmanitosť lucidárových textov, ktoré dopĺňa text Lucidára v Rakošinskom zborníku, ktorý mohol tiež vzniknúť z dnes už exemplárom nedoloženej tlačenej predlohy Lucidára, ktorá bola podľa niektorých vydaná v roku 1567, alebo z najstaršej českej predlohy textu. O existencii Lucidára v roku 1567 sa zmieňuje J. Jungmann a toto vydanie označuje za edukačný spis, ktorý sa mal šíriť a predávať s povolením olomouckého biskupa: „...vyšel pře

---

rukopisů Národní knihovny v Praze a Slovanské knihovny – soupis a popis. Praha: Vydala Národní knihovna ČR - Slovanská knihovna, 1995, s. 52-54.

⁴⁸ Pozri Шлепещкий, А.: „Слово иже есть разумно и свѣтлости даръ“, с .d., s. 350-369.

⁴⁹ Темчин, С. Ю.: Типы рецепции Луцидария в России, Беларуси, Украине, Польше и Чехии середины XVI–первой четверти XX вв. In Slavistica Vilnensis, 2021, roč. 66, č.1, s. 10-22.

r. 1567 dle dowolení bisk. Olom. jej prodávati“,⁵⁰ ako na to vyššie poukázal aj S. Temčinas.

Treba podotknúť, že texty cyrilských rukopisných Lucidárov vo východoslovanskom prostredí odkazujú najmä na český Lucidár z roku 1622. Svedčí o tom napríklad aj niekoľko zaujímavých textologických poznámok v jednotlivých východoslovanských variantoch. Text Lucidára v olomouckom vydaní z roku 1622 v porovnaní s textami šiestich „rus’komovných“ prekladov (vilniuský rukopis, Karského rukopis – obidva zo 17. storočia, ktoré vznikli najskôr až po roku 1636, Borševický rukopis z roku 1713, Sokol’ský rukopis z roku 1712, malolipnický rukopis z roku 1793 a peterburgský rukopis zo začiatku 19. storočia) poukazuje na spoločné východisko, z ktorého sa však vymyká práve text Lucidára v Rakošinskom zborníku.⁵¹

Text Lucidára v Rakošinskom zborníku je zrejme miestnym prekladom, ktorý mohol vzniknúť z inej, pravdepodobne staršej predlohy českého Lucidára. Ukazuje na to napríklad neexistencia údajov či zmienky o korytnáčkach alebo kozej krvi, ktorá sa nachádza iba v neskorších vydaniach českého Lucidára s výnimkou jeho prvého tlačeného textu z roku 1498.⁵² Existenciu miestneho podkarpatského variantu prekladu českého Lucidára zo staršieho prameňa, ktorým môže byť starší text prameňa ako z roku 1567,⁵³ možno

⁵⁰ Jungmann, J.: Historie literatury české aneb, Saustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvěcení a jazyka. W Praze: Nákladem Českého museum: W komissí kněhupectví F. Řivnáče, 1849; (Tisk K. Jeřábkové, vedením J. Hlaváčka), s. 33; dostupné na internete: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/8840d4d3-97af-481b-8a57-b90461e6b7f3> (14.6.2021). Pozri Petišková, D.: Receptce středověkého výkladového sborníku Lucidarius v ukrajinském literárním prostředí. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav východoevropských studií 2017, s. 73; dostupné online: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/141082/?lang=en> [21.3.2021]), pričom zároveň dodáva, že podnes sa nezachoval, alebo ešte nebol nájdený žiadny exemplár tohto vydania Lucidára (pozri s. 71-71 v citovanej dizertačnej práci).

⁵¹ K problematike spoločného východiskového textu „rus’komovného“ prekladu Lucidára zo začiatku 17. storočia pozri v práci Temčinas, С.: Руськомовный перевод 1636 года чешского Луцидаря (*Оломоуц, 1622). In Res Humanitariae, 2020, roč. XXVIII, s. 146-163.

⁵² Темчинас, С. Ю.: Тагры в древнейшем руськомовном переводе чешского Луцидаря..., с. d., s. 102.

⁵³ Existenciu prekladu českého Lucidára v kontexte východoslovanskej, najmä „rus’komovnej“ literatúry (руськомовный перевод) možno hľadať azda už v polovici 16. storočia, keďže neexistuje žiadny relevantný dôvod pre to, aby v tomto časovo širokom intervale nevzniklo v ľudovom prostredí ďalšie vydanie žiadneho spisu a aj jeho preklad. S. Temčinas k tomu uvádza nasledovné: „Следовательно, сам перевод на руську мову, известный ныне в списке XVII–XVIII вв., можно предположительно датировать серединой

pokladať za celkom reálnu, najmä vzhľadom na blízke a bezprostredné kontakty Slovenska a Podkarpatskej Rusi s českým literárnym prostredím. Osobitne treba v uvedenom kontexte slovanskej lucidárovej spisby prihliadať aj na vzťahy k ostatným textom v južnoslovanskom a východoslovanskom prostredí, kde sa mohol text aj upravovať s prihliadnutím na miestnu spoločenskú potrebu a cirkevnú tradíciu.⁵⁴

Vývin edukačnej spisby založenej na stredovekom ponímaní vzťahu medzi prírodou a človekom vychádza z presvedčenia, že rozumové chápanie zákonitostí prírody je dôležitým zdrojom pre vnímanie sveta stvoreného Bohom. Ľudská tvorivosť a myslenie je pritom uspôsobené na postupné rozumové poznávanie sveta, na jeho podmaňovanie a na jeho kultiváciu. Lucidár azda aj preto nerozhraničuje religióznu a nereligióznu každodennosť, keďže takéto rozčlenenie nie je hodnotovo zdôvodnené a ani pre človeka prirodzené. Obidve zložky ľudskej prirodzenosti (telesná a duchovná) sa od seba nedajú oddeliť. Človek je preto odkázaný na synergiu rozumového poznávania a viery.

III. 2. Prílohy

III. 2. 1. Text Lucidára vydaného v Skalici v roku 1877

Lucydář: to jeft krátké wypsání o počátku a stwoření wšfech věcý. W Skalici. Píímem Jozefa S'karnicla. 1877 (*diplomatický prepis*).

Mládenec otazuje se míštra swého, řka, Kterak jeft wěřiti w jednoho Boha?

XVI v.: с одной стороны, этот перевод вряд ли стоит необоснованно удревянять, но, с другой стороны, у нас нет оснований предполагать наличие значительного временного промежутка между возникновением чешского оригинала и его руськомовного перевода (хотя теоретически хронологическое отклонение в обе стороны не исключено)⁵⁴ роговняк Темчинас, С. Ю.: Татры в древнейшем руськомовном переводе чешского Луцидаря..., с. d., s. 102.

⁵⁴ Милтенова, А.: Еготарокрисиес. Съчиненията от кратки выпроси и отговори в старобългарската литература. София: Издателство „Дамян Яков“, 2004, s. 396-397.

Miŝtr odpowída: Kaŝdý wěřiti muŝí, ŝe jeŝt Bůh jeden w trojích ofobách, a ŝwattá Trojice jeŝt jen jediné Boŝŝtwí.

Toto jeŝt nějaké podobenŝtwí na ŝlunci, kteréŝto také trojí mocnoŝti má, totiž: ŝwětloŝt, kráfu a horkoŝt, kdeŝto jen z těch třech wěcí předce jen jedna jeŝt, a kde jedna, tu také druhá i třetí ŝe wynachází. Také tu kdeŝ jeŝt otec, tu jeŝt ŝyn, a kde jeŝt duch ŝwatý, tu jeŝt otec i ŝyn.

Mlád. Kdo náŝ ŝtwořil?

Miŝtr. Bůh otec a tomu cíli náŝ ŝtwořil, aby chom jeho chwálili, jemu ŝlouŝili, jeho milowali a k němu do nebe přiŝli.

Mlád. Kdo náŝ wykoupil od hříchů a wěčné pokuty wyŝwobodil?

Miŝtr. Druhá ofoba Boŝŝká, totiž ŝyn Jeŝiŝ Kriftuŝ, kterýŝto na ŝe člowěčenŝtwí wzal, a ŝkrze ducha ŝwatého ŝe wtělil, z přečíté Panny Marie naroditi ŝe ráčil, a napotom ŝkrze pře hořké umučení ŝwé na kříŝi za náŝ umřel, pohřben jeŝt, wŝtoupil do pekla, třetího dne wŝtal z mrtwých, wŝtoupil na nebeŝa, ŝedí na prawici Boha otce wŝŝemohoucího, odtud přijde ŝouditi ŝiwých i mrtwých k jehoŝto přiŝŝtí wŝŝichni lidé ŝe ŝpojením jejjich těl ŝ duŝemi z mrtwých wŝtanou; tu Bůh ŝouditi bude wedle ŝprawedlnoŝti jeho, totiž: kteří do bre činili, dá jim odplatu wěčnou králowŝtwj nebeŝké; kteří pak zle, wezmou odplatu wěčného treŝtu, kterémuŝ nikdy konec, ani wěčné twáře Boŝŝké ŝpatřiti moci nebudou.

Mlád. Co tedy Duch Swatý nám učinił?

Miŝtr. On náŝ na křtu ŝwatém poŝwětlił, to jeŝt: učinił náŝ ŝkrze křeŝt ŝyny Boŝŝimi, a očiŝtil náŝ od hříchů Adamowa.

Mlád. Jeli která z těch třech ofob Boŝŝkých ŝtarŝŝí neb mocnějŝŝí?

Miŝtr. Z'ádná není ŝtarŝŝí ani mocnějŝŝí, ale jŝou ŝobě we wŝŝem rowny od wěčnoŝti: neŝtwořený, wěčný a wŝŝemohoucí Bůh w Trojici jedniný a nerozdílný, jenŝ wŝŝecko widí, ŝlyŝí, jak na nebi tak na zemi, a kdo to ŝilně newěří, ten nemůŝe ŝpaŝen býti.

Mlád. Bylli jeŝt prwé Bůh nežli ŝwět?

Miŝtr. Owŝŝem byl, a proto tobě prawím, že byl Bůh bez počát-
ku, a od něho wŝŝecko ŝtwořeno jeŝt.

Mlád. Již jŝi mně zřetedlně powěděl o ŝtwořiteli; nyní mně
powěž, jak Bůh ŝtwořil tento ŝwět?

Miŝtr. Bůh nebe i země, a cokololi w obojím okrŝŝlku zawře-
no, w ŝŝeŝti dnech z ničehož ŝtwořil, ačkoliw že w jednom
okamžení wŝŝecko způŝobiti mohl. Prwního ŝice dne ŝwět-
lo, druhého pak oblohu nebelkou učiniw: třetího wody od
země rozdělil, tu pak bylinami a ŝtomowím přiodil, též
užitek wŝŝelikého pokolení jí ploditi poručil: a tu čwrtvého
dne ŝlunce, měŝíc a hwězdy: pátého ryby a ptactwo, ŝŝeŝ-
tého howada a zeměplazy wŝŝelikého pokolení: poŝledně
člowěka, dle ŝwého obrazu.

Mlád. Kterak Bůh Adama učinil?

Miŝtr. Tělo ze země učinil, w ně duŝŝi neŝmrtedlnou wdechł.
Nám pak Božŝtwí ŝwého obraz, jak nějakou pečet přitŝkl:
tak aby jediné duŝŝi tři mocnoŝti, jako tři Božŝké oŝoby
jednoho wyobrazowali.

Mlád. Co Bůh ŝedmého dne po ŝtwoření ŝwěta dáleji činil?

Miŝtr. Odewŝŝeho díla ŝwého odpočinul: proto i den ten ŝobě
poŝwětíl a jej Sabaoth, ŝobotu, to jeŝt den odpočinutí na-
zwal, a tu potom po ŝlawném z mrtwých wŝtání Wykupí-
tele ŝwěta, Pána naŝŝeho Ježíŝŝe Kriŝta w neděli, jináč den
Páně proměněn, a tak k ŝwěcení předŝtawen byl.

Mlád. Jaké míŝto bylo ráj?

Miŝtr. Zahrada byla nejwefelejŝŝí a wŝŝemi rozkoŝŝí oplýwající,
rukou ŝamého Boha ŝŝtípená, w kteréžto dwa najzname-
nitějŝŝí ŝtomowé ŝe ukazowali: jeden žiwota, druhý wědě-
ní dobrého a zlého nazwaný; na to tedy rozkoŝŝiné míŝto
Bůh Adama přeneŝl, a také jemu dowolowal, z každého
ŝtomu rajŝkého ŝwobodně jíŝti, jediný toliko ŝtom wědě-
ní dobrého a zlého wymínil, z kterého jíŝti pod pokutou
ŝmrti zapowěděł: a to z té příčiny, aby wěrnoŝt a poŝluŝŝ-
noŝt jeho zkuŝil.

Mlád. Kde, a jak Bůh Ewu vzdělal?

Miřtr. W říji Adamowi jednu z jeho žeber wyňal we řnách, a z té žeby Ewu vzdělal, aby pomoci při něm bylo.

Mlád. Jak pak se obadwa za tak weliká dobrodiní Bohu odměnili?

Miřtr. Welmi zle, neb Ewa fkrze left zlého ducha z hada mluvícího, na to nawedená byla, aby zapowěženého owoce jedla, neb ubezpečowal ten arcilhář, že samému Bohu podobní budou, i dala se Ewa nawest, a jedla zapowěžené owoce, též i muže swého k tomu přiwábila.

Mlád. Jaká pak pokuta následowala za tu neposlušnost?

Miřtr. Oba z roucha newinnosti řwlečení, i hned řjou se nazí poznali, listí fikowého nawázali, aby se ním přikryli. Když bůh jejich neplatné wmlouwání wyflechl a je odwrhl, oboum pokutu jejich oznámil: Ewě řice, že w bolesti bude děti roditi: též že pod mocí muže swého bude. Adamowi pak, že trní a bodláči země ploditi bude, z kteréžto on w potu twáře chléb řířti bude, dokawádž se zase nenawrátí do země, z které posšel. Obadwa i z ráje na wěky wyhnáni byli, a řpolečně tu pokutu na wřecky potomky uwedli.

Mlád. Powěz mi o potomcích Adamowých?

Miřtr. Adam měl dwa řyny. Kain byl řtrastř, Abel mladřř. Abel byl paštýř owcí, Kain byl oráč. Abel obětowal Bohu, co bylo lepřřiho. Kain pak k oběti bral, co bylo horřřiho; od tud obět Abelowa welmi přřjemná Bohu byla, ale Kaina práwě nelíbá, také otwržena. Což w řrdci jeho takowý obeh nenáwřřiti rozpálil, že zawřel u sebe, bratra swého ze řwěta řkliditi: protož s přřtwářenou přřwětiwostí do pole jej wyzwal, a tam přřekrutně zamordowal.

Mlád. Co se po řpáchané wraždě s Kainem pak řtalo?

Miřtr. Pro ten tak ukrutný mord od Boha težce řřihán a opowřžen, tulákem a řehounem na zemi učiněn řřa, tak dlouho řiw byl: až posledně od Lamecha prawnuka swého za zwěř řržán řřa, řřelou w lefe zabit jeřř.

Mlád. Kterí pak jsou byli synové Boží?

Mistr. Adamovi místo Abele narodil se Set, jenž pro svou nábožnost a cnost velmi milý Bohu byl, jeho pak potomci panchartové byli; jenž pro jejich nábožnost synové boží nazváni byli.

Mlád. Kterí pak z těch znamenitějších byli?

Mistr. Enoch. Seta syn, jenž první veřejným a slavným ceremoniálem Boha ctíti počal, Enoch, jenž pro vznešenou dědičnou náboženství oddanost, též pro stálost a s Bohem společnost, živ i z počtu lidí od Boha vzat byl. Matuzalem, jenž mezi života jiných lidí od Boha věků daných překročil, a deset set, seděšate deset let živ byl.

Mlád. Kterí se v písmě svatém synové lidští nazývají?

Mistr. Bezbožného Kaina potomci bili tyto: Kain první město stavěl, a nazval ho po synu svém Enoch. Jubal vynalezl muziku, Tubalkain bratr jeho kovářství, sestra pak jejich Neoma vlny předení našla. Myšliou první provozoval Lamech, však ale daleko jiný od druhého Lamecha, jenž otec Noemův byl.

Mlád. Kterak synové Boží s syny lidskými mohli se srovnávat?

Mistr. Wnukové Setovi s dcerami rodu Kaina pocházejícími, w nezdárné manželstvo vstupovali; kteréžto ony obry rodili, jenž neobyčejné postavy tela byli, jejichž nestlechtnost tak se rozmnožila, že weskereň svět s nečistotou zaneřádili, až Bůh potopu wod za pomstu uwedl a tu nečistotu wyhladil, jediné Noe mezi toliko zlými dobrý, w službě Boží stálý setrwal.

Mlád. Co pak se před potopou světa dělo?

Mistr. Noe muž spravedlivý a dobrý, té doby w pěti letech věku svého, poručení od Boha dostal, aby koráb anebo přewelikou lodí udělal, jejíž by délka tři sta loktů byla, padesát loktů šířka jeho, a třidceti loktů výška jeho držela. Do toho korábu on sám se wšl čeledí svou před potopou světa měl se bezpečně uchrániti. Na wzdělání toho korábu ouplně celých sto let dobrý patryarcha sobě

naložil: odtud wefměs pofměch sobě z něho dělali, a za posfetilého drželi.

Mlád. Co pak se po vzdělání korábu dalo?

Miřtr. Noe, zaopatřiw se wřelickou potřebnou potravou, ze wřelch žiwočichů wřelického pokolení, mimo wodních, z nečistých řice dvě a dvě, z čistých pak sedmero a sedmero, dle Božského rozkazu s pomocí andělkou uwedl, když pak i on posledně s maželkou řvou, a s třemi řyny řwými, totiž, Semem, Chámem, a Jaffetem, též ř jejich řenami do korábu wřel, Bůh po něm koráb zawřel.

Mlád. Jaký pak konec ten žalořtiwý příběh wzal?

Miřtr. Když řto a padeřáte dnů minulo, w kterých weřkeren řwět jako nějaké neskončené moře byl, a wřelcko, co žiwé bylo, zhynulo; na to Bůh teplý a prudký witr na zem uwedl, jenž wody tak zastawil a zmenřil, že se sedmého měřice po potopě koráb na horách Ararat pozastawil. Na to řtwtého měřice Noe z korábu předně krkawce wpuřtil, kterýřto wyleřel, a na nějaké mrtwé tělo ři zalíbil, wřak ale se nawřátil. Potom w ředmi dnech holubici od řebe wpuřtil, aby wěděł, jeřtliže wody opadly; kterážto když nenalřla, kdeby odpočinula noha jeři, nawřátila se k němu do korábu. I počekal Noe jeřtě ředm dní jiných, opět wpuřtil holubici z korábu: a i ona k wečeru k němu přileřela, a na znamení, že opadly vody, zelenou ratoleř oliwowou w uftech řwých přineřla. Noe nicméne jeřtě čekal ředm dní jiných w korábu: a opět wpuřtil holubici, kterážto když se k němu wice nenawřátila, tenkráte Noe z korábu se wřli řeledí řvou wyřel, w kterém přeř celý rok zawřen byl; za to opět dikůčinění Bohu obětowal, kterážto jemu tak příjemná byla, že w řmlouwu s ním wřel, že nikdy wic řwět nápodobnou potopou nechce treřtati. Na znamení pak té wěčné řmlouwy duha nebeská se ukázala.

Mlád. Co paměti hodného se o těch třech po potopě řicti může?

Miřtr. Chám Noemu, otci řwému, od pití opilému, a we řpaní nečistě obnaženému neřtydatě se posřiwal; ale Sem a Jaffet od neřtydatošti bratra řwého se odwřátili; a proto

Noe když to zwěděl, tu jim dobrořečil. Chamowému pak rodu zlořečil.

Mlád. Jak daleko se wztahował wěk žiwota lidského po potopě?

Miřtr. Z'ádný přeř pět řet let žiwota řwého neprodloužil, kdežto přeřřle dewět řet let i wíce mnozí žiwi byli. Ano, za čařu Abrahama aří w pěti řtech letech po potopě málo kdo dwou řtý rok naplnil. Z'e pak w hrozně potopě žiwor lidský, říla a řtatečnost se zmenřřila, Bůh ku pořile lidské mdloby wíno píti, a mařo jířti powolil, kdežto přeřřle byliny toliko k wařenj za pokrm měli.

Mlád. Zdali pak řynowé Noe řtále na jednom mífě a w jediné krajině přeřbýwali?

Miřtr. Nikoliw, nebo když se lidé we dwou řtech letech po potopě welice rozplodili, jinde sobě mífata hledati muřeli. Jaffe-towi Europa ř menřří Azií, Semowi wýchodní Azie: Chámowi Afrika ř Palestýnou a s Fenicíí se dořtala. Prwé pak, než se ten welický počet národu po rozličných krajinách řwěta rozdělil, z nesmyslné práwě nádhernořti wěž řtawěti chtěli, jejížby wrch dořáhl až k nebi.

Mlád. Jak pak se při řtawěni té wěže dařilo?

Miřtr. Od začátku dořti doře, až potom, Bůh chtíc tu jejich pořřetitou nádhernořt potřeřtati, přeřdiwně a nenadále jazyky jejich tak pomátl, že řádný nezrozuměl řeči řwého bližního. Kdežto prwé wřřichni jedným jazykem mluwili. Odtud tedy nemohouce jeden druhému porozuměti, wěž řtawěti přeřřtali.

Mlád. Jakou pak zkázu na to wzali?

Miřtr. Po wřřem řwěte rozptýleni, w rozličných krajinách bydleli: odtud takowá rozličnořt národů, jazyků a mrawů pořřla.

Mlád. Kdo pak měřto Babylonké položil?

Miřtr. Nemrod, wnuk Chámůw kterýžto lidu, jak mocí, tak lřti počal řwobodnořt odjímati, a králowlký titul on prwní sobě připiřowal, leta od řtawěni řwěta tífcteho ořmifřého ředmděřátého dewátého.

Mlád. Které řeči po onom nenadálém jazykůw zmatení až po dneš zůšaly?

Miřtr. Tyto následující: hebrejšká, řecká, latinřká, flowanřká, německá, tatarřká; které matky řeči řlují, proto že jiné z nich ře zrodily a pořšly.

Mlád. Nyní mi powěž, jaká jeřt podoba země?

Miřtr. Zem jeřt okrouhlá jako nějaké kolo.

Mlád. Jaký pak máme důkaz, že jeřt okrouhlá?

Miřtr. Důkaz jeřt tento: když ře pořšawíme do nějakého rovného mířta, tedy wiříme wřřludy do jedné okrouhlořti, jako kolu, druhý důkaz jeřt ten: když jeřt na obloze duha, také jeřt do půl kola, a to bere řřín od země.

Mlád. Jak pak jeřt zem weliká?

Miřtr. Co ře dotýče země jiřtotná prawda není, nýbrž řřici mohu s mnohýma zeměřpiřowateli, že má býti od řlunce wýchodu až k západu na 54000 mil, a w pořřředku ale jen na 1700, celá dohromady 36 milionů mil.

Mlád. Na kolik dířů ře dělí zem?

Miřtr. Zem ře dělí na pět dířů, totiž: Europa, Azia, Afrika, Amerika, a Auřtralie.

Mlád. Copak mimo toho řždána zem není?

Miřtr. Jeřt, ale ne tak weliká, jako tych druhých pět dířů, nýbrž jenom řamé ořtrowy, welké a malé.

Mlád. Jak pak jeřt Europa weliká?

Miřtr. S' řřřka její ře wztahuje od kopce řw. Wincencia w Portugalu, až k řřece aby na 900 mil, a délka od půlnočního moře, až k začátku ořtrowu Morea na 500 mil.

Mlád. Od koho dořřala Europa jméno řwé?

Miřtr. Od jednoho prawnuka Jafetowa, kterýřto wnuk byl králem jménem Agaef, a ten měl dceru Europu, a od té dcery měla dořřat jméno, ale za prawdu ře to nemůže uznati.

Mlád. Jak leží Evropa?

Miřtr. Evropa leží nejvíce k pólnoci, a hraničí k východu na Azii a na černé moře, k poslednímu na prostředzemní moře, k západu na atlanké moře, a k pólnoci na zmrzlé moře,

Mlád. Kterak pak se rozděľuje Evropa?

Miřtr. Evropa se rozděľuje: v prostřed Evropy jeřt německá řířše, k západu portugáľská, řpaňhelká, francouzská, anglická, řotlandská, irlandská a niderlandská zem. K polední řtraně jeřt řřwejcarká a wľaská zem. K pólnoční řtraně jeřt denemarřká, norweřřká a řřwejdká zem. K východní řtraně jeřt řeská, polřká, uherřká, ruřká a turecká zem.

Mlád. Jaké mají powahy obywatelé?

Miřtr. Europčané řsou medzi wřřemi obywateli země nejřřikowněřři.

Mlád. Jaké řsou řeči w celé Europě?

Miřtr. Každá řířše w Europě má řwou wľařtní mateřřkou řeč, které ale mezi sebou nějaké řrozumění mají, a od toho pochází, že se jedny mateřřké řeči řjmenují; takowých mateřřřých hľavních řeči máme w Europě pět:

- a) Latinská, která ale nyněřřiřho řřafu mrtwá jeřt, a jen uřenci ři ři wywolili; od ní ale pocházejí: 1. Portugáľská, 2. řpaňhelká, 3. francouzská, 4. wľaská řeč.
- b) Německá, od které 1. anglická, 2. řotlandská, 3. irlandská, 4. holandská, 5. denemarřská, 6. norweřřká a řřwejdká řeč pochází.
- c) Slowanská, od které 1. řeská, 2. polřká, 3. řlowenská, 4. ruřká řeč pochází.
- d) Recká, která ale jen w té řecké zemi, a něco w ruřké se uřřívá.
- e) Turecká řeč.

Mlád. Jaký pak obchod, aneb handl wede Evropa?

Miřtr. Co se dotýče handle w Europě, ta má u řiných díľů řwěta předek.

Mlád. Jakého náboženství ješ Europa?

Miřtr. Europa nazývá se z ohledu na náboženství křesťanstvo, proto že křesťanské náboženství všude ješ rozhlášené, jen co ješ turecké, tam mahometánské náboženství uwe-
dené ješ, nyní ale w Europě jřou:

a) Římské katolické náboženství ješ uwe-
dené w Portugalu, w Špaňhelích, we Francouzích, we Wlašřích, w Rakouřřích, Nyderlandu a půl nemecké řířři, w Čechách, w Polřku, w Uhrách, a několik krajů Šwejcarských.

b) Ewanjelické náboženství ješ w hořejřřích a dolejřřích Sařřích, w Tyryngu, w Brandeburku, w Pomoří, w Prusku, w Holřřteynu, we Šwejdích, w Norwejších, w Denemarku a we welkém Polřku, w Burlandu, w Liflandu a w jiných místech.

c) Reformitské náboženství ješ w Englandu, Šotlandu, w Irlandu, w Prusku, a něco w německé řířři, a některé kraje w Šwejcarských.

d) Řecké náboženství w ruřské zemi, něco w Uhrách, w Polřku a w Turcích.

e) Mahometské náboženství ješ jen w turecké zemi. Zřidi ale jřou na všech místech w značném počtu.

Mlád. Jaké pak ješ panování w Europě?

Miřtr. W Europě máme 4 cířřství, 16 kráľovství, 7 republik, a 1 Arcykniřřství, a mnoho řwobodných wejwodství, kniřřství a hraběřřství.

Mlád. Pojmenuj mně je?

Miřtr. Ty čtyry cířřství jřou: 1. Římské neb německé, 2. Ruřské, 3. Turecké, kteréž také ottomanská fortna se nazývá, 4. Francouzské. Ty kráľovství jřou: 1. Portugalské, 2. Špaňhelské, 3. Anglické, 4. Šotlandské, 5. Irlandské, 6. Pruské, 7. Denemarské, 8. Šwejřské, 9. Norweřřské, 10. České, 11. Polřké, 12. Uherřké, 13. Neapolitánské, 14. Sycyliánské, 15. Sardinské, Republiky jřou: Sjdnoceny Nyderland pod jménem Holland, Šwejcary, Genř, Benátky, Genna, Luka, Ragufa, a Arcykniřřství rakouřské a welké kniřřství ředmihradské, welké kniřřství tořřkánské we Wlašřích a lithauské w Polřku.

Mlád. Jak je mocná Europa?

Miŝtr. Její moc jeŝt doŝti ŝilná, neb má 3 milliony wojŝka.

Mlád. Jak pak ŝe jmenuje druhý díl ŝvěta?

Miŝtr. Azie.

Mlád. Od koho pak doŝtala jméno ŝwé?

Miŝtr. Její wlaŝtní jméno nemůžem rozŝoudit, od kohoby doŝtala jméno ŝwé, neb ŝpiŝowatelé nejŝou w tom jednotní.

Mlád. Jaké má položení Azie?

Miŝtr. Nám Europčanům leží Azie k wýchodu, a proto ŝe nazýwa wýchodní krajina; a ona říkáje jeŝt kolem wodou objata, k wýchodu hraničí na wyŝoké moře, k západu na ruŝkou a tureckou zem, na černé moře a na proŝtředzemní moře, na Afriku a na červené moře, k polednímu na wyŝoké moře, a k půlnoci na tatarské moře.

Mlád. Jak jeŝt welká Azie?

Miŝtr. Ačkoliw její welikoŝt nedá ŝe lehce wyměřit, předce je to wyŝkoumáno, že mnohem jeŝt wětŝí, než Europa, neb má 1500 mil délky a 1200 mil ŝířky.

Mlád. Jaké jŝou powahy lidé w Azii?

Miŝtr. Adam, Ewa, Noe a jeho wŝŝichni potomci bydleli w Azii. Nynějŝího čaŝu jŝou tam obywatelé wětŝím dílem ŝmilŝtwu oddaní, líní, nemrawní a tyranŝký.

Mlád. Jaké pak mají lidé w Azii náboženŝtwí?

Miŝtr. Nynějŝího čaŝu jŝou čtvero hlawní náboženŝtwí, totiž: pohanŝké, ŝidowŝké, křeŝťanŝké a mahometanŝké.

Mlád. Jaké pak je panowání w Azii?

Miŝtr. W Azii máme rozličné cíŝarŝtwí a králowŝtwí, a jiné krajiny.

Mlád. Jak ŝe dělí Azie?

Miŝtr. Dříwe Azie ŝe na dwa díly dělila, totiž: welká a malá Azie, nynějŝího čaŝu ale dělí ŝe Azie na 6 dílů: 1. Aziatské

Turecko, 2. Perfská říšfe, 3. Welká Tartarie východní,
4. Indie, 5. Čínská říšfe, 6. Aziatkové ostrowy.

Mlád. Jak pak se jmenuje třetí díl swěta?

Mistr. Afrika.

Mlád. Od koho dostala jméno swé?

Mistr. Od Afro, jednoho syna Herkulesa, aneb Apher, Abrahá-
mowa wnuka, a někteří také od jednoho řeckého flowa
prawí, že swůj začátek má.

Mlád. Jaké má položení Afrika?

Mistr. Nám Europčanům leží k polednímu, a hraničí k východu
na čerwené moře, k polednímu na Ethioplské, a k západu
na Atlanlské, a k půlnoci na proftrředzemní moře.

Mlád. Jak ješf welká Afrika?

Mistr. Na 1200 mil šířoká a dlouhá.

Mlád. Jaké jsou powahy lidé w Africe?

Mistr. Afrikánové, kteří u moře bydlejí, jsou na barvě a na
mrawech došf Europčanům podobní. Kteří ale po straně
k polednímu bydlejí, jsou černí a diwocí, tyranlský a tru-
cowití a jdou wěšším dílem nazí.

Mlád. Jaké pak řeči panujou w Africe?

Mistr. Dříwe měli Afrikánové jen jednu řeč, nyní má každá zem
swou řeč.

Mlád. Jakého jsou náboženštwí Afrikánové?

Mistr. Wěšším dílem jsou Afrikánové mahometáni, mnoho po-
hanů a něco křesfanů, i na židech neschází

Mlád. Jaké pak ješf panování w Africe.

Mistr. Panování ješf rozličné w Africe, nebo každá zem ješf zří-
zená podle swých zeměpánů.

Mlád. Na kolik wlastí se delí Afrika?

Mistr. Ten welký díl swěta delí se na 15 wlastí a na 5 ostrowů:

k půlnoci jsou: 1. Wlašt barbaršská, 2. Říše Egyptská, 3. Zem Biledulgeridšská, 4. Puština Carra, 5. Zem Negrytšská, nebo mouřeninšská. W prostřed zemi jsou: 6. Říše Nubijšská, 7. Říše Aber, 8. Wlašt Ajat, 9. Říše Abyšinia, 10. Wlašt Guinea, k polednímu: 11. Wlašt Kongo, 12. Říše Monopotapanšská, 13. Říše Chynšská, 14. Říše Mono-Emugianšská, 15. Wlašt Kafferšská, a ostrowy Madagafaršský, 2. Mafkarenšský, 3. Ostrowy okolo kopce Uerde, 4. Kanaršské ostrowy.

Mlád. Jak se menuje čtvrtý díl světa?

Mistr. Amerika.

Mlád. Od koho pak dostala jméno své?

Mistr. Amerika má své jméno od Ameriko Wespucio, kterýž léta 1497 tam přišel, a to nové vynalezení udělal, který ale jemu cestu vynalezl dříve Kristof Kolumbus, neb léta 1492, 1495, 1497, 1502 tam ploul. Přitom se také jmenuje nový svět.

Mlád. Jak leží Amerika?

Mistr. Nám Europčanům leží Amerika k západu, a ješt říkáje kolem wodou objatá, neb žádný newí, jeli pořádný ostrow.

Mlád. Jak je velká Amerika?

Mistr. Co ješt Amerika vynalezena, tedy wynáší přef 1800 mil délky a někde na 800 i zaš 1300 mil šířky.

Mlád. Které, a jaké powahy mají tam obywatelé?

Mistr. Kdo, a jaký pronárod dříve w Amrice bydlel, to se newí. Když ale Kristof Kolumbus z Europy ponejprw tam přišel; našel tam lidi dobré a bážliwé, kteří wětšším dílem nazí chodili, nyní ale naleznem tam Europčany, Mouřeniny, a jinšší pronárody.

Mlád. Jaké pak řeči panujou w Americe?

Mistr. Dříwej byli w Americe troje řeči, totižto: 1. merikánšská, 2. peruánšská, 3. tapucká. Mimo toho ale Europčané rozličné řeči tam přinešli.

Mlád. Jakého jsou tam lidé náboženství?

Mistr. Starí Američané byli sami pohané, kteří jsou posvádat, někteří římsko-katolické náboženství přijali, a Evropané, kteří se tam osadili, ti ostali každý při svém náboženství.

Mlád. Jaké pak je řízení v Americe?

Mistr. V Americe je různé řízení. Někteří Američané mají své krále, kteří ale moc newyznamenávají. Co jsou ale Evropané pány, ti mají vice-krále a místopředsedatele.

Mlád. Jak pak se dělí Amerika?

Mistr. Amerika dělí se na pevnou zem, a na různé ostrovy. Tá pevná zem dělí se na západní a východní Ameriku. Západní Amerika od východu až k západu na 900 mil vynáší, a dělí se na 4 vlásti: 1. Kanada, 2. Florida, 3. Nové Mexiko, 4. Mexiko. Východní Amerika je 1420 mil široká, a 1200 mil dlouhá, a dělí se na vlásti, které jsou: 1. Zem Amazonská, 2. Brazílie, 3. Bhyli, 4. Magellanca, 5. Paraguai, 6. Tukamania, 7. Pevná zem. A tá pevná zem se nazývá nová Kaftylie, a je 360 mil dlouhá, a 180 mil široká, a dělí se na 10 vlásti. 1. Kabribana, 2. Karthage-na, 3. Guinea, 4. S. Marta, 5. Nová Andaluzie, 6. Nová Granada, 7. Panama, 8. Daria, 9. Papiion, 10. Venezuela. A co se dotýče ostrovů, těch je množství, předce ale ti povím ty největší, jako jsou: Kuba, Jamaika, Sv. Domingo neb Hysponhola, Porto rikko.

Co se dotýče nepovědomých zemí, které ačkoli vynalezené jsou, však ale newí se, jak jsou veliké; předce povím některé, jako k západu: Estotická, Grenlandská. K východu: Karpentia, Aowa, Guinea, Nový Holland, Nowý Seeland a jiné nové ostrovy.

Mlád. Již jsi mně dosti o zemi pověděl, pověz mi tedy také o obloze nebeské?

Mistr. Pod jménem obloha vyzumíváme nebe, velké prostranství větrné, v kterém hvězdy, měsíc a slunce vidíme.

Pozoruj to nebe v noci, užíš na něm mnoho hvězd, které se jen jako karbunkule třpytí, a jak daleko ty hvězdy od

nál jsou, to se nemůže, nežli jakým způsobem ustanoviti, neb když zem naše ješt slunci nejbližší, předc ješt 17 milionů mil od slunce vzdálena, a od nejbližší stálé hvězdy nejméně stotifýckráté dáleji, než od slunce. Snadno záwirku učiníš, že to dělá sedmnáctkráté stotifýc milionů mil, než na tu nejbližší hvězdu přijde. Předstaw sobě kouli z kufu vystřelenou, kdyby z počátku prudkosti letěla, teprw za 25 let do slunce by wrazila, a za dwa milliony let by teprw takowou stálou hvězdu doštíhla. Z toho každý člověk poznat může, jak ty hvězdy daleko musejí býti.

Otázka. Kolik ješt nebelkých planet, a jaký běh jejich?

Odpowěd. Nebeských planet ješt sedm, mezi nimiž ješt nejwětší slunce, a měsíc, nejwíce nám slouží, a jiných pět beží wyfoko okolo slunce a země, mezi nimi je následuje Saturnuf anebo Hladolet, kterýžto pro swou přílišnou vzdálenost bledou jasnost wydává, menší ješt než králo-moc, wšak o mnoho wětší, než ostatní bludné hvězdy, nežli swou wozowou kolej okolo slunce skončí, mine 29 let, 67 dní a 22 hodin; jak dlouho se okolo náprawy točí, až posawád wyšetřeno nebylo.

Otázka. Jak pak ostatní planety slují?

Odp. Druhá planeta ješt Králopanj, mezi těmi bloudícími hvězdami nejjasnější; se swým během okolo slunce není u cíle až za 11 let, 314 dní, 12 hodin, okolo náprawy za 9 hodin, 56 minut. Třetí planeta ješt Smrtonoš, má jasnost červenou, a ješt menší než zem, wšak předc swou wozowou kolej za jeden rok, 321 dní, 23 hodin, 30½ minuty skončuje, okolo náprawy se točí za 24 hodin, 46 minut. Čtvrtá planeta jmenuje se Králopaní, a swou jasností wšecky jiné hvězdy přewyšuje, widitelná ješt při východu pod jménem Dennice, při západu pod jménem Zwíretnice. Ta ješt něco menší nežli zem: se swým během ješt hotowa za 224 dní, 16 hodin a 30 minut. Pátá planeta ješt Dobropán, ten se nám necháwa w jasném bílém swětle widěti, ješt nejmenší mezi wšemi hvězdami. Jak dlouhý čas potřebuje k obrácení se okolo swé náprawy, ještě wyšetřeno není, okolo slunce se točí 87 dní, 23 hodin, 24 minut.

Mlád. Jak pak je veliké slunce a měsíc?

Mistr. Hvězdáři praví: že slunce ješ millionkrát většlí, než celý swět. Měšíc ale paděšátkrát menšlí, nežli celý swět. Co fe ale dotýče hwězd, ty musejí dwakrát většlí býti, nežli slunce, poněwadž welmi wyfoko jsou nad sluncem.

Mlád. Co jsou to za hwězdy ocafaté?

Mistr. Takowé hwězdy nazýwame komety, z kterých prostý lid skoro wždy záwirku učiniti chce, že něco zlého nastáwá, wššak bez wššeho důkazu, neb jsou takowé hwězdy jako bludné, a poněwadž poněkud pořádný běh mají, jejich příchod fe uštanowiti nenechá. Ten ocaš, který za sebou táhnou, nic jiného není, než pára z hwězdy. Štrassliwějšlí by ten ocaš wyhlížel, kdyby tak daleko od nás nebyly, jsou ale skoro tak daleko, jako Hladolet a Kráломoc. Wššak nezapírej, že často zlého předpowídají; jen nepotwrzuj, že z té příčiny štworené jsou, aby pollowé wždy zlého byly.

Mlád. Jakou pak přirozenost má woda, a co w sobě obfahuje?

Mistr. Woda má trojí přirozenost, totiž: tekutost, študnost a šílu, bez kteréhožto žiwlu také jako bez slunce a wzduchu nic na šwěte žiwo býti nemůže, proto ješ woda přirozenosti wlhké, by wššecky horké přirození obwlašiti mohla, nebo i wzduch bere od wody welikou šílu.

Mlád. Co ješ wítr, a odkud pochází?

Mistr. Wítr ješ subtilný žiwel, ktorého ačkoliw očima widěti nemůžem, předce ale jej cítíme. Wětrowé jsou čtwerí, kteřížto rozličných přirození a mocností jsou, jedni welké šíly, jiní študnosti, a jini teplosti: ty nestejně moci když proti sobě bojují, býwá nepřijemné, když pak w jedné přirozenosti fe schází, neužíwají žádné moci, nebo od mnohých dílů šwěta vycházejí, a to fe šláwa škrze moc země.

Mlád. Proč pak fe země čafem třese a puká?

Mistr. Když fe wzduch doštane pod zem, tu se šemí hází, a tworí fe elektřina, a ten wzduch promění fe w oheň, a škrze tu moc země fe puká.

Mlád. Jakým pak způsobem se to děje, že bývá měsíčné aneb slunečné zatmění?

Mistr. Měsíčné zatmění se stává, když od země stín padá na měsíc, tak jeť zatmění měsíce; padá ale tolikrát, kolikrát se zem vtáhne mezi slunce a měsíc; země zatmění jeť tenkrát, když měsíc mezi zemí a slunce stojí, celé polovičky země zatmění najednou býti nemůže, poněvadž měsíc tak veliký není, aby celou zem zaříniti mohl. Slunce zatmění nikdy býti nemůže, poněvadž nelze býti zatměné to tělo, které vlastní světlo má, a kdykoliw slyšíš, že jeť zatmění slunce, zem zatměná jeť, proto že slunce se netočí.

Mlád. Kterak to bývá, že v létě padají kroupy, a ne v zimě?

Mistr. Hvězdáři praví, že jeť padivná věc, že v létě, také po nejsilnějším parnu kroupy podají, které zajisté nic jiného nejsou, než led; učený Beccaria povídá, že toho příčina jeť nějaká prudkost a čerstvost neobyčejná; takové vlastnosti má čísteč tak řečený elektrický. A z toho se snadno dokazuje, že krupobití častější v létě než v zimě býti musí, poněvadž v létě víc elektrické hmotnosti se hromazduje než v zimě: přitom obyčejně před nebem po krupobití jeť bouřka, myslím: blyškání a hřímání, a toho příčina jeť čísteč.

Mlád. Odkud pochází hřmění, nebo hromobití?

Mistr. To se tak stává. Když v létě nebo v zimě, zima s teplem se střídá, oblaky se nahltají čístece; poněvadž ale ticho jeť, není velké potírání, na jednou se vítr strhne, honí čístečem naplněná oblaka, stane se že do jiných oblakůw vrážejí, a s tím oheň vydávají, to blek nazýváme: hned jestli takový blek povětří k hoření schopná těla nachází, je se sebou bere, a tak dlouho žene, až nějakou překážku nalezne, pak věci palčivé rozněcuje a hned následuje třekot, který hřímání nazýváme; ten žádnou škodu nedělá, proto že jen následek bleku jeť. – Jestli příčina bouřky jeť čísteč, tak dobře bouřka v zime, jako v létě býti nemůže. Když jsi blek widěl, jistý bud, že nadevším hromovým nešťěstím zvíťezil, proto že za 60. díl minuty po widění již velmi vzdálený jeť. W čas bouřliwého povětří

mušime se warowati wšech míst, kde táhne wítr, nestawěti se k wěžím, stromům a jiným wysokým místům; odejíti z místa a pokojů, kde ješt mnoho lidí, nestáti při oknách, kowách, nebo wšeco to čístec rozněcuje. Prawda ješt, že blešk někdy lidi zabíjí, wšak zřídka se to kdy stává tak w kolika lét, aby koho hrom zabil; zajistě se to tím leknutím stává, když blízko nich blešk zaráží. Takowému se mají hned ústa otewřiti, aby čerstwé powětří dostal. Hromowé kameny jsou wymyšlení od sprostého lidu. Ještě jiná zapalování w powětří pozorujeme, záři pŕlnoční, s kterou se tak jako s bleškem nakládá. Někdy také koule ohniwá, kostata, toho wšeho příčina ješt čístec, jako blešku.

Mlád. Kterak děšit přichází w zimě neb w létě?

Místr. Zimního čafu děšit pocházý, kterýžto nemůž zmrznouti na sníh, ale wždycky woda padá, neb prší. Letní pak ale děšit pochází od přilíšného tažení wětru z moře wod, neb tenkrát již oblak nemůž je udržet, a pořad s nima hází, a tu se nemůž udržet, až se dolů spouští a odtud pochází děšit.

Mlád. Jak se to stává, že obyčejně w létě po dešti na obloze duhu widíme?

Místr. Stáva se, že někdy z jedné strany prší a z druhé slunce swítí; kteří mezi oblakem dešitíwým a sluncem jsou, widějí okrouhlou powezku wšelikých barew, která skoro polowičné kolo dělá, a to jmenujeme duhu. Ta duha není w oblaku, ale nad krŕpějemi padajícího dešitě, proto ty krŕpěje tak jsou spořadané, že wšelijaké barwí předstawi mohou. Dobře zběhlý zahradníci tu samotnou duhu s wodou w stkwostných zahradách předstawi znají. Ze swatého písmá wíme, že ta duha jako záwazek daná byla, že Bůh wíce takowým rozwodněním zem trestati nechce. Wšak z toho nenáflduje, že mimo toho bychom duhu neměli.

Mlád. Odkud pochází sníh?

Místr. Sníh pochází od páry, která z oblaků wystupuje; tenkrát jí proniká studený wítr tak flně, že zhutne, a tak dolu padá.

Mlád. Odkud pochází rofa neb fšediwoft mrazu?

Miŝtr. Kdyŝ powětří tepejŝí mnoho páry přijmulo, a w noci jeŝt ŝtudeno, pouŝtí powětří něco té páry, to fluje rofa. Ne wŝlecka rofa z powětří (wúbec z nebe říkáme) padá, ale která ŝe ráno na roŝlinách nalézá, z těch ŝamých čaŝto ŝe prýŝtí. Důkaz toho jeŝt ŝnadný, dobře kwět nějaký neb jakoukoli roŝlinu na noc přikrej a ráno předce na ní rofu nalezneŝ

Mlád. Proč pak newidíme mlhu, kdyŝ ŝe dělá?

Miŝtr. Jak dlouho pára w powětří roztrhána jeŝt, nelze ji widěti; kdyŝ ŝe ale rozličných příčin ŝáhne, widěna jeŝt.

Mlád. Jakou příčinou ŝtane ŝe mlha?

Miŝtr. Kdyŝ pak ŝe ŝhromážděná pára w dolejším powětří uka-
zuje, mlhu ji jmenujeme. Mlhy ŝkoro w kaŝdém dílu roku máme. Čaŝto jeŝt bez ŝlkody, a jen zem zwlaŝtuje: čaŝto vydává ohyzdny zápa-
ch, a nejenom lidem a howadům, nýbrŝ i bylinám tenkrát ŝkodí; kdyŝ padá jako nějaká hebká kůŝe, wody přitahuje. Kdyŝ mlha wyŝoko wyŝtupu-
je, jmenujeme ji oblak.

Mlád. Odkud ŝe ŝtává, ŝe někdy jeŝt tak tmawý a poŝimourný den a předce neprŝí?

Miŝtr. To pochází od neobyčejného potkání měŝice ŝe ŝluncem, nebo ŝlunečné paprŝky wáŝí mezi patření měŝice tedy jemu odjímá ze ŝlunečné paprŝky; které dříwe rowné byly, muŝej nad oblakem běŝeti.

Mlád. Jaká to příčina jeŝt, ŝe máme někdy jaŝné noci?

Miŝtr. Měŝic jeŝt příčina, ŝe noci tak tmawé nejŝou, jakoby býti měly, kdyŝ ŝe jedna ŝtrana země od ŝlunce odwráti-
la, poněwáď měŝic to ŝwětlo, které od ŝlunce nebywá, na ten díl země hází, které ŝlunce neoŝwěcuje. Od toho měŝic někdy polowici, někdy třetinu, někdy ŝe nám celá ŝkreje, totiž tenkrát, kdyŝ w rowné línii ŝe ŝluncem a zemí ŝtojí, a ŝkrze to oŝwícenou polowicí k ŝlunci obráceny jeŝt. Ze jej wŝdy celého widíme, rozličné obrácení k ŝlunci země, i měŝyce příčina jeŝt, za to oŝwícení wděčná; a oŝwěcuje

jej zaše, wšak pro swou welikořt čtrnákrát víc.
Již jeřt dořti powědino o přirozených wěcech, nyní ale
dále chci více powěděti

Mlád. Powěz mně na krátce, co se přitrefilo před přířřtím Krifta
na fwět?

Miřtr. Roce 4000 po řtwoření řwěta pollán byl Gabriel archan-
děl do měřtečka Nazaretu k Marii Panně, která Jozefowi
zafnoubená byla.

Mlád. Jaké to pořelřtwí přineřl anděl?

Miřtr. Pozdrawil ji, řka: Zdráwal Maria, milořti plná, Pán s te-
bou! Tak jí zwěřtwal, kterakby druhá ořoba w Božřtwí,
totiřto řyn Boři, chtěl w řiwotě jejim panenském tělo
lidřké na řebe wzíti, řkrz zařřtínění Ducha Swatého.

Mlád. Co na to Maria odpowěděla?

Miřtr. Wůli Páně řwolila, řkouc: „Ejhle děwka Páně, řtaniř se mi
podlé řlowa twého.“

Mlád. Kdy pak se Jeřiřř narodil?

Miřtr. W roce 4000 po řtwoření řwěta, dne 25. profince, hned po
půl noci, a od toho řafu začínají se léta Páně.

Mlád. Co se při tom milořtném narození přihodilo?

Miřtr. K wyplnění prorocřtwí, řřením Božřkým řtalo se, ře Ma-
ria a Jozef z Nazaretu řpolu putowali do Betlema, měřta
Judřkého, na poručení cířaře řřimřkého Auguřta, aby tam
jakřto w měřřě pokolení řwého se zapřati dali. Poněwadř
ale w hořpodě míořto neměli, weřřli do jednoho chliwa
obecného, bliřř zdi měřřřkých polořeného, a tam řlowo
tělem učiřněné pro řpaření řwěta se narodilo.

Mlád. Coř se řtalo při tom narození.

Miřtr. Pařřřři nedaleko od Betlema řřařř noční nad řřádem dr-
řeli, a anděl Páně zwěřřtwal jim, ře w Betlemě narodil se
Spařřitel řwěta Kriftuř Pán. Na potwřenění toho andělowě
zpíwali: Sláwa na wyřřotech Bohu, a na zemi pokoj lidem
dobré wůle. – Pročeř pařřřři pořřpichali do Betlema, tomu

nebelkému dítěti se klaněti, a pravého Meliáffe nowě-narozeného poznali.

Mlád. Co se znamenitého stalo za mladošti Kriřta?

Miřtr. Kriřtuř dwanáctiletý s Jozefem a Marií matkou řvou, při řafu welikonočním, wřtoupil do chrámu Jeruzalemského: a při nawracowání jřa na cestě ztracen, po třech dnech od Marie a Jozefa w chrámě zaře nalezen byl u prořřed učiřtelůw a tázaje se jich, a jim na otázky jejich, ne bez podiwu přiřtojećích, odpowídaje.

Mlád. Co uřinil Kriřtuř dále?

Miřtr. Kriřtuř uřil lid řidowský w rozličném podobenřtwí, zázraky řinil a wodu we wíno proměnil, nemocné uzdrawil, mrtwé wzkrířil, řlepým zrak udělil, wyháněl dábelřtwí a němé i malomocné očiřtil.

Mlád. Jak pak se Kriřtu Ježíři za tak weliké dobrodíní řidé odměnili?

Miřtr. Welmi zle, neb Kriřta Ježíře wřřady řidé řtíhali, až ho w Jeruzalemě ukřiřowali.

Mlád. Pod kterým wladařem tak trpěl Kriřtuř Pán?

Miřtr. Pod nejwřřřím wladařem římským nad řidama: Pilátem, a pod Herodesem králem Galilejským, pod nejwřřřími kněži w Jeruzalemě Annářem a Kaifářem a pod farizeji a celým zborem řidowským.

Mlád. Jak se j menuje ta hora, kde Kriřtuř Pán byl ukřiřowán?

Miřtr. Hora Kalwárie, neb hora Lepří.

Mlád. Co pak jeřt králowřtwí nebelké?

Miřtr. Králowřtwí nebelké jeřt to nejblahořlawenějšří mřřto, kde se Bůh řwým wywoleným twáři w twář zjewuje a se řwými wywolenými se wěčne radowati bude.

Mlád. Co jeřt peklo?

Miřtr. Peklo jeřt to najřtrařřliwějšří mřřto, kde od Boha duře pro jejich řmrtedlné hřřichy zawřřžené jřou, kde ani wykoupení

není a jejich největší trápení jest, že Boha na věky widěti nebudou.

Mlád. Kde a jakým způsobem bude držán soud Boží?

Mistr. W oudolí Jozaffat, měsíc se zatmí, a slunce nedá světla svého, hvězdy z nebes budou padat, a tut se ukáže na nebi znamení syna člověka, pak andělé od čtyř stran vydají hlas: vstaňte z mrtvých, pojdte k soudu, Bůh váš bude souditi. Na ten hlas andělů tu všlecky duše spojí se se svým tělem, a budou w oudolí Jozaffat, a tam bude každý souzen dle svého zasloužení.

Blaholawené duše budou se báti rozhněwané twáře Božské, a budou vybírány na prawici soudce svého k věčné radosti. Zatracenci budou odsouzeni k věčnému trápení, kde není spomožení, a trvá na věky věkůw.

Amen.

III. 2. 2. Text Lucidára v Rakošinskem spevníku z konca 17. a zo začiatku 18. storočia⁵⁵

⟨...⟩⁵⁶ Ѡ пытаніи Ѡ троухъ рѣчѣ.

Ѡ Ѡ тыхъ трѣ рѣчи ѡмаемо благословѣны три дары · Ѡцѣ на створѣи; Ѡ снѣ на вѣсупіи а дхъ стѣи на ѡсвѣтѣи · а то ест сѣам трѣца · ѡу своѣи стѣи дѣлехъ не была ни҃гды роздѣлена ѡ не-в҃де :

Млѣнцъ рече: Южъ ест мѣ повѣл ѡ створите^м · Повѣчъ мѣ ѡ створѣню :

Мистеръ рече: Ѡ божествѣ не к҃сме са гл҃убоко знати ани мовѣти · чѣ простый чл҃вкъ алѣбо людъ войд҃зть в бл҃гѣ ѡакъ ѡслышати рѣчъ гл҃убок҃у · котрый добрѣ нерозумѣеть : Ѡ видѣ ѡмаемо вѣрити ѡ бгѣ вѣ вс҃гды ѡ в҃де на вѣки:

⁵⁵ Text porovnaj aj v práci Žeňuch, P.: Rakošinský cyrilský rukopisný zborník z konca 17. a zo začiatku 18. storočia, c. d., s. 47-58.

⁵⁶ Bez začiatku. Vypadlo niekoľko listov z rukopisného zborníka, na ktorom boli napísané chýbajúce úvodné časti lucidária.

Млнцъ: Ци былъ Бгъ первѣ нижли свѣтъ .
Містръ рѣ: Бѣ самъ але створѣне не было прѣ нѣ початкѣ .

Млнцъ рѣ : Прото Бгъ свѣтъ створи .
Містръ . Оу вѣжи Трѣци естъ трое прѣрожѣнѣ Моцъ Мгѣростъ Мѣ-
лостъ . Прото свѣтъ створилъ . авы того трое прѣрожѣнѣ ѡ-
казѣ . Моцѣ своею створилъ свѣтъ Мѣростію своею оустави́л
землю . Млѣтію вшитко оутверди .

Млнцъ . Икъ было перве доки свѣта не было .
Містръ . Ничъ вѣше лѣ тма . И то такъ именовала, Хаѡ . а оу той
тмѣ вили чѣтыри живота то сѣ ѡгенъ вода зѣла и повѣтра .

Млнцъ . Што Бгъ найперше створи́лъ .
Містръ . Нбо и потѣ и҃глы и и҃нше вшитко створѣна потѣмъ
чавка створи́лъ .

Млнцъ . Где естъ рай .
Містръ рече . Лежитъ на всходѣ слнца на тѣмъ свѣтѣ а лежитъ
више нижли вшитѣ свѣтъ .

Млнцъ . Поневажъ на тѣмъ свѣтѣ естъ рай прѣто тамъ человекъ жи
вѣ не може дойти .
Містръ . Протожъ тамъ сѣтъ горы высоки и лѣсы пѣстынѣ и мглы
а не можетъ тамъ жадѣ дойти:

Младен(ецъ) . Икъ дого Адамъ бѣ в раю
Містръ . Ѣ 5-го (6.) часѣ до 9-го (9.) .

Младенцъ . Тоты ѡвоцы цо были в раѣ створены про члѣвка, начъ
были потомъ іакъ южъ выгнанаи былъ Адамъ з раю .
Містръ . Ѣни не рогутъ надаремно авовѣмъ с ни́хъ и҃диатъ
дѣши . котрый сѣтъ оу раѣ . чомъ іакъ дѣши дѣховный такъ и҃
покармъ дѣховный іакѣ слнце на сѣхѣ сѣхостъ ѡ воды тако
дѣши поживаю покармѣ райского .

Млнцъ . Икъ бы были сѣа родили кды бы бѣ ѡстави́ Ада в раѣ . ижъ
бы не згрѣшилъ .
Містръ . Ѣ жадости райской такъ бы сѣа были родили сѣи безъ грѣхѣ .

Млѧ · Иѧкъ долго жиѧ Аѧѧ ·

Мѧстръ · Девиѧтъ сотъ иѧ ѧ (30) а сѧнъ его авелъ лемъ былъ ѧ (30) лѧтъ котрого то билъ забилъ старши братъ а ѧ того сѧ звады ·

Млѧнѧ · Кто почалъ наипѧрвей гѧдъвѧ ·

Мѧстръ · Ламехъ Ноевъ сѧнъ а тамъ иѧ малъ три сѧны Божа ѧ (2.) Иѧвалъ ѧ (3.) Базаѧвѧ · тотъ наипѧрвей гѧвѧ почалъ · Божа тотъ ковати почалъ ѧ мѧди иѧ сѧйбра · а тоты тре братѧ иѧмали еѧнѧ сестрѧ иѧмене Неѧминѧ тота почала наипѧрве дѧти колисати ·

Млѧнецъ · Кто наипѧрве краѧ бѧ на свѧтѧ ·

Мѧстръ · Ное по потопѧ за то<го> краля роздѧлины иѧ люде на трое иѧ ѧ того родѧ почалисѧ краleve · иѧ кнѧзата иѧ земѧне воеводы · Нои иѧмалъ ѧ (3) сѧны Сѧйма Хама иѧ Афета · ѧ Сѧйма краleve ѧ Афета панове иѧ Хама прости люде а тотъ былъ наиплоднѧишѧ ·

Млѧнецъ · Повѧжъ мѧ ѧ оѧставленю свѧта ·

Мѧстръ · Свѧтъ то еѧ ѧкругли а естъ вшитокъ ѧточныи моромъ а ми с ним плавлемо оѧ мори ѧкъ правѧ жолтокъ оѧ ѧици ·

Млѧ · Чымъ естъ землѧ оѧтверждена ажъ ми не затонемъ если ми плавлемо оѧ мори ѧкъ жолтокъ оѧ ѧици ·

Мѧстръ · Землю не держитъ ничъ иѧше лемъ моцъ бѧжа чомъ плавлемо тѧ глѧбоко иѧ такъ много воды течетъ ѧколо землѧ ажъ если бы былъ во ѧблацѧхъ а позрѧлъ бы доловъ не вѧлъ бы сѧ емѧ той свѧтъ лемъ ѧкъ пѧназъ оѧшитки прамени з мориѧ иѧдутъ иѧ засъ иѧ засъ (sic) оѧшитки рѧки текѧтъ до мориѧ ·

Млѧ · На колко части свѧтъ роздѧленъ ·

Мѧстръ · На ѧ (3) една страна зове сѧ Азиѧ дргѧѧ зове сѧ Юрина третѧѧ Африка ·

Млѧ · Повѧжъ мѧ ѧ тѧи стѧронѧ чо сѧ зове Азиѧ ·

Мѧ · Азиѧ почѧнатъ где сѧнце виѧодитъ а где естъ една стѧднѧ а с той стѧднѧ текѧтъ ѧ (4) рѧки ѧ-ваѧ (1.) зове сѧ Фѧронъ ѧ (2.) Иѧнъ ѧ (3.) Китри ѧ (4.) Оѧфритесъ ·

Мл̑ · Котра̑а̑ земл̑а̑ найближе ра̑ю ·

Ми̑ · Икоже намъ писмо свѣчйтъ ажъ жаденъ живий не можетъ
войти до раю чомъ сѣтъ ѡколо раю горѣ високѣ и великѣ
и ѡ нихъ лежатъ гадове великѣ шарканѣ а тоте боронятъ
ажъ не можетъ тамъ жадѣ дойти а ищи подлѣ раю лежитъ
една земл̑а̑ котра̑а̑ сѣа зове Инъдѣвѣа а тота вода чо сѣа зове
канъказѣсѣ течетъ тота ѡ Червеное море а прото не можетъ
телеснѣи члвкъ тамъ дойти · чомъ з едней страны течетъ
дикое море а з дрѣгой стороны рѣка велика̑а̑ Инъдесѣ а
тамъ сѣтъ великѣи пѣстынѣ ажъ тамъ не можетъ пойти
за д̑ (4) лѣта · И Азѣи̑а̑ то земл̑а̑ естѣ широка̑а̑ роздѣлена на
г̑ (13) властѣи а сѣтъ ѡ ней розмайтѣе люде а оѣ той земл̑и̑
сѣтъ трѣ родѣ ава̑а̑ (1.) сѣа зове Дѣремане̑а̑ б̑ (2) сѣа зове
Текрасѣ г̑-̑а̑ (3.) Сѣрѣстасѣ а деревѣа̑ што растетъ на тыхъ
горахъ такъ високое дере<во> ажъ его повѣтрѣа̑ ѡпадаетъ по
нбѣомъ а на тыхъто горахъ сѣтъ люде на б̑ (12) лѣктѣи звѣ
ша а тоты лѣде во г̑ (3) рокѣ родѣтсѣа̑ а засѣ сѣа старѣютъ
и ѡсѣвѣтъ а ѡсмѣи̑ рокъ ѡмрѣтъ а сѣтъ ѡ той земл̑и̑ б̑ (2)
ѡстрѣви̑ то сѣтъ лѣсѣи а ѡ нихъ естѣ полно злат<а> и сѣрѣбра
и сѣтъ пре<сѣ> лѣто зелены а тамъ естѣ едно лѣ<во>то ѣкъ
тѣ двѣ а на каждѣи часѣ квѣтнѣтъ тото деревѣа̑ а поля
тыхъ ѡстрѣвѣ сѣтъ золотѣ гады · а тото злато стрѣжѣтъ
же не можетъ жадѣ дойти про гады про великѣи звѣрѣ и про
червѣ котрѣи того злата стрѣжѣтъ а тото зовѣ сѣа Ра̑писѣ а
межи тою горою межи тѣми естѣ море такожѣ сѣа именуѣ
чѣ тота гора ѡзѣала имено ѡ того морѣа̑ · а та̑ замрѣвалъ
црѣ Плѣз̑<ан>дерѣ Мацедонскѣи̑ великѣи двѣи̑ люде велѣи̑
злѣи̑ што сѣа зове Коготъ и Макготъ а тоты люде не идѣтъ
ничѣ инъше лемъ сѣреве мѣсо звѣрѣата · а дрѣгой Инъдѣвѣи̑
сѣтъ люде а тоты сѣа именуѣютъ Натрѣви̑ а тотѣ сѣтъ на б̑
(12) лѣктѣи звѣша тотѣ люде спередѣ ѣкъ лѣвъ: и маютъ
пѣрѣа̑ на собѣ и нохтѣ ѣкъ канѣа̑ · потѣ сѣтъ люде оѣ еднѣи̑
странѣ · а тоты и маютъ з прирѣжѣнѣа̑ такѣ горѣа̑чостѣ а сѣа
сами ѡт̑ себе спалю̑ · Потѣ сѣтъ оѣ еднѣи̑ властѣи̑ люде такови̑
· и таково ѡбѣчаю ижѣ кто маетъ ѡца̑ или̑ мѣтерѣ · а сѣа прѣ
нѣ старѣе то навозѣт̑ за мѣсто кѣпѣ дрѣ прѣтомъ справѣтъ
гостѣнѣ ѣкъ оѣ на горѣа̑чѣи̑ ѡвѣдъ спрѣситъ к томѣ прѣѣтелѣи̑
и спалитъ ѡца̑ або матерѣ а то вѣритъ же дѣша и поидетъ
до нѣа̑ а за грѣхъ то собѣ не маю̑ · потѣи̑ сѣа̑ люде оѣ инъшо̑и̑

власти іакъ старѣюсѧ и приѧтели пакъ ихъ забиваютьъ
 вариѧтъ и идиѧтъ · котрый бы того неч(и)ний южъ естъ
 противъ вѣры ихъ · потѣ(мъ) его са(мо)го забивю · За еѣ
 една властѣ оу кот(р)ѣ сѧ поперъ родитъ а сѣтъ оу нѣ люде
 на вѣ (12) лѣктій звыш(а) а тотѧ властѣ естѣ пѣна га(д)ѣвъ
 іакъ поперъ оузрѣе тоты люде лѣ(сѣ) запалѧ а гадове на
 тотъ чѧ оутечѣтъ а поперъ ѿ того ѡгнѧ сч(о)рнѣе а своего
 прирѣжнѧ поперъ маетъ вѣлѣ фарѣ · А сѣ то третей
 инаѣи сѣтъ люде што сѧ имъ пѧти ѡберелѧ наперѣ а палци
 назѧ, а мают палци пси: на ногахъ и на рѣкахъ · а головы
 пѣ · а ѡдѣваю сѧ космитимѧ скорамѧ што ихъ дрѣтъ
 зо звѣрѧтъ · А коли маютъ гваритѧ та рѧ рече а дрѣги рѧ
 врехне іакѣ пѣ а прото ихъ зовѣтъ пѣглавци · Потомъ
 сѣтъ люде коли сѧ народитъ тогды сѣтъ червены · А потѣ коли
 сѧ старѣю тогды сѣтъ вѣлы а не мрѣ иначе лем сѧ самѧ
 забивають до и (8) лѣтъ · Потомъ сѣтъ люде ѡ едно нѣи ·
 А тѧ прѣтко вѣжитѣ іакъ пѣхъ летитѣ · А тотѧ нога еѣ имъ
 велми широка · Подошва ажъ сѧ ѿ слѣца и ѿ дожда с товѣ
 ногѣ заставляѣтъ · Потѣ сѣтъ люде што имаюѣ на челѣ едѣ
 рѣгъ · А пѣ нимъ ѡко · Тамже сѣтъ люде вѣ главы · А тымъ
 люде ѡчи ѿ перѣ · А мѣсто носа и оуѣтъ двѣ дѣры оу грѣдѣ
 · А на хирѣтѣ цѣтинѣ мают · Заѣ тѧ сѣтъ люде полѧ воды
 цѣ сѧ зове Клѧци тоты сѣтъ живы запахъ іакѣгѣсѣ іапѣка
 котре зо собѣ носѧ, гдѣ коли иде а іакъ бы того іапѣка не мѧ
 гнѣ бы оумѣ · Межы т(и)мѧ еѣ езеро албо рывнѣкѣ ѡвероснѣлъ
 рѣличнымѧ древы а ѡвоц(и) іакъ оузрѣю тѧ сѧ оучинѧтъ
 іакъ молоды гѣсѧта · А іакъ оупаднетъ з дерева до воды
 и тѧ лапѧ тот(ы) гѣсѧта по водѣ крѣлеве и кнѣжѧта за
 велѣки дары собѣ шлютъ ·

Мѧц · Я ведно тоты люде же сѧ не забивають ·

Мѧс · Бѣ ихъ роздѣлилъ водами и горами ажъ сполѣ не можѣтъ ·

Мѧц · Заѣ намъ писмо свѣдчи ажъ люде пошли ѿ Адама іакъ
 естъ ажъ дивны люде сѣтъ на свѣтѣ ·

Мѧс · Гды бѣ вигнѧ з раю и знѧ вшико корѣнѧ и было едно
 корѣнѧ ажъ котри жена оукѣсила, гнѣ сѧ оу нѣ плѣ змѣни
 лѣ не на чѣлка але на иишѣ тварѣ · Адамъ своимъ дѣтам

того заказова́ ѣдна преца о́ркѹсила и такъ сѧ оу нѣ пло́ змѣни
лъ · и дивный наро́ с того пошѡ · А о́у той землѣ цо сѧ зове
Индѣѧ тѧ сѹ гадове такъ великы ажъ и море преплаваютъ и
ѣленѧ прожретъ котре сѧ зове Сѹкнанѹсъ · оу той землѣ есѣ
ѣдно звѣрѧ именѣ Кгала а тое спередѹ ѧко левъ · а на задѣ
ѧкъ велѣблю · а о́уста ѣмѹ ѧкъ о́у веѣрѧ · мае два роги на
два локтѣ здолжа коли сѧ з ѣдныѣ вѣстѣ то положи́ дрге по
совѣ то з ѣдныѣ то з дргѣ прекладаетъ не войтсѧ никого а
иного лѣ червенѣ барвы а ѣднакѹ мѡ мае ѧкъ на водѣ тѧ на
землѣ · А о́у той землѣ ест ѣдно звѣрѧ именѣ Смокіѧнѹсъ ·
А мае́ чловечѹ головѹ · А тѣло ѧкъ кѹнъ · А хвостѣ ѧкъ сви
нѧ · А едѣ рогъ на челѣ на локот здолжа · А тѧ свѣтлый ѧ
слѹще · А ѡстры ѧкъ врытва · а ѡт звѣрѧ не войтсѧ ничого
чѡ баръ ест люто · кого поткѧ то каждого забѣе · А с той
землѣ прихѡди́ ѣден камѣ именѣ магнѣ а тѡ тягнѣ к совѣ
желѣзо · а в тѡ землѣ оу водѣ сѹтъ чорный вси горѣ на сто
локтѣ здолжа · и велиѣ ажъ ихъ лѹпѣнѣ люде дома совѣ при
крываютъ ·

Млѧцѣ · южъ досѣ слышѧ ѡ индѣѣ, повѣчѣ мнѣ землѣ цо сѧ зове
Персидѣѧ ·

Мѣтрѣ · Персидѣѧ починаѣ сѧ ѡ рѣкы чорной Тикрисѣ · А оу той
ест ѣдѣ гра́ именемъ Тикрисѣ · А тѧ найпервѣ на́дено золото ·
а с той землѣ прихѡдитъ ѣдѣ камѣѣ именемъ пѣре · А тѡ пали́
ѧ коприва · за есѣ ѣден камѣѣ силенѹсъ того ѡбыватъ и при
быватъ ѧкъ мѣца ·

Млѧцѣ · Повѣчѣ мнѣ ѡ той землѣ цо ѣи зовѹтъ Мезопотанѣѧ ·
Мѣстрѣ Мезопотанѣѧ есѣ по двѡ рѣкахъ названа · цо скрѹзѣ зе
млю ихъ течетъ · А оу той землѣ есѣ ѣдно мѣсто и гра́ именѣ
Левѣ · А есѣ тѧ долгое ажъ ѣго члове́ за 4 (4) днѣ не можетъ
перейтѣ · зновѹ тѧ есѣ Вавилѡ мѣсто · А мае́ мѹрѹ на 50 (50)
лѹктѣи зширѧ а на 5 (5) лѹктѣи звыша а есѣ на 700 (800) мѣль
здѡжа и ширѧ · мае́ 100 (100) мѡстѧзны врѹнъ · А тото мѣсто
далъ змѹровати ѣдѣ аврѣи именѣ Брѡ а оу тѡ землѣ есѣ ѣдна власѣ
именемъ Яравѣѧ ѡтоли́ прихѡдитъ кадило · А оу тѡ землѣ есѣ
ѣдна гора именемъ Сѹривъ то ест Сѣнай а тамъ видалъ Бѣгъ
Моисѣѡвѣ закѡ · Потѣи лежитъ ѣдна гора именемъ Сѹперѣ · А
оу той землѣ есѣ ѣдно мѣсто именѣ Дамаск а тото мѣсто да

змѣровати Авраамъ · И при томъ <ъ> <м>ѣсти лежить тоты мѣста Тиръ и Сидонъ Либана · Та сѧ вмѣсто Хънанейѧ ѿ Халмоваго сѧ Кана нареченаго · И ѿ той земли Иерусалимъ · И то то мѣсто оуставилъ Сѧ Ноевъ сънъ первый кра по потоку · И за тею землею и Червеное море · И то то море такъ свѣтле ажъ може члвкъ и наименшъ рыбъ оубидѣти ꙗ на днѣ · Потѣ починае сѧ Египетъ · И та лежить едно мѣсто Тебийа а оутѣ мѣсти въ стѣи Марциѡсъ воеводѣ · Потѣ сѣтъ двѣ горы една сѧ зове Дѣрманія на то горѣ стои Ноевъ корабль · И ни гды не гинѣ · за тѣ лежи една влас Кападоцїя оутѣ земли лежи мешага Азия, потѣ лежи Ефезъ а та лежитъ стѣи Юванъ евли · потѣ лежитъ една влас имене Фаретїя · И оутѣ земли великое мѣсто Трокас · потѣ етъ та море Путья · И та оутѣ стѣи Климетїи · И притѣ ѡстровѣ былъ Пилатъ и протѣ сѧ зове Понтейскїи Пила ·

Млѣцъ · Повѣчъ мнѣ странѣ цю зоветъ Европа ·

Мѣстръ · Юрина починае сѧ поля моря а течѣ помежи велики вѣ имене шкѣцкихъ Азия Дѣрманія то сѣтъ Нѣмцѣ · И течѣ ажъ до Дзнага И Дзнага прѣ Оунгарїю то етъ Оугры · Ижъ до моря · И где сѧ почина Дзнага ѡкло него · земля Францїя Швлока и Елака Мѣшанска Дзрнаска Корытанска Лапероска Кармерїска Цѣтарска Ракска Ческа Моравска Оугорска Сѣмиграска (с тыхъ ѿ земли Оугорскїи)⁵⁷ · Етъ една власть имене Далмация · И та етъ една стѣднѧ та мастна ꙗко ѡлива · Ижъ з не кагацїи совѣ правятъ и свѣтїи совѣ · И за другага стѣднѧ оутѣ земли · цю сѧ кѣвекъ оутѣ ней ѡмочитъ то сѧ вшико каменѣ стане · Етъ та една гора имене Олимпъсъ то сѣтъ Татры · И тоты сѣтъ барзо вѣсокїи · Поля той горы починае сѧ Италиа скрѣзъ ню течѣ Райнъ · Та лежи Тшлѧнїя · И та сѧ доконаваю горы Лаперѣвскїи · Потѣ лежить Бенедекїи цю оуставилъ Бенектъ · Потѣ з дїкїи горѣ выхѣди Райнъ · вода а течѣ скрѣзъ Францїю а поля то етъ Дзнага та лежатъ силны мѣста Могѣцїя Колина ·

Млѣцъ: ꙗкъ широкаѧ земля ꙗкъ толста.

Мѣстръ: Такъ на писано етъ ѿ поставленю земли · кто бы звѣзѧ ни а

⁵⁷ Vysvetlivka sa nachádza na ľavej marginálii rukopisu.

змиріа бы ѿколо землі была бы тота нї на м̄ (40) тїсїачїи мї здалїа а на толца на ̄ (6) сто тїсїачїи ·

Мл̄ц̄: Юже єсли повѣлъ ѿ двѣ сторонѣ свѣта · прошѣ тїа повѣчъ мнѣ ѿ третє цю сїа зове Африка ·

Мїстр̄: Африка почїнає сїа ѿ той воды цю сїа зове Индїсѣ · ꙗ Индї ажъ до Лепкого морїа · ꙗ оӯ тѣ сторонѣ сѣт̄ великїи властї єдна именє Ливїа · ꙗ оӯ тѣ землї много гадовъ и черви · ꙗжъ тѣ жадна ииша тѣа не можетъ быти · Потом̄ Пентаполиа · Потѣ великаѣ влас̄ єс̄ ѿртодїа · ꙗ тѣ сѣ великї два грады Адрѣмеѣ и Крїнцирвоѣмъ · Потѣ лежить ѿрестароѣсѣ и Кѣчагло потомъ лежить Всецлїа · ꙗ оӯ тѣ землї люде конѣ идѣтъ и ииши звѣри · а сѣрове мѣсо · Потѣ Мѣринска землѣ · Потѣ лежӣ єдна властѣ Себеѣ · ꙗ стої королевна Саба прїшла до кролѣ Голомонѣ з дарї велїкїми · ꙗ за тѣ єс̄ єдѣ град̄ Самѣма а при нїѣ єс̄ стѣднѣ во дне єс̄ стѣдена а в ночї горѣача бар̄ · ꙗ полѣ ѿрдана воды єс̄ єдна пѣстѣнїа полна гадѣвъ а тѣ течѣ Встеклоє море а ѿ Глїца тѣ горї ажъ кыпїтъ ѣкѣ в кѣтлї а тѣ єс̄ конѣ свѣта · ꙗ оӯ тѣ єс̄ морї єдна гора тѣ вїсока ажъ по ѿблакы ·

Мл̄ц̄ · Южъ єсми повїдѣл̄ ѿ вшїкї свѣтѣ · Повѣч̄ мѣ ѿ тѣ рѣчѣ цю сѣтъ оӯ морї ·

Мїстр̄ · Цїпрѣсѣ єс̄ найпервѣ в̄ (2.) креста г̄ (3.) идоко д̄ (4.) долѣ т̄ (5.) парамъ · ꙗ стого ѿстрова прїходї найлюбшї мармї камїнъ · Потѣ тѣ лежӣ єдѣ ѿстрѣ именє Зѣнесѣ ѿтамѣ Сївїлїа родѣ · Потѣ єго села и Сїцїлїа · ꙗ тѣ єс̄ єдна гора · ꙗ с той горы вїдно пекло горѣаче · ꙗ тѣ сїа мѣчатъ дшїи котрїи имаю̄ быти вїкѣплєнїи · ꙗ полѣ того єс̄тѣ ѿстрѣ ѣкѣ нѣ свїчѣ поганскї кнїгї ажъ тѣ сѣтъ ковале а тоты кѣю̄ громовы стрѣлї · ꙗ єс̄тѣ тота гора полна ѿгнїа именє Цїклопєсѣ · ꙗ оӯ тѣ островѣ бы Волканѣсѣ · котрїи стрѣже пекелнѣ враты · ꙗ нашї кнїгї повѣдаю̄ ажъ сѣтъ вразї цю дшїи злыхъ мѣчѣ · Потїм̄ єдѣ ѿстровѣ Сарїдїна · оӯ тѣ ѿстровѣ не єс̄ гадовъ нї ѣцѣровъ анї волкѣвъ · ꙗ єс̄ там̄ єдно корѣнѣ кто єго ѣкѣсї тѣ сїа мѣсї смѣтѣи ажъ до смертї · ꙗ ѣ дрѣгомъ ѿстровѣ єс̄ єдна стѣднѣ · а котрїи немощнїи напїєсї єї гнѣ сїа ѿздѣровѣи · ꙗ котрїи злодѣи сїа з нѣ напїл̄ гнѣ ѿслѣпнѣ · зновѣ є єдѣ ѿстровѣ и тѣ з людмї

затонзль и зо звожомъ · Я былъ болшии нѣ на тѣ (10) землѣи
 Чѣкыхъ и сталсѣя легкы моромъ · Полѣя того естѣ едѣ ѡстровъ а
 з нѣ ростѣ деревѣи ѡменѣ Елблзсѣ · Я тото нѣгды не згѣнѣ а нѣ
 во ѡгнѣи ѡзгорѣи а нѣ зсхнѣ · Полѣя того е едѣ гора ѡмнѣ Сѣинѣ
 ѡ тѣ естѣ една стѣднѣя на тѣсѣя лѣктѣи зглзвѣи а до тѣ стѣднѣ
 свѣтѣи сѣнце ѡ стѣи ѡнѣ а ж до дна · За естѣ едѣ ѡстровъ ѡме-
 нѣ Тапорътѣта а то естѣ краснѣи а зеленѣи ѡакъ рай до того
 ѡ(с)трова жадѣ не може поѣти чловѣ лѣ сѣ мѣлѣ Бѣгъ тамъ
 послалъ стѣго Братѣна · южъ емъ тѣ повѣлъ ѡ свѣтѣ ·

Мѣнѣ · ѡкъ было кѣсне дерево чо з него стѣи крижъ ѡчѣненъ ·
 Мѣсрѣ · Того не естѣ нѣгдѣ крѣ той вѣвѣи с которѣ было ѡросло чо
 то вынесено · а пришло з раю ·

Мѣцѣ · ѡкъ было вынесено ·
 Мѣсрѣ · Ядѣ коли бѣ рохворѣлъ (sic) прѣ смертѣю послалъ сѣна сво-
 его Сѣфа ко аггль херзвѣмъ которѣи былъ стѣажъ райскѣи
 а жъ бѣ емъ вислалъ лѣкарство а бѣ могъ живѣ бытѣи ѡци
 далѣ · то гды аггль ѡгломилъ голзскъ и далѣ Сѣфовѣи · и рекъ
 емъ ѡставѣ тотъ голзскъ конѣцъ глави ѡцѣи своемъ Ядамо-
 вѣи коли вѣтовъ тота голзз ѡроснѣ и ѡвѣ ѡродѣтъ то гды
 твоѣи ѡцѣи ѡздоровѣѣ · Покилсѣя сѣнѣ на вернѣлъ ю бѣ ѡмерѣ и
 вѣполнилъ росказанѣ сѣнѣ Ядамовѣ Сѣфѣ ѡтѣкнзль емъ
 конѣцъ головѣи голзскъ и с того выросло дерево · а с того
 ѡчѣненный стѣи крижъ а ѡ него Ядѣ ѡздоровѣлъ и вѣици
 хрѣстѣианѣ ·

Мѣцѣ · Шо знаменѣ тота голова шо еѣ малюѣ по крижемъ ·
 Мѣсрѣ · Црѣ Соломѣ одного часъ ѡшолъ на прохѣцкъ на полѣ и вид-
 ѣлъ одного члѣка а ѡ вѣѡрѣ головъ Ядамовъ и познѣ еѣи и
 мовѣилъ бѣди похвалѣна голова ѡ Бѣга и мене и приложѣилъ еѣи
 ко лѣицъ своемъ и поцѣловалъ еѣи · За еѣи вюргъ и рекъ бѣдѣ
 проклѣята голова на вѣкѣи и за еѣи взѣлъ и хвалѣилъ а такъ гѣ:рѣ
 (3) еѣи хвалѣилъ и гѣ:рѣ (3) еѣи клѣлъ · Потомъ взѣлъ до Ерѣ-
 салѣима и положѣи еѣи до рѣсилостѣи камѣноѣи и потѣ ѡ тотъ
 рѣсѣлостѣ ѡложеноѣи стѣи крижъ на котрымъ нашъ мѣлѣ
 сѣситеѣлъ ѡ хс ѡмерѣ ·

Мл̂цъ · Шо то знаменовалъ Голомѡ а же ей̄ г̄ р̂а̄ (3) хвалилъ а г̄
р̂а̄ (3) клѡа̄ ·

Мл̂ср̂ · Коли ей̄ г̄ р̂а̄ (3) хвалилъ то знаменовѡ ажъ есмо вшитцӣ ѡ
него пошли · а коли ей̄ клѡа̄ · то дла̄ того а̄ есмо вшитцӣ о̄
гнѣвъ вж̄т̄ӣ о̄палӣ про него ·

Мл̂цъ · Повѣчъ мѣ ѡ̄ прирѡж̄нӣю водӣ ·

Мл̂ср̂ · Вода мае прирѡж̄нӣа̄ трѡе · а̄ (1) зове сѡ̄ Натавалисъ Ла-
валисъ Тотавѣлисъ · Я о̄ н̄ӣ плавлемо а ей̄ п̄ємо · Я море
мае свое прирѡж̄нӣа̄ за Мѣсѡа̄цѡ̄ чѡ̄ коли Мл̂цъ о̄ывва̄ тогды
ӣ море о̄ывватъ ·

Мл̂цъ · Ӣкъ прихѡдӣ то ·

Мл̂ср̂ · О̄ мор̄ӣ сѡ̄тъ великыӣ двѣ горы а о̄ н̄ӣ двоӣ дверѣ великӣ ·
Ажъ море сѡ̄ двигне зо дна тогды выиде̄ з береговъ а̄ тырва̄
з̄ (7) дн̄ӣ ·

Мл̂цъ · Ѣкал̄ъ прихѡдӣ вѣтр̄ӣ ·

Мл̂ср̂ · Вѣтрове сѡ̄тъ зо̄ а̄ (4) странъ зовѣ сѡ̄ Кадиналѣ а ѡ̄ н̄ӣ при
хѡдӣ ӣншӣ вѣтрове ще сѡ̄ зовѣтъ Которатералѣ а тоты сѡ̄
потикаю̄ тѡ̄ мощно а̄ сѡ̄ торгоаю̄ а̄ дрѡг̄ӣӣ вѣтрове шо о̄ наш̄
старнѡ̄ панжю̄ тихѡ · Але пѡ̄ невѡ̄ а на мор̄ӣ велмӣ великӣ
сѡ̄тъ · Я за̄ сѡ̄ великӣ земл̄ӣ многӣ а в нӣх̄ сѡ̄тъ дѣрӣ вели
кы а стрѡгы вѣтровскы а такъ ӣкъ воины̄ вѣтрове сѡ̄ вию̄
планета на планетѡ̄ воюе̄ ·

Мл̂ц̄ · Кды са часѡ̄ своимъ воды зверѣ̄ пѡ̄ землю̄ ӣкъ приӣателѣ о̄
тѡ̄ чѡ̄ земл̄а̄ ѡ̄варѡетъ ·

Мл̂ср̂ · Земл̄а̄ е̄с̄т̄ь ӣкъ тѣло о̄ чловецӣ · Члвк̄ъ земл̄ӣ мае̄ кост̄ӣ
мѣсто камене · мае̄ жӣлы мѣсто корѣнӣа̄ а мае̄ власы мѣсто
травы · Я коли вѣтр̄ъ выиде̄ землѣ а ей̄ жылы торгоас̄ ӣкъ на
чѡвка хорѡс̄ ·

Мл̂ц̄ · Повѣ мнѣ ѡ̄ той странѣ што сѡ̄ зѡв Сицилийа̄ ·

Мл̂ср̂ · Пѡ̄ земловъ о̄ мѡг̄ӣх̄ мѣстѣх̄ сѡ̄тъ полны сѣркы а ѡ̄гн̄ь
плавле скж̄жӣ землю̄ ·

Мл̂ец̄ · Море е̄с̄т̄ь еднѡ̄ мѣсто пѡ̄ водѡ̄ а тѡ̄ завше ѡ̄ӣ брешѡ̄ повѣчъ
мнѣ ѡ̄кале то прихѡдитъ ·

Міср^м · Тото мѣсто зовесѧ Еицилїѧ · Я тѧ нѧ повѣдаю поганскы кнїгы · По звераню великїх вѠ а тѧ з великого их трасѣнѧ камѣнѧ сѧ сїпас^м на сп҃дѧ а тѧ черчы^м · а то плаваче сїшѧ кѠры на мори плаваю^м и домнїваю^м ажъ то ѱи вреш^м ·

Млц^ц · Ёкале зїма прїходї^м ·

Міср^м · Иѧк ѿ ѿгнѧ горячѠ прїходї^м тѧ ѿ воды зїма прїходї^м · чѠ коли Слнце бываѧ оу насъ блїско тогды бываѧ горячѠ а коли ѿ на дале тогды зїма а с того на двѣ части дѣлїт сѧ ·

Млц^ц · Коли еѧ лѣто оу на Слнце тѧ блїско на еѧ а в зїмѣ далеко ѿ на и ѧкъ то прїходїтъ ажъ в лѣтѣ дѧ долги а в зїмѣ корѠкїи ·

Міср^м · То еѧ правѣ ѿкр҃глыи свѣтъ а мы есмо посрѣк҃з его а гдї выїде Слнце правѣ на нами тогды его надале вѣдаемо а прѠто в лѣтѣ еѧ днѣ великїи а на сѧ вїдї ажъ Слнце на в҃кѣ вѣжїи а Слнце скоро заходї^м по землю ажъ его не вїдї мо а прѠто в зїмѣ еѧ днѣ корѠкїи ·

Млц^ц · С чого маемо ночь ·

Міср^м · Кды Слнце на землею тогды тмы не могутъ бытї а гды по землею тогды тм҃з ѧмаеме ·

Млц^ц · Иѧ то прїходї^м ажъ Слнце на вѠ вѣжїтъ ·

Міср^м · Южъ еѧ ти повїдѣлъ ажъ нѠо ест ѿкр҃глое ѧк ѧїце а на нї бїжїт Слнце и звѣзды и Мцѣ а кожде вѣжїтъ своею стешкою · а коли Слнце вѣжїтъ на в҃кѣ тогды звѣзды вѣжатъ наперѣ чѠ коли бы єднѧми стешками вѣжали тѧ бы собѣ прекажк҃з чинїли ажъ бы не могло сѧ нї родитї ани люде ани збожа ани жадне^м сворѣнѧ ·

Млц^ц · Прошто тѧ Бгѣ створилъ

Міср^м · Иѧк то еѧ далеко Слнце ѿ Мцѣ гевѣ на землю тѧ еѧ далеко г^рѧ (3) Слнце ѿ звѣздъ нїже прѠто маю^м звѣзды наибѠш҃ю моцъ чо сѧ^м найблїже нѠсѣ ·

Млц^ц · Повѣчъ мнѣ ѿ планетахъ ·

Міср^м · Колко ѧмаемо в тыжнї дн҃звѣ толко ѧмаѧ планѧ мѣшихъ а межї тыми еѧ Слнце и Мцѣ а то намъ найлюбшї двѣ пла-

неты · а за ѳншы ес̄ е̄ (5) планетъ а тоты вѣжѣа високо на небѣ а межѣ тыми ес̄ една ѳменемъ Сатурнѣ а тотѣ вѣжитъ та високо ажъ ледва л̄ (30) лѣтъ свои вѣгъ докончѣ · Дрѣгаѣ Венѣс планета а цю ѳменѣмо ей Зѣрница ·

Млѣцъ · ѳкъ жебы то една звѣзда Зѣрница ѳ Звѣрница ·
Міср̄ · Та наѣ повѣдаю̄ наші кнѣги ажъ Венѣс планета едно лѣто вѣжитъ прѣ Слнцѣ а дрѣгое лѣто за Слнцемъ · а тото лѣто коли вѣжитъ прѣ Слнцѣ то сѣ ѳменѣе Зѣрница а коли за слнцѣ то Звѣрница ·

Млѣцъ · А то ес̄ една звѣзда Зѣрница ѳ Забрница
Міср̄ · Ес̄ пѣтаѣ планета ѳменѣ Мар̄ · Тотѣ подобна Зѣрници ажъ ей розознатѣ не мѣ а едны кнѣги повѣдаю̄ а тотѣ звѣзда вѣжитъ велми високо на небѣ ѳ вѣдимо ей прѣ Слнцемъ рано а вечѣ за Слнцѣ · Зѣа (6.) планета ѳменѣ Маркѣрнѣ тотѣ вѣжитъ тѣ З (7) лѣ а̄ свои вѣгъ доконатъ а ѳ той звѣздѣ повѣдаю̄ миср̄ове ажъ мѣдростію владычней Зѣа (7.) планета ѳменѣ Юпитеръ выкѣчевѣе̄ свои вѣгъ вѣ (12) лѣтъ а тотѣ звѣзда вѣжитъ по Сатурнѣсѣ найвѣше ·

Млнцъ · ѳкъ тотѣ планеты сѣтъ велікы ·
Міср̄ъ · Звѣздѣре на̄ повѣдаю̄ ажъ Млцъ ес̄ тѣ великы ѳѣк̄ вшыток свѣтъ ѳ морѣ а̄ до морѣа а Слнцѣ два рѣ болше низъ Млцъ а каждаѣ звѣзда планетна вѣлаша низъ Слнцѣ ·

Млнцъ · Чом сѣа на̄ вѣди тѣ малыѣ звѣзды ·
Міср̄ · Звѣзды оѣ совѣ велми велікы а про велікѣ высокостъ на̄ сѣа вѣдѣтѣ малы · чѣ̄ если бы слнцѣ было бы такъ високо такъ звѣзда такъ же бы сѣа на̄ малѣ вѣдѣло ·

Млѣцъ · Которыѣ сѣтъ прѣродѣы звѣздамъ ·
Міср̄ · По чотырѣ часѣвъ знаменаю̄сѣа̄ вшиткы дѣшы прѣходѣаѣ на свѣтъ · При нарѣженѣ чѣвкѣ чѣ̄ Бгъ милостивѣ прѣ звѣздѣ ѳ(з)сылѣетъ дѣшы до женского ведѣлѣ часѣ а с̄ той звѣзды вѣзме прѣроѣина и фортѣнѣ ·

Млцъ · Їкъ то приходѣтъ ·

Міс^м: Нѣкторы сѣтъ звѣздаре стѣденого прїрожинїа а дрѣ-
зи горїачого и мокрогo ѣ сѣхого а тѣ каждый члѣвкъ еѣ по
звѣзда ѣакого зачатїа ѣ прїроды котры еѣ стѣденогo ѡ
звѣзды маеть час тѣ ра мовчїи а еѣ невѣриїа · Дрѣгї стѣ-
деной ѣ мокрої планеты тотъ еѣ многомовливы а рѣчнїкъ
великїи а дрѣгї сѣтъ горїачого ѣ сѣхого прїроды тоти
сѣтъ наглы ѣ оѣдїачны ѣ рады ѣмаю много жонъ а котры
горїачого прїрожинїа тоти сѣтъ найлѣбезнѣїшї ласкавы ѣ
щедры а вѣрны оѣставїчної мїлостї · Прото нѣ повѣдають
поганскы книгї ажъ Венѣсъ планета владычною мїлостїю чѣ
еѣ мокрогo ѣ сѣхого прїрожинїа а тѣ нѣ повѣдаѣ писмо ажъ
тота звѣзда што сїа ѣменѣ Марсѣ влѣне множество чѣ еѣ ѣ
сѣхого ѣ горїачого прїрѣжинїа ·

Млцъ · Повѣч мнѣ ѡ Мїци ·

Міс^м · Мцъ еѣ найменша планета межї ипшїми а вѣжитъ най-
ближе землї а прото берѣтъ люде собѣ розѣмъ ѡ Мїце ·

Млцъ · Нѣное прїрожинїа еѣ силнѣше нїжъ земное ·

Міс^м · Я тѣ емъ тї повїдѣлъ а Мцъ еѣтъ болшїи ныжъ
вшїтокъ свѣтъ а берѣ свѣтлосѣ ѡ слонца а тѣ не чѣдно ажъ
море ѣ вшїтокъ людъ ѣ свѣтъ знаменаю сїа по Мїци чѣ
Мцъ створенъ з чѣрѣхъ странъ ·

Млцъ · Їкъ то приходѣтъ ажъ Мцъ оѣыватъ ѣ прїыватъ

Міс^м · Коїи планеты створены тогды Мцъ оѣзїалъ много землѣ
ѣ воды а прото не маеть значнїї свѣтлости лѣ цю беретъ ѡ
Слонца а коїи полный виватѣ тогды еѣ найдалъ ѡ Слонца
а коїи еѣ близ Слонца то малѣю свѣтлост маеть чѣ емѣ
Слонце ѡнимаеть · ѣакъ ѡїде ѡ Слонца чоже полнї ·

Млцъ · Цо еѣ чорного оѣ Мїци · Люде просты гварїатъ ажъ да-
выдъ гѣде ·

«Міс^м» · Повѣлъ емъ тї ажъ Мцъ веретъ свѣтлостъ ѡ Слонца
а такъ берѣ ѣ горїачѣсть ажъ вѣде поленъ а протожъ емѣ
нїїакаїа стѣденостъ ѡ землѣ ѣ ѡ воды а то еѣ чо вїдаемо
оѣ Мїци ·

Млцъ · Прѣто Млсцъ затмивае сѧ ·

Млср · Коли бѣдѣ двѣ нѣтъ то южъ полѣ а на тѣ часъ то нѣ прѣходѣтъ · ажъ Солнце часѣ з ѣной стороны землѣ а Мцъ з другой стороны протѣвъ себе а тогды совѣ прекажѣю чѣ Солнце ѣмае такъ моцъ ажъ коли хоще ѡдойметъ Мцѣви свѣтлостъ ·

Млцъ · Икъ ты трима ѡ тѣхъ звѣздахъ ѣменемъ ѡкѣтимсѧ ·

Млср · Тота звѣзда злаѧ а николи сѧ не зѣвѣтъ лемъ ѡ смѣрти нѣакого кроля ѧбо ѡ кырвѣпролатю а тотъ звѣзда ѣменѣю звѣздаре ѧ хвѣстъ ѡ себе пѣцае а не бѣжитъ межы иншыми звѣздами але на ѡблацѣхъ естъ ·

Млцъ · Шо сѧ ставае ажъ видиме же звѣзды летѧтъ ·

Млср · Повѣл емъ тѣ ѧ када звѣда бѣша ии Млсцъ прѣто мо совѣ зрозумѣти ѧ коли бы една звѣзда спала забыла бы по свѣта · а прѣто придаватъ сѧ часѣ же бѣде тѣхо на землѣ а во ѡблацѣхъ велике потыканѧ з вѣтрѣ тогды сѧ ѡгенъ змѣшае с повѣтрѣ ажъ сѧ стае собою доловъ на землю ·

Млцъ · Шога грѧ бывае часѣ а в зѣмѣ дожде ·

Млср · В лѣтѣ еѣ Солнце мѣчно а в зѣмѣ младо ѧ тѣгне к совѣ волгѣ а ѧкъ сѧ гнѣ змерзнѣ ѧ с того бѣде грѧ и крѣпы · чѣ Солнце в лѣтѣ к нѣ ближе а в зѣмѣ дале ·

Млцъ · Ѣкаль прѣходѣтъ громъ ·

Млср · Коли чѣтры вѣтровѣ вѣйдѣтъ · вѣйдѣтъ з морѧ зъ трѣ стѧ ѧ такъ сѧ тоты потыкаю ѧ тѣ силно потыканѧ бывае а сѧ ѡгенъ выкрешетъ а ѡблакъ станетъ коли сѧ зразѣ тогды трѣстнѣ ажъ люде слышѧ ѧ зарѧ сѧ оѣкажетъ повѣтрѧ грѧ албо повѣтрѧ дождѣ ѧ вѣтѣгнѣ горѣ росю ѧкъ прѣде до повѣтрѧ а тѣ перегорѧ ѧ с того падатъ кыравѣи дождѣ ·

Млцъ · Прѣ то червѣ падаю з дождѣ ·

Млср · То сѧ ѣде не ставатъ лѣ полѧ червеного морѧ а коли слнце своею моцъ свѣти тогды вагно пѣчне злѣю влѣгѣ врати такъ тѣгне еѣ горѣ горѧчостю ѧ ѧ червѣ мѣсѧтъ пѣти ѧ жавы мѣсѧ бо ихъ вѣтѣгне горѣ оѣ повѣтрѧ а того повѣтрѧ не можетъ тримати ажъ доловъ падѧ на землю ·

Млцѣ · Шо еѣ дѣга ·

Міср^м: Кды то горѣчѣс^м и роса иде горѣ ѿ землѣ и мѣшасѣа с повѣтрѣ и ѿверѣ совѣ барвѣ подѣ чѣ слѣ зелѣ <...>⁵⁸

<...>⁵⁹ вѣдѣ и мѣи тоты дѣшы кѣры справѣдлѣви · За вѣмѣ тѣла свой на сѣа дѣс и мѣ Пнѣ Бгѣ ѣ (7) дарѣ на тѣлѣ и ѣ (7) на дѣи и вѣдѣтѣ ѣ (7) рѣ краснѣйши ни Слнѣе а вѣдѣтѣ тѣа наглы іа помыслѣнѣа и вѣдѣ тѣа моцны ажѣ вы єдна прѣмогла вшитѣ свѣа а вѣдѣтѣ такѣ покѣрныи а вы єдна прошла каждыи мѣрѣ іаѣ вы ѿкѣ гнѣлѣ и вѣдѣтѣ такѣ мѣтѣ мати оѣ совѣ шобы єдни оѣ дрѣгой видѣла іаѣ вы то оѣ себе мала и вѣдѣтѣ мати великѣю чѣс чѣ ихѣ сѣа мили Бгѣ вѣде чтитѣ вшитѣи агѣли вѣи вѣдѣтѣ велми бѣпечны не вѣдѣтѣ сѣа ниѣого боѣати ани смѣрти ѿ которѣи радѣсти єѣ на вшитѣкѣи надѣю мати чого єѣ наша надѣіа оѣ нѣѣѣ спѣчиваѣ в бѣа милѣстѣивого дай всѣа тѣа доѣи на вѣкѣи вѣкѣо аминѣ ·

⁵⁸ Vypadlo niekoľko listov z rukopisného zborníka s otázkami a odpoveďami.

⁵⁹ Závěrečná část textu odpovede učiteľa/majstra v Lucidári.

IV. Náboženské vzdelávanie a tradičná kultúra

Charakteristickou črtou odovzdávania kultúrneho dedičstva je nepretržité vzájomné pôsobenie kultúrnej tradície a inovácie. Postupom času sa z niektorých inovácií stávajú tradície, ktoré zase podliehajú pôsobeniu nových inovácií.⁶⁰ Táto obmena kultúrnych prvkov, ktorá sa premieta do postojov a správania jednotlivcov, sa dotýka aj povier a poverových praktík ako všeobecne zdieľaného výsledku duchovnej činnosti. Racionálny pohľad na škodlivosť týchto zložiek tradičnej kultúry a snaha o ich vykorenenie je vo výchovno-vzdelávacích textoch od polovice 18. storočia motivovaná náboženským presvedčením autorov a ich víziou kultúrneho a vzdelanostného napredovania vlastného etnického spoločenstva.⁶¹

IV. 1. Koncepcia náboženského vzdelávania Štefana Lešku ml.

„Pri skúmaní dolnozemskej Slovákov je nepochybne najprítlačivejšou stránkou poznávanie ich skupinového pretrvávania, ich jazyková a kultúrna vitalita v podmienkach oddeleného jestvovania od materského národa.“⁶²

⁶⁰ Soukup, V.: Klasifikace oblastí výskumu, subdisciplín a směru sociální a kulturní antropologie. In Sociální a kulturní antropologie. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 111-112.

⁶¹ Situáciu v českom prostredí komentuje D. Drápala nasledovne: „Potreba poukázať na praktikovanie niektorých zlořádů nebola vedena pouze nesouladem s osobním či náboženským přesvědčením. Patrná je zde přímá vazba na progresivní vize směřující k formování a rozvíjení jedince, který by nebyl svazován tmářstvím a jinou zátěží spočívající dle názoru autorit především ve formě hojně praktikovaných pověr. Ideál muže hledajícího pravdu a milujícího osvětenost tak přirozeně nemohl korespondovat s bezprostředním chováním venkovského člověka.“ (Od věcí veskrze škodlivých k národnímu pokladu. Složitě cesty akceptace tradiční kultury jako součásti kulturního dědictví národa In Zrození lidu v české kultuře 19. století. Praha: Academia, 2022, s. 32).

⁶² Botík, J.: Slovenská Dolná zem. Historický a etnokultúrny vývin slovenských minorít v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2019, s. 21.

Táto fascinujúca životaschopnosť slovenskej dolnozemskej enklávy, o ktorej hovorí etnológ Ján Botík v monografii *Slovenská Dolná zem*, bola cieľavedome podporovaná kňazmi a učiteľmi, ktorí prichádzali zo Slovenska, aby sa podieľali na duchovnom, mravnom a vzdelanostnom raste slovenskej komunity prostredníctvom kázaného i tlačeného slova. Práve v dolnozemskej prostredí vznikol rad náučno-výchovných prác, ktoré si našli svojich čitateľov aj na materskom Slovensku. Ako príklad možno uviesť prácu *Rozmlouvání učitele s několika sedláky o škodlivosti pověry* (1800) od Pavla Michalka, ktorý ju napísal počas učiteľského pôsobenia v Sv. Martine pri Tapiove (Tápiószentmárton) v Peštianskej stolici. Michalkova práca je podľa jej editora Jozefa Ambruša „organickým článkom v pomerne dlhej reťazi osvietenскеj popularizačnej spisby.“⁶³ Autorom ďalšieho nemenej významného náučno-vzdelávacieho spisu *Osvícený křesťan evangelický* (1843) je Štefan Leška ml., ktorý účinkoval ako farár v dvoch dolnozemskejch lokalitách – v Novom Sade (1821 – 1826) a v Starej Pazove (1826 – 1849).

V predhovore svojho spisu sa Leška zveruje s úmyslom predstaviť slovenským evanjelikom spôsob, ako sa vlastným pričinením môžu dostať z hmotnej núdze a nedostatku a stať sa ekonomicky nezávislými. Tento zdánlivo „neviditeľný“ spôsob pomoci označuje za prospešnejší ako poskytovanie materiálnych podpôr. Tlačené slovo pôsobí na premenu zmýšľania človeka oveľa údernejšie ako slovo kázané, lebo sa dá k nemu kedykoľvek vrátiť, študovať ho a premýšľať o ňom. Okrem zdôvodnenia zvoleného média Leška bližšie vysvetľuje aj motívy svojho písania. Za hlavnú pohnútku označuje pestovanie náboženskej i národnej spolunáležitosti. Národné cítenie svojich krajanov sa usiluje povzbudiť pozitívnym obrazom Slovanov, stvárnenom v kázni *Dobré vlastnosti národu slovenského* Jánom Kollárom, ktorý poukazuje na starobylosť a početnosť Slovanov a na ich príznačné charakterové vlastnosti, ako sú nábožnosť, pracovitnosť, nevinná veselosť, láska k rodnému jazyku a znášanlivosť.⁶⁴ Ako podporovateľ Kollárovej vízie kultúrneho a vzdelanostného napredovania slovenského etnika hovorí, že národ si má byť vedomý svojej ceny a je povinný rozvíjať to, čo je v ňom dobré.⁶⁵ Udržanie národnej spolupatričnosti spája s jazykovou edukáciou, čo

⁶³ Ambruš, J.: Pavel Michalko a jeho kniha. In Michalko, Pavel: Rozhovory učiteľa so sedliakmi o škodlivosti povier panujúcich medzi pospolitým ľudom. Bratislava: Tatran, 1977, s. 262.

⁶⁴ Kollár, J.: Nedělnj, swátečné i přjležitostné Kázně a Řeči. W Pessti: tiskem Trattnera a Karoliho, 1831, 497-501.

⁶⁵ Leška, Š.: Oswjcený Křesťan Ewangelický. W Presspurku a Pesstu: Tisk Landererůw a Hekkenastůw, 1843, s. 9-10.

zdôvodňuje špecifickou situáciou slovenských evanjelikov, ktorí si okrem materinskej reči potrebujú osvojiť tiež liturgický jazyk, ktorý zároveň plní funkciu literárneho jazyka.⁶⁶ Preto treba venovať mimoriadnu pozornosť liturgickému jazyku aj v rámci školskej výučby, lebo bez poznania jeho špecifik a lexiky nie je možná aktívna účasť detí a mládeže na službách Božích. Ak aj porozumejú obsahu kázaného slova, problematické je pre nich zapojiť sa do ďalších súčastí, spievať spolu s cirkevným spoločenstvom a byť aktívnymi účastníkmi menších zhromaždení, napríklad pohrebov sprevádzaných výlučne spevom. Rovnako je pre nich obťažné uskutočňovať osobnú zbožnosť, to znamená spievať, modliť sa a čítať Bibliu a nábožensko-vzdelávaciu literatúru v súkromí.⁶⁷

Zvýšenie všeobecnej vzdelanosti, ktorú Leška chápe ako podmienku skutočného kresťanského života, pomôže vyrovnat' sa s náboženskou povrchnosťou a s mnohými prežitkami pretrvávajúcimi z dávnej pohanskej minulosti. V tomto ohľade Leškovu úvahu možno spojiť s Komenského mienkou, že ľudské utrpenie sa dá zmierniť iba „systematickým vzdelávaním a živou vierou v Boha“.⁶⁸ Dôkladné poznanie vierovyznania chápe Leška ako prvotný cieľ kresťanskej výuky. „*Cíl křesťana má býti náboženství své co nejlépe poznati a jemu se naučiti.*“⁶⁹ Vytýčuje tri oblasti vzdelávania a im zodpovedajúce výkonové štandardy. Prvé dve oblasti zahŕňajú oboznámenie sa s biblickými spismi a náboženskými príručkami, v ktorých je opísaný život, skutky a učenie Ježiša Krista, a osvojenie si jednotlivých článkov vierouky (prikázania, vyznanie viery a základné modlitby). Výkonovým štandardom tretej oblasti vzdelávania má byť zvládnutie plynulého čítania. Čítanie pokladá Leška za najvhodnejšiu a všestranne kultivujúcu, voľnočasovú aktivitu, ktorej sa možno venovať počas „nediel, sviatkov a dlhých zimných večerov“ a ku ktorej treba viesť najmä detí a mládež. „*Šťastný je ten člověk, který knihy a spisy rád čítá. Není lepšího, rozumnějšího a nevinnějšího ale i užitečnějšího vyrazení času, nebo člověka obohacuje na tom nejlepším zboží, na duchovním bohatství aneb moudrosti; jest nejrozumnější zábava, nebo coby rozumnějšího a člověka hodnějšího sobě voliti mohl, maje prázdné hodiny, jako ducha svého zvelebovati, krmiti a napájeti. Jest nejnevinnější ukrácení času čtení dobrých knih, nebo tím ani sobě ani*

⁶⁶ Leška, c. d., s. 36-37.

⁶⁷ Leška, c. d., s. 59-60.

⁶⁸ Schreiber, H.: Gracián kontra Komenský. Příruční orákulum aneb Umění moudrosti. Praha: Evropský literární klub, 2006, s. 133.

⁶⁹ Leška, c. d., s. 36.

*jiným neublíží, čtením zajisté se ani neunaví a na zdraví a poctivosti sobě neuškodí; den pak svatý aneb i prázdné hodiny mnohem rozumněji tráví čtením knih, nežli tí, kteří často neužitečné řeči a rady vedou, aneb snad v krčmě u flašky sedávají a peníze, rozum, zdraví i poctivost svou utracují. Již proto by každý rodič dítky své milující, měl o to pečovati, aby oni byli vyučené v známostech a uměních potřebných, a aby sobě v čtení libovali: tím by zajisté dítkám svým přichystal pro celý jejich život nejlepší zábavu od marnosti a hřícha zachraňující.*⁷⁰

Treba povedať, že takéto výzvy a usmernenia zo strany inteligencie adresované širšej komunite mali nezanedbateľný podiel na zvýšení čitateľskej gramotnosti a na sformovaní rozvinutej čitateľskej kultúry.⁷¹ Teda čítanie v Leškovom ponímaní predstavuje pre kresťana bez ohľadu na jeho spoločenský status vzdelanostné minimum nevyhnutné na zorientovanie sa v náboženských textoch a v spevníkoch. Okrem tejto domény definuje Leška ďalšie tri oblasti vzdelávania, zamerané na pestovanie komunikačnej zručnosti písania, na zvládnutie základných početných úkonov a na osvojenie si vedomosti o živej i neživej prírode, o jej zákonoch a javoch. Duchovný a psychický rozvoj kresťana má byť v harmónii s jeho fyzickou zdatnosťou podporovanou manuálnou prácou. Moderným jazykom povedané Leška propaguje celostný rozvoj osobnosti. „*Celý člověk má vychován a cvičen býti, aby ouplného štěstí užiti a cítiti mohl, nejen podle těla, nýbrž i podle ducha.*“⁷²

Záujem o vzdelávanie sa usiluje podnietiť aj príkladmi jeho celospoločenskej prospešnosti. V prvom rade má na mysli socializáciu jednotlivca, získanie lepšieho spoločenského statusu, ktorý sa celkom prirodzene prejaví v jeho ušľachtilom výzore a vystupovaní, v postojoch a gestách, v kultivovanom rečovom prejave. Spoločenská akceptácia motivuje k vysporiadaniu sa so zlými návykmi. Zvyšovanie vzdelanostnej úrovne má aj celospoločenský efekt, podieľa sa na znížení zločinnosti. Význam vzdelania v živote jednotlivca Leška zdôvodňuje rozvojom jeho rozumových schopností; povinnosťou starať sa o svoju nesmrteľnú dušu a zušľachtľovať ju náboženskou výchovou, ako aj prostredníctvom iných náuk; životnou skúsenosťou, že vzdelanie pomáha rodičom pri výchove detí a mládeže, a požiadavkou

⁷⁰ Leška, c. d., s. 56.

⁷¹ Pozri bližšie Brtňanová, E: Čo čítali Slováci v Békešskej Čabe? In Kapitoly z minulosti a súčasnosti Slovákov v Békešskej Čabe. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2018, s. 215-223.

⁷² Leška, c. d., s. 40.

cirkvi, aby sa jej členovia vzdelávaním zbavovali povier, predsudkov a falošných domnienok. V poslednom bode sa Leškova rozprava o vzdelanom evanjelikovi stretáva tematicky so spomínaným dialogizovaným rozprávaním Pavla Michalku o škodlivosti povier.

O tom, že Michalkove Rozhovory, ktoré predstavujú „najrozsiahlejší a najucelenejší súbor ľudových povier“,⁷³ Leška poznal, potvrdzuje nielen priamy odkaz na ne (Leška, 1843, s. 9), ale aj spomínaná obsahová zhoda. Mimochodom na poverčivosť reaguje tiež Ján Kollár v definícii osvety ako činnosti, ktorá zvyšuje mnohostranne kvalitu ľudského života, lebo vyháňa z ľudských príbytkov škodlivé povery a strach, prináša radosť zo života a je oporou pravého náboženstva (Kollár, 1844, s. 10-11). Zakorenené predsudky a názory sa Michalko usiluje vyvrátiť dôkazmi podanými „jednoduchým hovorom sedliaka“ preto, aby mu táto početná sociálna vrstva, ktorú chce osloviť, lepšie porozumela (Michalko, 1800, s. 25). Leška svoju rozpravu pre jej lepšiu zrozumiteľnosť a názornosť výkladu spestruje ilustratívnymi prirovnaniami. Napríklad poverčivého človeka pomeriava s poľovníkom, ktorý nevie strieľať a s hudobníkom, ktorý nevie hrať. „*Púverčivý a predsudky zaujatý kresťan tak málo jest kresťan, jako myslivec který neumí stríletí není myslivcem, jako hudec není hudcem neználi housti. Vůbec neumělost a křesťanství jsou věci, kteréž se spolu spojití nedají.*“ (Leška, 1843, s. 57). K biblickému pohľadu, ktorý aplikuje aj Michalko, pridáva ešte stanovisko teológa. Obaja autori sa zhodujú v tom, že poverčivosť drží človeka spútaného v nevedomosti. Aj ich definície povery sú veľmi podobné. Podľa Michalka poverčivosť „záleží v tom, že ľudia príčiny prirodzených javov hľadajú tam, kde ich vôbec nemožno nájsť; alebo keď od niektorých vecí očakávajú také účinky, aké nemôže spôsobiť ich prirodzená sila.“ (Michalko, 1800, s. 222). Leška nazýva poverou taký mentálny stav, „keď človek verí bez akejkoľvek príčiny a bez dostatočných dôvodov, keď sa bojí niečoho, čo v skutočnosti ani nie je, alebo dúfa a očakáva bezstarostnosť a prospech z vecí a skutkov, ktoré vlastne očakávanej bezstarostnosti nemôžu vôbec napomôcť.“ (Leška, 1843, s. 63). Michalko hovorí, že poverčivosť sa prejavuje „v náboženských alebo v iných veciach, čo nesúvisia s náboženstvom.“ (Michalko, 1800, s. 222). Podobne Leška rozlišuje dva druhy povier – náboženské a svetské. Náboženské povery súvisia s ustáleným spôsobom konania, s prejavmi povrchnej a falošnej zbožnosti, ktorými sú síce viac-menej pravidelná, ale formálna účasť na bohoslužbách, s rovnakým motívom konané spevy a modlitby, viera v obrady a rituály ako

⁷³ Ambruš, c. d., s. 268.

prostriedky spásy, pripisovanie nadprirodzenej moci veciam – kostolným sviečkam, kľúčom, vosku a pod. Michalkovým poučno-zábavným rozprávaním sa Leška priamo inšpiroval v desiatej časti prvej kapitoly nazvanej *O povere a poverčivosti*.⁷⁴ Obsahovú analýzu spomínanej state urobil už srbský (vojvodinský) slovakista Michal Filip, ktorý ako prvý upozornil na význam Leškovej práce pre bližšie poznanie slovenskej ľudovej kultúry.⁷⁵ Filip sa tiež zaslúžil o preklad časti tejto state do modernej slovenčiny (Leška, 1972, s. 433-437).

Z repertoáru ľudovej poverovej kultúry si vyberá Leška – podobne ako Michalko – také povery, v ktoré verili už predchádzajúce generácie a ktoré vzbudzujú záujem aj ich potomkov. Aby poukázal na domnelosť povier, odkrýva ich reálny, prirodzený pôvod a komentuje náchylnosť istých skupín ľudí k nim. Poverám o mátohách, nočných obludách a strašidlách veria zväčša ľudia bojazliví, disponujúci silnou obrazotvornosťou alebo ľudia, ktorí inklinujú k podvádzaniu a klamstvám. Výskyt povier podmieňuje Leška celkom bežnými javmi a udalosťami, ako aj úkladmi ľudí motivovaných ľahkomyselnosťou, hnevom, závišťou, ziskuchtivosťou alebo pomstou. „*Mátohy a strašidla jsou jen vymyšlené pletky. V noci kočka, sova, aneb jiné některé zvíře, myš, potkan a. t. d. může svým sháněním působiti nějaký šuchot i třesk, bojazliví pak lidé mátohy se bojí a říkají, že je strašilo aneb mávalo. Plachta rozestřená od větru pohybována, stín (aneb toňa), když měsíc svítí, a těm podobné věci nejednoho již nastrašili. Ba častokrátě lidé sami naschvál na mátohy a strašidla se předělají, ale jen tam jdouc, kde dobře znají mysl a srdce lidí, kde se nadíti mohou, že svou krádež aneb co jiného beze vši překážky vyvedou. Stává se, že někteří jen z kratochvile a ze žertu mátání provozují, aby se měli na čem smáti; jiný opět by rád dům, aneb něco z domu lacino koupiti; zase jiný se chce nad nepřitelem dobře pomstíti a jemu strachu nahnati. Tak lehkomyšlnost, zlost, závist, ziskuzádost a pomsta jsou ty opravdivé mátohy.*“⁷⁶ Rovnaký pôvod prisudzuje Leška poverám o zomretých túlajúcich sa po svete, ktoré vznikli tak, že sa buď za zomretých vydávali živí, alebo dotyční rozširovali takéto príbehy s úmyslom okradnúť alebo podviesť niekoho. Leška upozorňuje, že príbeh o stretnutí so zomretým sa však celkom ľahko môže zrodiť aj vo fantázii človeka sklúčeného smútkom zo straty príbuzného, a preto túžiaceho po

⁷⁴ Leška, c. d., s. 63-85.

⁷⁵ Filip, M.: Leškova kritika ľudových povier. In Filip, M.: Štúdie a články. Zostavil V. Hronec. Nový Sad: Obzor – Tvorba, 1990, s. 31-38.

⁷⁶ Leška, c. d., s. 68.

jeho prítomnosti. Dodáva, že táto povera mohla vzniknúť aj na základe reálnej skúsenosti, keď bol pochovaný človek, ktorý nebol mŕtvy a po jeho navrátení sa k životu bolo počuť z hrobu jeho hlas. K tradovaným poverám zaraďuje ešte povery o nadprirodzenej moci stríg, čarodejníc, kúzelníkov a černokňažníkov, ktoré označuje tiež za výplod mysle strachom spútaného človeka, ktorý príčinu svojej nemoci odvodňoval tým, „že mu niekto porobil, že ho uriekol alebo že mu prišlo z očí.“⁷⁷ Taký človek má sklon pripisovať strigám nielen nemoci, ale tiež lietanie na metlách, schopnosť premeniť seba alebo iného človeka na zviera. Čarodejníkov robí zase zodpovednými za rôzne prírodné javy, ako sú dažde, sucho, víchrice, blýskanie, hromobitie, búrky, krupobitie, vidí ich jazdiť na drakovi, na oblakoch a robiť iné čudné veci. Prirodzenú príčinu tohto druhu povier zdôvodňuje Leška skutočnosťou, že na vidiek prichádzali často mnísi a kňazi v čiernom odeve, alebo sa za černokňažníkov vydávali študenti, ktorí boli v núdzi. Mimoriadne kriticky komentuje povery o veštcoch a veštkyňiach, lebo o ich schopnosti identifikovať stratené alebo ukryté veci nepochybujú ani vzdelaní ľudia. Nakoniec sa obracia na čitateľov svojho spisu s výzvou, aby takéto povery vytesnili zo svojej mysle a aby boli obozretní a dôslednejšie sa starali o svoj majetok: „*Pozoruj raději každý na své věci, abys nebyl okraden a přihodí-li se ti předce nětco takového, nerozmnožuj svou škodu aspoň ještě více daremnými outratami a ustáváním.*“⁷⁸ Ďalej odporúča pridržať sa rád, ktoré poskytuje Biblia, a tým prehľbovať duchovné poznanie: „*Budeme tedy raději pilně a věrně pracovati a Bohu se modliti, potom nám ostatní k životu potřebné věci přidány budou. Jestli by tě někdo ku kopání pokladů podzemních pobízel, ty jsa křesťan, odbi pokušitele tím, že nám sluší hledati pokladů nebeských.*“⁷⁹

Nič nadprirodzené neznamenajú podľa Lešku ani rôzne farebné úkazy pozorované na nebi, spôsobené slnečnými lúčmi, ktoré si ľudia vykladajú ako znamenie vojny alebo moru. Ani kométy alebo hviezdy nie sú predzvesťou smrti. Kresťan nemá pátrať po výkladoch snov v snároč ani v sibylských knihách. Nemá veriť na pukanie stola alebo dverí, ani na predpovedanie smrti sovami a kuvikmi. Poverami sa nemá riadiť ani pri obrábaní poľa. Opodstatnenie nemajú ani stereotypné praktiky, ako je vyhýbanie sa začiatku orby v pondelok, sadenie alebo siatie iba v čase istej pozície mesiaca, miešanie zrna s prstou z hrobov, aby ho po zasiatí nevyzobali

⁷⁷ Leška, c. d., s. 73.

⁷⁸ Leška, c. d., s. 78.

⁷⁹ Leška, c. d., s. 79.

vrabce a iné vtáky. Ďalej Leška upozorňuje na poverové praktiky spojené s vydávaním sa na cesty, s kupovaním a predajom produktov, s chovom dobytka a domácimi prácami, ako aj s vedením hospodárstva.

Za istý druh poverčivosti považuje Leška aj predsudky, s ktorými – ako konštatuje, zápasia všetci ľudia. Vo svojom výklade tohto nežiadúceho javu sa sústreďuje na dva najrozšírenejšie predsudky, na „predsudok novoty“ a „predsudok starobylosti“. Predsudok novoty definuje ako záľubu človeka v nových veciach bez toho, aby bližšie preskúmal ich skutočná podstatu. Podliehajú mu väčšinou mladí ľudia a ženská časť spoločnosti, ktorí pre obdiv „mladosti, krásy a pôvabu“ menej skúmajú podstatu a dobro vecí. Škodlivejší a rozšírenejší je však podľa Lešku predsudok starobylosti, ku ktorému inklinujú hlavné starší ľudia. Za optimálne riešenie považuje Leška zachovať vyváženosť medzi obidvoma postojmi, „to jest ani mnoho neobnovovať, ale rozumne a podľa potreby, ani tvrdošijne netrvať na starom, ale nové veci múdro spojiť so starými.“⁸⁰ Predsudok, že rastúci počet obyvateľstva môže spôsobiť ťažkosti s obživou vyvracia tvrdením, že viac ľudí môže viac vytvoriť a vykonať pod podmienkou, že pri voľbe svojho povolania budú vychádzať z potrieb celej spoločnosti. Výzvu k väčšej flexibilitnosti pri objavovaní nových možností zárobku spája s príkladným počínaním si Slovákov z Oravy a Liptova. *„Když se rozmnožil počet lidí v jedné osadě, zdalíž musejí všickni přimnožení byti, to co jejich otcové byli? Kdo nemá rolí, nech se učí řemeslu, aneb nech se dá na kupectví, jak to i činívají naši Slováci Oravskí, Liptovskí a i. Každé přičinění ducha ve vyhledávání svého vyživení, přináší své ovoce a člověk když hledá a nalezne, často sice něco jiného než hledal, avšak prospěšné může býti i to neočekávané, zůstane-li jen v mezích ctnosti a spravedlnosti. Na tento způsob postupuje člověk z jednoho stupně na druhý vždy k větší dokonalosti.“*⁸¹ Ďalej sa odvoláva na konanie predkov, ktorí pri plnení svojich každodenných povinností využívali mnohé užitočné vynálezy, ktoré ich potomkovia už považujú za samozrejmé. Teda každá generácia sa musí vyrovnávať s predsudkami, odporujúcimi zdravému rozumu a nezhodujúcimi sa s Božím slovom. Na druhej strane Leška prízvukuje, že vysporiadať sa so všetkými predsudkami nie je možné, lebo neustále vznikajú nové. Napokon upozorňuje ešte na jeden nezdravý spoločenský jav, na predpojatosť proti istej osobe alebo spoločstvu, alebo naopak na neprimerané oslavovanie niekoho.

⁸⁰ Leška, c. d., s. 88.

⁸¹ Leška, c. d., s. 90.

V závěrečné části svoje rozpravy Leška definuje křesťanskú osvietenosť ako správnu cestu k poznaniu pravdy, lebo iba človek, ktorý pozná pravdu, dokáže rozsudzovať dobré a užitočné veci od zlých a neužitých a robiť správne rozhodnutia. „*Osvícenost pravá křesťanská jest ten stav duše lidské, když prázdná jsou všech bludů, pověr a předsudků, nakolik to člověku možné, o Bohu, o sobě a vůbec o všech věcech taková má známost, která jest nejbližší k pravdě; když člověk ozdoben jsa dostatečnou známostí pravdy, umí rozeznati dobré věci od zlých a užitečné od neužitečných, a proto ve svém volení a konání snadno se zmýlíti a pochybiti nemůže, jako člověk neumělý.*“⁸² Do dobového spoločenského diskurzu o štandardoch vzdelávania a výchovy v prostredí slovenskej evanjelickej komunity sa zapojil aj Ján Kollár kázňou *Výbornost pravého osvícení čili osvěty*, v ktorej podal identický profil vzdelaného kresťana. Charakterizuje ho ako človeka naplno využívajúceho svoj rozumový potenciál, rozširujúceho si neustále svoj vedomostný obzor, nezostávajúceho iba pri poznatkoch a skúsenostiach predkov, ale vynachádzajúceho a zdokonaľujúceho svoje nástroje; čítajúceho užitočné knihy, ktoré poučujú o efektívnej práci.⁸³ Preto prínos Štefana Leška ml. treba vidieť v šírke pojednávanej problematiky, čím sa odlišuje nielen od generačne staršieho Pavla Michalka, ktorý sa sústreďuje výlučne na tradované ľudové povery, ale aj od svojho súčasníka Jána Kollára, ktorý uvažuje o vzdelanosti v značne zredukovanej podobe.

IV. 2. Príloha

IV. 2. 1. Ako má kresťan zmýšľať a konať

Oswjčený Křesťan Ewangelický. Spis navčný, obsahující w sobě wwe-denj k náležitému poznánj cýle Křesťanstwj, aneb: kterak Křesťan I. smýšle-ti a chowati se gak wůbec, tak II. y v některých zwláštnjch žiwota položen-jch. W Presspurku a Pessltu: Tisk Landererůw a Hekkenastůw, 1843, s. 33 – 106 (*diplomatický prepis*).

⁸² Leška, c. d., s. 405.

⁸³ Kollár, J.: *Nedělnj, swátečné i přježitostné Kázně a Řeči*. Díl druhý. W Budíně: tiskem Jana Gyuriana a Martina Bagó, 1844, s. 8.

Gak každý Křesťan, dle powolánj swého má smýšleti, činiti a chowati se wůbec

Kapitola I.

Že Křesťan, zwlášť Ewangelický, má býti vmělým a včeným.

6. Každý, a zwlášť Ewangelický Křesťan mělby býti vmělým.

Když G. K. proto na swět přišel, aby lidi od nevmělosti wyfwo-
bodil, a ku poznánj prawdy přiwedl: přirozené odtud náledu-
ge, že každý Křesťan má se učiti prawdě od Spasytele swého,
aby byl vmělým náledownjkem a dobře zwedeným včedlnjkem
Krystowým. Diwná wěc gest to, že při tak zřetedlném nařizenj
Páně, gakowé nacházíme v Mat. 28, w 19, 20, *Protož gdauce,
činte včedlnjky wšfecky nároky křtjce ge we gméno Otce, y Syna
y Ducha swatého. Vějce ge zachowáwati wšfecko, což sem koli
přikázal wám,* – diwná wěc gest prawjm, že mohlo gen v ged-
noho člowěka tak bludné domněnj powftati, žeby totiž k dobrě-
mu křesťanstwj žádného vměnj a včenj potřebj nebylo – aneb,
že y člowěk hlaupý a šproftý předce náležitým Křesťanem býti
může. A w tomto bludném domněnj – na odpor mnohým wy-
powědem písmá swatého – negen mnozý se nacházegj; nýbrž
také dlé něho ani sami o rozhogněnj swých známoštj se nefta-
ragj, ale y djtky swé od včenj vzdalugj a w flepotě a nevmělofti
zvmyšlně zadržugj. Gak se ale takowé počjnánj frownati může
s wypowiedj nalleho mištra a včitele, když nám on wolá: *podťe ke
mne, včte se ode mne. Gá gsem světlo swěta aneb včitel wšfech lidj,
kdož mne následuge, nebude choditi w temnostech, to gest, nebude
skrze nevměloft nešťastný; ale bude mjti světlo žiwota, bude skrze
poznánj prawdy šťastný.* Jan. 8, w 12. Můžel[i] ale Křesťanem býti
dobrým a prawým, kdo křesťanstwj nezná? A můželi vměnj a zná-
mošt náboženstwj křesťanského se gen pomylliti, bez včenj přigátě-
ho? Můžemeli se přiznawati k učedlnjkům Krystowým, a swědčiti,
že s nim obecnstwj máme, neznagjce včenj geho? Jan Aposstol
dj: 1 Jan. 1, w 6. *Djmeli že s njm, totiž s Krystem Pánem, obecn-
stwj máme, to gest, že Křesťané gíme, a we tmě chodjme, t. g. w
nevmělofti zůštawame, tedy lžeme a nečinjme prawdy.* Ewangelic-
ký Křesťan, giž pro toto swé gméno a tytul, má býti vmělým, syc
gináčeby to gméno bylo v něho beze wšeho wýznamu a prázdne.

A když tak každý kdo Křesťanem ewangelickým flauti chce, Ewangelium znáti powinen gest, práwě pro to wěc patrná gest, co flunce na nebi: že každý ewangelický Křesťan má se wčiti, aby byl wmělým a dobře zwedeným wědlnjkem a wznawačem Krystwým!“

7. *W čem má Křesťan zwláště ewangelický wvčeny býti?*

Giž z toho co wýsse powědjno gest, můžeme poznati, že Křesťan má wěděti swé náboženstw. Tu se nám gen otázka gestě nadhazuge: kolik má každý wměti? Když Doktor Martin Luter na tu otázku: co každý Křesťan wměti powinen gest, odpowjda: Swatý Katechismus! tedy se zdá, že tjm obfah (okres) potřebně známofti pro Křesťana dostatečně wrcen gest.

Prawda gest fyce, že Gežjš Kryftus nepřiffler pro to na swět, aby zarazyl něgaké wyfoké flkoly, aniž chtěl, aby geho náflledownjcy byli gen wyfoce wčenj, a giného nic; geho aumylfl byl ráděgi y wčeny y nevčeny způfob a ceftu wkázati k opravdiwému pokogi a ftěftj. Tak tedy wměnj křesťanské nepodává se gen pro lamau známoft, nezweftuge se nám gen proto, aby sme ho znali, nýbrž raděgj proto, aby sme ho plnili. Nebo prawidla wjry křesťanské wůbec na žiwot lidský se wztahugi. Chcemeli ale něco dobře wykonati; muflýme tomu y dobře rozuměti. Nenj doft gen znáti Defatoro božjch přikázánj a Wěřjm w Boha y Otče náš, třebas y s wýkladem. Každý zwláště ewangelický Křesťan mělby alpoň flummownj známoft swého náboženstw a powinnofti křesťanské mjti; tomu pak co wmj, mělby y dobře rozuměti. Politowanj hodný ftaw gest těch, kteřj se bogj wmělofti. Čjm wjce a lépe někdo swé náboženstw zná, tjm leplj mŕže býti Křesťanem. Gak mnoho ale gest w nyněgljch časých mezy poftpolitým lidem, gegichžto celá známoft záležj w robotném odřjkánj Defatora, Wjry obecné křesťanské – Otčenáffe; a znagjli gestě některé modlitbičky – tuť gest giž gegich známoftj a wměnj konec. Mnozy ale y tyto články dobře nevměgj, a w tom bludném gfau domněnj: že Defatoro a Wěřjm w Boha modlitby gfau, a proto gim ani na pamět nepřigde, aby se těmito články wjry w žiwotě řjdili a přikázánj Božj zachowávali. Oni myslęj, že odřjkánjm těchto wěcý, swému křesťanskému powolanj dofti wčinili. Takowáto známoft a wměnj křesťanského náboženstw na ewangelického Křesťana docela neluflj, nebo tento má wždycky w ftawě býti ze swé wjry a ze swého wyznánj před swětem wplněglj ofwědčenj dáti. Každý

a zvlášť ewangelický Křesťan mělby znáti pjsmo, bez ohledu na geho staw, y ten neychudobněgšj chalupnjak a podruh čili hofer mělby aspoň tolik z liternjho vměnj znáti, aby mohl pohodlně bez zařawowanj se čjsti, a s kterékoli knjhy bez omylu čjtati. Každý ewangelický Křesťan mělby se navčiniti y pšati y něco počtowati, a syce proto, poněwadž toho y w obecném žiwotě často potřebowati může. Známořt aneb vměnj liternj gest gen profředek, njmž Křesťan k cýli swému řnadněgi přicházý. Cýl Křesťana má býti náboženřtwj swé co neylépe poznati a gemu se navčiti; kdo ale tento cýl obdržeti chce, aneb raděgi kdo powinen gest w známořti náboženřtwj se rozhogňowati, ten bude také powinen y profředků k tomu řlaužjcých vřjwati. Přeneřnadná ale wěcby byla, něčemu přanému a literami aneb pjsměny řlačenému wčiti se bez známořtj pjsmj, aneb bez liternjho vměnj. A předce každý Křesťan aspoň řwřg Katechysmus wměti má, tedy gřřtá wěc gest, že se má wčiti pjsmu. A proč by se ewangelický Křesťan nechřěl wčiti pjsmu, když to y w Židů y w Turků, ba y w pohankých národů widjme a řlyřřjme, že čjsti a pšati wměgj?

Dále potřebuje každý tak y ewangelický Křesťan, aby gazyku swému dobře rozuměl, řeči totiž materské; zvlášť v nás Slowáků, kdo newidj tuto potřebu, kdežto řeč řopolitá w lidj w žiwotě vřjwaná, rozdřlná gest od řeči, njž knihy cýrkewnj řřány a řlačeny gřau. Tó pak se řtati může, jeřřli řitky za delřřj čas k řřkole přidřřžány býwagj, a tak delřřj čas se objragj s knihámi a k řeči cýrkewnj přiwkagj. Kdo nerozumj řeči cýrkewnj, pjsmjnj, tomu budau pjsničky, modlitby ano y kázně wěřřřjnj djlem nefrozumitedlné a gako cýřým gazykem. Pawel Aposřřtol ale řekl: *Že raděgi pět řrozumitedlných řlow k powčenj giných chřělby řpromluwiti, než defet řřřřc nefrozumitedlných.* 1. Kor. 14. w. 19.

A poněwadž wčenj náboženřtwj gest neyhľawněgřřj predměř, gemuž každý Křesťan swé řnaženj, řowřřtiti má, tedy Křesťanu wřřecko má býti wđěčné a přjgemné, co známořř Boha napomáha, wpewňuge a obřiwuge. Kdo se náboženřtwj dobře navčiti chce, tomu nic nemá býti cýřý, co Bůh řřwořil. Bůh zagřřřé, ta byřnořř newiditedlná poznáwá se řkrze wěcy řřwořené, gak to y pjsmo řwěđčj: Řjm 1. w. 20: *Nebo newiditedlné wěcy geho hned od řřwořenj řwěřta, po wěcech wčinených rozumem řochopeny býwagj, totiž ta geho wěčná moc a Bořřřtwj, na to, aby oni býli bez wřřmluwy.*

Proto Křesťan nemá zamjzati známoŝt přjrody aneb ŝtvořených věcý, nebo gľau djlo rukau Božjch, a náľ povčugj y přefwědčugj o důŝtognofiti, wŝľemohaucnofiti a maudrofti Božj. Přjroda geŝt žiwá včitelkyně náboženŝtwj, když zagifté ŝpatřuge-me, že wŝľecko w giftém pořádku ŝe nacházý, tedy ŝe včjme ředitel-ľe wŝľeho ŝwěta bljžegi poznáwati. Bůh mľuwj k nám lidem ŝkrze tyto wěcy ŝtvořené, a ŝyce žiwě; že on geŝt mocný, maudrý a do-rotiwý Pán wŝľeho ŝwěta, gemuž kažďau částku země a kažďý djľ ŝwěta ginými a ŝyce rozmanitými ozdobami a ku kažďemu podnebj přiměřenými pohodľnoŝtmi opatřil. Pročby tedy Křesťan nechtěl s přjrody Boha a geho maudroft poznáwati y obdiwowati? K tomu přidáwáme geŝtľe poznamenánj toto: že djťe navčené od malička w kažďe ŝtvořené wěcy ŝpatrowati djľo rukau Božjch, geho moc, do-rotu a wľudypřjtomnoŝt; mnohem ŝylněgi cýtiti bude w řrdcy ŝwém důŝtognofť Božj, a žiwěgi ŝobě bude mocy zachowati wŝľe-liké potřebné známoŝti a navky o Bohu. Muľýme tedy wyznati, že obmezeného a tupého rozumu rodičowé ŝe nám býti zdagj, kteřj ŝe na to horŝľj, když ŝe djtkám z přjrodopifu něco we ŝľkole předkla-ďá, k. p. včenj o zwjřatech wŝľak y čľowěk podľe těľa nic giného nenj, gen gako giné ŝtvořenj žigjcy, totiž zwjře. Pročby ŝe tedy neměli djtky včiti poznáwati ŝebe y ŝpoluŝtvořenj ŝwá? A rowně y oŝtatnj částky přjrodopifu aneb hystorye přirozenj magj ŝwé do-ľré vžitky. Do-ľře geŝt tedy, geŝtľi djtky přiwykagj na wŝľecko pozorliwými býti, tak ŝe mohau navčiti poznati mnohé ŝľkodliwé wěcy, aby ŝe gich wywarowali. Do-ľře geŝt znáti ŝľkodliwé huby a gedowaté zeliny. Tak přewelice proŝpěŝné a vžitečné geŝt, djtky wynavčowati o wŝľeligakých proměňách a přjběžých w powěťřj, o blýľkánj, hřjmánj a hromu, a giných wěcech, aby z gedné ŝtránky nepotřebné a daremné bázně pozbyli, z druhé pak ŝtránky potřebné prožřetedľnoŝti nawykali. Wůbec cokolwěk čľowěk vmj, a čemu kolwěk ŝe navčj, to gemu wždycky a wŝľecko může býti proŝpěŝné a vžitečné. A geŝtľiby někdo geŝtľe pochybowal o potřebě, aby ŝe djtky na kolik možné y přjrodopifu včili, tedy ho odkazugi k tomu neymaudřegľľjmu ze wŝľech včitelů, totiž ku Kryŝtu Gežjŝľi. Nebo on, gak kažďemu známo býti může, kdo nowý zákon četľ, neywjce ŝkrze podobenŝtwj včil, k. p. o kaukoli a pŝľenicy, o čťweraké roľj, o horčičném zrně, o kwasu, o drahé perle a t. d. A tak chcemeli aby djtky naŝľe těmto přewtěŝŝeným podobenŝtwjm a w nich obŝa-ženým navkam rozuměli, práwě sme přinuceni ge s přjrodau blj-žegi ŝeznámiti. A ľám ŝpaŝytel náŝ, zdaliž nepobjzý náŝ k ŝľetřenj

přjrody, když dj: hled'te na kwjtj polnj, aneb hled'te na ptactwo nebelké! Tu hle magj odpověď wšickni nepřátele vměloſti řjkagj-cý: nač ge to našim djtkám, včiti ſe a znáti o Europě, Azyi, Afryce a t. d., aneb o zwjřatech – o ſabách a giných těm podobných wěcech. Proto magj takowé wěcy znáti, aby ſe gegich známoſti množily, gegich rozum oſtřil a zruſt bral, neywjce pak proto, aby včenj náboženſtwj dokonalegi rozuměli a gemu ſe náležitěgi navčili. Prawda geſt syce, že každý wšlem těmto wěcem nemůže ſe navčiti, ani nenj potřebj aby každý tolik wěděl a ſe navčil, kolik gednomu profesorowi aneb aſpoň včitelowi na dědině znáti ſluſj: nicméně wšlak co ſe w ſwé dědině ſkole djtě navčiti může, to nech ſe navčj, neb ſpatněgſj wěcy nenj, gako ſkolu mjti, včiteli platiti a předce příležiſtoſti k wzdělánj a k oſwjcenj lehkomyſlně zanedbáwati.

8. Některé námjtky proti vměloſti o wzdělanoſti, a odpověďdi na ně.

Každá dobrá wěc na ſwětě tomto má giž w přirozenj ſpolu y ſwého odpůrce aneb protiwnjka, nenj diwu tedy, že y vměloſt a wzdělanoſt nepřátele ſwé má. Neprätele vměloſti a wzdělanoſti řjkagj:

a, Že vměnj nenj každému potřebné. Poſpolity lid chtěge wylauwati ſwau nedbaloſt, že djtek nepoſýlá pilně do ſkoly a za delſj čas, ažby ſe negen čjſti, ale y pláti, a y giným wěcem navčili, obyčegně řjkáwá, ale y pláti, a y giným wěcem navčili, obyčegně řjkáwá: načby ſe tolik včili djtky ſedlſké, doſt gim ge znagjli ſe z knižky pomodliti, pſjſničku nagjti a zpjwati, wšlak nebude z nich kněz aneb rector a t. d. že ſedlákowi ge potřebné, aby vměl pracowati a t. d.

Tato námjtka pocházj z neprawého předſtawowánj cýle aneb vrčenj člowěka, které nemůže býti gen z ohledu na tělo a těleſné wyžiwenj.

Kdyby djtky ſedlſké a wůbec djtky kterékoli neměli duſſe neſmrtdelné a ku cýtěnj ſwé hodnoſti ſpořádané, tak bychom bez rozpaku dopuſtili, že gim nenj potřebj navky a wzdělanoſti. Ale kdože gim, též gako y giným k obrazu Božjmu ſtwořeným lidem, ſmj odepřjti neſmr[te]dnoſt duſſe –? a tjm ſamým mjſto muſj dáti, že oni potřebuj negen pokrm a nápoj, oděw a obuw pro tělo, ale mnohem wjce geſtě, aby y duchownj gegich žiwot pětowán

byl, gegich duchownj dary a způsobnosti cwičeny a rozminowány byly. Celý člověk má wychován a cwičen býti, aby aupného štěstj vžiti a cýtiti mohl, negen podlé těla, nybrž y podlé ducha. Pro tělo gest potřebná známost něgakého kunštu aneb řemella, a wůbec známost a způsobnost w pracowánj; pro dušse nefmrtné gest opět giná známost potřebná, vyššlj, nadfmyšlná a nebeská. Pro tělo a geho wyžiwenj gest newyhnutedlně potřebné, aby člověk w swém powolánj byl vmělý, způsobný a pilný; pro ducha nasseho, k geho dobrému a štěstj přináležj, aby se člověk škrze známost Boha a geho wůle, a škrze plněnj těch věcý, které Bůh přikázal, co k neywětlj cnosti a šlechetnosti negen šam pozdwihl, ale y giným k tomu dopomáhal. Gežjš Kryštus žádal od swých wyznawačů, aby gedenkaždý powolaným se býti znal a cýtil, škrze ctnost a šlechetnost y giné k tomu wěti – a gako apoštolom se dokazowati. Můželi to ale šplniti člověk nevmělý a newzdělaný, cýle náboženštwj křešřanského neznagjcy, genž necýtj hodnosti lidšké w šobě, a gegj wznešenosti nepoznal – tjm méně pak vrčenj šwého nepochopil aniž gest to, aby této hodnosti šwé zašřawal a ošwědčil. Kdo šam newj co ge a čjm býti má, gakže se ten vsyłowati může k dokonalošti mrawnj, gak giné k tomu wěti a pobjzeti? Křištus Gežjš náš včitel a wůdce takowé apoštolšké působenj žáda od swjch wyznawačů, když k. př. v Mat. 6. w. 21. dj: *Tak šwět šwětlo waffe před lidmi*, kdežto škrze šwětlo negen navky, ale y každé dobré působenj rozuměti se má, což dokazuje přjdawek ten: *aš widj skutky waffe dobré, a šlawj otce waffešho kterýž gest w nebesjch*, to gest: aby škrze wáš přjklad pobožnými se štali a cenu křešřanského náboženštwj s djkůčiněnjm vznali. Podlé toho tedy má Křešřan negen pro šebe býti vmělým zwlaššř w náboženštwj, a spolu ctnoštným a šprawedliwým, ale má na tom býti, aby y při giných djlo apoštolšké ošwěcowánj a polepšřowanj lidj, na kolik gen možná, napomáhal, a wykonáwal. Když pak to každého Křešřana powolánj gest, kdo může zapjراتi, že tedy newyhnutedlně potřebné gest, aby Křešřan giž gako djtě k tomuto cýli weden byl. Křešřanské djtky měliby wůkol a wůkol gen dobrým a šlusšným otočeni býti, a nic giného, než dobré, vžitečné a pobožné wěcy widěti a šlyšřeti; nebo kdo gako djtě Gežjšř Kr. nepřigal, ten ho pozděgj přewešlice nefnadno obdržj. Šwědčj to šam Špafyšel v. Luk. 18. w. 17. *Amen prawjm wám, kdožbykoli nepřigal králowštwj Božjho gako djtě, newegdeš nikoli do něho*. Y Apoštolowé Páně pro tu přjči-

nu Křesťany často pozorliwé činj na to, že každý Křesťan Apof-
tolem a tak opravdiwým knězem býti má. Tak čteme 1. Petra 2.
w. 9. *Wy gfte rod wywolený! králowské kněžstwo, národ swatý, lid
dobyty a wykaupený, abyšte zwěstowali ctnosti toho, kterýž was
powolal ze tmy w přediwné swětlo swé.* Hle tak mluwil Apofstol
Páně ke Křesťanům, a on gftě dobře wěděl, co Křesťan má býti,
gak z ohledu mrawnj powahy. – Dlě Petra Apofstola Křesťané gfau
rod wywolený, aneb lid k tomu zwolený, aby očisťen byl od tmy
nevmělofti a hřjcha, a stal se zwlášťnjm lidem, swětlem prawdy
ofwjcenými a skutky sľechetnosti ozdobeným; Křesťané gfau krá-
lowké kněžstwo, proto že Gežjš Kryftus ten duchownj král, ge-
gich hlawa gest, oni pak magj zwěstowati slowem a dokazowati
skutkem ctnosti wůdce swého a Pána – magjce gako kněžj čisťé
oběti wjry a ctnosti přinášfeti. Neťjkegte tedy o rodičowé křes-
ťanstj! že wafše djtky nepotřebuj žádného vměnj, nebo nebudau
kněžj; ach wšak každý Křesťan má znáti swé náboženstw a wěděti
Bohu flaužiti w duchu a w prawdě, a tak každý mělby býti gako
knězem. Běda tomu národu, kde gen tak řečený duchownj aneb
kněžlký staw vměnj má, a kde obecný poklad swětla prawdy zawjrá
se do skryšfe lidu nepřjstupné: tam zagiftě swjce kladena býwa pod
nádobu – anjž swjtj lidem. – Kde se prawdy náboženstw lidu nepo-
dáwagj a s njm nesděluj, tam ono nemůžē do žiwota přecházeti,
tratj se, hyne a na nic přicházý. Tam služba božj gest gen pauhé
robotné a galowé odbýwánj ceremonyj (obřádů) beze wšeho cytu
a sľmyslu.

b, Pospolity lid dále namjta proti vmělofti, že prý w písmě
wywčenj obyčegně neyhoršlj gfau lidé, mnohém horšlj od sľprof-
tých a nevčených, anebo že gfau, mnohém horšlj od sľprostých
a nevčených, anebo že gfau wyfokomyšljnj; vměnj ge prý nadý-
má, a proto ge těžko s njmi obcowati, že gfau nevštnjnj, swářljwj,
nepokognj a bauřljwj a. t. d. Na tuto namjtku bud' předewšljm za
odpowěď toto: Nenj to prawda, žeby vmělj lidé boli neyhoršlj;
zkuffenost včj dostatečně, že do žalářů weřegných, do městlkých
a stoličnjch temnic, a na poprawnj mjsto neywjce přicházegj lidé
newzdělanj, we wychowáwánj swém zanedbanj a tak nevmělj,
šurowj, samoroštlj; zkuffenost dále učj a potwzuge – že w takowé
obcy, kde šlkoly w kwětě gfau a kde lid slowo Božj miluge, zřjodka
kdy se wyklytne zločinec: tam gest pokog a bezpečnost, tam nenj
bauřenj a lidu se pozdwihowánj. Na proti tomu w těch obcích

a kraginách, w kterých se wychowáwanj mládeže zanedbáwá – kde školy gen nášlyjm býwagj nawštětowány, kde rodičowé o to nepočugj, gakby djtky swé co neylépe dali wycwičiti, nýbrž gakby ge mohli od školy wykaučiti a odtrhnauti; kde kázánj slowa Božjho gen za wěc pobočnj se držj, a ač slyšláno býwá, wšlak gen od posluchačů zapominatedlných a ne činitelů skutků: tam se mušy brzo rozwinauti bohaprázdnost, nemrawnost, wšeliká nesprawedliwost a zlost, krádeže, zbogftwa, opilstwj, smilftwo a giné těm podobné neshlechtnosti. – Zemské řizenj které mnoho obětuge na školy a chrámy a w poctiwosti má wychowáwatele národu; tjm méně mušy stawěti temnic a žalářů, tjm méně mušy wyna-kládati na chowánj zločinců a areštantů. Wšlak ale gestli že se y tagiti nemůže, že gedem neb druhý swého vměnj zle a k škodě bližnjch vžil, zdaliž proto každau vmělost, každau známost a uměnj dobré, auhrnkem zawrhne? Která dobrá wěc nebýwá zle vžjwána od některých? Oheň gest pro nás gedem z neydobročiněšljch žiwů – ale w rukách lehkomyslného, neopatrného, aneb bezbožnjka, nebýwáli přjčinau a prostředkem newyprawitedlného neshťěstj? Zdaliž ale proto oheň docela zawrhne? Rowněž či wjno, penjze a giné dobré wěcy za zlé wyhlášíme a zawrhne proto že gich některj lidé zle vžjwagj? Kdo ge srdce zlého a od přirozenj nepokogného, ten by tedy hlaupoštj a nevmělostj měl okrocowan býti? Wšlak wjme ze zkuffenj že lidé od přirozenj náklonnost ke wšelikým wýtstupkům magicj, skrže wzdělanost a vměnj přewládali tělefné žádosti a ge na vzdě zadrželi. O coby ze swěta bylo – kdyby tak mnohá srdce od přirozenj ke zlému náchylná, nebýwala obměkčowána a oblomena vměnjm a wzdělanostj! A kdyby to prawda byla, že vmělj lidé gřau neyhoršlj, tedy by z druhé stránky mušeli býti lidé hlaupj a nevmělj šamé dobroty pauhé šprawedlnosti a ctnosti. Wšlak že nenj tak, giž wšle powědjno gest, a kdo newěřj, nech gen pozoruge swět, ale bez předsudku a předpogatošti. Každý rozumný člowěk, wždycky raděgi bude mjti obchod s člowěkem wzdělaným nežli se šurowým a hlaupým. Gestli pak vmělj člowěk se zapomene a swého vměnj ku škodě bližnjch vžjwá tedy odtud gen to následuge, že wšickni lidé gřau nedokonalj a w mnohem křesagj, a wšlak tjm se zlé vžjwánj vměnj ani nešprawedlnuge ani neshwaluge, nebo každý šlechtný člowěk zamjtá chytrost a klam, z hlaupošti a nevmělosti giných zylk mjti chtegicj. – Mezytjm kdo newidj,

že y to zlé vžjwánj vměnj geft důwod pro vměloft. Vč fe, wtip se, bud' rozuměgjcý, a nebudeš oklamán. Weliké geft to pokuffenj pro člowěka wtipného, rozumného, a způfobného, když může něgaký zyslk pro febe včiniti, a hlaupj a nevmělj lidé mu w tom na ruku gdau, – dobrowolně fe ofšáliti dagjce – ano mámení býti žádagjce. Ofšatně že za rozumného, vmělého a prawě vzdělaného gen toho vznáti můžeme a fmjme, kdo spolu y dobrý a flechetný geft, o tom wiz a čti njže pod článkem „Oswjcenost.“

c, Geftě namjtku proti vmělosti nemůžeme mlčenjm promi-
nauti, kterauž čjniwagj negen pořpolitj lidé a nevčenj, nýbrž
y vzdělaněgllj: že prý nevmělý a šproftý člowěk nenj tak cytliwý
a tkliwý gako wyvčeny a proto že způfobněgllj geft, těžká břemena
tohoto žiwota nésti, nežli giný, který něco wjce vmj a něco lepšljho
zná. Owšsem nebudeme zapjrati, že člowěk znagjcý co geft prawě
a neprawé, šprawedliwé a nesprawedliwé, nepoddá fe tak snadno
neprawofti a nesprawedlnosti, ale bude na odštraněnj gegich pra-
cowati. Zdaž ge to ale zlá věc, aneb snad hřjch? Nenjli věc žá-
daucý, aby fe w obcy wšlecko dlé šprawedlnosti konalo, když gen
ona národy zwyššuge; nenjli věc žádaucý, aby w cýrkwi wšlecko
pořádně a šluffně fe d'álo, když gen to obcowánj w Bohu geft, které
fe na pořádnosti, šluffnosti a šprawedlnosti zakládá. Mezytjm geft-
li vmělý a vzdělaný člowěk nemůže wždy a wšlecko přigjmati
a nésti co necytedlný náštrog aneb nerozumné howádko; wšlak ale
on nebude vžjwati hřjšlných a nešluffných prostředků k odštraněnj
nesprawedlnosti, wěda že kdo šprawedlnosti chce a žádá, šám též
šprawedliwým býti má. To druhé wšlak, žeby vmělý člowěk nebyl
tak způfobný břemena tohoto žiwota nésti, gako nevmělý, docela
mušywe zapřjti. Doft zle, a ku potupě člowěčenstwj slaužj, můželi
fe někdo nagjti, genžby nedbal aby lidé, geho bratřj, rowně gako
on k obrazu Božjmu štwořenj, ku poznánj prawdy a ku špašenj
vrčenj, gen proto zůštati měli hlaupj a nevmělj, by ge mohl tjm
šnáze podmaniti a potlačiti. Dobrý člowěk by y těm howádkům
nerozumným někdy dopřál, aby přišli k powědomosti šwé wěššlj
šyly, když ge newděčný a vkrutný gegich ne pán, ale tyran čašto
bez potreby mučj a trápj. Ale y s člowěkem tak chtjti zacházeti
gako s nástrogem aneb howadem, to geft giž nelidkoff neywyššlj-
ho šstupně, ge barbarštwj. Hřjch geft to weliký lidem nedopřjti aby
přišli k šwému vrčenj, brániti aby nepoznali něco lepšljho; šlowem
překážku činiti lidem lidmi býti a od giných zwjřat fe oddělit. Os-

tatně klame se každý, kdo od hlauposti a nevmělosti wjce prospěchu očekává, nežli od vmělosti. Každý rozumný pán a hospodář raděgi přigjmá do služby a na robotu lidi vmělé a způsobné, na které může spolehnauti, kterým nemuřý wždycky za patami státi. Dělnjk a nádennjk surowý, newzdělaný a nevmělý bude toliko nádennjcky a nágemnjcky djlo swé konati, nedbage či dobře neb zle dělá gen nech se odbawj práce a den. Gakby mohl člowěk newzdělaný, gehoř srdce flowem Bořjm obměkčeno nenj, genž málo aneb nic cytu pro čest a poctiwost nemá, gakby mohl lepřjm býti w gakémkoli powolánj nad člowěka wzdělaného, na sebe a na swau čest něco držjcyho, to lyce nám gest pohádkau, a wyznati muřýme že nám to pochopiti nelze. Wřak člowěk nevmělý weden býwá gediné swau řmyslnostj a tělesnostj, a tak tedy docela řchopný nenj k dobrowolnému se obětowánj a podnikánj nefnadnostj; pohodlj on hledá y tam, kde ho nenj, oblewenj a wřnadněnj y tam hledá, kde to řlkodj; *nevmělý člowěk gen tam dělá a w ten čas, když přinucen gest, – gindy ani ruky, ani nohy nepohne.* Co pak dělá, to dělá a s newolj a s nechutj a na wřeligaký způsob hledj se obtáhnauti od břemen, anebo ge sobě wlewiti, bez ohledu na to, zdaliř řkrze geho nedbalost řlkoda se nečinj. Surowj a nezwedenj dělnjcy ani gen k tomu přewědčenj nemohau přigjti: že gim wřitečněgřlj gest, když gednau práce, gednostegným wřtáwánjm naložené djlo řtatečně a poctiwě wykonagj; oni předce ledabylo dělagj – se řlkodau hospodáře, pána, s márněnjm čařu a se swau wlařtnj zřrátau. Mnohemby tedy lépe bylo, kdyby každý Křestřan na tolik wzdělan a ořwjcen býti mohl, aby rozuměl tě řřupowědi: že w potu twáři chleba řwého gřsti máme wřřickni, že tudy neylépe sobě poradjme a tje a břemena powinnosti neyrozumněgi a neygiftěgi sobě wlewjme a polehčjme, gestliže to, co nare powinnost gest, s chutj konati – a to co přeginačiti nemůžeme, s trpěliwostj něsti budeme. Owřsem řžadaucý wěc gest, aby každý Křestřan aspoň w té mjře byl wřený, wzdělaný, a ořwjcený, aby rozuměti mohl, že gen ten člowěk na řwětě práwě řřastný a blažený řiwot wěsti může, genž dořti wčinj powinnosti a powolánj řwému. Kdo takto s přewědčenjm, že to gest náš los, nare wřenj, a že gináče býti nemůže, koná swé powinnosti y tomu budau wřřeliká břemena mnohem řnesytedlněgřlj, nežli nezngjcyému wřenj (wloženj) člowěka – a že gináče ani býti nelze; tento bude gen s řřinucenjm wřřecku konati, nic s chutj a wřřekko, tak řečeno bez wřle wlařtnj. Dobrá wěc gest, a řřastný kdo

může býti bez čeledi, bez nágemnjků a nádennjků, ale kdo gich potřebuge, tomu z vpřijmného srdce winšugeme rozumnu čeled' – vzdělaných a vmělých dělnjků. Kdo ale wětšj obljenj má w hlaupých a nezwedených, měg ge sobě: my profýce Boha, aby nás od lidj hlaupých a nevmělých chránil, nikomu gich záwiděti nechceme a nebudeme.

9. *Důwody proč Křesťan wůbec vmělým býti má.*

Když sme giž některé neyobyčegněgšj namjtky proti vmělosti zpytowali, wizmež gestě některé důwody. Proč Křesťan zwlášť ewangelický negen náboženstwj swé znáti, ale na pokud možná, co neywjc y w giných wěcech vmělým býti má? Mezy tyto důwody:

Na přednj mjsto wšjm právem stawjme, *hodnoft lidskau*, kte-
rau každý člowěk negen cýtiti, ale gi y hágiti má. Člowěk gest neyzwláštněgšj a neywznesšeněgšj bytnoŝt mezy wšlemi twory, papřllek maudrofti a sláwy Boha neywyššjho, k obrazu geho ŝtvořený. – W čem ale záležj naše podobenstwj s Bohem? Gediné w tom, že sme rozumné bytnoŝti že můžeme myšliti, zpy-
towati a rozfuzowati. Člowěk, genž nic nevmj, nic nemyšj, gednu myšlénku s druhau dobře spogiti a tak ŝauditi mocen nenj: odřekl se swé hodnoŝti a snjžil se dolů k bytnoŝtem nižšjm, gen ŝmysly a tělefnau cytedlnostj wedeným. Vměnj a známoŝti gŝau to, co člowěka zwjřat neypatrněgi dělj; nebo gen vměnjm a navkami rozličnýmj ofwjcený rozum pozdwihuge člowěka k způŝobnoŝti, že může ŝamoŝtatně a neodwysle od zewnitřnjch wěcý, něco woliti aneb zawrhnutí. Co činj člowěka pánem nad oŝtatnjmi twory, a čjm vzdělaněgšj a wybrauŝšeněgšj gest rozum geho, tjm giŝtěgšj y geho moc a panstwj. Rozumem panuge člowěk nad člowěkem, panuge pak wždycky neywzdělaněgšj, neyvmělegšj, ney-
maudřegšj: panuge tedy wlaŝtně vměloŝt. Toto dáwá člowěku giŝtau důŝtognost, wážnoŝt a wznesšenost; ona ŝlechty y oblžeg (tahy twáře) tak že y w bjdném oděwě vmělý člowěk se hned pozná – a geho ŝaw přinášj w zapomenutj: proti tomu ale nedoŝtatek vměloŝti ničjm se nedá wynahraditi, nevměloŝt se ŝama wšludy prozrazuge a člowěka odŝuzuge aby na zad stál – tam kde vmělý se wkáže. Pokud člowěk se newyzuge z přirozené ŝurowoŝti swé a ducha neohebnosti, málo se lišj od giných zwjřat, – a s njm práwě tak y nakládáno býwá. Gako k. p. wbozý Mauřenjnowé gŝau tak lidé dlé podoby gako y ginj, ale nemagj žádně wzdělanoŝti a vměloŝti, a proto prodáwání býwagj, ne gináče, než gako w nás

howádka, a s nimi geftě mnohem twrděgi zacházegj – když ge w železa a řetěze co diwokau zwěř kowagj. Gen vměnj a vzdělanoŝt powyŝfuge člowěka k člowěčenŝtwj, k lidkofi a k hodnoŝti gemu náležegj; gen fkrze vměnj a vzdělanoŝt přicházý člowěk k vrčenj ŝwému, a tak y k prawému ŝtěŝtj. Čjm wjce někdo vmělym a vzdělaným geft, tjm wjce ŝe přibližuge k vloženj ŝwému, aby totiž byl obrazem maudroŝti Božj a panowal nade wŝlemi žiwočichy, tjm také muŝý býti y ŝtřaŝněgŝj. Skrze vměloŝt a vzdělanoŝt může člowěk z neynižŝjho ŝtawu wyŝtaupiti na weliké ŝtupně hodnoŝti w duchownjm i ŝwětškém ŝtawě, gakž toho každodennj zkuffenoŝt mnoho náŝobně nám doŝwědčuge a potwřzuge. Wždycky geftě byli lidé vmělj a vzdělanj we wážnoŝti, a Pán ctj y w poddaném ŝwém maudroŝt a vměnj. Ba y král a kragina wjceby ŝy wážili lidu obecného a ŝedlškého wůbec, a wjć práw a ŝwobodby gim puŝtili, kdyby byli vzdělaněgŝj, doŝpělegŝj; tak ale ŝe bogj, žeby gich zle vžjwali ŝobě y giným k ŝkodě, gako djtě nože, geŝtli ŝe mu do ruky dá. Nemůže gináče býti, tjm wjce někdo tjm geft, k čemu geft vrčený, tjm wěŝŝj, muŝý býti y geho hodnoŝt a ŝtěŝtj. Nemůžeme wŝlickni na ŝwětě tomto býti wyŝoce vrozenými, ze ŝlawných famjlj pochodzegj; ale můžeme wŝlickni, chcemeli, w zapomenutj přiweŝti ŝwé njzké narozenj, aby w nás ctili člowěka a vměnj. A zdaliž neřjkagj ne gednomu wyŝoce vrozený pane, anť ŝe w ŝedlšké chalupě narodil, ale ŝwau vměloŝtj pánem ŝe ŝtál. Čjm wjce wŝlak lidé odwřacugj ŝe od ŝwého cýle a vrčenj, a w nevměloŝti ŝe zatwřzugj, tjm wjce muŝegj wřatiti na ŝwé hodnoŝti, tjm wjce kleŝá y gegich zewnitřnj ŝtěŝtj. Člowěka hlaupého a nevmělého může ŝyce každý gako bljžnjho ŝwého milowati a s njm ŝpoluwřpnoŝt mjti; ale geg ctjti a wyŝoce wážiti – to neŝnadná wěć geft – co vměloŝti náležj, nemůže ŝe dáti hlaupoŝti. Hlaupá a nevmělá duŝŝe nemůže býti ani ŝtřaŝná, aniž vmj ŝtěŝtj ŝwého vžiti. Widjme to na národech newzdělaných, žigjčých w ŝlepote a w nevměloŝti. Oni gŝau giným od ŝebe vzdělaněgŝjm národům gen za otroky, a gako gŝau na duchu bjdnj a chudobnj, tak y na těleŝnjch wždycky s nedoŝtatkem ŝe potýkagj a pomalu hinau a ŝe tratj. Napřoti tomu, kde vměnj ŝwobodně ŝe pohybuge, ŝnažnoŝt a wynalezenj nowých proŝředků překážky nemagj, kde vměnj a vzdělanoŝt panŝtwj obdrželi: tam geft wŝeho hognoŝt y maudroŝti y bohatŝtwj a peněz, a s těmito přednoŝt a wywřŝenoŝt nad ginými méně oŝwjcenými národy.

Ewangelický Křesťan zvláště má se snažiti, aby byl vmělým na kolik gen možno, a tak mohl státi samostatně a neodwifile. Máme nalli hodnost negen znáti, ale y hágiti, a proto máme býti vmělými, aby sme nebyli hříčkau ledagakých swůdců, pokladačů a škůdců, aby sme se nedali mámiti každým wětřem domněnj lidských a gako třtina sem y tam se neklátili. Nvmělý a newzdělaný člowěk zřjodka neb nikdy nemá ani dozralého aumyflu k něčemu, neb gak řjkáme plánu, ani swé wůle, wždycky gen na giných záwifeti muřý, a kdyby neměl swých dohledačů a předstawených, muřelby bez mála hladem pogjti – gako howádko sobě poraditi nevměge. Proč by se tedy člowěk aspoň tolik nenavčil, že by wěděl co ge dobré, prawé a sprawedliwé, aby nemuřel wždy gen na giné patřiti? Politowanj hodný geřt člowěk, kterýž w tomto nallsem wěku ofwjcenosti, prawě nic sám nemůže wyřjditi, který potřebuge wždy pěřtauna a rádce a wůdce, nemůže ani čjiti ani pláti, ke wřsemu potřebuge tagemnjka (sekretáře), ba nemůže se sám ani modliti – wůbec k ničemu nenj. V nás ewangeliků, genžto we wřřech cýrkwjch šškoly máme, nemůže slaužiti ku poctiwosti žádnému, ba slaužj mu k nemalé hanbě geřtli mu řcházý na liternjm vměnj.

Druhý důwod proč Ew. Křesťan vmělým býti má: Nebo geg k tomu zawazuje přjřsluřřná pěče o duřři nesmrtedlnau, kteráž geřt neyhlawněgřřj mezy powinnořřmi Křesťana k sobě samému. Člowěk záležj gak známo geřt, z řěla y z duřře. Řělo má gen krátký řiwot zemřký, duřře pak geřt nesmrtedlná k wěčnosřti určená. Tam we wěčnosřti ale duřře řjm blahoslaweněgřřjho stawu aučalřna bude, řjm wjce zde wzděřřána a přjřpawená byla; nebo budaucý řiwot geřt pokračowanj zdegřřjho, a hlaupá duřře řkrze řmrt' řěla zmaudřeti nemůže. Když tedy řělu pominatedlnému howjme, máme y o nesmrtedlnau duřři řwau pečowati; když řělo řwé chowáme a krmjme, nenechawegme ducha řwého lačněti a řjzniti. Gak ale budeme pečowati o ducha řwého, gak ho budeme krmiti a napágeti? Budeme pečowati o ducha řwého – budeme ho nafycowati a napágeti, když se budeme snažiti, wřřecky mocy způřobnosřti ducha řwého wždy wjce cwičiti, wzděřřawati a k dokonalosřti přiwoditi. Slowem budemeli se wčiti, nebo pokrm a nápoj duřře geřt wřřeliké vměnj, a zwlářřtě náboženřtwj nallřeho známořř. Ale poněwadř samé náboženřtwj nemůže se bez pomocy ofřtatnjch vměnj dobře wřřtěpowati: protož powinnořř přjřsluřřné pěče o ducha nallřeho, od nás wyhledává, abychom se snažili we welikých

známostí zruť bráti a djtky co možné we wšem dobrém cwičiti. Nečinjmelí toho, tedy gednostrannau swau péčj o tělo, zohawugeme při sobě a při djtkách to, co geft w nás sľechetněgšjho – totiž ducha; a pozbawugeme se radošj neyvtěšněgšjch, neyvtlegšjch a neynewinněgšjch, ano odsuzugeme našeho y našich djtek ducha k smrti – nebo duch bez vmělošti geft duchowně mrtwý, nemage swého pokrmu a nápoje. O rodičowé! Wizte gak za to odpowjte, kteřj djtky swé w hlaupošti a nevmělošti zadržujete. Co prospěge člowěku wšcko giné zbožj swěta, nemáli maudrošti a rozumnošti, nemáli vměnj; chudobný a bjdný geft, anť se po zemi plazyti mušy, neznage wyššjho žiwota a požjwánj, kromě gako jiná zwjřata – gen gšti a pjti, a tak gen radošti břicha a hrdla! *Což geft platno člowěku, byť wšfacken swět zýskal, swé pak duššjby wšfkodil?* Mat. 16. 26. Proto napomjná maudrý Syrach w 51. w 36.: *Vměnj nabýwegte mjsto mnoho štrjbra, a w Přjšlowj 8. w 10. Vměnj přigmetež raděgi, než zlato.* A Petr Apošť. napomjná 2. Petra 3. w. 18. *Rozmáhegtež se w milowánj a w známošti Pána našeho a Spafytela Gezu Krysta.* Pawel Apošťol pak děkuge Bohu 1. Kor. 1. w. 6. že Korintšj Křěšťané, wšlemi wěcmi obohacenj byli w Krystu Gežšji, každým slowem y wšelikým vměnjm.

Péče o ducha našeho nám ale zwlášťe w tom ohledě nakládá powinnošť, abychom ducha swého wšfeligakým cwičenjm a vměnjm zwelebowali, nebo duch má panowati w hřjšněm a smrtedlném těle. Tělo má býti služebnjkem ducha. Žiwot ducha záležj w dobrém swědomj, w milowánj a w následowánj ctnošti: Kde ale těla žádošti přewahu magj, kde náklonnošti k rozkošsem k hněwu a k nesprawedlnošti hlas swědomj ducha lidkého potlačili a přewládali: tam již nenj žiwota duchownjho – tam člowěk žige gen podle těla. Proto náležj člowěku, aby se cwičil a nikdy nepřestáwal taužiti po dobrých a ctnoštných vmyšlech a mjněnjch; proto rodičowé nemohau došť skoro začjti – djtkám vkazowati, gak w ofškliwošti magj mjti zlé a připogiti se k dobrému. Nebudemeli djtek swých wčiti a k dobrému wěšti, nebudemeli gich od mládí cwičiti, aby wěděli rozumem opanowati těla žádošti a zlé náklonnošti: tedy zúštanau potom w způsobě takowé wždycky a budau nesšřaštné – nebo kde tělo a hřjch panuge, tam ššěšťj mjsta nemá.

Třetj důwod proč Ew. Křěšťan má býti vmělým a wzdělaným aspoň w té mjře, aby pohodlně a bez obtjžnošti čjšti a co čte, rozuměti mohl, y péřem něgak zacházeti vměl geft: *aby mohl djtky*

fwé dobře wychowáwati o pokud možné, y sám věti. O tom giftě nikdo pochybowati nebude, že každý křesťanský rodič powinen gest djtky fwé w bázni a napomjnanj Páně wychowáwati. Lidské towaryšštwj, obec a cýrkew gegjžo audowé gíme, magj práwo žádati od fwých spolubydlitelů, aby djtky dobře wychowáwani byli; nebo gestli nenj swobodno diwau zwěř faufedům ku škodě držeti a chowati, gakby lidská společnost nemohla očekáwati a žádati dobrého wychowáwánj od fwých spolubydlitelů, když gegj bezpečnost a štěstj na tom se zakládá, gakowé wychowá audy. Bezbožný ale člověk gest mnohem nebezpečněgšj než diwoká žwěř. Náboženstwj křesťanské nakládá rodičům powinnost: negen o žiwota a zdawj djtek fwých, ale zwlášťe o wycwičenj gegich rozumu a zlepšenj srdce – a fyce škrze wčenj, pozorowánj, wedenj a příklad – tu neyřažněgšj péči wěsti. Ach zlatá gfau to slowa a základ dobrého wychowáwánj: mášlli djtky, cwič ge, a šlýbeg zmládi šjgi gegich. Gak že ale powinnosti této může došti wčiniti rodič nevměly? Zдалиž může slepý slepého wěsti? Ani způsobnosti ale ani chuti nemá člověk nevměly k djlu a práci cwičenj djtek a k wychowáwánj. Dobřj a vmělj rodičowé nespoléhagj we wšsem na školu, berauce často djtky fwé před sebe, aby ge zkušowali, ano y cwičili, o gegich pokrocjch aneb zpátky zůštanj se přewědčili a chyby gegich napravili. Dobřj rodičowé pozorugj na djtky, aby oni nemluwili ani nečinili wěcy neslušných, napravugj wždycy gegich smýšlenj a domněnj, aby w blud a w hřjch nevpadli. K tomu wššak potřebné gest aby rodičowé sami měli něgaké pewné základy vměnj a ctnostj. Často se trefj w domjch, že dítky aneb někdo z mladšjch a z čeledi na některé wěcy z náboženstwj aneb na něco giného se ptagj, a wyšwětlenj žádagj a fyce gakož přirozené gest, – od otce, hospodáře aneb neyštaršjho w domě. Nenjli to ale wěc politowánj hodná, a otcy, hospodári neb štaršjmu w domě ku potupě šlaužjcý, mušegjli před fwými mladšjmi nevměloštwj fwau se wymlawati. Chcešlli djtkám fwým takowého zahanbenj wšpořiti, tedy nezanedbáweg ge dobře wycwičiti dáti. Oby to wššickni rodičowé k řdcy připuštili, gak mnoho dobrého fwým djtkám pozůštwaj, dobře ge wychowawšse. Přemnoho dobrých wěcy, přjgemnoštwj a pohodloštwj poskytuge známoštwj liternjho vměnj a pšjma. Rodičowé nemohau znáti co z gegich djtek časem fwým býti může, nebudauli potřebowati známoštwj liternjho vměnj a pšjma. Gakby negeden wděčný byl a drazeby zaplatil kdyby

vměl čjfti a pľáti, zwláľšťě kdo se s obchodem a kupectwjm zanáľľj. Gak mu ge to nemilé, že we wľľech přjpadnoľľtech kde ge potřebná známoľľ liternjho vměnj, wždycky se musý wtjkati k giným, třěbali obľľgacyi neb kwitancyi napľáti, muľý za to platiti, aneb od těch práwě přjgjmati na gegich čěľľ, co mu napjľľj, s kterými co činiti má. Gaké tu naľľtáwá vmělému pokuľľľenj, hřjchu a podwodu se dopuľľtiti, a nevmělému nebezpečěňľwtj oklamánu býti, snadno každý zpozoruge. Pročby raděgi, když newj co z něho bude, ne-nawčil se každý čjfti a pľáti, aby w tomto ohledě neodwĩľým byl od giných. Čjm méně potřěbugeme giných a čjm wjce ľme neodwĩľj, tjm pohodlněgľľj žiwot wěľti můžeme. A tak negen obec, wlaľľ, a náboženľwtj, ale y budaucý pohodľj djtek žádagj od rodičů, aby ge co neylépe wycwĩčiti dali, a y fami kolik gim možno, cwĩčili. Kdo zná pľáti, může značněyľľj přjběhy domu swěho a famjlie swé poznamenáwati, může naznačiti co komu pũgčil a kdy, aneb co on od giných wzal, a tudy mnohým rozepřem přjtrž a přěkážku wčiniti. Y z ohledu na rozenj, sobáľľě a ľmrť we famili, gak to dobré geľľ, když to někdo poznamenáwá w domě. Čaľľto se ľtáwá, že w matrikách cýrkewnjch nesnadné geľľ nalezenj, čeho lidé žádagj, nebo hledagjcy neznagj roky oznámiti.

Dobře geľľ znáti pľľmo y proto, aby Křěľľan když mu čaľľu zbýwá w neděľi, we ľwátek, w zymnjch dlauhých wečeřjch, y ľám sebe čtenjm dobrých a wžitečnjch knih wzděľáwati mohl. Powjdá se, že přý naľľi Slowácy rádi čtaľľ, diwná tedy wěc geľľ že wjce knih pro obecný lid nemáě a gá myľľjm že gen pro nedoľľtatek čtenářů, a odkupitelů; máme wľľak předce některé dobré, a každoročně se množj, gako to každý Sl. B. Kazatel wj a o nich oznámiti může. Šťaľľtný ge ten člowěk, který knihy a ľpisy rád čjtá. Nenj lepľľjho, rozumněgľľjho a newinněgľľjho ale y wžitečněgľľjho wyařenj a čaľľu wkráčenj nad čtenj dobrých knih. Neylepľľj geľľ to wyařenj, nebo člowěka obohacuge na tom neylepľľjm zbožj, na duchownjm bohatľwtj aneb maudroľľti; geľľ neyrozumněgľľj zábawa, nebo coby rozumněgľľjho a člowěka hodněgľľjho sobě woliti mohl, mage prázdne hodiny, gako ducha ľwěho zwelebowati, krmiti a napágeti. Geľľ neynewinněgľľj wkráčenj čaľľu čtenj dobrých knih, nebo tjm ani sobě ani giným newbľjžj, čtenjm zagĩťě se ani nevnawj a na zdrawj a poctiwostĩ sobě newľľkodj; den pak swatý aneb y prazdne hodiny mnohem rozumněgi tráwj čtenjm knih, nežli tj, kteřj čaľľto newžitečné řeči a rady wedau, aneb

Inad w krčmě v flaszky sedawagj a penje, rozum, zdrowj y pociwost swau vtracugj. Giž protoby každý rodič djtky swé milugjcy, měl o to pečowati, aby oni byli wywčené w známofstéch a vměnjch potřebných, a aby sobě w čtenj libowali: tjm by zagisté djtkám swým přichyřtal pro celý gegich život neylepsj zábawu od marnof- ti a hřjcha zachraňugjcy.

Čtwrtý důwod proč Křesťan, zwláště ewangelický vmělým a wywčeným býti má, gest: Nebo to od něho vyhledáwa negen náboženřtwj wůbec, kteréž nevřtalé pokračowanj w dobrém a w dokonalofsti za cýl klade; nýbrž y samé wyznánj a wykonáwanj náboženřtwj požaduge od nás gřtau vzdělanofř.

Ewangelický y každý Křesťan má ducha swého obohatici každým řlowem y wřřelikým vměnjm, aby negen tělo prospjwalo, ale y duchu nescházelo na gehu potřebách, aneb raděgi: aby člowěk negen gednořtranně podlé těla opatřen byl, než y podlé ducha. Náboženřtwj pak gest cele a gedině pro ducha. Tělo newj nic o náboženřtwj. Když tělo nassě náležitě od dětinřtwj fedrugeme, tedy ono rořte, nabýwa řyly a přicházý k swé plnofři. Tak ale rowně y duch náš řkrze cwičenj w známofřtech njmiž ře obohacuge, a řkrze přigjmánj prawd njmiž ře zmocnuge, rořte a zwelebuge ře a docházý toho cýle, totiž ofwřcenořfi a wzdělanofři, genž gest cýl náboženřtwj křesťanského, tohoto wřřawu pro duřře nefmrtdlné a rozumné. Nebo opěť prawjm, náboženřtwj gest gen pro duřře; duch náš ale řiw gest w náboženřtwj řkrze prawdy a známofři nás očifřřugjcy od wřřeligakých powěr a předřudků, aneb bludných domněnj. Půwěřciwý a předřudky zawgatý Křesťan tak málo gest Křesťan, gako myřřiwec který nevmj řřřjleti nenj myřřiwcem, gako hudec nenj hudcem neználi haufři. Wůbec nevmělořř a křesťanřtwj gřau wěcy, kteréž ře řpolu řpogiti nedagj. Kdo chce dokázati, že Křesťanem gest, muřřy swé náboženřtwj znáti. Neználi ho, Křesťanem prawým nenj. Ew. Křesťan má býti vmělým, aby mohl počet wydati před řwětem ze swé wjry a ze swého wyznánj. Nebo máme wěděti a vměti Kryřta y před řwětem wyznati. Gaká gest to hanba, býti audem gifřého řpolku, k. pr. cýrkwě ewangelické, a newěděti, co tato cýrkew za wlařřnofři a zwlářřnofři má, gakowé totiž y základnj od giných wyznánj powřřtalo řkrze vměnj obnowené; nassě cýrkew bude hned kleřati a počet nassinců bude ře hned vmenřřlowati, gak náhle vměnj wýhořř dáme. řkrze to, čjm řme powřřřtali, můřřeme gediné y trwati y zrořřřtati. Gestli Ew. Křesťan dj:

vměnj gest nepotřebné, tedy odřuzuge swau cýrkew, gako by řekl: „nasse wyznánj gest daremné a nepotřebné.“

Ewangelický Křesťan, y ten njzkého, ba neynižšljo řawu, má vmělým a w liternjm vměnj alpoň tak zběhlým býti, aby vměl z knihy čjsti a mohl sobě nagjti píseň w zpěwnjku: nebo gináče nemůže náležitě aučastenřtwj mjti we weřegných službách Božjch, ani w domě swém nábožnost wykonáwati. Že Křesťan každý y Bohu y sobě y bližnjm powinen gest, aby weřegným poctám Božjm obcowal, o tom njže w druhém djlu obřlřněgi budeme gednati. Ted' gen to za wěc, kteráž se fama sebau rozumj berauce, příkladáme: že člowěk má býti člowěkem a Křesťan má býti Křesťanem, t. g. člowěk a Křesťan má činiti, co člowěku a Křesťanu řluffj. Slussj pak Křesťanu, aby řwého náboženřtwj pilen byl a w něm se cwičil. A wřlřak nallřch Slowáků ani nenj potřebj k tomu napomjnati, gelikož oni magj dobrau wlastnořt že nábožnj gsau. Oby gen wřlřickni s prospěchem aučastnořt brali w poctách Božjch! Wýřle powědjno gest, že kdo vmělým nenj, ten weřegných řlužeb Božjch náležitě aučasten býti nemůže. V nás Ewangeliků, gak známo gest, wykonáwagi se weřegné pocty Božj zpěwem, kázánjm řlowa Božjho a modlitbami. Neywěřlř djl čařu poctám Božjm pořwěceného tráwj se zpjwánjm, kteréž we dnech nedělnjch a zwlářřtě w řwátečnjch, neywjce pak na wýročité řlawnořti, téměř až do vnowenj trwá. Kdo nevmj čjsti, nevmj a nemůže ani zpjwati, a za ten dlauhý čař, dokud cýrkew zpjwá, tam ředj beze wřlřého zaneprazdněnj a giftě mu dlauhý čas býti muřý. Tam kdeby se měl zpěwem rozněcowati k dobrému, kdeby duch geho na perutěch nábožného zpjwánj k Bohu se měl wznářřeti: nevmělý tam dřjme, zýwá a nevcinliwě dřepj (ředj) gako řlpalek. Toli gest nábožnost? Pocta Božj má nám řlawuřiti k tomu, aby chom řrdce řwé lepřlřm cytům otewřeli a w dokonálořti duchownj rořtli. Kdo při weřegných poctách božjch nevcinliwý gest, ten se muřý powařowati, gakoby ani tam nebyl. Ale y nevmělý člowěk může alpoň kázanj řlyřřeti a za knězem se řiřře modřiti, a tomu owřřem tak gest, k tomu zagitě gen wřlřj potřebj. Druhá wřlřak otázka, zdaliž pořluchač nevmělý, co řlyřřj w chrámě Páně, y rozumj a pochopj? Pochybowati welice muřýme, žeby nevmělý pořluchač wřřemu rozuměti mohl, co w kořtele řlyřřj. – Řeč kořtelnj, gest řeč duchownj, wzněřeněřlřj a ne obyčegná, řwěřřká, na wěcy zemřké se wztahujcý. Gakže ale může rozuměti duchownj řeči, gemuřto mnohá

flowá gfauf nefrozumitedlná, nebo w polpolitě řeči málo vžjwaná? Slowo Božj půfobj a půfobiti může gen na frdce připrawené, připrawowanj pak se děge toliko fkrze vměnj. Školnj nafse wynavčowanj, gen tam směruje, aby se djtě cwičilo w přemyšlowánj, a přiwykalo mysliti, sobě y giným rozuměti, aneb aby se stalo způfobným k pochopowanj. – Djtky w flkole proto se včegj Ewangelie a Epifstoly y biblické hyfstorye z paměti, aby měli něgaký základ a zásobu známostj, na něžby pozděgi dále stawěti a flyšlaným kázánjm fmadněgi rozuměti a ge sobě zachowati mohli. Člowěku nevmělému a nepřiprawenému bez prospěchu bude kázáno, on tam málo může rozuměti a pochopiti – geho gen smyslné wěcy pohnauti mohau – a pochopuge gen to, co pod smysly padá. Prawdy náboženstwj gfauf ale nadsmyslné, totiž duchownj, magj tedy rozumem myšlj aneb duchowně přigimány býti. A gestliby nevmělý člowěk y rozuměl kazánj, fkrze častě cwičenj se w poslauchánj, předceby gen polowicy poct Božjch spolu s ginými konal a ne cele, nebo nezpjwá společně s cýrkwj. Ani na pohřebjch nemůže wčiniwým býti, zwláště na menšjch, které se gen zpěwem odbawugj. Co pak neyhoršljho gest, nevmělý Křesťan doma nigakž se nebude mocy wzdeláwati, zwláště sám pro sebe, fkrze zpěw, modlitby a čtenj dobrých a vžitečných knih. – Někdy se trefj, že člowěkby rád do chrámu Páně šel, ale nemoc aneb giná důležitá překážka na odpor stogj: nenjli tu dobře, gestli žádostiwý flowa Božjho může se s njm objrati w přjbytku swém? Na weliké slawnosti, a w mnohých domjch y w den nedělnj, ba ano y každodenně – Slowáci w domjch swých rádi zpjwagj, nepřestáwagjce na weřegných pocťach Božjch; – nevmělý nic takowého povžjti nemůže, on muřý gen s bolesti na to hleděti, a geli cytedlný, s hanbau cýtiti swau nezpůfobnost Boha oflawowati w společnosti. Trefjli člowěka nevmělého los, že wzdálený od chrámu Božjho přebýwati muřý, přicházýli na byt mezy lidi giného gazyka a zůstaneli tam gen za krátký čas, tedy zapomene y swůg mateřský gazyk, tak že naposledy ani swůg dobře nevmj, ani tomu cyzýmu gfa giž fmad dospělegšljho wěku, náležitě navčiti se nemůže a mluwj gakaufy mjchaninu gemu samému nefrozumitedlnau. Spifowatel tohoto, z wlastnjho zkuffenj to zná. Přišli zagisté doft často k němu Ewangelicy přjchozý, kteří sem a tam po různu mezy giného gazyka a wyznánj lidmi w okolnjch bližšjch y dallšjch ofadách bydlegj, profýce ho, aby gim welebnauf swátost wečeře Páně přísluhowal. Sotwa bylo možné s některými čistě

šlowensky giž mluwiti, tak zapomněli šwau mateřčinu, ačprávě někteřj z nich teprw od nedáwna še wyštěhowali z wlaštj šwé.

Nemůže še zde geště gako přjdawně mlčenjm pominauti, že poněwadž náboženštwj křešćanšké má za cýl ošwjcenošt a proto šwým wyznawačům powinnošt nakládá, aby w známoštech a vměnjch prošpjwali: tedy kdo šwau wlaštňj winau w nevměloštj zuštáwá, a kdo vměloštj překážku činj, ten tjm giště welice hřeššj y proti šobě, a zwláště proti Bohu. Gežjš K. proto na šwět přiššel, aby lidi od nevměloštj šproštil, a ku poznánj prawdy a tak ku špafenj přiwedl. On nám šwětlo prawdy Božj roznjtíl, a geštli my oči šwé před šwětlem tjmto zawjráme, dopauššjtjme še ššeredné a ohawné newděčnoštj proti Bohu a štáwáme še špolu bořiči a zhaubcy kralowštwj Božjho. Geštli w těch kraginách, kam geště náboženštwj křešćanšké nepřišlo, mezy národy pohanškými tma a nevmělošt panugj; tedy tito politowánj hodnj lidé ašpoň nezawinili šami tuto newědomošt šwau a prozřetednošt Božj gim w tomto ohledu giné náhrady wdělugé, až y tam Kryštus, co duchownj kral panowati bude. Ale hřjššná, a welice hřjššná, pokuty a třeštj hodná gešt nevmělošt lidj w proššřed kragin křešćanškých, hřjššná gešt nevmělošt tam, kde giž chrámy křešćanšké a šškoly še nacházegj. Nebo tam giž lidé magj šwětlo, milugjli tedy wjce nevmělošt, dokazugj tjm, že přináležegj do počtu těch, kteřj Gežjšš Kryšta, když přiššel, do šwého wlaštňjho přigati nechtěli; dokazugj wšli[c]kni protiwnjcy vměloštj, že wjce milugj tmu, nežli šwětlo, a proto wtjkagj od něho a negdaw k němu, poněwadž skutkowé gegich zlj gsau. Proč Gežjš K. plakal nad měštem Geruzalemem? proto že nechtělo přigiti lepššjch nawk a že še zatwrdilo w šwých blaudech. Takawau twrdoššjgnošt a zatwrdilošt nalezlby Kryštus Pán až po dnes, a mohlbj zaplakati nad negednau cýrkwj; w kterých cýrkwjch še zagiššé nevmělošt očitě a widomě rozmnožuge, pro hřjššnau nedbalošt a newššjmawošt vměloštj, w těchto še hřjchowé y došt škoro na welmi nebezpečný způšob budau množiti; ti kteřj še nenavčili Boha chwáliti zpěwy a modlitbami, budau zlořečiti a prokljnati – a kteřj še nenavčili Bohu šlaužiti, budau modloššlužbu páchati s břičem a s hrdlem šwým. Nevmělj, šmyslnj a tělešňj lidé, wůbec gfau nepřátele wššeho dobrého, ctnoštj a šprawednoštj, a geštli bychom některau obec wywrátiti chtěli, tedy by šme to neyššnáze wywedli, kdybychom wššecky maudré a včitele od Boha poššané zmordowali a t. d. Mat. 23. w 34. 37. Tak včinili židé – oni přenášledowali

wšlech kterj něco lepšjho mjnili, Krysta Pána vkřižowali – geho včedlnjky honili z města do města; následek ale gegich twrdostjgnofti byl zkáza města Geruzaléma a rozptýlenj národu.

Vměloft a vzdělanoft y z toho ohledu geft welice potřebná, aby se powěře a předšudkům aneb bludným domněnjm w lidu přjtrž činila. To zagifté smutný los pokolenj lidlkého, že nemáli prawě a čisté wjry, y hned vhoštj se w něm newěra a powěra, a nemáli dobrau známoft o věcech potřebných, tedy bludná domněnj a předšudky se tam y hned se wšjm zlým wyléhagi. Nebude tedy od wěcy a proti cýli tohoto špifu, pagednati o powěře a předšudcých, a vkázati: gak negen Křešťana nehodné ale špolu y přjliš škodné a záhubné gfau.

10. O powěře a půwěrčiwosti.

Poněwadž Gežjš Krystus proto na swět přišel, aby lidi ze tmy a newědomofti wywedl a přiwedl k šwětlu aneb ku známofti prawdy: tedy Křešťan nemá wězeti w powěře aneb w půwěrčiwosti – genžto geft wýrostek a následek nevmělofti a hlaupofti lidské. Powěra aneb půwěrčiwost gmenuge se to, když člowěk něco wěřj beze wšj přjčiny a bez důwodů doštatečných, když se bogj něčeho – čeho w škutku ani nenj, aneb daufá a očekáwá pohodlj a prospěchu z wěcy a škutků, které wlaštne w očekáwaném pohodlj nic nemohau pomocy. Půwěrčiwý bogj se mátoh (štralfidel) wice než Boha, daufá a očekáwá od wšfeligakých pletek wšfelikého pohodlj, wjce než od Boha, a tak diwně špoguge a šměšuge rozdjlne wěcy, wěřj coby wěřiti neměl a newěřj coby gemu k pokogi šlaužilo.

Powěra geft dwojnášobná. Jedna se týká náboženštwj a pocty Boží, druhá ale se wztahuje na šwětlké wěcy a základem geft přemnohých hřjšlných a škodných obyčegů.

Co se týče powěry w náboženštwj – o této gen něco běžně a na krátce zde připomeneme, magjce w vmyšlu w druhém djlu mjšt[r] něgi o této wěcy promluwiti.

Půwěrčiwý w náboženštwj geft, kdo pobožnoft zakládá na zachowáwanj giftých obyčegů na náboženštwj se wztahujcý, domnjwá se, že když se na službách božjch nagjti dáwá, když čašto do koštela chodj – hodně mnoho zpjwá a se modlj, tjm že šamým giž dobrým Křešťanem geft, a že ho nebe nigak minauti nemůže. Rowněž půwěrčiwý geft w náboženštwj kdo se domnjwá, že obřady, čili cerymony, obyčege šwaté aneb šwátosti, bezprostředně

k špaŕenj dopomáhaj, třebas ten kdo gich vžjwá, nic k tomu ŕe nepřičinil aby špaŕen byl. Welice půwěřčiwý geft, kdo giž od wěcý bezžiwotných – od koŕtelnjch ſwjč, kljčů, woŕku a giných – něčeho očekáwá a gim moc něgakau připiŕuge. Proti takowému půwěřčiwému ſſetřenj zewnitřnjch obyčegů w naboženſtwj welice horlil P. Gežjš, dotjrage na to aby lidé wnitřně dobře ſmýſleli a mjnili a zewnitřně dobře činili. O těch gežto pobožnoſt zakládaj we wěcech zewnitřnjch, w obyčegjch a w cerymonyjch, ſpaŕytel náš wwodj řeč Izaiaſſe proroka. Mat. 15. w. 9. *Přibližuge ſe ke mně lid tento wſty ſwými, a rty mne ctj; ale ſrdce gegich daleko geft ode mne.* Teď giž wizme některé powěry w lidj hlaupých a nevmělých obyčegné:

Powěra o mátohách neb obludách nočnjch, o ſtraſſjdlách – a o zemřelých lidech po ſmrti ſe taulagjčých.

Nenj wětſſjho nepřjtele prawé oſwjcnosti a wzdělanosti nad půwěřčiwost, nebo nedá lidem procytnauti k wolněgſſjmu žiwotu, držjč ge w nehodném Křeſťana manſtwj opautané. Sem počjtáme předewſſjm powěru o mátohách: Žádná rozumná přjčina nemůže ſe wymyſliti, kteráby nás nutila wěřiti: že miloſtiwý a dobrotiwý Bůh něgaké ſtraſſliwé bytnosti ſtwořil, a gim mocy wdělil, aby lidi ſtraſſili a gim ſnad wſſkodili. Nebo ani wjra o bytnosti d'áblů aneb duchů zlých, prawého Křeſťana mýliti a mámiti nebude, dobře wědaucýho že náš nepřjtel, o němž pjmimo ſw. dj, že nás obchá-zý gako lew rwaucý hledage kohoby ležral, nic nenj giného, leč aneb člowěk zlý, hřjſſný a ſwobodný, aneb ſám hřjch zoſobněný, totiž gako w oſobně bytnosti wyobrazený a předſtawený. Geſtliby ſe někdo odwoláwal na mnohá powěděnj pjmá ſw. na řeči ſamého ſpaŕytele a wčedlnjků geho, z kterých ſe přý očitě widěti a dokázati může bytnoſt d'áblů a gegich při lidech aučinliwosti, tomu zde běžně na krátce odpowjdáme, že Pán G. a geho Apoſſtolowé mluwili w řeči národů wýchodnjch, a k domněnjm tehdáž panugj-cým muſyli ſe nakloniti, aby rozumjni byli. W ten čas prawě když Pán Gežjš wčil, wſſeobecné domněnj wýchodnjch národů bylo, žeby ſe nalézali zlj duchowé a d'ábli, gako půwodcy wſſeho zlého, zwláſtě nemocý a giných bjd a trápenj: on toto domněnj muſyl trpěti, dobře znage křeckoſt lidſkau, a žeby geſtě mnohem méně byli w něho wvěřili, kdyby gim byl zpřjma řekl, že d'ábel nemá žádné mocy nad lidmi. Vkázal ale Gežjš K. že on geft ſkutěčně Pánem gež y d'ábly přenocy může; proto když pokauſſjn byl od

d'ábla, zwjtěžyl nad njm, proto z pofedlých ge wymjtal. Owššem o bytnoſti duchů aneb angelů dobrých y zlých pochybowati nefmjme, wšřak ale powěra geřt, báti ſe gich – a weliká ofřemetnořt a neřtydatořt řwědčiti, když něco zlého řme řpáchali, že nář d'ábel pořřčil. Gakžeby duch mohl člowěkem hýbati? Náboženřtwj křeřřanské nář včj, že d'áblowé nemagj mocy nad námi. Nebo ačkoli ře tagiti nedá, že ſe w piřmě řw. o d'áblowi negen čařto zmjnka činj, ale že ſe y přeřřawuge w něm gako půwodce zlého a řwůdce lidj k zlému: wřřak ale to giřté pjřmo řw. nář zgewně a zřetedlně powčuge, že zlá myřřlenj ze řrdce pocházegj w Mat. 15. w. 19. *Ze řrdce zagigřté wycházegj zlá myřřlenj, wraždj, cyzoložřtwa, řmilřtwa, krádeže, křiwá řwědectwj a rauhánj.* A tak zde wypočjtané hřjchy když ze řrdce lidřkého pocházegj, od d'ábla nemohau odwozowáni aneb wnuknuti býti. Co ſe pokuřřenj ke zlému týče, o tom Paweł Apořřtol dj: 1. Kor. 10. w. 13. *Pokuřřenj wás nezachwátilo neř lidřké; ale wěrnýř geřt Bůh, kterýž nedopuřřti wás pokuřřeti nad wářřj mořřnořt ale způřobjřř s pokuřřenjm také y wyřřwobozenj, abyřte mohli řněřti.* Tu ani zmjnkj nenj žeby Bůh d'ábelřké pokuřřenj na lidi dopuřřtil, nýbrž zřetedlně powěděno geřt, že gen lidřká, aneb člowěku řneřtytedlná pokuřřenj přicházegj na nář, a y w řečto Bůh pomáhá. Jakuba 1. w 13. 14. pak o této wěcy takto mluwj: *Žádný když pokuřřjřn býwá neřjkeg, žeby od Boha pokuřřjřn byl, neboř Bůh nemůže pokuřřjřn býti w zlém, aniř také on koho pokuřřjř.* *Ale gedenkaždý pokuřřjřn býwá od řwých wlařřnjch žádořřj, gfa zachwacowán a oklamáwán,* – což opěť pokuřřenj řkrze d'ábla docela odwodj a wěřiti nedopauřřti. Čýrkew křeřřanská w této wěcy wzgedné řtránky ku prawdě přišřla, že totiř d'ábel nemá mocy nad námi; nebo zpjwá, že Kryřřtuř Pán peklo wybogowal a ztrořkotal, d'ábla pak že řwázal a pro nář neřřkodným včinił. A wřřak z druhé strany w mnohých pjřnjch bohužel geřřtě o d'áblowi ſe zpjwá, gakoby mezy námi chodil a řwé d'ábelřké kuřřřty prowowal, k. p. w té, gináče krásné pjřni rannj: Procýř řrdce mé zpjwej w 2. a 3. werřli a mnohých giných.

Takowěto powěru podpjragcj wěcy neměli by ſe trpěti, a tyto pjřně mělyby docela přeginačeny býti.

Gako tedy powěra geřt myřřliti a wěřiti, žeby d'ábel něgakau moc y aučiniwořřt při lidech prowodil; tak rowněž powěra geřt wůbec wěřiti, žeby mátohy, obludy nočnj a ſtrařřidla na řwětě byly; tyto wěcy negřřau nic giného, gen pauhá domněnj a fyce hlau-

pá a bludná. Kteřj lidé swědčj že mátohu aneb straffidlo widěli, že ge mávalo, wodilo, aneb něco giného: to gfau wšlickni aneb bázliwj (neb bogáčnj), aneb podwodnj a falešnj lidé. Člowěk rozumný a wprjmný a při tom ducha wdatného nikdy mátohy ani newidj, ani neslyšj; gen bablké řeči slyšjcy a slabého ducha y těla lidé w mátohy wěřiti mohau. Lidé bázliwj a strachowiti owšsem budau přifáhati, že mátohu widěli, že ge mávalo aneb straffilo; ale kdoby wěřil takowým řečem které nic giného negfau leč klam a podwod, aneb wýroštek strachem naplněné obrazotwornosti. Nebo lidé bázliwj magj tak slynau obrazotwornost, aneb tak žiwé předstawovánj, že co se jim gen zdá, že widj, to za skutečné widěnj držj, gako by skutečně před njmi bylo a sebau hýbalo. – Spisowatel tohoto dobře se rozpomjná, gak se gemu w tomto ohledě negednau zdálo, w dětinškém totiž wěku.

Že pak y rozumnj lidé, y našli předkowé a staršj w straffidla a mátohy pewně wěřili, to nenj žádným swědectwjm pro bytnost těch wěcy. Mnoho se předtjm wěřilo, co nynj giž nikdo newěťj. – Tak za čafu Krysta Pána, gak sme giž wýše připomenuli, wúbec se wěřilo, že do lidj d'abelstwj wšupowalo, a že v gedněch bylo hluché, w druhých němé a v giných zafe y wzteklé a t. d. Moc wčenj křesťanškého wypudila neznamenáným způsobem z myšli lidu popolitého wšlecky d'ábly; nebo ač wyznawačům Křesťanstwj zgewně nikdo snad by nemiěl o působenj a mocy d'áblů při lidech pochybowánj swé zraditi, předce samým wčenjm a předkládánjm prawd náboženstwj, – co k němu nepřatj se obměšuge: Oby z našjch zpěwů wyčišřeny byli wěcy, s duchem křesťanstwj se nefrownawagjcy, ba v lidj giž w žiwotě obecném se nenalezagjcy!⁸⁴ Mátohy a straffidla gfau gen vymyšlené pletky. W nocy kočka, sowa, aneb giné některé zwjře, myš, potkan a t. d. může swým lháněnjm působiti něgaký šfuchot y třelk, bogazliwj pak lidé mátohy se bogj a říkagj, že ge straffilo aneb mávalo. Plachta rozestřená od wětru pohybowána, štjn (aneb toňa), když měšyc swjtj, a těm podobné wěcy negednoho giž naštraffily. Ba častokrátě lidé fami na šchwál na mátohy a straffidla se předělagj, ale gen tam gdau, kde dobře znagj myšl a šrdce lidj, kde se nadjti mohau, že swau krádež aneb co giného beze wšj překážky wywedau. Stává se že některj

⁸⁴ To se giž štalo neb štane wydánjm nowého *Zpěwnjka ewangelického*, který se teď w Pesti tiškně.

gen z kratochwile a ze žertu mátánj prowozugj, aby se měli na čem smáti; giný opětby rád dům, aneb něco z domu lacyno kaupiti; zase giný se chce nad nepřjitelem dobře pomstít a gemu strachu nahnat. Tak lehkomyšlnost, zloft, záwist, zylku žádost a pomsta, gfau ty opravdiwé mátohy.⁸⁵

Co dořawad o mátohách a gegich půwodu řečeno gest, totěž platj také y o powěře, žeby někteřj lidé po smrti chodili a máтали. Někteřj lehkomyšlnj a bezbožnj lidé swéwolně aneb sami pod způsobem zemřelých, giných do strachu přiwodj aneb powěšti a řeči roztruffugj, že někdo ze zemřelých chodjwá. Toto pak činj z rozličných přjčin, někteřj aby bez překážky mohli swé zlé vymysly wywěsti, krádež, podwod a giné; zase ginj, aby hněw swůg na někom wyljti a pomstít se mohli; třetj opět gen ze žertu, chtěge sobě s někým smjch včiniti. Y to se přihodilo, že lidé chůrawj a nemocnj – totiž lidé zemřelých swých welice željcy a po njch přjliš taužjcy, w nezdrawé swé obrazotwornosti, aneb gak řjkáme, w fantazyi, wjdagj ty, po njchž srdce gegich taužilo, a potom čařto-kráte y před ginými fylně twrdj, že se gim zemřelj zgewili a vkázali. Odkudkoli ale powěra tato pocházý, wždycky gest Křestřana nelluřlná, neb gest gen pauhé mámenj a klam. Kdo gednau vmřel a do země pochowan gest, ten sám od sebe nikdy newřtane wjce, aniž wřtati může. Duffe zagifté se oddělila od těla, a nacházý se na swém vrčeném mjřtě, aniž se může zgewiti lidem, neb ducha zagifté žádný nikdy newiděl, aniž může widěti, gako ani samého Boha proto newidjme že duch gest; tělo pak w hrobě poruřlenj bere, a kdyby y hned poruřlenj newzalo, wřlak předce sebau bez ducha pohnauti nemůže; ba kdyby se člowěk pochowaný y probudil w hrobě, gakž toho smutnj řtrařliwj přjkladowé dořwědčugj, že se to řtalo s náhle pohřbenými nedomřelými, domnělé smrti gegich, tedy tito nellřtařnj z hrobu wen wjce wygjtj nemohau, ale řtrařliwau smrtj potom tam skutečně zemřjti muřegj. To řnad y zawdalo přjčinu powěře o mrtwých ožitj řnad někdo řlyřřel na hrbitowě hlas podzemnj z některého hrobu, w němž někdo pochowan byl w domnělém vmřtj, w hrobě ale ožil a nemohl sobě pomocj. Půwěřčiwý člowěk řlyřře to wtjká, mjřto toho, aby hleděl co neřřpjř hrob odewřjti. O Kryřtu Pánu a geho wředlnjcyh máme řyce přjklady w

⁸⁵ Wiz tu dolegi na koncy tohoto članku cytowanau knihu Michalkowu, wnjž gest mnoho y o řtrařřidlech.

pjlmě sw. že oni některé mrtvé wzkřjfyli a z hrobu wywedli;⁸⁶ ale nemáme žádného swědectwj v pjlmě sw. žeby Pán Kryřtus a geho Apofitolowé moc mrtvé wzbuditi někomu byli w dědictwj poručili. Proto od těch čaľů, – nenj možné pochowaným z hrobu powřtati; aniž se to řtalo, od těch čaľů, neb nebylo kdoby mrtvé wzkřjřyl; aniž se to řtane, až w poslednj den, když se opět zgewj w řlávě ten pán a řaudce řiwých y mrtwých.

Powěra o čarodegnicech, aneb gak my mluwjme, o řtryřách, čaroděgnjčých aneb kauzedlnjčých, teř o černokněřnjčých.

Co o mátohách wřřse řečený geřt, to w řřecko platí teř o řtryřách, totiž: že takowých řtryř a řtryřaunů nenj, gakowé sobě lidé bázřliwj a půwěřčiwj předřtawugj. Řeby se některj mužowé aneb řeny s d'áblem mohli řřřáteliti a s njm řmlauwu něgakau vřiniti to ge pauhý nerozum, babřké a dětinřké pletky, wymyřřlené bářně, že zagřřté d'ábel nemá řádné mocy a aučinku při lidech, to řme giř wřřse vkázali; ale kdyby řme y wěřili, že duchowé zřj aneb d'áblowé mohlyby nám w zřem k pomocy býti, gak že ge dowoláme, gak se s njmi řmluwjme, když nemagj očj k widěnj ani vřřj k řlyřřenj, ani vřř k mluwenj – gřaut' zagřřté duchowé, řěla a kořti němagjčý. Bůh ten mocný řřtwořitel a pán y řaudce řřwredliwý, geňř padřé angely, gak pjřmo řwědčj, s nebe řwřřhl do propařti byľby gim řnad zanechal mocy aby po zemi řwobodně dle řjbořti se procházeli a mezy muži a řenámj řtryřaunů a řtryřy werbowali. – Něco takowého wěřiti, zgewuge řřwewelikau nevmělořt a giřřě politowanj hodný řřaw řłowěka geřt to, když nezná Boha řwěho w geho důřřtognosti a weľebnosti: že on řám gediný geřt: geňř moc má nade wřřecko, a tak se nemůže ani pomyřřliti, aby která giná byřnosť řwěta, řili dobrá řili zřlá, mohla moc řwau proworditi. Owřřem řeči geřt dořt o řtryřách a kauzedlnjčých, že řřj se d'áblu zawázali, řmlauwu s njm vřiniwřře a zăpis (konřakt) wlařtnj řwau krwj podepřawřře: Wřřřak kdyby takowj řečnjcy, pletichářj k řaudu pohnáni byľi, aby to dořwědřili, gakby wmlkli! nebo giřřě nikdo geřřřě newiděľ takowého konřaktu s podpisem d'áblowým. A geřřřily se y nalezľ řłowěk po gmenj dychřtjcy, kterýby se d'áblowi aneb zapřati aneb duřři řwau gemu řřřěľ prodati, a k tomu cýľi y návrh řmlauwy s d'áblem krwj řwau podepřáný na hotowě měľ: nu co po takowém bláznu, kdože může dětem a bláznuřm wřřecky

⁸⁶ A kdo zná zdali i ti nebyľi gen domněle mrtwj.

gegich bláznivosti zabrániti. A wšak gestliby to někdo průbował, a wrchnosti by to na známost dámo bylo, tuby takowý peněz žádostiwý přítel d'áblůw bezpochyby welice zle pochodil – a fluffně. Nechegmež tedy gméno strygaunů, a stryg těm mužům a ženám, kterj nechtěj na prawé cestě dowolenými a zgewnými prostředky – půfobiti, ofobugjce sobě podwodně moc a způfobnost něgakau nadpřirozenau, giž gim nikdo nevdělil: tyto lidé gfau šidjři, gegich wšfcko snaženj šměřuge tam, aby lidi šálili mámili a o penjze připravili. A wšak sotwá se nalezne y w nyněgšjch čafých, kdoby chut měl, za něco takowého weřegně se wydáwati: nebo těmby zle platila wrchnost a třebas by gich nespálili, wšakby gim předce wůli k d'ábelským kunštům giftě odehnali. Negfau gestě tak daleko ti čafowé, že nebezpečná wěc byla do podezřenj strygaunštwj vpadnauti. Mnoho takowých lidj newinně, pro podezřenj strygaunštwj, za žiwa špáleno bylo. Někdy w čas něgaké wšfobecné bjdy, wšfcky ženy we wodě kaupali – a která newtonula, protože měla weliká pljca, tu nemilofrdně wpalili. Budemeli sobě šnad tyto šmutné čafy nazpet winšfowati, aby šme hodně mnoho stryg wšáliti mohli? Zapomeňme řaděgi y na to gméno, aby tak y památka nerozumu a newmělošti našjch předků w zapomenautj přišla.

Že pak y w pšmě šw. o čaroděgnjčých zmjnká se děge, odtud nenášfledge, žeby takowj lidé aneb w onen čas, aneb nynj se nacházeti mušeli, gakowých sobě lidé půwěřčiwj pod tjmto gménem obyčegně předšfawugj. W pšmě šw. podlé obyčege tehdeggšjch čafů čaroděgnjcy šfauli: lidé wššeligaké kunšty rowozugjcy a lidi podwodjcy, předšfawugj se nám tedy gako lidé neshlechtnj, nechtěgjcý se protiwe žiwiti, proto také ortel šmrti na ně wyrčen. 3. Mogž. 20. w. 6. Kunšty a kauzla, kteráž rowozowali tak řečenj čaroděgnjcy, byli gediné wěcmi a prostředky přirozenými welikau chytrošfj a obratnošfj wywedenj. Takowj keykljři neb kunšfjři až po dnes, s dowolenjm wrchnosti, za penjze komedye a kunšty na kratochwil rowozugj, a nikdo gich za čarodegnjky a kauzedlnjky nadržj. Ba každý včený muž, genž se tak řečené fyzyce aneb vměnj přírody dobře navčil, bude mocy před newmělými wššeligaké, a wšak docela přirozené kausky vkázati, které se těmto co nějaká kauzla zdáti budau.

Z tohto wššeho, co došawád o strygaunštwj powědjno gest, giž každý rozumný čtenář šám rozšfauditi může, co by se mělo držeti o té powěře, že stryga může na někoho pauhým šwým hledenjm

nemoc vvaliti. Tu se zase slušně ptáti můžeme, komu dobro-
tiwý Pán Bůh takowé mocy vdělil? Když djtky aneb dospělj ne-
nadále onemocněgj, příčiny nemocy neznagj, tedy půwěřciwj
lidé řjkagj: že gim porobili, anebo že ge vřkli, aneb že gim z očj
přišlo. Ačkoli tomu mjšto dáti muřýme, že někteřj lidé tak pro-
nikawý pohled magj, že ho ginj takměř sněsti nemohau, aneb
w njch půfobj gakěfj trnutj a tagnau auzkoft. Odtud snad pošlo
domněnj to a powěra, že někteřj lidé řwým pohledem škoditi zna-
gj. – Zapjrati nechceme, že snad člověk může škoditi pohledenjm,
nebo pohled člověka hněwiwého a wálšniwého nenj přjgemný
a při djtkách snadno naťraffenj půfobj, a z toho nemoc následowati
může; ba někteřj lidé třebas ani nahněwanj negfau, magj od při-
rozenj a narozenj gegich tak diwně nastrogené oči, že gegich po-
hled nepřjgemné půfobenj má. Mezytjm docela zapjráme žeby to
pohleděnj škodliwé, něgaká zwláštnj moc byla, kterauby řtrygřj
wládli a dle ljofti škoditi mohli, komuby chtěli. Kdo pak nebez-
pečný pohled a oči má, proto nemusý býti řtrygřaun anebo řtrygřa,
a geřtli w skutku pohledem řwým škodj, to se může řtati bez gegich
wůle, práwě tak, gako y někteřj lidé nepřjgemným řwým hlasem
welice vrážegj wřli giných, a wřlak za to docela nic nemohau. Když
tedy neznáme odkud naffe, aneb nalfich nemoc pocházý, nesháněg-
me se po tak řečených obrábačkách od řtrygřúnřtwj, ale mámeli le-
káře na bliže poradme se geho, radu přjgmime, léků předepřaných
vřziwegme a Bohu za to dobrodinj aupřjmně děkugme, že negen
pro zdrawé pokrm a nápoj řtwořiti nýbrž pro nezdrawé léky a ho-
gitedlné byliny wywěřti ráčil.

Když sme pak dali mjšto možnofti, žeby řškaredým pohledem
někdo djtě wřtralfiti a do nemocy wvrco, ano y dospělým nepřj-
gemnoft půfobiti mohl: wřlak opět zřetedlně muřýme se ořwěděřti,
že to nenj řžádne řtrygřúnřtwj, okauzlenj neb očarowánj, než toli-
ko pauze wěc přirozená. Rowněž muřýme zde welice odporowati
tomu domněnj, žeby řtrygř aneb kdo giný mohl někoho pořřteliti,
t. g. do někoho bez zewnitřnj pořřkwrny na lauži, wřřelico, gako po-
pel, řřřt, wřlafy, řřlučené řklo a Bůh wj co wřřecko giné tak wřazyti,
a řyce z daleka y w nepřjtomnofti: že odtud potom wřřeligaké těž-
ké nemocy následowati muřegj. To se řyce řřawá, že lidé bezbožnj
a neshlechtnj bližnjm řwým z hněwu a z pomřty řžadořti wřřkoditi se
wřylugj, ale se to wřřecko přirozeným řřawá způfobem: když gim,

aneb gegich howádkům tagně něco škodliwého k gedenj a k pitj podagj a byť by někdo slyffel hrozbu od nepřjtele, že bude očarowán, okauzlen a podšťrelen, warug se syce takowého člowěka, bud' opatrný w swém obcowánj s nim: ale hrozby gehu se nebog, ani kunštu neb čárů a kauzlů; bogmefe toho, kterýž může spafyti y zatratiti dušse naffe.

Tak wůbec bláznowtwj gest, wěřiti, žeby někdo na tomto swěte mohl mocý swau dlauhotrwanliwé déšště aneb sucho půfobiti, wichřice s hrměnjm, a blýlkánj y s hromobitjm a s bauřkau aneb krupobitjm na lidj a kraginy wwoditi: tohoto hospodářenj Pán Bůh nikomu neswěřil, ale pro sebe zadržel. Ani ticho, ani wětry nemůžē člowěk způfobiti; a byť se wslickni lidé gednoho okolj na ráz oběfyli, proto tak může tiché býti powěťřj a bezwětrné, gako i gin dy, když to powaha gehu se sebau přinášlj.

Nerozum gest tedy černokněžnjkům tyto wěcy připisowati, ge na draka (šárkana) posazowati a s oblaky na obloze nebelké gim dati gezditi a diwné wěcy prowoditi. Powěra o čaroděgnj-cých powftala šnad odtud, že přicházeli, gako y nynj přicházegj, lidé na dědiny w černém oděwě, obyčegně mnišši a tak kněžské-ho šlawu, odkud i flowo černokněžnjk; tito žebragjce, požehnánj Božj ššědrým a dobročinným šlibowali, lidi k wěššlj ššědrof-ti probuditi se usylugice, a možné, že škaupým a gim wbližugj-cým y pokutami Božjmi hrozylj, – a že se potom náhodau někdy y gegich hrozba šplnila. S giftotau se to twrditi nemůžē, ale giftá wěc gest, že ššudenti některj we swé nauzy na černokněžnjky se přetwářili a w lidi půwěřciwých prázdne swé kapšy naplňowali. Gestliby w našlich čafých někdo se za černokněžnjka wydával, te-dyby giž tak šnadno wjry nenalezl, ale mjšto do kapšy, šnad by na hřbet něco doštal. Mezytjm gestšē gest došt nevmělých a wěřj-cých, že černokněžnjcy gšau, a že gim člowěk má howěti.

Mušy me tu gestšē připomenauti některé powěry o mátohách a štrygách, co se gim totiž připisuge: *Dáwenj v nocy*. Toto gest nemoc, když se totiž někomu zdá, že w nocy o[tr]áwen býwá. Nepocházj zagifšē toto zdánj od škutku aneb škutečného a powědomého bre-mene na člowěku ležj-cýho, nýbrž gest od krwe, a člowěk něco cýtj, gakoby na něm leželo. Štáwá se to, neležjli člowěk dobře, gestli ležj znak aneb na hřbēte, gestli gest hlawa njže nežli oštatnj tělo, aneb když obě ruce pod aneb nad hlawau položeny gšau: tu šnadno oběhu krwe překaženo býwá a ona se zašlawuge na přšech – odtud tlačenj

na prŕech náleduge, a to geft to rozhláŕené dáwenj (neb dlawenj). W takowé přjpadnoŕti neyjlépe geft, lehnauti ŕy dobře a na druhau ŕranu ŕe obrátiti; a nepokogně ŕpjcýho we ŕnách ŕtonagjcýho s ti-choŕtj probuditi aby ŕe obrátil; zameŕŕkáli ŕe to, může tak ležjcýho y mrtwice aneb ŕlak vmořiti.

Můželi někdo pauhým pohleděnjm krawě mléko odebrati a gi k zaŕuŕŕenj přiwěŕti?

Žeby ŕtryğa aneb kdokoli giný pauhým pohleděnjm to učiniti mohl, geft práwě tak ŕmjŕŕná a blázniwá powěra, gako y oŕtatnj. Kráwa může na rozličný způŕob mléko ŕtratiti, ŕkrze nemoc, aneb když něco ŕlkodliwého ŕežere, čaŕtokráte pro tytéž přjčiny mléko y barwu proměňuge, ale toto ŕe ŕtáwá y tehdáž, když ŕe číŕtota při nádobj nezachowáwá: Kráwy mléko vtracugj čaŕto y nerozumným s nimi zacházenjm, nedbaloŕti, leniwoŕti aneb lŕtj čeledi; tagným wydágenjm; ba mluwj ŕe, že y hadowé a žáby weliké krawám mléko wyŕagj. To pak gŕau wŕŕecko wěcy známé, pochopitedlné a přirozené, a nenj potřeby, w nich čary a kauzly hledati. Nerozum geft též, báti ŕe po západu ŕlunce mléko z domu wen dáti aneb prodati, gako y giných oŕtatnjch blázniwých wůkol kraw, mléka a máŕla od lidj nevmělych a hlaupých zachowáwaných obyčegů ŕŕetřiti: nebo tjm gen nepotřebné ŕtaroŕti ŕobě půŕobjme, a při tom ŕobě y giným ŕlkodjme, a nic tjm nezýŕkáme.

Tak též žeby tak řečené ŕtrygy na metlách, papecých, ožezých, widlách a giných wěcech do powěřj ŕe zdwihnauti a gezditi, aneb dle ljboŕti na wŕŕeligaká zwjřata ŕe proměniti, newiditedlnými ŕe včiniti, ba y giné lidi na rozličné potwory překauzliti mohli: to wŕŕecko gŕau gen pletky, wymyŕŕlené blázniwé řeči. Gakby ŕe to ŕtati mohlo, nemůže ŕe nigak rozumem pochopiti. – Nikdo nemůže ŕwědčiti a dokázati, žeby to byl widěl a zkufyl, leda lhář neŕtydatý aneb podwodnj neŕŕlechety. Na Křeŕŕana docela neŕluŕŕj takowým wěcem wěřiti, nebo to gŕau gen blázniwé rozpráwy a babŕké powjdačky.

Powěra o wěŕŕčých a wěŕŕticech neb wěŕŕkynjch, tež o pokladačjch neb podwodnjčých, lid na rozličný způŕob klamagjcých.

Ačkoli w naŕŕem wěku giž málo ŕlyŕŕjme o wěŕŕčých a wěŕŕticech, neb wrchnoŕti křeŕŕanlké takowé řemeŕlo wjce trpěti nechtěgj; předce wŕŕak nacházegj ŕe geŕŕtě zde neb onde po kautech, gako w něgakých zakletých aneb okauzlených mjŕtech, bydljcy lidé genžto ŕe wěŕŕtbau zanáŕŕegj. Ačkoli neŕměgj podwodné remeŕlo ŕwé zgewně

prowozowati, lidé předce dobře znagj bydla gegich a nawšřěwugj ge: aby hádali, škruté wěcy zgewili, ztracené aneb vkradené wěcy hledati pomáhali, zaljbeným na ruku šli a t. d. Cygáni a cygánky toto hadačské řemeslo zgewně wykonáwagj a koho mohau, a kdo se dá, do šytosti naklamau. Žeby wěšřtec aneb wěšřtice, cygán aneb cygánka mohli wšfecko vhodnauti, to ge weliký blud, muřeli by za-giřté mji ašpoň gakau takau wšřěwědaucnořt; že ale předce někdy vhodnau, kde se nalezagj štracené aneb vkradené wěcy, wěc při-rozená a šnadná geřt k pochopenj, zwlašřtě geřtli gřau bljzko a známj, w tom okolj, kde hádagj. Magj oni šwě pomocnjky a wyzwě-dače, s njmiž se s laupežj dělj, aneb šami gřau w towaryšřtwj se zloděgi, geřtli ne gegich wůdcowé a tak řečenj orgazdowé. Zwlašřtě ale cygánka šnadně může vhodnauti, kde se něco vkra-deného nalézá, když někdo z gegj špolečnořti zloděgem a pře-chowawěčem (pokrywáčem) byl. Oni gřau takowj šřibali, aby šobě zýřkali důwěrnost obywatelů a pokogný byt w njch za-drželi, že šami něco zchytrale vkradnau, a potom škrze wdánj, kde se wěc ta nalézá, šobě negen z podezřenj zloděgřtwj, nýbřž y k wýdělku pomáhagj.

Mohlby každý člowěk tyto kunšřty šnadně poznati kdyby gen chtěřl; ale lidé chtěgj mámeni a oklamáni býti. Diwná wěc geřt, že y lidé gak řjkáme dobře wychowáni a kteřj negřau nevměřl, k wěšřti-cem se wtjkagj (a wšřak wjce gen na průbu a ze zwědawořřtj) chtěgje se zloděge dopjđiti. Šám řem toho šwědel, že y takowj wěšřtice hledali, o kterých řem se domnjwal, že gřau w té mjře ořwjćeni, aby babřkých pletek šobě newšřjmali; hledali ale nenalezli, – to wždy tak býwá. Kdyby gen to powážřti chtěřli, lidé k wěšřřbám se wtjkagjćy, že wěšřřcy a wěšřřtice gřau obyčegně podezřelj lidé, že šobě prwé dagj zaplatiti a nechtěgj čekati, ažbý se šhledalo, zdaž dobře vhodli. Kdo gednau w wěšřřřici byl, o tom myřřjm předce, že giž wjce to newčřnj, šwau šřkodau navčěn gřa: pozorug raděgi kaž-dý na šwě wěcy, abys nebyl okraden, a přiřhodjli se ti předce něco takowého, nerozmnožug šwau šřkodu ašpoň geřřřtě wjce daremný-mi autratami a wřřawánjm.

Gako pak wlašřně žádný wěšřřtec ani wěšřřtice – geřtli negřau šami zloděgi aneb s njmi šřpletenj, nemůže wěđěti, kdo nás okradl a kde se kradené wěcy nalézagj: tak podobně nikoho nenj na šwěřě, genžby vměř ři s prutem, řili bez pruta pokřady w zemi škruté na-gjti – a gak ge zdwiřnauti řřeba, řidi navčřti. Geřřřřliby kdo to vměř,

tak by mušel welikým bláznem býti, gestliby za skrowný penjz tagemstwj swé zgewil a zradil: gfau to obyčegně flíbalí a lidé po-dežrelj, kterjby giftě fami pro sebe kopali, kdyby wěděli kde gsau poklady skryté; těžko gest ale tam něčeho hledati, a nagjti, kde sme nic neztratili, a wykopati, kde sme nic nezahrabali. Budeme tedy raděgi pilně a wěrně pracowati a Bohu se modliti, potom nám oštatnj, k žiwotu potřebné wěcy, přidány budau. Gestliby tě někdo ku kopánj pokladů podzemnjch pobjzel, ty gfa Křesťan, coby pokušlítele tjm, že nám fluffj hledati pokladů nebelkých.

O powěře z ohledu na znamenj některé na nebi.

Poněwadž čerwenost na obloze nic nenj nadpřirozeného, půso-bena gfauc odráženjm papršleků flunečnjch od oblaků, pročěž tyto vkazowé na nebi y giné barwy býti mohau, gako se dá wúbec swětlo skrze tříhrané sklo na sedem barew rozděliti: pro tu příčinu, vkazů na obloze nebelké či gfau čerwené, či swětlé aneb kterékoli giné barwy, báti se aneb z něch něco předzwěstowati, gest Křesťana nelluffná powěra. Barwy ty zagisté gfau swětlo aneb papršleky fluněčnj, skrze řjdšlj oblak prošlé, aneb proniklé, a na druhém huštěgšljm oblaku opřené. – Nebo swětlo slunečnj proměšluge barwy swé když skrze sklo aneb oblaky proniká. Čerwenost na nebi, aneb čerwánky nazýwagj se záře půlnočnj, nebo se obyčegně na půlnočnj straně dagj widěti. Gakékoli pak gfau formy a podoby, nikdy nemohau předzwěstowati ani zamenati wognu, mor aneb co giného zlého proto: nebo kdyby to znamenali, takby w půlnočnjch kraginách w Dánké a Šwedlké zemi wštawičně wogna aneb mor panowati mušyli, nebo tam welmi čašto znamenj tato se vka-zugj. Ani kométy aneb ony kšřticaté aneb y ocafaté hwězdy, které se poněkud na obloze vkazugj, nemohau w tomto ohledě něco wyznamenáwati; blud gest tedy weliký báti se těchto newinných a řjdkých hoštů na proštoře hwězdnj. Když pak se zdá, že některá hwězda padá, aneb gak řjkagj, když se hwězda čišťj, tedy to nic giného nenj gen oheň w powěťtj z tučných par společným se třenjm zapálených, pocházegjcy. Nesmyslná powěra gest myšliti a wěřiti že práwě w ten čas, když se hwězda čišťj, některý člowěk zemjrá. Na celém swětě owšsem každého okamženj lidé mrau, ale y we dně, když newidjme čišťěnj aneb padánj hwězd. Ani zatměnj slunce a měšyce giného nic neznamená, než při zatměnj slunce – že mezy slunce a zemj w rownau čáru aneb ljnei měšyc wkročil;

při zatměnj pak měšýce, mezy fluncem a měšýcem nasse země w přjme (rowné) čáře se nacházý.

Některé gellě powěry k. p. o fnách, mušyme zde připomenauti. O těchto lidé půwěřiwj magj wšeliká domněnj, a proto snářowi negeden wjce wěřj, než kterékoli dobré knize. Některým sny štěštj flibugj, a ti se radugj na prázdno, nebo fliby se flibugj a bláznj se radugj; giným zase sny nestěštjm hrozý, pročez dost nemaudře a ku šlkodě šwé negeden se pro šwůg sen zarmucuge, ba mučj a trápj. Giž w štarém zákoně tato powěra se zapowjda a wykladačům snů šmrtj se hrozj 6. Mogž. 13. 3. a 5. Maudrý Syrach 34. 2. dj: *Gakýž gest ten, kterýž lapá štjn a honj wjtr, takowýt gest ten, kterýž špoléhá na sny. a w. 7. Nebo šnowé mnohé zawedli, a ti kterjž naděgj šložili w nich, ku pádu přjšfli.*

Sem přináležegj y knihy Sibillké, které rowné ceny gfau s těmi obljběnými Snári.

Něšluffj Křestřanu na takowé wěcy něco držeti, ani na pukánj štola aneb dweřj, ani na šlowy a kuwjky dbáti, nechť štraka šwau notu rapoce a kuwjck opět kuwjcká, to nebudť tobě nic giného, leč rapotánj a kuwjkanj; nemůže to nic předoznámiti, žeby se štati mušelo, aneb žeby někdo měl vmřjti.

O některých půwěřiwostech okolo dělánj pole a okolo hospodářštwj.

Rozdjł mezy dny činit gest powěra. Geden den gest gako druhý, a tak kromě neděl a šwátků w každý den Křestřan může práce šwé wykonáwati. Blud gest to tedy w pondělek nechťjti oračku začjti, gakoby požehnánj Božj gen k některým dnům přiwázáno bylo. Zdaliž se šadj aneb šege do země šemeno když měšýc rošte, w auplnku, na šchodě, na tomto neb giném znamenj, to gest wšlecko gedno. Křestřan nemá býti půwěřiwý a wjce daufati w měšýčné čtwrtě, nežli w celého Boha. Giž v štarém Zákoně 3. Mogž. 19, 26. proti ššetřenj čašu horlil Bůh, řka: *Nebudete hádati, aniž na čašých zakládati budete.* Pawel Apoštol kára Galatšké w kap. 4, 10, 11. *Dnů ššetřjte a měšýcu, a čašů y let. Bogjm se za wás, abych šnad nadarmo nepracowal mezy wámi.*

Powěra gest podobně se semenem wšeligaké daremné kunnšty a obmyšly wyštrágeti, aby z něho dobrá vroda pošla, gak to činjwagj někteřj w štědrý wečer: neylepšj kunnšt dobrau vrodu obdržeti gest, dobře orati, zdrawé šemeno w prawý čas zašýti, a oštatně wšlecko Bohu poručiti.

Některj lidé wrabce a giná ptáčata od swých rolj odpuditi chtějce, berau prft z hrobu a mezy zrno mjchagj a tak rozšřwagj. Nu gefližeby hrst' prsti wrabce odštrašřiti mohla, toťby celý hřbitow (cynter) gefšře wjce mohl vřiniti, ale škuffenj vřj, že y na hřbitowě wrabců a giných ptáků došř se nacházřj.

Také mluwjwagj některj půwěřciwj, že ceřta newypadá šřařně, když se na nj někdo wydává mezy gedenařtau a dwanařtau hodinau, aneb gefli přes ceřtu šřarā baba aneb kdo giný s prázdnau nádobau, aneb zagj křřžem přeběhne, aneb gefli se s kněžem potká a t. d. Na takowé pletky gen člowěk šřaběho rozumu něco držeti může; cože šřarē baby a prázdne nádoby, zagjce a kněz magj s našřjm ceřtowānjm?

Y při kupowānj a prodawānj magj lidé šřwē půwěřciwořti, a kteřj ge zachowāwagj welikau šřwau hlaupošř a neumělořř tjm prozrazugj. Při wywāzenj dobyřka prodagněho ze šřāge na garmark, některj lidé prý berau z pod prahu šřāgowěho prřř, a za tjm dobyřkem vyhazugj: aby prý tak mnoho kupců měli. – Chceřli dobre prodati dobyřek, tedy hledř, abys ho prwē dobre chowal, bu-delj twřg dobyřek tučnř a zdravř, nalezneř kupců dořř y bez čārů a kauzlů, y bez wřřech dřābelřkřch kunřřř. Geli ale twřg dobyřek hubenř a chudř – můžeř co chceř řiniti, kupce tjm nezřřkāř. – Na den Lucye dobyřku čefnek s chlebem dāwati, aneb ho kaditi, aby mu nebylo počāřeno, gefř negen wěc daremnā, ale ta poslednj řpolu y nebezpeřnā: řām sem giř dořřil že gedna půwěřciwā řena při ka-denj krāwř šřwē na den Lucye, podpālila, a krāwa zhořela.

Mnozř hořpodāřowē mnoho zaklādagj při dobyřku a konjch na barwu, řřkagjce, že se gim nekařdā barwa wede, t. g. že se gim nedařř od kterěkoli barwř dobyřek, ale gednomu bjlē, druhěmu černě a t. d. Gině gřau to ale přřřiny, že se někomu nedařř geho dobyřek, a pozorliwř člowěk nalezne, že komu se newedau černě tomu se nebudau wěřti aneb dařřiti ani bjlē, ani řywē, ani faky. Dobyřek vyhledāwā dobrěho hořpodāře a kdo chce mřiti k. p. dobre koně – ten, muřř byři dobrř a řřřošřiwř opatrownj, neleniwř, řiřřotnř a řřřědrř.

Některj prý w řřřědrř wečer zamykagj nad owcemi zāmek, aby se řādnā neřřarřila, aneb aby wlķ řādně nezeřřal. Kdoby se w nāř na toto ubezpeřil, ten by to giřře ožeřel.

Tak y hořpodiņē (Panj Gazdinky) magj šřwē půwěřciwē oby-řege, a ge řwědomitěgř zachowāwagj, nežřli řamā bořř přřikāzānj.

– K. p. w sobotu po poledni od Wánoc do třj Králů, na den Tomášse Apostl. y na dni Lucye neb Lucky, nechtějg přellice do rukau wzyti; neboby ge prý zuby boleli, a owceby se krautily. – Okolo nalázenj drůbeže na wegce aneb když giž kwočky a haušky na wegcech sedj, nechtějg ženičky fausedám ohně dáti: a giné mnohé těmto podobné pletky.

O půwěrčiwosti wůbec máme wěděti a sobě zachowati následujcý wěcy.

Gakákoli půwěrčiwost mezy lidmi se nacházý, wždycky gest ona důkazem gegjch hlaupošti a neumělošti; nebo žádný wzdělaný a ofwjceného rozumu člowěk, nebude tomu wěřiti, a za prawdiwé držeti, čeho ani sám, gakby náleželo newyskaumal a nepoznal, ami maudreglš nad něho lidé za dobré a prawdiwé neuznali, ale gen od hlaupých a sprostých lidj wěřeno býwá. Giž proto půwěrčiwost gest Křest’anům nesuslná, že půwod swůg má od pohanů, a tak pocházý ze tmy a slepoty, – kde gestě newwěřili lidé w gednoho Boha, ale w každém kautě něgakého bůžka, neb bohyni, modlu totiž, pod rozličnými gmény ctili a báli se. O těchto božjcých wěřili pohané, že se k lidem přibližugj pod wšfeligakými podobami, gedni gako dobřj, ginj pak gako zlj a škodnj. Prwnj učitelowé náboženstwj Křest’anškého ani nemohli, ani snad nechtěli wšfecka půwěrčiwá domněnj, těch pohanů na křest’anškau wjru obrácených naráz wykořeniti, aby gim chuť neodpadla od nowého náboženstwj, o kterém se nadáti mohli, že ono swětlem swým pozděgi y lamo tmu rozežene a wšfeliké půwěrčiwosti. S toho ale následuge, že kdo gestě půwěrčiwý gest, ten prawé známošti náboženstwj Křest’anškého gistě nemá, nenj zagilté možné dobře poučenému Křest’anu býti půwěrčiwým – on gest syn swětla.

Půwěrčiwost gest neywětšj nepřjtel lidškého pokolenj. Nebo žádná téměř wěc sprostému lidu tolik škody neučinila, gako půwěrčiwá domněnj a obyčege. – Půwěrčiwost nedá dobrým a wěřjcým Křest’anem býti; ona překážku činj, že mnozj lidé ze swého Křest’anstwj prospěchu nemagj. Dobrý Křest’an má Pána Boha nade wšecky wěcy se báti a geg milowati a w něho samého daufati; ale půwěrčiwost činj z člowěka modláře, nebo půwěrčiwý se bogj mátoh, d’áblů, štryg, čarů a kauzlů a ne samého Boha, půwěrčiwý miluge wšfeligaké obyčege hlaupé a wjce daufá w ně, než w Boha. Půwěrčiwý ani nemůže Boha milowati, když wěřj, žeby Bůh mohl dati moc něgaké bytnošti aby nás okauzlila.

Půwěrčiwost činj čłowěka ne gen bázliwým, ale y nemilofrdným a ukrutným. Běda tomu, kdo u lidj půwěrčiwých přichází v podezřenj gako čaroděgnjk, aneb stryga; negen nenáwifti a přenásledowánj wyftawěnjbj byli, ale kdyby směli lidé hlaupj, za žiwaby ge pálili. Nebo nenj wětšjho ukrutnjka nad čłowěka půwěrčiwého. On pořádek přirozenj od Boha zřjzený znewažuge a opowrhuge, když wšludy diwy aneb rad'egi čáry a kauzlj widj a we wěcech přirozených přjčin nadpřirozených hledá. Nebo djlo Božj, půwěrčiwý čašto bezbožným lidem aneb d'áblům připifuge k. p. hromobitj, dlauhotrwanliwý déšft aneb suchotu strygám a černokněžnkům přiwlastňuge, gešfto předce wšlecko toto gen z přirozenj gešft, aneb z maudrého řjzenj a wftanowenj Božjho. Škodj půwěrčiwost čłowěku y na geho zdrawj a ukracuge žiwota geho. Nebo půwěrčiwý lidé snadno negen v nocy ale y w bjledni se nalekagj, a tjm snadno do nebezpečných nemocý wpadagj, něgaký šlibal a pletkár genž se za wěšftce černokěžnjka aneb co takowého wydává, může gim strachu nahnati; ba y sen, fowa, kuwj, cwrček cerwotoč a těm podobné wěcy a pletky půwěrčiwé šproftáky přeštrassugj. Vpadáli půwěrčiwý do nemocy, tu neužjwá léků od Boha daných, ale se wtjká k wraždám, k čarům a kauzlům, dáwá lobě odrjkáwati a odčjtáwati, wúbec činj wšfeligaké nemotorné wěcy, a mjšto zdrawj nachází čašto smrt. – Škodj půwěrčiwost gešftě obzwláště gměnj lidskému. Nebo půwěrčiwého čłowěka zloděg snadno a čaštěgi může oblaupiti, nežli giné, kterj newěžý w powěrách. Půwěrčiwý negen sebe a swé domácý mušegj žiwiti, ale nad to oni potřebugj hadačů a wěšftců, a gim za nic a pro nic dobře platjwagj – a daně swé rozmnožugj. – Oni se dagj welice snadno nawěšti na hledánj a kopánj pokladů, a wykopawagj chudobu, wtracugjce y to co měli. Oni na gměnj swém šlkodu trpjwagj, čašto nechťěgjce pro něgakau powěru práce w ten čas wykonati, kdyby měli a mohli, tak se může štati, že někdo odložil swau práci pro času šfetřenj, potom když on k práci přištaupiti chtěl, přiššel nečas, a mnohau šlkodu způšobil. Oni netoliko šlkodu na gměnj, ale, čehož y zašluhugj, – šlkodu na poctiwosti a dobrém gměně mjwagj, wpadagjce w pošměch u lidj maudřegšjch a lepšjch, když na swětlo wycházý, gak se dali omámiti, – magj tedy y šlkodu, y pošměch, a mjšto toho, aby gich někdo politowal, lidé se gim dobře wyšměgj.

Ani to se nemá gešftě zde opominauti, kterak lidé lehkomyšlnj

a blázniwj – půwěřčiwého snadno o zdravý rozum přiwěsti mohau. Kdo půwěřčiwý geft, v toho dar rozumu bez toho nemůž w weliké mjře se nalézati. Ale y ta troška rozumu při dětech a při ženském pohlawj, gako zkuffenost včj, v nebezpečenstwj konečného vtracenj přicházý. Máme příklady, že lidé půwěřčiwý škrze nastrassenj a nalekánj o rozum přišli, a do smrti swé w šljlenosti swé zůstali.

Tolik o půwěřčiwosti.⁸⁷ Giž se obrátjme k předsudkům w nalledugjým čjle.

11. O předjudčých

Poněwadž G. Kryštus proto přišel na swět, aby lidi nevmělošti šproštil a ku poznánj přiwedl, prawdě ale negen powěra, než y předjudky welikau činj překážku, tedy mušjme poznati y předjudky aby sme ge mohli přemáhati a nad nimi wjtězýti. *Náboženstwj Křesťanské nás wede k wšlawičnému pokračovánj we wšfelikých známotech*, ale powěra a předjudky se nám wcestu šlawěgj, mušjme ge tedy poznati a odstraniti.

Předjudek aneb předpogatošt gmenujeme ten šlaw aneb způsob šmýšlenj, když někdo bez doštatečného důwodu neb příčiny něco aneb šobě oblibuje, aneb zamjta, nech se to týká domněnj obyčegů aneb y šamých wěcý. Předpogatý geft člowěk za některau wěc, když gi bez rozšudku a rozwáženj wlaštnjho, giž hned napřed aneb za došrau hned držj, aneb zamjta. Předjudek a předpogatošt geft giftý druh půwěřčiwostj a může se nazýwati y twrdošljgnošti, když kdo na swém domněnj wšputně štogj a od něho puštiti nechce. Mnoho geft předjudků mezy lidmi, a každá třjda lidj mjwá swé wlaštnj předjudky; tak y w některých šlawjch panugj wššeobecně některé předjudky k. př. o mlynářjch o kregčjch že gšau wššickni zloděgi; giný předjudek wššeobecný: každý došrý mištr že ge opilec, a giné.

Neyobyčegněšlj předjudkowé gšau ale nášledugjčý: 1. *Předjudek nowoty*. Kdo od tohoto předjudku oponowán geft, ten wššecko *nowé*, prawě proto, že nowé geft, šchwaluge, a za došré držj, beze wššeho bližšjho zpýtowánj – řjkage, co nowé geft,

⁸⁷ Pěknau, čtenj hodnau knjžku šlowenskau máme o powěře, která r. 1802 w Preššpůrku w Webera wyššla pod tytulem: Rozšlawuwánj wčitele s několikau šedláky o šškodliwosti powěry, od Pawla Michalka, někdy wčitele ewang. na Piljšli, štr. 306. w 8. Tam geft mnoho o ššallidlech.

to gest pěkné, dobré a prawé; co ale giž staré gest, nemůže býti práwě proto, ani pěkné, ani dobré, ani prawé. Tomuto předsudku podlézagj neywj mladj lidé a ženfké pohlawj. Nebo těmto se ljbj we wšlech věcech nowota, mladost, kráfa, španilost. Že ale nenj wšlecko co nové gest, hned proto pěkné, dobré a prawé, a že se nemá wšlecko nové hned kwapně přigjmati a wwoditi, to gest wěc gítá; nebo dobrota wěcy má neyprw zkuffená býti, tak se můžeme o gegj prawosti přewědčiti, samá pak pěknost, kráfa a španilost gestě wěcy nečinj ani dobru ani žadaucý. Tak rovněž nenj prawda žeby wšlecko co staré gest, nebylo dobré, aneb wšlickni štařj obyčegowé žeby byli zlj; nebo mnohé wěcy a obyčege zůstanau wždycky w gedné a též ceně. – O některých věcech y řjkáme, že gfau dobré staré, k. př. staré wjno, stará šlanina, staré seno, staré penjze a t. d.

Mezytjm tento předfudek, genžby *nowotářstwjm* flauti mohl, gelikož gest wlastnj ofobám w lidlkém towaryštwj přewahu nemagjcjm, nenj tak welmi škodliwý gako 2. *předfudek starobylošti*. Tento gest giž mnohem rozšjřeněgšj a špolu y škodliwěgšj nežli onen prwnj. Kteřj w tomto předsudku wězý, na odpor nowotářům řjkagj: ne nové wěcy ne nowj obyčegowé a nálezky, ale gen to, co gest staré, gest také y dobré, pěkné a prawé, cokolj nowotau páchne, gim nestogj za nic. A tomuto předsudku štarobylošti lnau obyčegně lidé giž wěku dospělého, a proto w towaryštwj lidlkém přewahu magjcý. Odtud následuge, že mnohé wštanowenj trwá dlauho – třebas ge i ničemně, a že se nedá šnadno něco nowého wvěšti, nebo tito štaromilowé přewahu magjcý řjkagj: gakož bylo na počátku, tak buď y nynj. Gestli dobré gest s gedné štránky, že mladšj částka lidj w obcých přewahy nemá, aby totiž uštawičnými proměnami w důležitostech weřegných zmatek nepowštal; wšlak tagiti se nemůže, že twrdošjgné zůštáwanj při wšlech štarých obyčegich beze wšj proměny, tež nemůže nigak obcy ku prospěchu býti. Neylepšj gest, gako we wšlech věcech, ššřednj cestu wolišti, to gest ani mnoho neobnowowati, leč rozumně a dlé potřeby; ani we štarém twrdošjgně newězetí, ale wěcy štaré s nowými mau[d]ře špogowati. Kdyby šme my lidé tak mohli bez šnažnosti a péče žiwi býti gako giná zwjřata, tedyby šme owššem mohli beze wšlech nowot pořád při štarém zůštáwati. Domácý zwjřata magj šwé opatrownjky, hospodáře, kteřj o ně pečugj, pro ně myšlj; oštatnj zwjřata gfau dobročinnošj přjrody nadaná wššemi wlastnoštimi

k zachowánj gegich potřebnými ale člověk muřy pečowati a nowé řpůfoby wymýřleti, aby řnadhěgi řiti mohl. Někteřj ptácy kdyř ře bljřj zyma, odstěhugj ře z letnjho bydla řwěho do kragin dalekých, kde y w naři zymě, teplo a potrawa pro ně geřt. My ale muřy me gen zůřtati w řwé wlařti a řtarati ře, kterakbychom ře řřed zymau a hladem ochránili. Zyma a nečafy včili lidi domy řtawěti a kdo by ře domnjwal, ře giř wřřecko geřt wynalezeno, dokonale a w dobřém pořádku, co k nařjm potřebám a pohodlj řřináleřj, tenby na polowicy ceřřě zůřtal a wřřem nehodám řotwa wyhnauti mohl, aniř řwým potřebám wyhowěl. Kdože bude záwiděti cyřanům gegich řřátrů w čas zymnj? Nenjli to wěč řřjgemná, kdyř wenku řtudený wjřř fauká s wichřicý a řněhem, w teplé giřbě a w bezpečnořti zůřtawati a pracowati? a řředciby řme y my tak muřyli w geřkyněch, w djřách, w zemnicých a w řřátřech křehkých řřebywati, gako cyřáni, kdyby ře naři řředkowé byli řtawěnj domů protiwili. Proč cyřáni domů neřtawěgj? proto, ře toho ani gegich otcowé nečinili. V nich w prawdě zůřtawá gakoř bylo na počátku. (Řředce wřřak giř nynj y z nich někteřj rozumněřřj a mořněřřj domy neb domky magj.)

Řřjčinau řředřudků mnozý národowé zůřtawagj w té neywěřřj řlepote řuchovnj, a řkrze tuto y w nauzy řěleřné. Nebo kdo nepřjgima rady, tomu nemůř zpomořeno býti. Swět ře měnj, a nowě proměny řřiwozugj lidi do nových polořenj a okolořtogičnořtj, w njchřto ře nelze wřřdycky vdrřeti dlé řtarého řpůfobu. Kdo by wřřecko tak chtěł dělati, gako ře dělalo řřed řto lety, kdo by we wřřem geřřě y w oděwe chtěł řředřtoroční obyčeg zachowáwati, tenby w nyněřřjm wěku, negen w pořměch ře uwědl, aleby s ginými ani k cýli řřjgiti nemohl. Lidé muřegj pokračowati s wěkem, w řpůfobu myřřlenj, činěnj ře cwičiti we wřřem dobrém dokonaleřřjm, a we wřřeligakých nálezcých, chtěgjli aby gim dobře bylo. Zwlářřtě pak řři hořřodářřtwj, dělánj rolj a užjwánj půdy, potřebná geřt wřřdycky wřřyownořt a řnařenj co leřřjho wyřřkaumati a potřebowati. Mnozj řřkagj, ře ře řwět t. g. lidé welmi rozmnořili, a proto řřy těžko geřt nynj ře wyřřiwiti. Nikoli řwět ře nerozmnořil řřjliř, dořt mjřta geřt na této zemi geřřě pro deřřetkrát tolik obywatelů; ale magj ře včiti lidé nowým řpůfobům a nezůřtawati řři řtarém. Proto geřt nynj těžko někteřým ře wyřřiwiti, ře nechtěgj od řtarých obyčegů wřřuřiti. Wěřřj ř počet obywatelů a familij nenj neřřěřřj, ale řřtěřřj; kde geřt wjce

lidj, tam y gest y wjce ruk a může wjce pracowáno y wykonáno býti; zwláště gestli lidé nepracuj gen rukama, ale y rozumem. Když se rozmnožil počet lidj w gedné ofadě, zdaliž muŕegj wŕickni přimnoženj byti, to co gegjch otcowé byli? Kdo nemá rolj, nech se wčj řemellu, aneb nech se dá na kupectwj, gak to y činiwagj nalli Slowácy Orawŕŕj, Liptowŕŕj a g. Každé přičiněnj ducha we wyhledáwánj ŕwého wyžiwenj, přináŕŕj ŕwé owoce a člowěk když hledá y nalezne, čaŕto ŕyce něco giného než hledal, a wŕŕak proŕŕěŕné může býti y to neočekáwané, zůŕtaneli gen w mezech ctnoŕti a ŕprawednoŕti. Na tento způŕob poŕtupuge člowěk z gednoho ŕtupně na druhý wždy k wětŕŕj dokonaloŕti. Prawda gest, co v gednom čaŕnjku (ŕpifu) mezy giným ŕtogj: „pokračowati má a muŕý lidké pokolenj; wždy k wětŕŕj dokonaloŕti to gest ta nikdy neodpočjwagicý základnj moc lidkého přirozenj: wŕŕecko lepŕŕj učiniti, gestit' ta wždy se obnowugjcy myŕŕlénka; a kde se to, co trwá neobnowuge, tam ono ŕtarne a ŕlabne, a kde ono neroŕte, tam se tratj a wmenŕuge. Co predtjm bylo, když přeŕŕlo s ŕwým čaŕem, to giž na wěky se wtratiŕo, každé wŕyŕowánj, to zaŕtaralé gako domněle lepŕŕj, opět přiwěŕti do přjtomnoŕti, gest y nemaudré y daremné; co giž přežilo ŕwůg wěk, aneb gak pŕjmo ŕ. dj, co giž zwetŕŕfelo, k celoŕti nyněgŕŕjho wěku nepřiléhá, a k němu se nehodj, to nedá se wjce k žiwotu powolati, a gestli by ŕme chtěli náŕylně, tedy by při prwnj přjležiŕtoŕti takto zatknuté a potlačené přirozenj ŕobě tjm mocněgi průchodu k ŕwobodě hledalo. Pokročiti, wŕŕecko zlepŕŕiti, dále wěŕti k dokonaloŕti dlé poŕřeb a přjhadnoŕti čaŕu, a s čaŕem wždycky duchowně čilým a mladíŕtwým zůŕtáwati, to má býti základem anebo pravidlem a aumyŕlem y gednotliwých lidj, y ŕpolečnoŕti lidkých.“ – Ačkoli giž z toho co doŕawád přiwedeno gest, ŕnadně pochopiti může každý, že Křeŕŕ'an nemá we ŕtarém twrdosŕŕjgně wězeti, aniž se k ŕtarým obyčegům a domněnjm tak přiwázati, aby neměl ani na wlas od zwyklého se hnauti: nicméně wŕŕak předce o této wěcy y dále muŕýme gednati, když přeweliké množŕtwj lidj y mezy Křeŕŕ'any předŕŕudek ŕtarobyloŕti opanowal. Bude me tedy uwažowati důwody těch, kteŕj od ŕtarých obyčegů nechŕtěgj wpuŕtiti.

Obyčegně řjkagj takowj lidé, kteŕj nic nowého trpěti a přjgiti nechŕtěgj; že gakož bylo na počátku, tak buď y nynj y wždycky y na wěky amen. Přediwné y ŕmjŕŕné gest toto dowozowánj,

gestli ne spolu y hrjšně. Slowa ta zagité gsau záwjřka modlitebnjho wzdechnutj wúbec známého „Sláwa buď Bohu Otcy y Synu y Duchu Swatému, gakož bylo na počátku, tak buď y nynj, y wždycky, y na wěky Amen.“ Wzdechnutj toto, Boha dlé tñj osob slawjcy w cýrkwi křest'anské giž welice dáwno w vžjwánj gest; s formowáno pak dlé způfobu w pjšně S. fe nacházegjcyho k. p. u Luk. 2, 14. angelšké prozpěwovánj: Sláwa na wyfoštech Bohu a na zemi pokog, a w lidech zaljbenj. Tak y w Apoštolškých pšanjch čteme takowáto Boha ošlawowánj k. př. Filip 4, 20. Jůdy w 25. Zgew. Jána 7, 12. Znamená pak toto, wzdechnutj, a má fe rozuměti gen tak, že kdo ge řjká, gako začal Boha slawiti, tak chce tjm šwé djlo aneb zaměštknánj y zawřjti, aby na ten způfob Bůh wždycky byl chwálen a weleben, gakž fe d'álo od počátku, ať fe to děge y nynj, ano y na wěky. Tak fe obyčegně modlitba aneb modlenj začjná y dokonává zwlášť štaré, wždycky s přjštupným wzywánjm S. Trogice: we gménu Boha Otce y Syna y Ducha Swatého. – Gestliže by šme ale wzdechnutj toto gestšě wjce rozebrati chtěli, tedy by šme našli, že ono gest nášledowánj toho angelškého a apoštolškého ošlawowánj Boha, o kterém šme giž wýš zmjnknu wčinili. Wztáhneli ge na přjchod Gežjše Kryšta na šwět, aneb na gehu narozenj, tedy by znamenalo tolik: Sláwa buď Bohu, genž pošlal Syna šwého G. K. toho neywěššjho dobrodince lidj, gimžto přiněšl z nebe pokog (a špokogenošl s lošem) navčiw ge, gak fe magj zprawowati, aby Bůh měl w njch šwé zaljbenj. Aneb: Bůh fe ošlawil pošlánjm šyna šwého na šwět, gakož předtjm ošlawil šebe štowořenjm šwěta, a pošlánjm šwých pošlů Mogžjše a Proroků: protož budiž y od nás wššech ošlawowán a zwelěbowán a t. d. Než gakkoli toto modlitebnj wzdechnutj wyšwětlowati budeme, nic w něm nenalezneme o štarých obyčegch, aby fe měli zachowáwati. Přediwná gest tedy wěc, že lidé tjmto powěděnjm šwůg předšudek štarobylošti potwřzowati a zašawati fe wšylugj a šměgj: y šmjššná gest to wěc: nebo gakéže sláwa Božj má špoločenštwj s naššimi obyčegi? aneb gak můžeme sláwy Božj k potwřzowánj domněnj šwých vžjwati? Gak fe to může frownati, že poněwadž sláwa Božj k potwřzowánj wždycky má trwati, a od wššech lidj rozššřowána byti, proto že y my mušyme zůštati při štarých? Zdaliž by ten šmjch u ze šebe nevčinišl, kdoby šwého domněnj chtěl některými šlowy z Katechyšmu ale ze wššeho špogenj a z kontextu wytrženými potwřditi, k. p. ašy takto:

wšickni lidé půwěřčiwj a rozum předšudky zawázaný magic, gflau hlaupj a nevmělj; důwod: „Amen to geš giftě wěrná prawda!“ Podobné geš dowozowánj štaromilců: co našli otcowé šlawěli, my nebudeme bořiti; nebo; gakož bylo na počátku, tak buď y nynj a. td. Ale y hřjšlné a Bohorauhawé geš takowé překrucowánj šlowa Božjho, a mjchánj šlawy Božj s lidškými obyčegi a uštanowenjmi. Překrucuj a falšuj ašpoň gedno šlowo, šlawu Božj cele wynecháwagjce, gen záwjrkj na šlawu Božj ſe wztáhujcej vžjwagj k ošlawowánj šwých bludů. Oni řjkagj mjšto *byla* totiž šlawu Božj, *bylo*, totiž w obyčegi. A tak celé gegich dowozowánj ašy takto znj: Šlawu buď našljm štarým obyčegům, lidškým domněnjm a wštanowěnjm; gakož bylo na počátku wwedeno a wštanoweno, nechť tak bude y nynj a t. d. Nenjlj to překrucowánj a zlé vžjwánj a tak y hřjch weliký? O člowěče mizerný! tedy lidšká wštanowenj a obyčege čašto došt hlaupé, opowažugeš ſe prirownáwati šlawě Božj? Co lidé wštanowili, to oni mohau y změniš gen šlawu Božj má trwati na wěky neproměnišedlná.

Druhý důwod, njmž lidé hlawy předšudkem štarobyloššti vgašé magicý zatwrdoššgné šwé zůššawánj při štarých obyčegech ošprawedlnuj, geš: *Došawád tak bylo a dobře bylo* – z toho tedy naššedowné plyne, žeby gen při štarém zůššati mělo. Toto mudrowánj a dowozowánj docela geš podobné onomu prwnjmu, s ššjm rozššjem, že tam beze wššeho doloženj pročby ſe při štaré zwykloššti zůššati mělo, na to ſe doššjrá; zde ale ašpoň něgaká přjčinka ſe podáwá, totiž nech zůššane při štarém, nebo při něm a s njm došawád dobře bylo a tak y dále dobře bude. Zdaššz ale wššeko dobré geš, co došawád bylo weliká geš otázka. Awššak by to welikau prácy ššálo, kdybychom wššecky štaré pořádky, wššecky způššoby a zřjzenj, auššawy štaré nynj zpyššowati čššěli. Mezyššš poznamenati ſe muššy, že to prawda nenj, žeby nynj wššeko bylo gako předššš. Ani ten neyššwrdoššlj ššaromil nemůže ſe ochrašššiti wššech proměň, ani nezbaššá a nowé obyčege na ſebe bere a nowým wšštanowěnjm ſe poddáwá. Kdo ale twrdošššgně při štarém zůššati chce, ten ſe pozbaššuge wššeho práwa, aby mu zpoššoženo bylo když ſy ššěžuge na zlé časy aneb na giné wěcy. Nebo by ſe mu mohlo geho ššlowy řjcy: přššiteli! zůšštaššme gen při štarém, došawád tak bylo, a dobře bylo.

Třetj důwod – na němž lidé předšudkům štarobyloššti pogatj ššlawěgj, geš: *Tak naššj otcowé čššinili, tak y my čššinme*. Tento důwod

zdá se býti záwazněgšj, nad onyno dwa, nebo to na wděčnoŝti a lásce zdá založeno býti, a pěkně to y znj *čeho ŝme nenaŝtawěli – nebudeme bořiti*: owššem odpowjdám, budeme radšše čekati, až ŝe nám na hlawy ŝefuge. Ačkoli y pěkná y chwalitebná wěc geŝt, ŝwé předky w uctiwoŝti mĵti, a gegich pámatku zachowati; pro to wšŝak gen zawrhnutí a nechtĵti přigĵti něgaký dobrý nálezk aneb opravu, poněwadž to naŝi Staršj nečinili, neŝtanowili, bylby weliký nerozum ba hlaupošť. Předewššjm máme pomněti že ani naŝi předkové nebyli dokonalj, gako ani my negŝme – nýbrž obmezenj; mohli tedy y naŝi předkové w něčem pochybiti. Áno celý národ, může ŝe pomýliti a něco bludného zamilowati a wvěŝti, co pak dobré bylo zawrhnutí. Předŝudek bylby to weliký – něco za zlé aneb za dobré wyhláŝiti proto, že to celý národ za takowé měl; a tak hlaupošťby byla rowně, něco gen proto nechtĵti že to naŝi otcowé neznali. Y naŝi otcowé a předkové přigali náprawy wšŝeligaké w mnohých wěcech k. p. mlýny, domy, ŝúkno a giné nálezky.

Zleby ŝme wctili tedy ŝwé předky, geŝtlyby ŝme beze wšŝech přĵčin každému nowému nálezku ŝe proti wili, nic zkufyti nechtěli, a gen ŝtarého ŝe přidržeti chtěli. Tĵm by ŝme práwě gináče činili, než naŝi předkové, a gegich přĵkladuby ŝme nenáŝledowali. Co dobrého nalézáme w naŝjch předků, k. p. gegich horliwoŝť pro náboženŝtwj, gegich ochotnoŝť proň gménj, wlaŝť, ano y ŝiwot wtratiťti; to můžeme bezpečně y my náŝledowati. Ale geŝtli nalézáme, že naŝi Strašj nám pozůŝtawili domněnj aneb y obyčege, které negen s zdrawým rozumem, ale ani ŝe ŝlowem Božĵm ŝe neŝrownawagj a ŝŝkodliwé gŝau: tedy by ŝme proti prawdě prohřeŝšili, kdybychom zaumyŝně při takowých ŝŝkodliwých domněnjch aneb obyčegjch zůŝtawali, gen proto, že y naŝi předkové ge zachowáwali.

Kdo miluge otce neb matku wĵce, nežli mne, nenĵť mne hoden, dĵ Spafytel naŝ w Mat. 10. w. 37. W tom co dobrého uŝitečného a Bohu milého geŝt, máme wĵce pollauchati Boha, nežli lidĵ, byť to y naŝi otcowé byli. Ale řekně někdo: což pak, zadliž naŝi předkové wšŝickni byli hlaupĵ a nerozuměgĵcĵ dobre rozeznati od zlého? Odpowjdám: nechme ŝwých předků y s gegich maudroŝti w pokogi, oni byli pro ŝwůg čas w němž žili, a pro ty okloŝtognofŝti w nichž ŝe nalézali owššem doŝť maudřĵ, a kdyby nynĵ žili, tedy by s radoŝťĵ při woli k rozumným náprawám, a s podiwenĵm by některé nálezky a obnowy přigali; my ale by ŝme ŝe gim docela ŝproněwěřili, kdybychom gen na tuto ŝtarau maudroŝť ŝtawěli, gakoby pozděgšj

pokolenj nebylo k obrazu Božjmu stwořen. Nemáme tedy mysliti, ani že naši předkové byli sami moudří a jejich potomci že jsou blázni, ani žeby naši předkové ve všem nejvyšší stupeň moudrosti a mravní dokonalosti již byli dosáhli, tak žeby nám z hola nic nepožítavili k doplnění a k napravení a žeby všechno, co oni vvedli, bylo dobré a neproměnitelné. – Ani nynější pokolení nečiniloby ještě všechno, třebašby y všechny zlé obyčeje, všechny pověry a předsudky na jednou teď se sebe shodili; zůstatne předce dost našim potomkům k napravování a k pokračování. Nebo každý věk má jiné potřeby, přivodí do nových okolostopičností, k novým nálezkům objeví, a máme se do našich částí hoditi nemůžeme litovati staré věci aneb staré obyčeje v pokoji propustiti: tehdyž nejen se nesmí říci – že jsme zneuctili památku předků svých, nýbrž dokazujeme tím, že jsme špatných a pobožných předků svých moudří a opatrní potomci.

Než mnoho jest y takových lidí, kteří při starých domněnkách a obyčejích zůstávají, a nových věcí přijímají nechtějí pauze z neumění, jiní opět, že pohodlnost milují, ačkoli poznali něco lepšího, však raději jen při starém zůstávají, to je prý v nás již tak vvedeno a v obyčejích, ale obzvlášť a především k tomu sluší na to zřetel míti, co se s rozumem a s vůlí Boží srovnává. Nalezli ale, že některý starý obyčej jest škodlivý, aneb právě hrůšný, s vůlí Boží se nesrovnávají: tu on hned bez všeho rozpaků opouští ho a laučí se s ním. Zdá se, že neslibujeme y při zpořádě před používáním večere páně, že života svého polepsíme a od zlých obyčejů přestaneme? Dále rozumný a umělý Křesťan dobře ví, že jako naši předkové právo měli v některých věcech proměny učiniti, tak rovněž práva k tomuž y svým potomkům pozůstavili. Však Křesťan není otrok, ale jest svobodný. Křesťané jsou tak svobodné děti otce nebeského rozumem obdařené, jako jejich předkové byli. Zvlášť ve věcech od lidí ustanovených, pročby člověk rozumný nesměl s poradou a s opatrností a s porozuměním moudrých lidí něco proměnit, co patrně škodné jest. Co lidé ustanovili, to lidé směji proměnit zase; dle zabití lidké krom toho na věky, trvati nemůže. Jiní ale právě říkají, opravdňují některé staré obyčeje škodlivé a hrůšné, že to náboženství již se sebou přináší, jakoby jim tedy pro náboženství již se sebou přináší, jakoby jim tedy pro náboženství nesměli výhodu dáti. Toto jest již geden ze všech

bludů neyhoršlj. Kdeže náboženstwj poraučj, aby se k. př. při křtin-
kách, swadbách a pohřebjch heyřilo – žralo a opilstwj prowodilo?
A předce o těchto neřádjch lidé řjkagj: to giž tak w našem nábo-
ženstwj gest, což pauhá lež gest. Náboženstwj práwě k tomu nám
gest od Boha z nebe dáno, aby sme se njm maudřegšljmi štáwali
a od bludů, powěř, předsudků, hřjchů a zlých obyčegů očišťowali.
Náboženstwj tak málo gest odporné rozumným opravám, že nad
to ono práwě nás pobjzý, abychom wšeho zkufyli, a což za dobré
vznáme, toho se přiřdrželi. Bludná gest tedy a galowá wýmluwa
na náboženstwj lžiwě vkazugjcy, tjmto hlaupá štarobylošt nemůže
vpewněna býti. Náboženstwj každau opravu a proměnu dopaušlj,
která se dá wywěsti w duchu a w smyflu učenj Gežjšfe Kryšta, to
gest, co se s učenjm Gežjšfe Kryšta frownává co nenj proti němu, co
rozumné a užitečné gest, byt' y nowé bylo, dowolené gest. A gakby
náboženstwj křesťanlké mohlo odporné byti rozumné opravě aneb
proměně, když ono samo gest obnowa a proměna, když ono samo
obnowenjm a proměnami půwod šwů wzalo! Zdaliž Gežjš Kryš-
tus neobnowil náboženstwj – gak z ohledu wjry, tak y z ohledu
obyčegů? Wšak geho nepřátelé y před Pilátem newěděli giné
žaloby na něho a proti němu, leč že pry chce zrušiti wštanowěnj
Mogžišfowa; kdežto on gako šam swědčj nepřišel rušiti zákona,
ale naplniti, a od kwasu faryzegského – aneb lidlkých obyčegů
zaštaralých a na zlé giž přewrácených očišťiti. Kdyby náboženstwj
odporné bylo wšem proměnám, gakby nás šměl Pawel Apoštol
napomjnati w listě šwém 1. Tefs. 5, 19, 21. *Ducha nevhafšugte,
wšeho zkufte, což dobrého gest, toho se držte.* Gakby šměl nás
pobjzeti, abychom rozeznávali co šluffj dlé zákona? Řjm 2, 12
gakby šměl a mohl modliti se: aby se Křesťané rozhojňowali wždy
wjce a wjce w známošti, tak aby zkuffenjm rozeznati mohli užiteč-
né wěcy od neužitečnjch? Fil. 1, 9 a 10. Kdyby náboženstwj bylo
wšem náprawám a proměnám odporné a ge zbraňowalo; gakby
Doktor *Martin Luter* byl šměl náboženstwj křesťanlké obnowiti,
mnohé štaré obyčege zahladiti a nowý způšob we wěcech nábo-
ženstwj wwozowati? Owšem náboženstwj šamé, nemá a nemůže
podroběno býti proměnám, aniž ho Luter proměnil, gen to co lidé
přidali a co s rozumem a pšjmem S. frownati se nedá, to chtěl on
odštraniti. Mnoho on odštranil, ale gestě došt zůštalo. Ewangelic-
ký Křesťan má tedy dále očišťowati, wylučowati a odštraňowa-
ti z obyčegů náboženstwj se týkagjcych wšlecko, co proti pšjmu

S. a tak proti náboženstwěj gest. Náboženstwěj se nemá proměňowati ale my se máme a muřýme vřylowati, aby sme skrze leplřj známořt, skrze opuřřtěnj bludů, powěry a předřudků, proměnění byli k wěřřj dokonalosti. Důležitá gest to a wřřeho powáženj hodná wěć, abychom gako řynowé řwětla chodili, co řluffj, co přigjimali – co pak neřluffj opauffřtěli – a tak y wnitřně we řwé známořti, domněnj a wjře – y zewnitřně w obcowánj a řkutčých řwých k Bohu se přibřizowali, aneb se proměňowati řnařžili, *abychom byli dokonalj, gako y otec náš nebeřřký dokonalý gest*. To gest ale neyweřřřj překářřka našeho prořřjwánj, leplřjho a dokonalegřřjho poznánj Boha a geho řwaté wřle y našřich powinnořřj; ře se lidé domnjwagj, gakoby giř gegjch otcowé a předkowé byli dořřáři řtupně řwřchowáné mrawnj a duchownj dokonalořřti, tak ře co oni wweřřli, to dobré muřý býti, a proto na řádný zpřřřob přewzatých a zděděných od předků obyčegů – y s gegjch řřjchy a wřřřupky zanechati nechtěgj.

Gestě gedem předřudek nemůře se zde mlčenjm pominauti, proto, ře gest mezy pořřpolitým lidem welice rozřřřený, a neměně y řřkodliwý, totiž *předřudek ořřobnj* aneb *předpogatořř pro aneb proti ořřobám*. Břh nenj přigjmač ořřob; ale w kařřdem národu, kdoř se ho bogj a řinj řprawedlnořřt, přjgemný gest gemu. Takby y lidé neměli býti řřtrannj, ale Pána Boha nade wřřecky wěcy se báti a milowati, a bliřnj řwé bratrřřkau lálřkau wřřecky gednořřtegně zavjmati. Ale lidé w této wěcy na diwný nepochopitedlný zpřřřob někoho milugj a pořřlauchagj – neznagjce proč, zaře giného nenáwidj, – rowně beze wřřj přjčiny. To gest předřudek ořřobnj aneb předpogatořř. Tohto předřudku dopauffřtěnj se ne gen gednotliwj lidé, ale y celé obce. Někdj powřřtane w obcy aneb w cýrkwi takowá wřřeobecná předpogatořř, ře k gednomu aneb y k některým wřřjckni důwěrořřt magj, a wřřecko co tito za dobré vznáwagj, téř přjgmagj a řchwalugj. Tak zaře někdo wpadá w obcy do nenáwiřřti, a potom ho wřřickni nenáwidj. Neznagj ale lidé obyčegně, ani neymenřřj přjčiny takowé řwé k někomu důwernořřti – k ginému nelibky a nedůwěry. Nenj dobré takto bez wřřjho rozwáženj, a bez důležitých přjčiny y důwodů někoho budř za maudřeho a dobrého, aneb za zřeho vznáwati. Nebo gestli by řme se řlepě komukoli zdůwěřřili gen proto, ře w řwých ořřtatnjch řřpoluobywatelů we wářřnořřti řtogg, ač w *auřřade* wěřřegném nenj, aniř tedy k powolánj geho patřřiti můře, giným raditi, aneb řnad práwě rozkazowati, tedyby

Ime snadně, zavedeni a oklamáni býti mohli – tak gako celé obce a lkrze podobné nepowolané a neplacené rádce oklamány, a mámeny býwagj. To powěděl „Miffo“ aneb „Palo“ – gde po celé ofadě z ault do ault, to tedy muřý dobré býti, a co on radj, při tom nechat zůstane: tak se obyčegně děge w mnohých obcých, a na tento způfob w njch panugj gedem aneb dwá lidé, kterj ne wždycky hodni gfau, aby celau obec zprawowali, a častokráte takauto oddanost celé obcy schytrale a lřtiwě k swému zysku a pohodlj vřjwagj. Ostatně o této wěcy budeme geřtě přjležitost mjti gedno neb druhé flowo na swém mjřtě w druhém djle promluwiti. – Nenj ale dobré a s křeř’anstwjm se nefrownáwá z druhé strany ani to, aby Křeř’an bez důležitých a do očj padagjcých přjčin a důwodů, o někom zle zmýřlel a wěřil, aneb wůbec někoho bud’ pro geho řlaw a auřad, bud’to že se mu na něm něco neljbj, aneb proto že řnad lidé ho odsuzugj, zawrhawal, potupowal a nenáwiděl. O gak řnadněby tu křiwda se wčiniti mohla ne gednomu, který tak nesřařtný geřt, že do nepřjzně lidřké wpadá, newěda gak. – Negeden poctiwý a řstatečný člowěk byl giř od lůzy nevmělé a hlaupe přenářledowán. Tak y řám G. K, muřyl řmrt podřtaupiti, ne proto, žeby ho byl pospolitý lid nenáwiděl, ale že tento lid ofobnj předpogatořtj pro řtarřj omámen gfa, dal se nakloniti ku křičenj na Piláta „Ukřiřug ho“! Křeř’an tedy nemá se dáti nikomu mámiti, mage dořt přjležitosti tak se wzdělati a wycwičiti, aby řám bez giných něco rozřauditi mohl, a za nos gak řjkáme, od kohokoli woden nebyl.

Při koncy tohto članku wizme geřtě krátce některé pohnutky: proč se Křeř’an má předřudků warowati a se řnařiti, aby řwobodně a bez cyřýho rozumu mohl něco woliti aneb zawrhnauti.

Předně: Nefrownáwá se to s lidřkau hodnostj aby člowěk mage řwůg wlařtnj rozum zdrawý, nevwřjwal ho, ale rozum řwůg gako do řřkrýni wložil, giné za řebe řauditi, woliti aneb zawrhowati nechal, a tak se wčinił nefwobodným a odwiřlým. Každý pak, kdo gakýmkoli předřudkem opanowán geřt, giř nenj řwobodný, nebo geřt opaután domněnjm aneb řjdj se po lidech; má řýce rozum ale ho nevwřjwá, má řýce oči, ale zamhuřuge; předřudek wřdycky malého anebo řtarého ducha prozrazuge; kdo beze wřřeho rozřudku řlepě něco činj, proto, že to ginj tak činj – že to řtarj tak činili; ten giřtě málo má w hlavě, geřt prořřáček, aneb ařpoň giřtě nedůwěřugjcý řobě řamému. – W každé ale přjpadnosti, geřtli člowěk newolj a nezawrhuge řwým wlařtnjm wřudkem, nachá-

zý se w bjdné a swobodného člowěka nehodné wazbě a otroctwj. Neslušj Křesťanu býti nesmyslným a nemotorným nowotářem, dnes to, zýtra pak zas giné oblibowati a zawrhowati na způsob djtek nevmělých, nebo proto sme Křesťané dj Pawel Ap. Efez. 4. w. 14. *Abychom giž wjce nebyli děti zmjtagjcy se, a točjcy každým wětrem, učenj w nevwstawičnosti lidské, w chytrofti k oklamáwánj lftiwému.* – Neslušj ale Křesťanu ani aby byl nevstupčiwým staromilcem (starbylkářem)? nýbrž má on rád přigjti co lepšjho widj a slyšj, třebasby giž starý byl gako Matuzalem. Wšak známé gest to přjslowj, že se člowěk nikdy nedoučj. Že nám náboženstw nebránj – anobř radj, aby sme pokračowali s wěkem, nelpěli w starém a neprotiwili se rozumným náprawám; gakož o tom giž wýsse dofti mluweno gest a tu gen proto se gestě pripomjná – aby Křesťan wěděl, že nemá bez lkullowánj a zpytowánj ničeho ani se přjdržeti ani zawrhowati. – A proto Ewngelický Křesťan činj tak, gako čteme v s. Mat. 13. w. 52. *Protož každý učitel umělý w králowstw nebeském, podobný gest člowěku hospodári kterýž wynášj z pokladu swého nowé y staré wěci* t. g. on bez předpogatofti vžjwá starých y nowých wštanowenj, gak to rozumem swým za dobré vznáwá a rowně co za zlé vznáwá – buď to staré neb nowé on ge zawrhuge proto, že se proň nehodj. Tak k. p. rozumný Křesťan když pochopj, že křtiny, pohrebnj kary, nefrownáwagj se ani s rozumem ani s pšimem S. nedbage na to, že gfau giž od dáwna w obyčegi, nemilofrdně gim wýhoft dá.

Zwláště Ewngelický Křesťan má se předfudků warowati, a gich se ofwobozowati, po druhé proto: Nebo předfudkové a každá předpogatoft, štěstj lidské kazý, gemu překážku činj, a tak přewelice škodliwé gfau. Tak k. p. kdo každý čas na giný způsob chce wšlecko začjnati y konati, buď w hospodářstw, aneb w giném, tomu wěcy nepůgdau dobře a škody mnoho trpěti bude. Ale zas ani to nevšstupné starodržectwj nemá lahodných a wábjcých aučinků. Kdyby bylo wždycky platilo zarytých předfudkářů porekadlo: „gakož bylo na počátku, tak buď y nynj,“ tedy by sme až po dnes gestě neměli ani domů, ani mlynů, maukuby sme sobě dělali rukama swýma dvěma kameny, aneb by sme šnad celé zrno muřyli kaufati a gjfti; neměli by sme ani zemčáky aneb krumplj – a kolik lidj, giž gen tyto od hladowé smrti zachowali; neměli bychom knih tlačených aneb wytisťěných, geden flabikář aneb kalendář štálby zlatý neb zlaté, gako za starodáwna, kdež to

ted' za několik kregcárů ano katechyfmy po ěroflí k dořtánj ěřau. Ba kdyby ti řtaromilcy we wřřem, přewahu byli měli neb obdr-
želi, tedybý řme ted' ani náboženřtwj křeřřankého, ani wyznánj
ewangelického, neměli: – předřudek řtarobylořti byl přjčínau, že
G. Kryřtus nebyl od wlařtnjho národu řwého za meřřyallě aneb
wykupitele přřigat. ěiž bez mála dwa tiřyc let ěeřt, co národ ři-
dowřký odpřrá učenj Kryřtowu. Faryzeowé a zákonnjcy byli též
řtaromilcy hněwagjce ře na ěeřřře a ěeř faleřřně obwiřugjce: že
přř on chce ruřřiti řtaré ěeřřich obyčěge a wřřtanowěnj Mogřřřowa.
A co řjm řýřkal tento národ, že ře Kryřtu Pánu protiwil? mohli
zařřawiti wčenj Kryřtowo přřenářředowánjm a zamordowánjm
ěeho? Cože zpomohli řidům řtaré ěeřřich obyčěge a ceremonje?
ěeřřich chrám ěeřt wywřácen a zřřokotán tak, že ani kamen na
kameni nezřřřtal, a oni ěeřřto nechtěli opuřřiti něķteré zařřaralé
a ěiž přewřácené obyčěge, muřřyli potom opuřřiti a zřřatiti wřřec-
ko y chrám y wlařř, až po dnes ěřauce národem opowřřeným,
y řiwým přřjřkladem toho neřřřěřřj – s kterým ře zarytořř a newřřup-
nořř w předřřudku řtarobylořti dřřw aneb pozděgi potkává.

řřkodliwj ěřřsau předřřudkowé rowně tak ěako y powěřa, neda-
gje čłowěķu zmuřřeti a řwřg řřaw na lepřřj proměnití, činjwagj
ěeř wáhawým a neřřmělým aneb čhaulowřiwým. Negeden pro blud-
né domněnj puřřtil mimo ře přřjleřřitořř dobru, řřřěřřj řwé zalořřiti
a wpewniti. ěeřřli pak docela nemohau přřekazyti dobru, ařřpoň
ho zařřawugj. ěak dľauho to trwalo, dokud lidé dobruwolně ře
dali nakloniti k wychowáwánj hedbáwnjķů, aneb k objřánj ře s
wčelářřtwjm – a s ěinýmí wěćmi. A hle ted' ěiž dobruý zřřřk ěagj
množý z wěćj řěćhto. Proto by ře neměli tak protiřřiti nálezkům
nowým okolo hořřpodářřtwj a obděláwánj řolj, ěako ře to děge w
hranicy. Zamjřagj totiž přři rozřřřwánj a okopáwánj kukurice, wy-
nalezené nowé nářřtroge totiž *lineátor* aneb nářřtrog liney aneb
čáry dělágjcy, po nichž ře řaditi má; *extirpátor* aneb plewáč, t. ě.
nářřtrog njmž ře kukurice plege; *kultywátor*, čili okopáwáč, nářřtrog
njmž ře kukurice okopáwá. Na tyto newinné a přřřhodné nářřtro-
ge tak ře hněwagj hľaupj lidé, žeby ěe ěiřřtotně zahľadili, kdyby
řměli – a mohli. To ěe přřeće diw že řěćř tak řećených wěćřřnáčů
aneb wjřřř půřřobjcyřř mlynců – do wyhnanřřtwj ěeřřřě nepořřřali;
wřřřak nenj lepřřřjho wěćřř nad ten od Boha daný! Owřřřem, – ale
tento newěge wđyďcky – a wěćřřřáč může kďekoli a kdykoli řwau
řřřřřbu konati. Tak ěeřř ale ře wřřřemi wěćřřmi. Nám ře zdá něco ne-

doftatečné – proto zawrhugeme to. Čafem gen stáwa se wšlecko dokonalegšim, když se lidé naučj a přiwyknau s nowými wěcmi a nástrogí náležitěgi zacházeti. Nicby sme tedy neměli zawrhnuti bez rozwáženj, nebo wšlecky obyčege y wěcy y nástrogové byli gednau nowými, a gen pozděgi pro welikau wžitečnost přišli w známost a stali se obecnými. Tak může každý nowý wynálezek, který se nám s prwu neljbj, čafem swým tak wšleobecným se stati a užitečným býti, gako nyněgšj naše giž známé a užitečné wěcy y nástroge.

Škodliwj gšau ale předšudkové naposledy geště y proto: že čašto přiwozugj lidi k neprávosti a k neslechetnosti, a tak k hřjchu a nesštěšj. K. p. Židé Krysta Pána wkrížowali proč? Gediné a pouze proto, že byli bludnými domněnjmi aneb předšudky proti němu předpogati, totiž: oni mysleli, že Gežjš má býti šwětlkým Mesšyášsem aneb Králem, a poněwadž takowým nechtěl býti, tedy ho zamordowali. Tak člowěka předšudky mohau šwěsti k nemilofrdenštwj a ukrutnosti. Bůh nám dal wštanowenj šwá, on zgewně našjdil aby wrečnošt w obcy našizowala k dobrému poddaných; w cýrkwi pak našjdil Bůh auřad učitelškwj, aby lidé wždy dokonalegi poznáwali geho wůli a nj se řjdili. Tu tedy předšudkáři wpadagj w hřjch, když wžitečná našjzenj wrečnošti pod záštěrau štarobylošti, že gegich otcowé tak nečinili, zawrhugj a tak Božjmu žjžzenj se protiwj, wpadagj w hřjch, když duchownjho šwého pastýře šnaženj šwědomitého – wywěšti ge z hlaupých a škodliwých obyčegů, – nechtěgj vznati, odwoláwagjce se na předky šwé, w nekřesšanských šwých obyčegjch twrdošjgně zuštáwagj – a tjm negen wěššj lášky a poslušnosti k lidém než k Bohu dokazugj, negen wjce milugj šwé předky, nežli Boha w šlowu Božjm k nim mluwjčyho, negen wjce pošlauchagj předků šwých mrtwých, nežli šamého Boha žiwého: nýbrž šwau twrdošjgnosti pozbawugj se také šamochtě wšlech těch pohodlj, kterýchby se aučalšni mohli stati škrze opušštenj škodliwých obyčegů zaštaralých. Kdo rady nepřigjmá, tomu nelze pomocy.

V. Kresťanské predstavy o svete

Kresťanské predstavy o svete boli spojené s pozemským životom Krista, Bohorodičky a niektorých svätcov a prorokov. O existencii týchto predstáv svedčia početné cyrilské literárne pamiatky, ktoré sa zachovali najmä v písárskej tradícii pod Karpatmi v 17. – 18. storočí. Vznikali v konfesionálnom prostredí historickej mukačevskej cirkvi. Vzhľadom na málo rozvinutú kníhtlač v tomto priestore sa rozvíjala najmä písárska tradícia.⁸⁸ Vďaka tejto písárskej praxi sa zachovalo aj značné množstvo rukopisných pamiatok rozličného žánru. Medzi nimi sú najmä cirkevné pamiatky, ku ktorým patrí napríklad aj zborník cirkevných pravidiel *Pseudozonar*;⁸⁹ alebo tiež výklad liturgie žalmov,⁹⁰ ďalej sú to zborníky kázni na sviatky cirkevného roka, rozličné výklady, ktoré sa nazývajú poučiteľnými evanjeliami.⁹¹ Do súboru cyrilskej rukopisnej tradície patria aj texty edukačného, zábavného a didaktického charakteru, napríklad rakošinský Lucidár, liečiteľské príručky a i.⁹²

⁸⁸ Šašerina, S.: Две рукописи Стефана Глинки из села Литмановой на Спише XVIII в. / Dva rukopisy Štefana Hlinku z Litmanovej na Spiši z 18. storočia. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae X. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2023, s. 13-14; Pop, I.: Dějiny Podkarpatské Rusi v datech. Praha: Libri, 2005, s. 163; Пап, С.: Історія Закарпаття, т. 2. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002.

⁸⁹ Žeňuch, P. – Белякова, Е. В. – Найденова, Д. – Zubko, P. – Marinčák, Š.: Užhorodský rukopisný Pseudozonar. Pravidlá mníšskeho a svetského života z prelomu 16. – 17. storočia / Ужгородський рукописний Псевдозонар. Правила монашеской и светской жизни рубежа XVI–XVII вв. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae V. Bratislava – Moskva – Sofia – Košice: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Институт российской истории РАН – Кириллометодиевски научен центр БАН – Slovenský komitét slavistov – Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka – VEDA, vydavateľstvo SAV, 2018.

⁹⁰ Žeňuch, P.: Výklad liturgie žalmov / Разглагоствіе в літургії псаломской. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae IX. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2022.

⁹¹ Šašerina, S.: Dva uglianske rukopisy ponaučení a exempiel zo 17. storočia / Две углянские рукописи поучений и притч XVII века. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae VI. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2019; Šašerina, S.: Две рукописи Стефана Глинки из села Литмановой на Спише XVIII в. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae X., c. d.

⁹² Žeňuch, P.: Rakošinský cyrilský rukopisný zborník z konca 17. a zo začiatku 18. storočia, c. d., s. 5-74; Žeňuch, P. – Žeňuchová, K.: Dva cyrilské liečiteľské rukopisy z Micha-

Zborníky kázní a rozmanité súbory textov didaktizujúceho a zábavného čítania sprístupňovali jednoduchému človeku aj rozmanité poznatky o svete. Ľudové čítanie preto zohrávalo osobitne významnú rolu pri vytváraní miestnej literárnej tradície. I. Franko uvádza, že prepisovanie takýchto textov vyšlo z potreby kňazov vlastniť zbierku kázní, lebo u nich predpokladal nízku úroveň vzdelanosti, a tak boli akoby odkázaní iba na hotovú kázňovú produkciu.⁹³ Existuje však aj iný pohľad na túto problematiku, z ktorého vyplýva, že nedostatok literárnych prameňov určených na prípravu kázní v domácom jazyku sa kompenzoval najmä prekladaním a kompilovaním z cudzojazyčných zdrojov, vrátane zdrojov pochádzajúcich z rozličných konfesionálnych tradícií, najmä katolíckych a protestantských.⁹⁴ Práve táto skutočnosť determinovala aj prenikanie západných sujetov, symbolov a motívov do pôvodne pravoslávneho, neskôr uniat-ského prostredia. Tieto vzájomné prieniky a vplyvy sa stali charakteristickým alebo určujúcim kultúrnym znakom mukačevskej literárnej tradície, ktorá tvorila prirodzenú hranicu medzi východným a západným kultúrnym konglomerátom.

Treba v tejto súvislosti pripomenúť, že 17. storočie bolo obdobím rozkvetu žánrov poučiteľných a výkladových textov k evanjeliám: prvé tlačou vydané poučiteľné evanjelium vyšlo v roku 1595 vo Vilniuse, v rokoch 1606 a 1616 vyšlo Kallistovo poučiteľné evanjelium a v roku 1619 vyšlo aj poučiteľné evanjelium Cyrila Trankviliona Stavroveckého, ktoré sa pýši niekoľkými reedíciami. Na území Mukačevskej eparchie však nevyšla tlačou ani jedna kniha tohto žánru. Nedostatok tlačených poučiteľných evanjelií ako unifikovaných výkladových a didaktických textov spôsobil, že kňazi sami podujali sa na tvorbu vlastných rukopisných homiletických zbierok a príručiek, ktoré obsahovali nielen výklady evanjeliových čítaní, ale aj didaktické texty svetského pôvodu. Prenikanie necirkevných motívov a obrazov do textov homiletického charakteru sa vníma ako dôležitá etapa na ceste k formovaniu miestnej literárnej tradície.

Didaktizujúce texty neliturgického charakteru slúžia nielen na katechézu a vyučovanie veriacich. Predstavujú tiež obsahovo jednoduché a sémanticky

---

lovies: Врач Домашний z roku 1790. Помощник оу домовствѣ, газдуствѣ z roku 1791. In *Slavica Slovaca*, 2014, roč. 49, č. 3 (supplementum), s. 3-148.

⁹³ Франко, І.: Карпато-руське письменство XVII – XVIII вв. Львів, 1900.

⁹⁴ Porovnaj Šašerina, S.: Dva ugljanske rukopisy ponaučení a exempliel zo 17. storočia / Две углянские рукописи поучений и притч XVII века. *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae* VI., c. d., s. 91.

prístupné čítanie, ktoré veľmi ľahko udržiava záujem nenáročného čitateľa alebo poslucháča. Didaktizujúce texty a ponaučenia o správnej životnej púti lákajú veriacich najmä príťažlivými sujetmi a detailmi každodenného charakteru, ktoré sprevádzali pozemské putovanie svätých, Krista a Panny Márie. Životopisy svätcov plné fascinujúcich zázrakov, historických reálií doplnené opismi o okolitom svete alebo aj o vzdialených krajinách prinášajú celý rad zaujímavých podnetov na skúmanie predstáv vtedajšieho človeka o svete a duchovnom systéme spoločnosti.⁹⁵

Autori a kompilátori zbierok takýchto textov sa snažili petrifikovať nielen sujet a poučnú, didaktickú rétoriku, ale dokázali rozšíriť texty o rozmanité apokryfické témy a detaily, o ďalšie legendy, apologetické úvahy v spojení s podobenstvami a skutočnými príbehmi z reálneho života človeka. Všetky takéto literárne texty sú predovšetkým zamerané na jednoduchého človeka, ktorému sa napriek absencii veľkých kultúrnych centier bohatstvo literárnej tradície v priestore pod Karpatmi sprostredkúvalo pomocou ľudového jazyka.⁹⁶

V. 1. O špecifikách sujetov v cyrilských rukopisných textoch pod Karpatmi

Zdá sa, že jednou z najviac obľúbených a široko tradovaných tém je Kristovo narodenie. Prírodnosť narodenia a všetky činnosti s tým spojené (dojčenie, kúpanie, pranie, uspávanie dieťaťa a pod.) je blízka a pochopiteľná pre každého čitateľa alebo poslucháča. Písmo však neposkytovalo postačujúce informácie o tejto prirodzenej ľudskej činnosti, ktoré jednoduchí ľudia veľmi dobre poznali a preto v nich túžili nájsť detaily Božieho vtelenia. Zrejme preto fakt Kristovho narodenia získal v ľudovej tradícii široké uplatnenie, v ktorom sa vytvorili početné apokryfické

⁹⁵ Шашерина, С.: Образ Индии в кириллических текстах XVIII века из Подкарпатья. In *Palaeobulgarica*, 2022, roč. 46, č. 2, s. 141-152; Žeňuch, P.: Rakošínský cyrilský rukopisný zborník z konca 17. a zo začiatku 18. storočia, c. d.

⁹⁶ Porovnaj Šašerina, S.: Dva uglianske rukopisy ponaučení a exempliel zo 17. storočia / Две углянские рукописи поучений и притч XVII века. *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae* VI., c. d., s. 89.

podrobnosti. Jedným z takých detailov je napríklad epizóda o klaňaní sa troch kráľov, ktorá sa však v rukopisoch mukačevského literárneho okruhu rozvinula do dvoch rozličných podôb. V jednej z nich sa hovorí o tom, že traja králi prichádzajú do Jeruzalema pýtať sa Herodesa na novonarodeného židovského kráľa, a ten ich zavrie do žalára. V druhej variante zas Herodes je prívetivý a láskavý a sám ukazuje kráľom cestu do Betlehemu. Zaujímavý je aj detail o veku kráľov, v Uglianskom zborníku Kľúč sa stretávame s informáciou, že sú vo veku 40 rokov. Takéto konkrétnosti o veku kráľov nenachádzame v iných textoch. Okrem toho, králi nejdú do Betlehema iba traja, ale majú pri sebe aj svojho pisára Izugrafa, ktorý neskôr opísal, čo videl v Betleheme a zapísal aj rozhovor troch kráľov v žalári. Postava pisára je pre literárne spracovanie legendy vzácna, ale môžeme sa s ňou stretnúť v ikonografii, napríklad na ikone Zbor k Bohorodičke z Varvarinského chrámu v Pskove. Okolo troch kráľov je zobrazená postava pisára (alebo človeka s knihou). Hoci Herodes na začiatku rozprávania nevystupuje proti trom kráľom, ale od Izugrafa sa dozvedáme, že sa Herodes nahneval hneď potom, keď sa traja králi nevrátili do Jeruzalema z Betlehema. Herodes sa preto rozhodol zbaviť sa všetkých batoliat do tretieho roku ich života. Traja králi a ani ich pisár po odchode z Judska nemohli ešte nič vedieť o vraždení nemluvniat, keďže vraždenie detí Herodes nariadil neskôr, keď pochopil, že králi ho oklamali.

V texte na Kristovo narodenie, ktorý je zapísaný v Uglianskom poučiteľnom evanjeliu, sa vyskytuje jeden zriedkavý motív, v ktorom sú králi pozývaní do jaskyne po jednom a každému z nich sa zjavuje iný obraz: jeden sa klania malému dieťaťu, druhý vidí v náruči Bohorodičky dospelého muža, a tretiemu sa Kristus zjavuje ako šedivý stavec. Možno uvažovať o tom, že sa zdôrazňuje princíp zjavenia sa Boha v Trojici.

Cesta svätej rodiny do Egypta sa pokladala v ľudovom vnímaní obyvateľov severovýchodných žúp Uhorského kráľovstva za nebezpečnú. Odras tohto praktického myslenia vyústil v krátkom rozprávaní o nebezpečnom stretnutí sa Božej rodiny so zbojníkmi. Dva varianty tejto legendy sú zapísané v litmanovských rukopisoch Štefana Hlinku, v ktorých však chýbajú naratívy o narodení Krista a o návšteve troch kráľov. Táto skutočnosť poukazuje na rozšírenie nielen legendy a azda aj na šírenie zdrojových textov a zborníkov, ktoré mohli byť predlohami pri kompilácii jednotlivých zborníkov.

Charakteristickým pre obidva naratívy, v ktorých sa kladie dôraz na stretnutie rodiny so zbojníkmi, je to, že zbojníci v obidvoch legendách majú nezdravé, postihnuté novorodenička. Bohorodička v týchto naratívoch

sa vykresľuje ako skutočná súcitná matka, ktorá je schopná dojsť nielen svoje dieťa, ale aj postihnuté dieťa zbojníka. Kúpala ho v tej istej vode, v ktorej sa okúpala aj malý Ježiško (v inom texte – v rovnakej vode, v ktorej Bohorodička oprala Ježišove plienky) a táto voda zázračne uzdravila choré dieťa. Toto uzdravené dieťa sa v dospelosti však stane lúpežníkom a bude ukrižovaný vedľa Krista. Práve na tomto človeku sa ukáže druhý raz Božia milosť, ale tentoraz pri smrti, ktorý visiac na kríži označil Krista za kráľa. Magické myslenie neumožňuje, aby sa vedľa ukrižovaného Krista ocitol akýkoľvek zbojník, preto v ľudovom vnímaní postavy obidvoch zbojníkov sú historicky opodstatnené.

V ľudovej tradícii sú obľúbené aj príbehy o kríži, na ktorom bol Kristus ukrižovaný. Ľudia mali praktický záujem aj o tento religiózny aspekt. Zaujímalo ich, z akého dreva bol kríž urobený, kde toto drevo vyrástlo, ako sa dostalo do Jeruzalema a pod. Samozrejme, že nástroj popravy, ktorý sa pretransformoval na symbol spásy, odpustenia hriechu a ľudskej záchrany, nemohol byť postavený z akéhokoľvek dreva. Pre svoj náboženský rozmer toto drevo nadobudlo absolútne nový význam, ktorý plní aj ochrannú funkciu, ako to vidno z jedného z naratívov.

V ľudovej tradícii existuje legenda o nájdení Kríža cisárom Konštantínom a jeho matkou Helenou. Je zapísaná v Uglianskom poučiteľnom evanjeliu. V tejto legende sa poukazuje na symboliku kríža ako sakrálného predmetu, ktorý má ochrannú silu, aj keď nie je fyzicky prítomný na konkrétnom mieste. Ide totiž o to, že Kríž, na ktorom bol ukrižovaný Kristus, sa zjavil vo sne cisárovi Konštantínovi, a na jeho príkaz bola vyhotovená napodobnenina kríža, ktorý rovnakým spôsobom ako pôvodný Kríž ochránil vojská cisára Konštantína vo vojnách. Neskôr jeho matka Helena sa vydala do Jeruzalema, aby pôvodný Kristov kríž našla, čo sa jej podarilo. Na to, aby sa dokázala pravosť nájdeného Kríža, udial sa zázrak oživenia zosnulého dievčaťa, ktorého telo priložili k drevu kríža. Ten zázrak je, samozrejme, symbolický, veď práve Kristov Kríž znamená oživenie človeka. Okrem legendy o nájdení Kristovho Kríža ľudová tradícia poznala aj ďalšie legendy o kríži. Niektoré sú zachytené v litmanovskom rukopise Štefana Hlinku A, pričom sa hovorí nielen o Kristovom kríži, ale aj o krížoch, na ktorých boli popravení zbojníci.

Ďalšou tematicky zaujímavou oblasťou sú legendy o anjeloch. Sväté Písmo neobsahuje priame svedectvá o páde anjelov, ale aj z malého množstva údajov v Biblii si vieme vytvoriť predstavu o tom, čo sa s niektorými anjelmi v nebi stalo. Apoštol Peter hovorí: „Veď Boh neušetril ani anjelov, keď zhrešili, ale zvrhol ich do tmavých priepastí podsvetia a dal ich strážiť až

do súdu“ (2Pt 2, 4). Pôvodne nehriešni anjeli prestúpili hranicu a boli potrestaní. Apoštol Júda vraví: „Anjelov, ktorí si nezachovali svoju dôstojnosť a opustili svoj príbytok, drží vo večných putách v temnote pre súd veľkého dňa“ (Júd 1,6). V ľudovej tradícii tento sujet sa oveľa podrobnejšie spracúva, a tak sa môžeme dozvedieť aj o pyšnom anjelovi, ktorý bol zvrhnutý z nebies. Motív zvrhnutého anjela je rozšírený aj v krásnej literatúre, napr. v Miltonovom *Stratenom raji*, Lermontovovom *Démonovi*, vo *Faustovi* od Goetheho, ale sám okamih zvrhnutia je mimo samotného sujetu rozprávania.

Legenda o páde anjelov je rozšírená vo forme apokryfického rozprávania. Podrobnosti o páde anjela zapracované do textu rozprávania pritom vychádzajú nie z písomných zdrojov, ale z ústnej tradície. Podľa I. Porfirieva mnohé apokryfy majú svoj pôvod v starožidovských rozprávaniach, ktoré neskôr boli zapísané a prešli aj do kníh starej gréckej a byzantskej cirkevnej tradície, odkiaľ sa rozšírili aj do celej Európy. Pravda, počas ich rozšírenia sa apokryfy upravovali konkrétnym potrebám a cieľom, preto v súčasnosti nie je možné nájsť pôvodné rozprávania.⁹⁷

Starozákonné udalosti zaznamenané v byzantskom písomníctve sa prostredníctvom bulharských a srbských zdrojov dostali aj do Karpát. Zvyčajne sa nachádzali v textoch tzv. Palaei (*Palaea Historica*), ktorá je prechodným žánrom medzi exegetickými textami a historickou kronikou a podobá sa na *Šestodnev*, v ktorom sa vykladá biblické učenie o stvorení sveta. V knihe *Genezis*, kde sa hovorí o stvorení sveta, sa pád anjelov nespomína. Výklad v Palaei však obsahuje informácie o stvorení anjelov v prvý deň a o ich páde na štvrtý deň po stvorení sveta. Spomína sa tu aj množstvo anjelských zástupov a mená vodcov týchto jednotlivých zástupov, pričom niektoré tieto mená sa vyskytujú aj v knihách Starého zákona.

Legenda o páde anjelov zapísaná v Uglianskom poučiteľnom evanjeliu sa nachádza v druhej časti výkladu o sviatku Zboru (Zhromaždenia) svätého archanjela Michala (8. novembra). Sujet je z hľadiska obsahu dobre spracovaný, hoci je spomenutý ad vocem: nachádzame v ňom napríklad to, že bolo stvorených desať anjelských zástupov, je tu zapísané aj meno pyšného vodcu desiateho zástupu – Satanaela. Približuje a objasňuje sa aj motív jeho vzbury, pre ktorú bol z neba zvrhnutý na zem a s ním aj celý rad jeho anjelov. Zvrhnutý Satanael a jeho anjeli padali na zem ako dážd počas štyridsiatic dň (štyridsať je sakrálnym číslom). Odvtedy je v nebi len deväť anjelských zástupov a archanjel Michal je vodcom všetkých deviatich nebeských anjelských vojov. Zvrhnutí anjeli sčerneli a zmenili sa na zlých

⁹⁷ Порфирьевъ, И. Я.: Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой бібліотеки. Санкт-Петербургъ, 1877, s. 10.

duchov čiže diablov. Na to, aby sa desiaty anjelský zástup obnovil, Boh stvoril človeka a pomenoval ho Adam. Na tomto mieste sujet rozprávania odbočuje od pôvodnej témy o anjeloch a zameriava sa na stvorenie človeka a na jeho hriech v raji. Satan totiž závidel človeku právo slobodnej voľby, preto zviedol Evu, lebo vedel, že za neposlušnosť bude človek potrestaný. Práve trest za neposlušnosť Satan želá každému človeku.

Apokryfická legenda o páde anjelov, ktorá sa nachádza v texte Uglianskeho zborníka Kľúč, je rozsiahlejšia ako vyššie spomenutý text. Aj v Kľúči je toto rozprávanie zaradené do textu kázne na sviatok Zboru archanjela Michala a iných nebeských mocností. Rozprávanie obsahuje opis stvorenia neba a anjelov. Boh stvoril 10 táborov (zborov) anjelov a na ich čelo postavil hlavného anjela. Spomína sa, že okrem viditeľného modrého neba existuje ešte ďalších deväť nebies (to naše modré je totiž desiate), a ku každému nebu Boh priradil jeden nebeský zástup. Jeden anjel sa volal Lucifer, Boh ho ľúbil viac ako ostatných a dal mu meno Dennica. Dennica bol postavený na to desiate nebo a na čelo desiateho zástupu, ale neskôr podľahol pýche a začal sa porovnávať s Bohom, za čo bol pokarhaný. Toto pokarhanie je krásnym príkladom psychologizácie legendy, ktorá ju z hľadiska literárnej formy spravidla ešte neobsahuje. Boh v tomto texte nadobúda nielen emócie (je to predovšetkým hnev), ale úplne sa správa ako človek, a tým sa stáva človeku aj bližším z ľudsky pochopiteľných dôvodov. Boh pyšného anjela preklína, odoberá mu krásu a pekné meno a potom ho zvrhne z nebies spolu s celým jeho anjelským zborom. Početný zástup anjelov padal z neba ako dážď 40 dní. Niektorí prepadli až cez zem na samé dno pekla a tam boli zamknutí, iní spadli na zem a lákajú ľudí konať hriech, tretí ostali ešte visieť na nebi, odkiaľ niekedy padajú dole ako padajúce hviezdy a budú padať do posledného súdu. Keď sa hovorí, že z neba padá hviezda, nie je to teda v skutočnosti hviezda, ale ďalší padlý anjel, a preto treba sa prežehnať a pomodliť sa.

Už z variácií ľudových rozprávání o páde anjelov v Uglianskom zborníku Kľúč a v Uglianskom poučiteľnom evanjeliu vidno rozšírenosť tohto nekánonického motívu v ľudovej religióznej kultúre.

Aj Litmanovský rukopis A obsahuje apokryfický text o páde anjelov. Tento motív je rozšírený v celom priestore historickej mukačevskej cirkvi,⁹⁸

⁹⁸ Porovnaj Šašerina, S.: Dva uglianske rukopisy ponaučení a exempli z 17. storočia / Две углянские рукописи поучений и притч XVII века. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae VI., c. d., s. 145-147.

ale treba poznamenať, že verzia obsiahnutá v Litmanovskom rukopise A sa líši od tých, ktoré sa nachádzajú v uglianských zborníkoch. V tomto texte sa vymenúva to, v čom sú si dobrí a zlí anjeli podobní, napríklad ich veľkosť (tisíc a viac dobrých aj zlých anjelov sa zmestí do ucha ihly), ďalej to, že dobrí a zlí anjeli sa môžu premeniť na obrov a majú telo z oblakov. Tento opis pochádza z legend biblického charakteru a nachádza sa spolu so zmienkou o Argonautoch, ktorí si v Helesponte postavili pohanský chrám. Takéto bizarné prelínanie starogréckych legendárnych a mytologických motívov do kázňovej a edukačnej tvorby je pre zbierky poučiteľných textov netypické a je to skôr pozoruhodný príklad práce individuálneho autora.

Ľudová tradícia obsahuje aj predstavy ľudí o raji, ktoré nenadväzujú na udalosti, spojené s pádom anjelov. V. Miľkov uvádza, že v myslení staroruskej spoločnosti už existovala predstava o pozemskom raji, ktorá sa sformovala pod vplyvom diela Severiana z Gabaly, ďalej vplyvom Efréma Sýrskeho, Jána Zlatoústeho, Kozmu Indykoplova a ďalších autorov, ktorých apológie boli na Rusi veľmi rozšírené.⁹⁹ Podľa Miľkova v ľudovej predstave je aj nie je raj súčasťou sveta. Podľa týchto predstáv je raj najvzdialenejšou a zároveň aj najdokonalejšou časťou vesmíru. Na dvojakú povahu apokryfného pozemského raja poukazujú tieto znaky: vodná hranica, ktorá v archaickej kultúre symbolizuje iný svet; hora; sklená alebo oblačná stena a okrem toho lokalizácia raja sa spája s východom, ktorému zodpovedá symbolické označenie najvyššieho miesta (vrcholu) v nebi. Pútnici preto hľadajú raj tam, kde sa nebo stretáva so zemou.¹⁰⁰ M. Roždestvenskaja poznamenáva, že v pôvodnej staroruskej literatúre sa raj lokalizoval najmä do Palestíny,¹⁰¹ zatiaľ čo opis Indie v preloženej *Rozprávke o Indickom kráľovstve* sémanticky tiež koreluje s predstavami o raji.¹⁰² Autor rozprávania o raji, ktoré sa nachádza v Litmanovskom

⁹⁹ Мильков, В. В.: Концепт земногорая в переводной и оригинальной книжности Древней Руси: специфика интерпретации. In: Древняя Русь: вопросы медиевистики, 2016, No 4 (66), s. 110-111.

¹⁰⁰ Мильков, В. В.: Древнерусские апокрифы. Санкт-Петербург: Издательство РХГИ, 1999, s. 196.

¹⁰¹ Рождественская, М. В.: Реальное и мнимое (О „райскопалестинском тексте“ в древнерусской литературе). In: Джаксон, Т. Н. (ed.): Древнейшие государства Восточной Европы. Мнимые реальности в античных и средневековых текстах. Москва, 2005, s. 209-212.

¹⁰² Рождественская, М. В.: Святая Земля как воплощениерая в некоторых памятниках древней и новой русской литературы. In: Никольский, С.В. (zodp. red.): Славянские литературы. Культура и фольклор славянских народов. XII международный съезд

rukopise A, syntetizuje rozšírené poznatky o tomto priestranstve a opisuje mravné usporiadanie spoločnosti.

Litmanovský rukopis B obsahuje zaujímavý text o vzdialenej krajine Tibet. Ide o text literárneho charakteru, nie o legendu. Svedčí o tom aj starobylý písomný pôvod tohto textu. Pochádza z textu Alexandrie srbskej redakcie, ktorá bola rozšírená vo východoslovanskom prostredí. I. Franko poukazuje na vývin¹⁰³ tejto legendy v súvislosti s rozprávami o Alexandrovi Veľkom, ktoré pochádzajú z predkresťanského obdobia. Sujety o Alexandrovi Veľkom sa natoľko zapáčili, že vzniklo niekoľko rozmanitých zbierok rozprávání o tomto starovekom hrdinovi v celej Európe. Vo východoslovanskom prostredí ich odraz nachádzame v rozprávání o Ďukovi Stepanovičovi a známom rozprávání o cárovi-popovi Ivanovi a o rozprávání o indickom kráľovstve až po text legendy o Tibete, ktorý vznikol v 18. storočí na Spiši na severe dnešného východného Slovenska. Ako vidno, v západoslovanskom prostredí sa tento typ literárneho sujetu tiež šírila a získal aj špecifické črty.

Rozprávání o misionárskom putovaní mnícha Antona z palestínskeho kláštora, ktorý sa vydal do púšte v západnej krajine s cieľom šíriť kresťanstvo, je uceleným literárne spracovaným textom. Isté nezrovnalosti v geografii podľa I. Franka, svedčia o nízkej úrovni gramotnosti autora textu, a dodáva, že text o Tibete je kompiláciou rôznych motívov z viacerých zdrojov, ktoré autor poznal z počutia. Autorovu prostoduchosť a úzkoprsosť Franko potvrdzuje tým, že v texte sa viac venuje spôsobu života, podnebiu v Tibete, opisom nezvyčajných ľudí, ktorí v tejto krajine žijú, ako práve svojej misii.¹⁰⁴ Ukazuje sa však, že výber jednotlivých detailov, ktoré autor textu o Tibete pokladal za čitateľsky zaujímavé, svedčia skôr o poznaní charakteru čitateľa, a teda autorovou snahou bolo zaujať čitateľa a zabaviť ho a zároveň poukázať na paralely s vlastným neľahkým životom, čo ukazuje skôr na to, že ide o výnimočného a určite talentovaného a literárne nadaného človeka.

Klimatické podmienky v Litmanovej, ktorá leží na úpätí Pienin, sú drsné, preto autor považoval za potrebné spomenúť, že zima je v Tibete tiež dlhá a trvá aj niekoľko mesiacov. Vedel totiž, že tento detail bude u čitateľa

---

славистов, доклады российской делегации. Москва, 1998, s. 96-97; Сперанский, М. Н.: Сказание об Индийском царстве. In: Известия по русскому языку и словесности Академии наук СССР, 3 (1930), No 2, s. 447-457.

¹⁰³ Франко, I.: Студії на полі карпаторуського письменства XVII – XVIII в. In: Записки Наукового тов. ім. Шевченка 4. 1901, s. 41.

¹⁰⁴ Франко, I.: Студії на полі карпаторуського письменства, с. д., s. 45.

rezonovať, hoci zaujímavá je aj zmienka, že Tibet nemá rieky, potoky ani sneh na horách. Osobitnú pozornosť autor venuje etickej a morálnej stránke života v Tibete. Upozorňuje na to, že ľudia nemajú zbrane a nemôžu sa biť, a za vyslovenie Božieho mena v hádke je väzenie na jeden rok. Autor spomína, že miestni obyvatelia vedia o kresťanstve málo. Tibetania sa nestretli s cudzincami, pretože na ich územie nikto neprišiel na vojnu a ani za obchodom, nemajú ani písmo a nepoznajú iné jazyky okrem svojho vlastného. Keď sa mních Anton naučil ich jazyk, učil Tibetánov kresťanskú vieru a písmo, preto ho obyvatelia zoznámili aj so svojim panovníkom. Tu vidno vplyv starej ruskej rozprávky o Indickom kráľovstve, z ktorej pravdepodobne boli prevzaté podrobnosti o 24 kráľoch a biskupoch, ktorí žili a jedli s kráľom Ivanom. Antonova misia sa končí úspešne. Počas dvoch rokov pobytu v Tibete prehľbuje u miestneho obyvateľstva poznanie kresťanstva, je založený chrám Premenenia Pána a s darmi od kráľa Ivana sa mních Anton vracia do palestínskeho kláštora pri Božom hrobe.

O identite autora rukopisného textu o Tibete Ivan Franko predpokladá, že nebol len dedinčanom, ale dedinským duchovným.¹⁰⁵ Svedčí o tom zbožnosť autora textu, ktorú vidno z toho, že neuvádza mená zlých duchov, ale nezabúda poznamenať, že v Tibete žije veľa zlých duchov a tí spôsobujú ľuďom veľké nešťastia a škody, nespomína ani psohlavcov, ani iných nezvyčajných ľudí, ktoré sa v ľudovej tradícii úzko spájajú s Indiou.

Psohlavci a iné národy sa však spomínajú v inom úryvku v Litmanovskom rukopisu B v kapitole s názvom *O podivuhodných národoch ľudských*. Rozprávanie je v zborníku zaradené hneď po opise rozdelenia národov, ktoré sa stalo po zničení Babylonskej veže. Text otvára poučné vysvetlenie podstaty rozdielov medzi ľuďmi, ktoré dal Boh, sú teda Božou vôľou. Autor ďalej hovorí, že nie všetky národy sa zrodili z ľudí, ale že niektoré národy pochádzajú zo zvierat, iné vznikli z rýb a zrodili sa z mora po potope. Nasleduje prehľadný opis jednotlivých druhov ľudí, ktorý dopĺňa informáciami o ich zvláštnostiach: napríklad, satyrovia žijú v skalách, rýchlo behajú a kričia ako zvieratá; v Afrike žijú androgýni, ktorí nemajú reč a aj ženy a muži rodia deti. Celofágovia nosia oblečenie z rybej kože a ľudia zvaní tanefi sa vyznačujú veľkými ušami, ktorými sa ich predstavitelia chránia pred slnkom a dažďom. V tomto opise sa spomínajú aj štyri národy, ktoré žijú v Indii: Astromovia – nemajú žiadne časti tela, nejedia ani nepijú a žijú len z dýchania. Nízki Pygmejovia jazdia na kozách a žijú krátko.

¹⁰⁵ Франко, І.: Студії на полі карпаторуського письменства, с. д., s. 45.

Tretí národ ľudí nemá v texte uvedené pomenovanie, ale predstavujú ho štvornohí chlpatí tvorovia s ľudskou tvárou. Ľudia so psou hlavou alebo vôbec bez hlavy žijú aj v Indii a tiež v Afrike.

V. 2. Prílohy

V. 2. 1. Narodenie Krista

A) Téma zrodzenia Boha z človeka je aj pre kresťana fascinujúca. Sväté Písmo hovorí o Ježišovom narodení iba krátko, ale v ľudovom povedomí sa udržiava celý rad obrazov, ktoré opisujú príchod Boha v ľudskom tele na svet. Jedným z textov o Kristovom narodení, ktoré sa tradujú v ľudskej pamäti, je zapísané v Uglianskom zborníku Kľúč. Rozprávanie sa začína podrobnosťami o príchode troch kráľov s darmi pre novonarodeného Krista. Spolu s kráľmi sa prišiel pokloniť Kristovi aj istý mládenec – pisár. Hviezda ich priviedla do Jeruzalema, kde sa stretli s Herodesom a spytovali sa na Kristovo narodenie. Vedení hviezdou sa dostali do betlehemskej jaskyne, kde sa každý z nich išiel pokloniť novonarodenému Kristovi, a každému z nich sa Ježiš ukázal, raz sediaci na rukách Bohorodičky ako dieťaťa, ďalej v podobe dospelého muža, alebo v podobe starca. Za touto časťou nasleduje opis vraždenia nemluvniat na príkaz Herodesa.

Нáўка на рѣцтво ꙗ хѣо:

СНОВЕ ЦРѢВЕ МЛѢТЕРЕ ВОСТѢНОИ. КЛНЧЕТЬ НА НАСЗ. ЕГО СѢЛА
МНЛО ѠЦЗ НАШЗ НѢНЫИ. БО СВѢТЛЫИ. ДНЫ. СЕСѢ. ПРІНДѢТЕ
ВНДІМЗ ВѢНЫИ. ХРѢТІАНЕ. ГДЕ РОДИ ХѢ. ПОСЛѢДѢ^М ПРОЧЕЕ. ДЕ НДЕ^Т
ЗВѢЗДА. Н ВО^ТХВЫ ВОСТѢНЫМИ ЦРН. АГГАН СПѢВАЮ^Т НЕПРЕСТАН
ТА^М. ПАСТЫРІЕ КОЛАДЮ^Т ПѢЕНЬ ВАЛОШНЮ. РОДѢТВО ТВОЕ ХРѢТЕ.
БЖЕ НАШЗ. БОІА МНРОВН СВѢ^Т РАЗУМА. В НЕ^М БО ІЖЕ ЗВѢЗДА^М
СЛЖАЦИИ. ЗВѢЗДОЮ ПОУЧАХУСЯ. ТЕБѢ КЛНАТИ СІЦЗ ПРАДНОМ.
СН БЖОМ. Н ТЕБЕ ВНДѢТИ СОВЫШЕ ВОСТКОЗ. НЕ ЗБОГДН СТА^МНИ
ЛН З СВѢТЛОСТЕХЗ. НѢНЫХЗ. БО КОТРЕИ ЛЮДЕ ХОДА^Т ЧАСТО
ДО ЦРКВЕ СѢОИ. НЗЬ ДАРАМИ ЕГО СѢОИ МНОСТН БГА СѢОГО.
ТАКИИ З ЦРѢТѢ НАВѢКЫ СЛ БДА^Т РАДОВАТИ. ТА^К ТИИ. ТРІЕ ЦРѢ.
ШТО Н ДАЛЕКОЙ СТОРОНЫ ПРИХОДИИ КЛНАТИСЯ НОВОРОДѢНОМ

црѣ. Тын трѣ црѣ были звѣдочѣцѣ. юже наѣи ѿ прѣокз. балам^м такой хитротн. во перикой сторонѣ блн бавилона вѣрнша. тоты црѣ дже флѣвали смотрачн. ѣдн звѣздѣ. велнкѣю. За .ѣ. мѣѣащн. што почала блн ѿ землн ходити. ѿ тогдн начѣхѣ. вѣщати в себѣ прѣчтѣ. иѣино. што рѣ: родити имаѣт. ѣдина дѣца Прѣока великаго зѣло. ѿ томѣ приведе^т ѣдна звѣзда. трѣ црѣн хлѣденскыѣ. ѿ перикой сторонѣ. ѿ принне^дт ѣмѣ дары. ѿ радн сѣ во которы сторонѣ вѣде^т сѣ. знаменіе. Мовн ѣдн. имене^м Гаіпрз: Всн прѣоцн. ѿ моисѣа. даже ѿ до прѣока балама. таже наѣи на такой хитротн: таѣ говорокѣ много рѣ. вѣде^т такоѣ знаменіе веліе во сторонѣ іерѣсалн^мскыѣ. Маркнѣ іва[...] зарѣ почалн ѿмовлатисѣ ѿ готвонтисѣ. ѿтн во іерѣсалнмѣ. ѿскати царѣа новородѣнаго. ѿ ѿвералн ѿ собѣ дары. ѣдн ѿзѣа тнмнѣ вѣлыѣ. ѿ дрѣгнн вѣзе^м золотыѣ дннарѣ. таѣ бѣ червоннѣ многоцѣннѣ. ѿ третыѣ ѿзѣа смннѣ ѿ ѣднѣ слѣннцѣ. ѿ смнна баше вѣда. таже сотворѣю^т ѿ цвѣтнѣа. Сѣа была црѣкаа дарованнѣа ѿ тоты чѣсы. ѿ ѿзѣалн ѿ собѣ ѣднѣа гѣпѣтѣра ^{хлѣоца}. ѿже нарѣцаю^т ѿзѣтѣрафз ^{пѣа}. ѿ всн трѣе црѣе вѣзраста были по .л. годѣ. тако ѿ ѿнзѣтѣра^а ^{пѣа}. л. годѣ. вѣзраста бѣ. ѿ таѣ начѣше пѣтн творити. ко іерѣсалнмѣ ѿскати хрѣта. ѿ звѣзда ѿспѣре нн ннко ѿ землн ходѣше. ѿказѣючн ю^м. пѣтн прѣвыѣн. Кѣко ѿнѣ ѿ іерѣсалнмѣ прнблнжахѣсѣ. тако ѿнѣзѣдѣ ѿ зѣ^млн блн прнходѣше. ѿ лѣ дошли ѿ вѣрата градѣ. тогдн звѣзда ѿзѣтѣлнлѣсѣ вѣ нн. ѿ вѣшыѣшн ѿ вѣрншн. ѿ чѣшн людн бѣсѣдѣю^т ^{тѣм}. д. ѿзыкалн. в нн. ѣврѣ^{скыѣ}. фрѣш^{скыѣ}. ѿ грѣческыѣ. ѿ арапскн. ѿ не мѣгли розѣмѣтн что говорѣт. ѿнн были хлѣденскыѣ ѿзыѣ. Порѣднлѣсѣ што ѿмаю^т дѣлатн. пондѣмз ѿ горѣ ѿ ѿродѣ црѣю. ірѣ же фрѣш^{скн} ѿзыѣ знѣ. ѿ ѿ ірода звѣдѣватн вѣде^м. гдѣ мѣва^т дрѣнныѣ прѣоцн. ѿ которн сторонѣ хоче^т іѣ хѣ назараннѣ роднтисѣ ѿ дѣвы. Мовн ю^м ірѣа царѣ. Таѣ мнози прѣоцн. рѣша. ѿ вѣнфлѣомѣ роднтисѣ хоче^т іѣ хѣ. вѣ ірода вѣлѣхѣшн што говорнлн. прѣоцн. Скоро ѿзѣ градѣ ѿзы^мдоша. ѿ ѿ вѣроша. Зарѣ звѣзда стѣнѣла прѣе ннмн. ѿнн же вѣдѣшнѣ. звѣздѣ вѣрадовашлѣсѣ радѣстнѣю велікою зѣло. Го [...] сѣа за звѣздѣ же стѣлнлѣсѣ была. звѣзда ѿ ннхѣ. прѣе ірода кнѣзѣа іерѣсалн^мскога. ѿ таѣ ѿдѣше вѣлѣѣ за звѣздѣ. додеже прнведе ѿ во вѣнфлѣомѣ. ѿдеже стѣ^{ннѣ}. дѣа мѣгы ѣчннѣна была. ѿ стѣла. на бѣхы стѣ^{ннѣ}. ѿдеже ѿтѣрѣча бѣше. Зарѣ ѿвѣ^{де}, ѣдн цѣ ѿ дарѣм^м поклоннѣ. вѣдѣѣ ѿтѣрѣча вѣ^{мн}

красноѣ на рѣкѣ стѣи бѣше мѣрин. и возвратиса вѣ. пошто^м
дрѣгы. вниде поклониса. и вниде на рѣкѣ стѣи бѣи, чѣка ѡ
л. лѣтѣ. Я пошто^м третїи ѡвѣде поклониса и дары ѣго стѣи
многѣи. вниде чѣка на рѣкѣ на лонѣ стѣи бѣше мѣрин. ѡсого
сѣдого бородою. и голова ѣго бѣла вѣтѣхїи дѣми. и начаша
мѣжи собо^м говорити. какоѣ чѣдноѣ вѣдѣли ѣсмо днѣ. Чѣдѣла
невѣдомѣла. и вѣсѣда жалоснаѣ и радостнаѣ. га^{кѣ} е с м стѣаѣ бѣа.
говорилѣ. пѣсѣтѣючїи на рѣкѣ ѣго стѣю мнлѣ. сѣа бѣжа. Слѣце
сѣѣ га^{кѣ} тебе повѣю ѡ пелѣкы. а ты мѣловз. повнѣаѣ ѡвѣ свѣтѣ и
ѡ своѣи долонїи содѣжай всѣа земнѣа. га^{кѣ} ѡ гаслѣ сѣдѣти положѣ
та. а ты нѣо ѡкрасївѣз звѣздами. сѣце сѣѣ. га^{кѣ} та сосѣами
пнѣаю. всѣа тѣварї пнѣателѣ. сѣце сѣѣ. га^{кѣ} смѣю ѣзрѣати на
тебе. на него же много ѡчнѣаи ѡрѣаглы. и агглан несмѣю^{тѣ}
зрѣти. Сїи трѣе звѣздоѣѣцѣ. хлѣденскѣ вѣсѣдѣо говорилѣ. и
та^м и зѣграфз. ѡчѣѣ. такоѣа ѡ нї глаголемѣа. Зарѣа и пнѣа [...]
бѣѣ дѣѣ мѣрїю. и сѣа трїи лїца [...] тѣе царѣѣ. мовнлѣ мѣжи
собо^м. [...] богами. ѣже внидѣхомз днѣ бѣа во тронцїи. роказѣа ю^м.
агглан бѣжїи. ѡ сѣѣ не ѡвѣртѣтиса ко іродѣ. алї дрѣгы^м пѣтѣ^м.
ѡнѣдѣтѣ. ѡ свою стѣоронѣ и та^{кѣ} ѡчнїнлїи. внидѣшїи іродѣ цѣ. гако
на смѣлї и него во^ххѣвы востѣннїи царѣѣ. роказѣа дѣже. и
зобрѣа ѡсѣѣ первоѣцѣкы. и кнїннїкы люїкыа. вопрошашѣ ѣѣ
нї. Гаде хѣ радлѣѣа. ѡнн же повѣдаша во внфломѣѣ. іудѣстѣѣ^м.
Такз. бѣзѣтѣю^{тѣ} прѣоци. чѣшїи іродѣ цѣ и змѣнїа стѣахомз и
вѣ іерѣсїан^м зажѣрїи з нн^м. и зобрѣа воннѣ свою. и послѣа. ѡ
внфлѣѡ^м. и ѡ всѣхз стѣоронѣ ты. и стнїати дѣтїи. котрїмз
дѣа и трїи годы. аѣа нїже. и цѣа лї дѣтїи. дї. езрїи. Я и пнѣчѣно
и зложѣно дѣтнїи хрѣта и щѣчнїи. дѣѣ тмѣѣ. та^м вѣпѣннлѣа
прѣочѣтѣво. стѣго іермѣѣа прѣока. глѣ во рамѣ сѣдшїа бѣ плѣ и
рыданїе стѣогнанїе во плз мнѣ. Прѣа. хрѣн. прѣшѣѣ влшѣ мнлѣ.
такого норовѣ стѣерѣзѣтѣа га^{кѣ} іродѣ. влѣа а коро^ттѣво возмѣ^{тѣ}
ѣѣ него новороѣены^м часѣ. не вѣтѣ завнѣстлнѣѣ и сѣѣпы. Алї
ѡуподоѣнїа сѣотарѣѣ^м што мѣтѣѣ сокотнлїи ѡ внфзѣѡмѣ гдѣ
хѣ роднїа. Се агглан бѣжїи прїшѣо и нн^м. и свѣтлѣо гдѣа ѡѣа и.
и ѡвошаша стѣахомз велн^м. и рѣ ю^м. агглан не бо^утѣа. се во
повѣдаю ва^м радѣ велїю. што вѣдѣѣ ѡсѣмз людѣ^м. народнїи ва^м
днѣ хѣ гдѣ. ѡ ѡсѣаѣ дѣвѣѣмї. и се ва^м знаменїе^м. пѣтѣ наїдѣтѣ
хлѣ^тца повнѣа лѣжаша ѡ гаслѣ ѡ стнїкнї. и аггло^м бѣло
множѣстѣво агглан [...] нѣнѣ хѣлашїи. и говорѣшїи. слѣва во
вышнїи. [...] и на землнї мн мѣжн люїмнї. и прїнѣоша и на^шлн

мѣсто іерлѣмъ. и зѣрѣа вшиѣкнхъ старѣйшиннз кнѣици вшиѣкн
 лѣици. которѣи людѣи навѣчалѣ. и пыталѣ и гдѣ хѣ маѣтѣ сѣ родити
 ѧ ѡни ѣмѣ реклѣ. и во вифлѣѡмѣ іудейстѣмъ. чоѣмъ тѣмъ написѣ
 пророкѣ мѣхѣѣ. и ты вифлѣѡмѣ землѣ іудѡва, жѣныѣмъ спѡсѡбоѣ
 не ѣ есз полѣйша. и межѣи полѣйшѣи мѣсты голѡбнѣи
 іудѣи кнѣици. и сѣ тебе выѣдеѣтѣ вѡждѣ которѣи ѣмаѣтѣ радѣити, и
 справѡватѣи лѣици и нѣзѣкѣици. вѣ тоѣ чѣ во іерлѣмѣ, на трѡе
 лѣбо на четѣверѡ панѣство было дрѣжано. пилѣтѣ влѣнѡль іудейѡ.
 ирѡ галѣлеѡ. пилѣтѣ брѣтѣ его тѣрѣннеѡ, и тѣрѣфѣи кѡнѡ странѡнѡ. ѧ
 вилѣннеѡ. ѧ тѣиѣ были вѡеѡвѡдѡвѣ. и старѡстѡвѣ. ѧ ирѡ цѣрѣѣмъ лѣбо
 крѡлѣѣмъ нѣа нѣици. ѧ пѡ моцѣю были цѣрѣа римскагѡ. ѧ дѣховнѣи
 ѡсѡбѣи инаѣ тѣиѣ были кѣіѡфаѣи, архѣрѣиѣи и кнѣициѣи. были
 нѣа посполѣтѣиѣмъ людѣи. хоѣтѣ же бы мнѡ было панѡ. ѧ вѣдѣи
 жаѣ сѣ нѣиѣ не ѡбрѣлѣа добрыѣ. ѧ тѣиѣ дрѣжаѣцѣѣ. поганѣи были
 жѣнѡвѣ. вѣ законѣ монѣшѣѣѣ. рекомѣ сѣ дрѣжалѣи. алѣ в писѣмѣ
 заблѡдѣлиѣ. ѣдннз фарѣсеѣ ѧ дрѣгѣи ѣдѣдѣкѣѣ. ѧ третѣиѣ законѣициѣи,
 лиѣцѣмѣѣрѣиѣи, тѣѣдѣи ирѡ почѣемѣне, прѣнѣвѣлѣишѣи тѣиѣ мѣдрѣцѣѣ.
 пилѣне сѣ ѡ нѣиѣ пыѣтѣа. которѡгѡ сѣ чѣсѣ свѣѣзда нѣмъ ѡуказѣла.
 ѡ которѡѣ ѡни ѣмѣ повѣдѣлѣи. и вѣказѣли ѣмѣ межѣи иишѣици
 свѣѣздамѣи. которѣа свѣѣзда прѣвѣзыѣшла вѣсѣ свѣѣзѣи на нѣсѣѣ
 велѣи кѡю ѡздѡбѡю. лѣбо ѡздѡбѡю крѣпѡю ѣкѡнѡ. тѣжѣ зарѣа ирѡ
 ѡумыѣлѣла, послѣтѣи ѣдѣгѣи ѣкѡнѣ до вифлѣѡма. лѣбы заблѣлѣи хѣ. и
 иѣхѣли сѣ нѣиѣ. ѧ гдѣ выѣхѣли и ѣрлѣма, скрѣылѣа ѡ нѣиѣ свѣѣзда,
 которѣа нѣ белѣ. ѧ ѡни зѣ вѣрѣнѣлѣи до іерлѣма, ѡ невѣдѣлѣи гдѣ
 сѣ ѣмали подѣтѣи. чоѣмъ ѡна нѣмъ знѣтѣи даѣла. кѡли ѡни иѣшли.
 ѧ свѣѣзда сѣ нѣици иѣшла. ѧ гѣи ѡни почѣвалѣи. ѧ ѡна тѣиѣ на
 ѣнѡѣ мѣѣци стоѣла гѣѣ ѣднѡѣ знаѣма цѣрѣа нѣнагѡ, ѧ вѣ тоѣ ѣѣ
 скрѣылѣа свѣѣзда длѣа зѣрѣды ірѡдѡвѣи. ѧ тѣиѣ ѣдѣгѣи длѣи справѣ
 ірѡдѡвѣи. длѣа чоѣгѡ сѣ вѣрѣнѣлѣи. ѧ ѡ сѣ рѡгрѣѣвалѣи, и зарѣа казѣла
 тѣиѣ фѣлѡсоѣфи поѣжѣтѣи ѡ тѣѣициѣѣ, и поѣтаѣвалѣи стѣражѣи при
 нѣиѣ. которѣиѣи знѣлѣи прѣзѣициѣи гѣзѣиѣ. ѧ тѣиѣ мѣдрѣцѣѣѣѣ были сѣ
 трѣѣ повѣѣтѣѣѣ. ѣдѣи и ѣфѣнѡпѣиѣи. ѧ дрѣгѣиѣи и сѣрѣиѣи. ѧ третѣиѣи и
 араѣиѣи. и мѣна нѣмъ были. прѣзѣиѣи мѣзѣхѣѣѣѣ. дрѣгѣиѣи вѣлѣтѣѣѣѣѣ,
 третѣиѣи ѣспѣрѣзѣи. и рѡказѣла ірѡ стѣражѣиѣи. лѣбы пѣлѣно ѣлѡуѣхѣлѣи
 шѣто ѡни ѣдѣдѣтѣи
 мѡвѣитѣи. ѣѣдѣчи ѡуѣ ѣлѣзѣнѡ. лѣбы ѣмѣ справѣ далѣ ѡ нѣиѣ. тѣѣдѣи
 ѡни ѣдннз до дрѣгѡгѡ реклѣи, бѣѣмо сѣ вѣ тоѣмъ нѣѡмыѣлѣлѣи. ѧ
 прѣишлѣиѣи до рѣѣ ірѡдѡвѣиѣи. ѧ дрѣгѣиѣи рѣѣ нѣѡмыѣлѣлѣи мѣѣа
 на чоѣмъ
 брѣтѣѣѣ. ѧ вѣиѣ же ѡ чоѣмъ писѣмо маѣмо. ѡ прѡрокѡѣ ѣтѣѣѣѣѣ. ѧ третѣиѣи
 повѣдѣлѣи. и тѣѣа свѣѣзда скрѣылѣа длѣа ірѡдѣа цѣрѣа и длѣа ѣдѣгѣи

ѣго. а вѣже неподаремне написанò є̄. во ѡнынѣ лѣта прѣшнѣ.
ѣкъ записанò. гды были в прѣско^н зє^нлѣ. нѣѣакѣн вѣѣѡ, ѣмене^н
вѣлѣл^н. прѣ ты^н нѣѣжлн єа то^т зна^ке показалѣ. ꙗ̄ н̄ о^у лѣ^т
та^кже прорє^к прѣ д^ха с^тго. ѣкъ вѣлѣлн красны єж^т. мешканѣ
твоего домѣ ѣковѣ. н̄ прнбы^ткн твоѣн̄ і н^лю. н̄зы^нде^т ч^лкз ѡ
сѣмене єго. н̄ бжде^т влѣнѣль народы многимн̄. н̄ вѣвыснѣєа
цр^ктво єго. н̄ забєѣ^т неприѣтелѣ. стрѣламин̄ євонмин̄ о^устрѣлнѣ^т
врага. положнѣшн єа поспє^т ѣко лєвѣ. н̄ ѣко лєвнѣ. которого
жаденѣ ємѣ^т прєвднѣтн̄. н̄ вы^нде сѣѣзда ѡ ѣкова. н̄ повєтанє^т
ч^лкз ѡ н^лѣ. н̄ поразнѣ^т кнѣзѣа моєвнѣєкѣа. н̄пѣстошнѣ^т єнѣ
іѡснѣфовѣ. ꙗ̄ та^к ѡ то^н писмо маємо н̄ немѣлѣ^тєа. а єжелн
нѣ н^рѡ пѣстнѣ^т. ꙗ̄ прѣѣа мы того шѣканмо. на што єємо єа
пжєтнлн. а знашѣєшн ѡповѣ^т тоє н^родовн̄. выєлѣхлѣшн то
сѣрѣ вѣшнѣ^тко. н̄ повнѣѣль іродовн̄. ꙗ̄ ѡнѣ казалѣ н̄ пѣстнѣтн̄. н̄
ѡправнѣл̄ н̄. н̄ ѡправѣ^тчн̄ роєказѣ^т аєы вєзнѣєшнєа назѣ повѣєлн
ємѣ. гдє єа народнѣл̄ цр^кж жндєєкѣн̄. моєачн̄ н̄ а єа поклоню
ємѣ. ꙗ̄лє бѣ сѣ^тын̄ ср^цє н̄ о^умыєлѣз мождого ч^лкѣ знає^т. н̄ вѣдѣ^т
н̄ ірѡ хоєѣ^т ѡтрочѣа загжєтн̄. гдє єго о^умыєлнѣл̄ ѡмылнѣлєа.
н̄ навѣєнѣю погнєѣ^т прнправнѣл̄, а не могѣ того бѣдѣшнѣ^н
ірѡ роєлѣѣтн̄. што пророчн̄ прорєклн̄ н̄ та^к єа сѣлѡ. ієлѣа
повнѣѣл̄. н̄же н̄має^т прнчтн̄ на выєѣєлєнєє народовн̄ лѣєкомѣ.
цр^кж дѣвѣѣ ѡ то^н написѣ^т єтѣтєнє. прѣ д^ха с^тго. прѣ нн^н прнпадѣ^т
єднѡплѣнє. і цр^кє аєавнѣєтн̄ дѣры прннєєж^т. н̄ поклонѣ^тєа ємѣ
євон̄ цр^кє зє^нєтн̄ а пророч̄ ієлѣа моєнѣ^т, познѣлѣ єоль ѣєлн̄ гѣ
євоѣ. і ѡєєл̄ дѣ^т хѣлѣл̄ ємѣ. зѣ моєнѣ^т, єє дѣлѣа во чрєвѣ прѣ^нлє^т.
н̄ роднѣ^т єнѣ. н̄ нарєкѣ^т н̄ма ємѣ є^нманѣл̄ ѡрочѣа роднєа н̄ єнѣ
дѣєа нѣ^н. н̄ мнрж єго нѣ^т конѣѣ. цр^кж дѣєз моєнѣ^т, н̄ дѣєа ємѣ
ѡ злѣтѣ аєавнѣєкѣа. а гды тын̄ мѣдрѣѣѣ н^рѡ ѡправнѣл̄. н̄ єкоро
вѣнѣшн̄ н̄ єрѣлѣа. тѣж̄ зѣрѣ^т н̄зѣвнѣлєа сѣѣзда н^н. показѣ^тчн̄
н^н дорогѣ гдє єа роднѣл̄ хѣ. а н̄шлѣ прѣ нн^н ꙗ̄ до ѡногò
мѣѣєтѣа. а прншѣєшн̄ єтѣлѣ гѣ бѣмо ѡтрочѣа. ꙗ̄ ѡнн̄ дѣвѣшн̄
тоє. вєзрѣдєвѣлн̄ рѣдєєтн̄ю вєлнєкòю, єо єєлн̄ бѣ не та^к єтѣнѣлѣ
бѣлѣ, гдє бѣлѣ єнѣ бѣжн̄. то не молн̄ вѣзнѣчтн̄ гдє є̄. понєжє
вѣшнѣкн̄ сѣѣзды єтѣлн̄ нѣ^н нѣмн̄. а н̄ которѣлѣ прєвѣднѣл̄.
пжєтнлєа на дѣєєз зємлн̄. н̄ вѣднѣлѣ прємєнє^н на єамогò хѣ.
ꙗ̄ ѡ прншѣєшн̄ в до^н, о^увнѣѣл̄ ѡноє ѡтрочѣа. єє мр^кєю мѣтєрн̄ю
єго, н̄ пѣшн̄ поклоннлєа ємѣ. н̄ ѡткрѣѣшн̄ єкарєы євоѣ. злѣтѣ
кѣднѣл̄ н̄ мнрѣ. ѡфѣєровѣлн̄ ємѣ, н̄ дѣлн̄ злѣтѣ ѣко цр^кєвн̄.
кѣднѣл̄ ѣко бѣж̄. мнрѣ ѣко нєємрѣѣєлнѣмѣ, мнрѣ є̄ мѣ. єлрєз

ЗАПАХЪ ПЕКНАГО. КОТОРОЮ СЯ ПОМАЗОВАЛИ ЗАЦНЬИ ЛЮДЕ. ПО
 ТѢЛО МРЗТВОМЪ. АБЫ НЕМРЗДѢЛО. А ТѢЛО НЕМРЗДѢЛО АБЫ НЕ
 ГНИЛО. ТЕМЪ ТОЕ МИРЪ ХЪ ПРИНЕСЛИ, ТАКО ТРИДНЕВНОМЪ МРЗЦЮ.
 ПОЗНАМЕНОВАНА ОУЧИНИЛИ. А ТАКЪ СЯ БО ПОКЛОННИ. НАРОДНЕСОМЪ СЯ
 ХЪ. ДАВШИ ЧТЪ И ХВА. ХОТѢЛИ СЯ ВРЗНѢТИ. ТОЮ ДОРОГОЮ НАЗЪ,
 ТЫИ ФИЛОСОФЫ. ТЪ ЗАРА ПРЪ СОНЪ ТАВИЛА НЪ АГЛЪ И РОКАЗАЛЪ
 АБЫ СЯ НЕВРЗТАЛИ КО ИРОДЪ. АЛЕ АБЫ НИШЕЮ ДОРОГОЮ ИШЛИ ДО
 СТРОНЫ СВОЕЙ. ЧЕРЪ БО ТЪ ОУЗАЛИ ЗАРА РОКАЗАНА ТАВНЕ СТАЛИ.
 А МОЦНЕ ОУВѢРИЛИ. А ДОСЫТЪ ИМАЛИ НА ТО. ИЖЕ ТЪЮ МОЦЪ ЕГО
 ЗНАЛИ. А ВЕДЕ СВОИ НАДЪ, И МЪДРОСТИ ФИЛОСОФИКОИ. СОНЪ
 ЗАПРЪДОЮ ТАВНОЮ ПОЧИТАЛИ. МОЦНИИ ПЪ, И ЧЕРЪ БО МОЦНИИ. ТО
 ЕСТЬ ТЪ СЛЫШАЛИ НАМНАШНИ ХЪТНАНЕ. ЗНАКИ И ЧЪДА РОДѢТА ГЪ
 НАШЕГО И ХЪ. ПРОТО ЕМО ВНИНИ БЫХВАЛАТИ БЪЖѢТВО ЕГО СТОЕ.
 И ВОЧЪНСТВО. А ШНИИ ПАСТЫРЕ. ТАКЪ АГЛЪ В НЕФѢ СПѢВАЛИ. И
 МОБИЛИ. ТАКА ВЪ БЫШНИ БЪ И НА ЗЕМЪ ПОКА МЕЖИ ЛЮДМИ.
 ШНИИ МОУДРЪЦЕВЕ ПРИНЕСЛИ ЗЛАТО. А МЫ МѢСТО ЗЛАТА ПРИНЕСЪ
 ОУЧИНИКИ ДОБРЫ И СПРАВЕЛНВЫИ. А МѢСТО КАДЛА МЛѢВЪ И ПО
 ЗА ГРѢЗИ СВОИ, МѢСТО МИРА МЛѢТЬ ЛЮБЪ. ДО КАДОГО ЧЛВЕКА
 ХЪТИАНКОГО. А МЛѢТНЮ ОУБОГН. НЕ ЗАПОМНИАЮНИ. ДО ЦЪРКВЕ СТОИ
 НА МЛѢВЪ ПРИХОДѢМО. А ЗЛОСТИИ БЛИЖНИИ СВОИ НЕВЫРАЖАМО.
 ЧТЪ И ХВА ОУ ГЪ БЪ ВОЗДАВАЙМО. И ВШИТКИ СЪИ НА ПОМОЩЬ
 ПРИЗЫВАМО. АБЫ И МЫ ТАКОЖЕ ЛЕКИ ОУ ГЪ БЪ ДОСТАЛИ. ТАКО
 ШНИИ. ГЪ БЪ НЕМЪРТЕЛОМЪ ВЪ ТРОЦИ СДНОМЪ ЧТЪ И ХВА
 НА ВЪКИ ВЪЧНИИ АМИНЪ.

C) K cyklu rozprávání o Ježišom detstve patria aj ďalšie rozprávania, napríklad tie, ktoré sú zapísané v Litmanovských zborníkoch. Text z Litmanovského rukopisu A je krátke rozprávanie o zbojníkoch ukrižovaných s Ježišom. Obsahuje informácie o tom, ako svätú rodinu na ceste do Egypta zaviedli zbojníci do jaskyne, kde boli dve ženy a dvaja synovia týchto zbojníkov. Jedna z nich mala len jeden prsník a krmila len svojho syna, druhá bola niekoľko dní chorá a jej dieťa hladovalo. Bohorodička sedem dní dojčila hladné dieťa a kúpala ho vo vode, v ktorej kúpala aj Ježiša, lúpežníkova manželka a ich dieťa sa uzdravili. Keď zbojníci odprevadili Máriu a Jozefa, dali im bohaté dary. Z detí nakoniec vyrástli zbojníci ako ich otcovia. Ten, ktorého dojčila Panna Mária, volal sa Dižma (porov. Distas), bol ukrižovaný napravo od Krista, a druhý bol Egstas (porov. Gestas), ukrižovaný z Ježišovej ľavej strany.

Словѣ ѿ Разбойникахъ тѣхъ

Ѹгда ѿкаше Іродъ, оубѣтѣ Гѣ нашего Іс Хѣ тогда пріемъ Іѡсѣфъ
вѣстѣ ѿ Ангѣла во снѣ, ѿдѣше съ Дѣцѣю н съ ѡтрочатомъ,
Ісѡмъ, въ Егѣпетъ, н вѣста въ ѣдно" горѣ лѣсноѣ кѣ пещерѣ,
разбойника два съ женами н съ дѣтми, н ѡбоа ѿмѣше
дѣтѣща малы ѣдина же вѣ жена ѿ ѣдно" соѣцѣ, н дрѣгла
лютѣ болаше :Ѣ. Днѣи, ѣн же ѡтроча оубже гладо" оубѣраша,
н ѣа бѡ ѣдннѣмъ соѣце" ѣдва своѣ можаше пѣтати, тогда,
нѣщи пѣтемъ, ѣаша Прѣтѣю Дѣцѣ съ ѡтрочатемъ, Ісѡмъ, н
съ Іѡсѣфомъ: н ведѡша ѿхъ въ Пещерѣ свою, тогда рече,
разбойникъ егѡ жена болаше: не сотвори" сла чѣлкѣ семѣ, нѣ
женѣ егѡ ни ѡтрочати, но да воздонѣтъ мѣ чадо, дабы не
оуберло, н прѣведе ѿ. Бывши Прѣтѣа Дѣца, воздонѣ ѡтрочѣце
то :Ѣ: днѣи, н ѿ пелень Ісѡвыхъ вѡдою, ѿзмые: н мѣръ егѡ
болащѣю, н бѣ здрава, н ѡтроча воспѣтаа краснѡ. Днѣлахъ
же са Ісѡвѣ разбойника; ѡного жена; н глаголаше: въ нѣтнѣ
ѣако ѡтроча, вѣдѣтъ мѣ са чѣкъ сеѣ самѣ Дѣцѣ ѣтѣ сѣло
бо краснѡ н прѣдѣно: по семѣ ѡпрѡбадѣша ѿхъ н дарѣ многи
воздаша ѿма: ѡтрочатѣ разбойничѣ возрастоша н быша
разбойничѣи, ѣако же н ѡцѣи ѿхъ, н ѣи распѣта: быша съ Хѣмъ
егѡ же воздонѣ Прѣтѣа Дѣца, ѡдѣсною Хѣ вѣ распѣтѣ: ѿмене"
Днѣма; ѿ ѣже ѣдннѣмѣ соѣце" пѣтанъ, ѡшѣною Хѣ распѣтѣ
вытѣ, ѿменемъ вѣстѣа, сеѣ проклаѣтѣ:

D) Druhá verzia legendy o zbojníkoch ukrižovaných s Ježišom sa nachádza v Litmanovskom rukopise Štefana Hlinku B. Na ceste do Egypta svätú rodinu zajme zbojník Catus, ktorý má ženu a slepého a hrbatého syna menom Jezmas (porov. Dismas). Táto zbojnícka rodina žije v jaskyni. Zbojníkova žena žiada, aby sa jej dieťa okúpalo spolu s dieťaťom zajatcov, zdravým bábätkom. Bohorodička to odmieta, odvolávajúc sa na židovskú tradíciu, ale potom privolí a okúpe zbojníkovo dieťa vo vode, v ktorej sa predtým kúpil Ježiš. Zbojníkovmu synovi sa vráti zrak a uzdraví sa. Zbojníkova žena vidiac tento zázrak a odložila túto vodu. Po rokoch sa voda premenila na voňavú myrhu, z ktorej sa tri časti rozhodli predať v Jeruzaleme. Jednu časť oleja kúpil brat Márie Magdalény, druhú Nikodém a tretiu Jozef z Arimatey. Títo všetci ju použili na pomazanie Kristovho tela. Dospelý Ezmas sa stal zbojníkom a jeho priateľom bol Dizman (porov. Dismas), obaja boli ukrižovaní spolu s Kristom, Ezmas napravo a Dizman naľavo.

Колѣ аггъз Гднь показалеа въ снѣ Нѡсифовн; мовачн: въстанѣ Нѡсифе ѣ поимн мѣръз ѣ ѡтроча: ѣ пойдн скоро до Вгвптѣ, ѣ будн там поклаа тн рѡкажѣ, еѡ хочетъ Ірѡдъ Царь глѣдати ѡтрочате ѣ погубѣтн егѡ: Іосифъ бѣтавшн ѡ снѣ, възлаз ѡтроча ѣ мѣкъ ѣ Мрїю; ѣ пошол скоро до Вгвптѣ; а колѣ ншоѣ прѣ еденъ лѣ, а былѣ на томъз лѣсѣ великѣй рѣбойникъ, ѣменемъ Цатѣ, ѣ одралаз много людїи: а колѣ Іосифъ ншолъ тою стежкою, ѣ выскочилъ на нѣ, тѣто Цатѣ, ѣзъ своѣмн помощникн, ѣ поѣмалн Іосифа ѣ Мрїю, ѣ повелѣи ѣхъ до своѣгѡ мѣщца: закрытого: гдѣ егѡ жена пребывала, ѣ приказалаз разбойникъ своѣй женѣ, абы ѣхъ [..]лно влѣдала; а колѣ ночъ прїиде абы ѣхъ [..]рала: самъз разбойникъ пошолъ ѣныхъ [.....]гїи ѣ криворѣкїи, а колѣ жена разбойникова вложила снѣ своѣго двѣ кѡпѣлки кѡпатн, а сама рекла, Прѣтоѣ Бѣн, развѣи снѣ своѣго ѣзъ пеленокъ, ѣ исплн егѡ съ моимъ сѣомъ, рѣ Пречѣла Мрїа, мѣмо елѣ жидове не можеме мы дѣтн своѣ кѡпатн будѣн оѣ влѣзѣню, рече жена разбойникова, что ты прѣто не хочеш снѣ своѣго кѡпатн съ моимъ сыномъ, ѣжъ мон сынъ естъ слѣпый ѣ горбатый, а колѣ тоѣ слово оѣслышала Пречѣла Мрїа; ѣ оѣвоалла еѣ, ѣ ѣ розвѣла [розвѣла] снѣ своѣго, ѣ положила егѡ сѣлѣ до кѡпан, а скоро положила Іѣ Хѣ къ днѣтн, зарѣ ѡтворилла сѡчн ѣ, ѣ розвазала рѣкн ѣ ноги егѡ, ѣ тако сѣталоа еѣ здравѡ ѡтроча рѣбойниково, тогѣ жена оѣздрѣла ѣ посмѣтрѣла на Пречѣлю Мрїю, ѣ рекла еѣ, вѣрѣю ѣ ѣжъ твоѣ снѣ Прѣднвыѣ что естъ Бѣ: а сама жена пошла скоро ко своѣмѣ мѣжеви къ рѣбойниковн, ѣ повѣдала еѣмѣ тыѣ есѣ речн, ѣжъ ѣхъ снѣ здравъ естъ, тогѣ онъ разбойникъ пошолъ скоро, ѣ знашолъ такъ ѣко еѣмѣ жена егѡ повѣдала, а самъз рѣбойникъ скоро оѣпадшн на своѣ колѣна: ѣ молнла Іѣ Хѣ в лонѣ пречѣтоѣ Мрїи, а потомъ выпровѣднл ѣхъ блѣгочѣнѡ: ѣжъ до Вгвптѣ: ѣ вывелъ ѣхъ ѣзъ лѣа, а там вода что еѣ в ней кѡпалаз снѣ Бѣїи; внѣтъ оѣчыннлаа, ѣакѡ бы была з драгого блѣсанѣ, блѣговонна мастъ; тогѣ жена разбойникова мѣре помыслила, ѣ вылаа тѣю водѣ до зѣана, ѣ шѣшн съ великою пилнѡстїю, ѣ закопала тѣю водѣ съ зѣаномъ в зѣмлю, ѣле перше ннѣжн пречѣла Мрїа съ Іосифомъ пошла, ѣ вывѣдовалаа ѣко естъ ѣмено снѣ ѣхъ, повѣдала Пречѣла Мрїа, снѣ моѣмѣ ѣмено ѣ Іѣ: а жена рекла, а моѣмѣ снѣ естъ ѣмено Взмѣез; то взато

имено ѿ Гда, иже естѣ товаришѣ Гсѣ, иже въ единой кѹпелѣ сѣ
кѹпалѣ, и протѣ естѣ названѣ Взмѣ, а коли Взмѣ вырослѣ, и
такѣи былѣ тѣи разбойникѣ, іако и ѿцѣ его; а коли старѣлѣсѣ
Отецѣ его и не моглѣ рѣбенкѣти, и почалѣ оубожити; тогѣ
жена его споманѣла себѣ, ѡной водѣ што ей закопала: и
шеши выкопала ѡный зѣнѣ, и ѿкрыла его; але масть сѣ
оубыинла сѣ той воды бл҃говѣна. Тогѣ жена его взала единѣ
флашѣ и насыпала полнѣ масти драгоцѣнной, и река мѣжеви
своемѣ, поиди до Іерлѣма, и продаи тѣю масть, бо ю тебе не
познаютѣ, протѣже ю ты старѣи члѣкѣ, а ѡнѣ разбойникѣ
полѣхлѣ жены своеѣ, и взалѣ тѣю масть и пошолѣ до Іерлѣма
и ходилѣ по торгѣ продаючи тѣю масть, тогѣ стрѣтилѣ его
братѣ сѣой Мрѣи Магдалены, и рѣ емѣ что ты члѣкѣ продаешѣ,
онѣ рече продаю масть драгоцѣнную, а коли позналѣ иже тѣ
естѣ масть, и далѣ емѣ за ню лѣ сребникѣ; а разбойникѣ
пѣназѣ и пошолѣ кѣ своей женѣ, и повѣдѣлѣ ей иже продѣлѣ
добре ѡнѣю масть, и жена ѣ зовѣ насыпала дрѣгѣю флашѣ
масти, и пошла мѣжа своеѣ, и стрѣтилѣ его Никодимѣ,
тенѣ которѣи былѣ пришолѣ в нѣщи кѣ Гсѣ, и тоѣ кѹпилѣ
масть, а ѡна жена третѣю флашѣ наполнила, ѡной масти,
тѣю кѹпилѣ Іосифѣ, которѣи поховалѣ Гсѣ: тебѣ лѣ флашѣ
масти вывала Мрѣи Магдалена на главѣ Гсѣ; в домѣ Сѣмона
прокаженногѣ; ѣ и Г: флашѣ млѣти вывали на чѣло Гсѣ Хсѣ,
ховѣючи его до гробѣ: сѣ той то воды была масть што сѣ
в ней кѹпилѣ Сѣнѣ Бѣжѣи, сѣ сѣомѣ разбойниковѣмѣ; Потомѣ
Взмѣ въ лѣ лѣтѣ разбойникомѣ былѣ, іако ѿцѣ его, и поиманѣ
былѣ своимѣ товаришомѣ, имено емѣ было, Анжманѣ, и
такѣ были сѣ Гсѣмѣ крѣжованныѣ, Анжмана на лѣвѣнѣи а
Взмѣ на правѣнѣи; еѣ тенѣ Взмѣ перѣи салѣ Прѣчѣтой Бѣнѣ;
и в единой кѹпелѣ сѣ кѹпалѣ сѣ Гсѣмѣ, и сѣ нимѣ оумѣрѣ еѣ
рѣкѣ: Помани ма Гдѣ егда приидеши въ Црѣтѣ сѣи, рече емѣ Гсѣ,
ѡто повѣдаю ти, днѣ сѣ мною бѣдѣши в Рай, и протѣ Взмѣ
выкладѣтѣсѣ спѣнѣ сѣ Гсѣмѣ, бо былѣ въ единой кѹпелѣ, и на
крыжѣ и в Рай, але Анжманѣ выкладѣтѣсѣ разлѣченѣ, бо его
Бгѣ ѿлѣчили ѿ своей сѣой млѣти; бо коли былѣ на крѣжѣ на
лѣвѣнѣи, и рѣгалѣ Гсѣ Хсѣ и протѣ ѿлѣченѣ естѣ ѿ Гдѣ Гсѣ, и
достѣлѣ до пекла вѣчногѣ, и тамо знашолѣ сѣ Юдашомѣ; и
сѣ Пилатомѣ и сѣ Кайафашемѣ и сѣ Анашемѣ; и сѣ Іудѣмѣ

Царемъ, ѿ сѣ иными немилостивыми товариши своими, ѿ
мы того смотрѣмо, абы змо еа з нѣма не зрѡвали, рачъ
на захѡвати, Гдѣ Бже ншз еже еси блвенный, на вѣки вѣчѣи
Аминь:

V. 2. 2. Ukrižovanie Krista

A) Ukrižovanie Krista predstavuje ďalší okruh príbehov z jeho pozemského života, s ktorým sa spája pomerne veľký súbor rozprávání s mytologickými presahmi. Práve príbehy o kríži, na ktorom bol ukrižovaný Kristus, sú v ľudovej tradícii populárne a obľúbené. V Uglianskom poučiteľnom evanjeliu sa na sviatok Povýšenia Kríža v rámci ponaučenia či výkladu uvádza legenda o zjavení sa Kríža cisárovi Konštantínovi, hovorí sa aj o nájdení samotného Kríža a o zázraku, ktorý sa udial na dôkaz pravosti svätého dreva Kríža.

По вѡнесеніи гѣи, гакъ еа рачиль его етла мѣтѣ вознестиса
на нѣо. во двѣстѣ лѣтѣ. константинѣ црѣю великомѣ. показа еа
крѣтъ хѣз. въ снѣ въ неѣтѣ. свѣтель илющїи оукрашенны" въ
неѣтѣ свѣздами золотыми. страшными агглы держаны". ѿ реѣ
емѣ во снѣ црѣю. таковы" знако" звнтажи" неприателѣ свои.
теды црѣз константинѣз оубндѣвши таковыи знакѣ. ѿ слышачи
таковы" голо. барзо бытѣ въ стра. ѿ розмышла еобѣ ѡ таковы
знако. ѿ на ѡрѣни днѣз сззва е свое панство. ѿ рнцеры. воеводы
гетманы. ѡповѣдаючи таковыи знаки. котрыи прѣ сонь видѣтѣ.
которомѣ сноби вшици еа двовали. а црѣз константинѣз што
вчинитѣ. рѡказа е крѣтъ чѣтныи вчинити. таковы" таковы" вѣдѣдѣ
во снѣ на нѣтѣ. ѿ носити его казалъ при сѡбѣ. а гды ѿшли
до битвы. ко неприателе" своим. а таѣ вчинили. гакъ н" былъ
роказалъ црѣз. оучинивши крѣтъ ѿ ноги его ѿ собо". межн своею
вѣнною. и еа" црѣз е ними. ѿ поразилъ вшички неприатели
свои. прѣ силъ и знаѣ крѣта ена бжиа. по то" битвѣ крѣтилъ еа
константинѣ црѣз, ѿ мѣти его елена. ѿ вшици елѣси его и
пѡлнїи. за еппа рнскаго илвестра. въ нма ѡца ѿ ена ѿ етго
лха. ѿ пристали до вѣры хрѣтианскои. а потомѣ послалъ црѣз
константинѣ. мѣтѣж свою. царнцѣ еленѣ. з многими слдгами

во ієрлѣмѣ. искѣти крѣта чѣтнаго гнѣа. на котороу распѣ бѣль.
 и тау вчинили жидове межн собою великіи рѣжнокѣ. ѡколо
 крѣта хѣа. и нзнайдено .г. крѣты, два рѣбойничѣа а третїи іѣд.
 которыи знаѣ показоваѣ на собѣ, понеже на тоѣ чѣ дѣница
 оумрѣла бѣла. и до гробѣ несеѣна бѣла. и роказала црѣца елена.
 вложити на крѣтъ. и ѡжгла зарѣа. и почала выхвалати бѣа, во
 троци єдннго. и выхвалала моцне снаѣ крѣта хѣа. и тау
 мнозин и жидовѣ присталиса до вѣры хѣа. и крѣтилиса до
 вѣры хрѣтианикоу. а сѣла елена справила крѣтикоу со злата.
 ѡсадиши каменеу драгиу оукрашивши. и поставила крѣтъ хѣа
 во ней и оуфжидована црѣкоу на тоу мѣсци. крѣта чѣтна и
 придала до неѣ епѣкопа. абы навчаѣ люди. вѣры и законѣ ежѣа.
 и поклонилиса крѣтъ чѣтноу абы чѣа его в почеиности имали.
 и тоу днѣ празновати. Мѣца септеу .дї днѣа. такѣ то нѣшнїи
 сѣты днѣа.

B) V Litmanovskom rukopise A sa nachádza text, ktorý je zložený z niekoľkých častí, vrátane príbehu o druhom strome pre kríž, na ktorom bol ukrižovaný verný lotor. V príbehu sa hovorí aj o treťom strome pre výrobu kríža, na ktorom bol ukrižovaný nespravodlivý lotor. Príbeh je detailne rozpracovaný a prináša zaujímavé informácie o tom, ako tieto stromy rástli a ako sa dostali do Jeruzalema. Súčasť rozprávania predstavuje aj príbeh o lotroch, ktorí boli ukrižovaní spolu s Kristom (pozri vyššie).

Извѣстїе ѡ Чѣнѣмѣз Древѣ Крѣта Сѣго

на немѣже Хѣ распѣ бѣль:

Вгда погребѣша Іадама, з вѣнцемѣ тыу который оубѣвши з
 древа Рѣнскоу, иже прине снѣдѣ снѣз Іадамовѣ, вложено было
 на главѣ его, и с того вѣнца оуросло древо, велико и вѣсоко,
 и пречѣдно вѣзростомѣ. На чры чѣсти растѣце и вѣ єдннѣ
 сѣлаце, седмерицею, и бѣль вышше вѣсѣхѣз древѣз:

ѡ дрѣгомѣ Древѣ, на не же распѣтъ Разбойникѣ. Вѣрнїи:
 ѡ того древа, иже неє Тнѣрѣз рѣка сѣрѣцецѣз и з Рѣа: и стоѣаше
 на пѣсѣцѣз и зрѣстѣше велико, и егда хотѣаше снѣдѣ помандѣти
 ѡца своего Іадама, показа емѣ Іагѣлѣз древо тоє, с него же
 сѣтворїи ѡгнь вѣ памѣтъ, ѡцѣз своемѣ Іадамѣ, на рѣцѣз
 рекомѣи Іаон и тоу ѡгнь имѣтъ горѣти до вѣка, и лютые

СѢВЕРІЕ СТЕРЕГѸТЪ ЕГО: Егда бо съгрѣши Лотъ въ содомѣ, прійде къ АвраамѸ, на покаяніе, и егда слыша Авраамъ грѣхъ его оужасеса велии: и посла Лота да принесеѸтъ ѡгниа ѿ главень горацихъ на Ионъ рѣцѣ, раздѣмѣе ꙗко бѸде ꙗ снѣдень, ѿ сѢВЕРЕЙ ТАМО СТРЕГѸЦИХЪ, и шедъ Лотъ ѡверѣте сѢВРА спаша, и вземъ ꙗ: главни, принесе къ АвраамѸ, и видѣвъ ꙗ Авраамъ познавъ: и оуднѣса и повелѣ Лотови посадити ихъ на горѣ, и полнѣати водою, и рече мѸ: егда прорастѸтъ тыи главни, тогда еси процени ѿ того грѣха; баше бо вода далече, юже ꙗ: разы на днѣ приношеше Лотъ: и полнѣаше главни; и прорастоша главни, и расташе ѿ нихъ древо пречѸдно и красно.

Ѿ третемъ древѣ, на немъ же Расплатъ Разбѡнникъ Невѣрный Ѿ того древа иЗнесе вода въ потопъ, и егда иЗсече вода потопнаа, древо ѡста при рѣцѣ меррѣ, и егда же Моисей иЗведе Илѣтаны, не имѣаше что пити, понеже вода бѣ горѣка, и сѸдаше. Моисей скорбенъ воды ица, и сътвори млѣтѣ къ ГѸдѸ: и показа емѸ Анггъз древо тѡ, иверха бо бѣ цѣтѸщее, и вземъ Моисей, ѿ древа того, посадѣвъ въ меррѣ рѣцѣ Кретаѡбразно, и слака бысть вода ѿ древа, иЗрасте древо велико чѸдно и красно:

Како Зачахдѣа, Древа та И како РастахѸ

Егда насадѣ ГѸз Рай, неѣтъ тогда никого в Рай, токнъ самъ ГѸз, и сатанайлъ, и елика ГѸз насадѣ, сатанайлъ ѿ всякого сада крадѣше, и бѣжаще з Рай пота рѣсѣпа е по средѣ Рай, и видѣе е ГѸз рече: тѸ бѸдетъ Тѣло мое, и иЗъ самъ бѸдѸ, и тѣѣтъ сатано, бѸдетъ сѣ древо на прогнаніе: и ишѣ сатанайлъ иЗ Рай рече: ГѸн блѣн елика насадѣхѸ. ГѸз же рече: иЗъ емъ посредѣ Рай и егда оубидѣвъ сатанайлъ тое древо, оужасеса и чернѣ ѿ страха; древо же расташе на ꙗ столпѣ, еднѣ столпъ иАдамовъ, вторыи столпъ Еввинъ, третѣи посредѣ самаго ГѸа: егда же съгрѣши иАда и Евва, тогда паде иАдова часть в рѣкѸ Тѣгръ и Еввина часть паде в Рай, въ потопъ же иЗыиде водою иЗ Рай; и иЗсѣкшей водаѣ древо ѡста при рѣцѣ меррѣ; ГѸню же частъ даде Архаггъз СнѣдѸ, иЗ него же и сплетше вѣнецъ вложнша на: главѸ иАдамовѸ, в немъ же оумре:

Како Совокѡплена та Древа въ Іерлѡмъ:

Егда хоташе Гдѣ Бгъ, до възидетъ Соломонъ Домъ Бжїи Сѣи Сїѡнъ: тогда спсѣти Гдѣ персѣти Соломонъ, да ѡбладаетъ вѣдѣнїи бжїи: и егда созда домъ Бжїи Сѣи Сїѡнъ, и скаше древа покрытѣ Црковъ, и повѣдалше емъ ѡ древѣ и поладїи Моисей въ Меррѣ, и шѣ с людми, повѣче то древо: и сътвори с него берѣвно велико и долго, и ѡбынде нхъ ноцѣ при Іорданѣ: и воста бѡра велика, и потопе к Іорданѣ, и не ѡбрѣтше его, и де по нное древо иже бѣ ѡ главѣи Лотовыхъ: баше бо народа много, іако три тисѣчи: вѣровавшихъ в то древо, иже твореше чѡдеса велиѣ: и всї мнѡхъ, іако на то древѣ распатъ бѡдетъ Мессїа, и егда хоташе е сѣчи Соломонъ, людїе не двѡхъ: глѡще: не сѣчи его, животворное естъ, іако ѡ трехъ глобѣи прозвѣло естъ; и многое чѡдеса творитъ: Соломонъ же разгнѣвалъ еѡ, и многѡхъ поразїи, и древо повѣче въ Іерлѡмъ принесе; Людїе же вѣрѡующїи к то древо позбѣрахъ вѣнѣ ѡ него, и держѡхъ въ домахъ своихъ: спїѡ радїи: ѡ недѡгъ нхъ и принесенъ бывшѡ томъ дрѡвъ въ Цркѡ кладѡхъ его, и нїгдѣ не пригодїса, печалѣи же быстѣ великї Соломонъ ѡ то древѣ, и положїи е к Црковъ. Сншавшїи же Сѣвилаѡ ѡ то древѣ, прїиде ѡ Вавїлона видѣти еѡ вшедшїи к Црковъ, и де на не: в тои часъ спаде ѡгнь съ Нѣсъ, и пѡпали Сѣвилаѡ: ѡна же бѣжаще рече: ѡ треклатѡе древо: Людїе же вопїѡхъ: ѡ трѣблаженѡе древо: По снхъ, еденъ мѡжж именѣи Елїсей, дѣлѡше древо на Іорданомъ, и спаде емъ секїра, въ Іорданъ, и погїбе, и древо иже потопе въ Іорданѣ и прїшѣ повѣда Соломонъ; и шѣ Соломонъ позна древо и, прїнесе въ Іерлѡмъ, и прїложїи на Црковъ, и нїгдѣ не пригодїса, и прїклонїи е къ перѡмъ дрѡвъ: и рече: ѡ великое чѡдо, како та древа велика и красна, а не прѣгодїшѡса, и гдѣ ѡбращѣмъ высочайшее, ѡ тѣхъ дрѡвъ, нбо просїи дѣмоновъ нхъ же держѡше Бжїю печатїю: и рекоша, дїмонїи знаѣмъ мы древо въ едемѣ велико, и красно, и чѡдо: и страшно на ѡ немъ глѡти, и рече Соломонъ закїнѡю вѣ и завѡзѡю печатїю Бжїю: юже ми далъ естъ Бгъ; да шедше, прїнесѣте мнѣ е и с коренѣмъ, и тако дїмонїи сътвориша, баше бѡ главѣи Іадамова в то коренїи; и прїнѣше древо въ Іерлѡмъ ѡрекоша коренъ, и повергоша пѡ берѣгъ потока Вѣрскаго; древо же несоша къ Цркѡи; и егда прїмѣрахъ къ Сѣи на и то краткѡ быстѣ, и рече Соломонъ, ѡ великое

чѣдо, оуже бо три древа пречѣдны принесоух: и не единое не
здахъса, и повелѣ е кз первѣмъ двомъ къ Цркви повѣствовати, и
давъ страждъ; повелѣа е стрегчи, ихъ, яко здадеча твѣи древа
принесены; быша егда бо вопроси, Соломонъ дѣмоновъ, колко
е миль зъ ѡдема до Іерлѣма: ѡни ѡвѣщаша: яко и триащъ .г.
и .г. миль ѡверѣтоша.

Глава же ѡдамова лежаще въ корени, и никто ѡ не не
вѣдалше, по мнозѣхъ же лѣтѣхъ, идущѣ Соломонъ съ слѣгамъ
на лобы выстѣ бѣра велѣа и дождъ: и едиъ и едины ѡ слѣгъ
его, взать ѡдеждъ Црѣвѣ верховнѣю и не прилѣчѣса кз Црю:
видѣвъ же пещеръ, и вниде въ ню, на кони, и мый съ собою
хвѣрта и стрѣла, и стоа тамо, и видѣ тоу пещеръ корѣанъ,
а не каменнъ; и егда прѣиде ко Црѣ, въпроси его Црѣ: дрѣже
где еси былъ зъ моею ѡдеждою, яко велѣа бѣра и дождъ
сзлѣса на ма тѣи сѣхъ еси, и рече слѣга: Гдѣ видѣхъ пещеръ
и внидохъ къ ню, и та пещера истинна корѣ; а не камень:
Црѣ же наоутрѣа шедъ, видѣ яко же повѣдалъ е мѣ слѣга и
оуразумѣвъ, яко то естъ глава ѡдамова, повелѣ ѡчисти ти ю
ѡ корениа и ѡ перстѣ: и принесе ю на мѣстѣ единой гори: близъ
Іерлѣма; и повелѣ снѣти са въ Іерлѣмѣ всѣмъ ѡкрѣтнымъ градоу и
всѣмъ людемъ: и Іерлѣмляномъ, ѡ мала до велика, и сзѣшѣ са
всѣмъ народомъ, рече: яко видѣте мене творѣща такѣ и вы
творѣте, и взать камѣ къ рѣки и поклонѣса главѣ, и рече:
покланяю ти са яко первой тварѣ бѣжен, и вергъ камѣнъ на
главѣ и рече пакъ побѣаю тѣа, яко прѣстѣпника бѣжа: и тако
бѣ народъ: творѣше, и бѣ гора велѣа каменѣа тѣго, на главѣ
ѡдамовоу и нарекоша мѣсто ѡное Евреки дѣфѣстратъ, еже
сказаетъ са побѣеніе: На томъ бѣ мѣстѣ распаша жидове Гда
нашего Іс Хъ егѣ Крѣтъ вздрѣзи Пѣлатъ, на главою ѡдамовою,
и тогда крѣти са въ ѡдамовой главѣ, весь народъ иже бѣ ѡ
начала Кровию Хѣю, истекшею, ѡ прѣчаго тѣла Хѣа, Крѣтъ
же Хѣз бѣ ѡ древа, иже ѡ вѣнца ѡдамова и зарѣте, егѣ Сидѣ
Архагъла даде Разбойника върнагѣ; ѡ древа иъ въпаде къ Тигрѣ
рѣкѣ. Разбойника же са распаша быша; вѣрныи ѡдеидю Хъ;
невѣрныи ѡшѣю.

V. 2. 3. Pád anjelov

A) Legenda o páde anjelov, ktorá sa nachádza v Litmanovskom rukopise Štefana Hlinku A, je časťou ponaučenia, resp. čítania na sviatok Zhromaždenia k veľ'vojevodcovi Michalovi a ďalším beztelesným mocnostiam. Čítanie sa začína alegorickým príbehom o vojne stromov proti moru. Morom sa tu alegoricky myslí na Lucifera, pričom, ako vyplýva z textu, nejde o more s vodou v priamom slova zmysle, ale o more plameňov, čiže peklo. Drevá symbolizujú dobrých anjelov. Text kázne pokračuje porovnaním dobrých a zlých anjelov, hovorí o ich charaktere: dobrí i zlí anjeli sú takí malí, že sa ich zmestia tisíce do ucha ihly. Spomína sa tu aj príbeh z Mk 5: 9: „Volám sa pluk, lebo je nás mnoho.“ Nasleduje opis videnia svätého Antona, ktorému sa diabol ukázal ako obor. Dobrí a zlí anjeli sú si podobní aj svojou beztelesnosťou, a keď sa chcú ukázať človeku, berú to telo zo vzduchu alebo oblakov. Následne sa uvádzajú všeobecne známe príhody z Biblie, keď sa dobrí a zlí anjeli ukázali ľuďom: Abrahámovi pri duboch (tereblntoch) Mamreho, patriarchovi Jakubovi, sudcovi Gedeónovi, Jozuemu, biskupovi Martinovi Tourskému, svätému Šimonovi Stylitovi, svätému Jánovi Pustovníkovi a svätému Antonovi Pustovníkovi. Spomínajú sa aj črty, ktorými sa dobrí anjeli odlišujú od zlých: dobrí anjeli pomáhajú človeku si vybrať správnu životnú cestu, ale zlí iba navádzajú na konanie zla. Po smrti človeka nesie dobrý anjel dušu človeka do neba, ale zlý mu bráni v tejto ceste a vymenúva hriechy človeka, aby nebol taký človek prijatý do raja. Len dobrí anjeli môžu vidieť Boha. V závere textu sa odporúča vyhýbať zlým skutkom, ktoré pochádzajú od diabla, a obracať sa s dôverou o pomoc iba k dobrým anjelom.

НА ДНЬ СОБОРУ СТОГО АРХАГЛА МНХАНА

КАЗАНА ДЛА НАДКН ВЕРНЫМЪ ЛЮДЕМЪ МЦА НОЕВЪ И ДНА
КДЫ ПРРКЪ ВЗДА БЫЛЪ В НЕВОЛН ВАНЛОСКОИ ХОТЧЛЪ ВНАДЧТИ
ТАЕМНИЦН БЗСКИН: И МОБИЛЪ ДО ГДА БГА: ЧТЫН СЛОВА: БЖЕ
ВСЕМОГУЩИИ, ЧЕМДЪЗ НАСЪ ВЕРНЫХЪ ЛЮДЕИ ТВОИХЪ, ПОДАЛЕСЬ ДО
НЕВОЛЧЕ ПОГАНОМЪ: ЧЕМДЪЗ ДОПЧТИЛЪ ВАНЛОСКОИ МЧЕСТО
ТВОЕ СТОЕ ИЕРЛАНН ЗВОЕВАТИ: И ЦРКОВЪ ТВОЮ СТОЮ ИСКВЕРНИТИ
И РАЗОРНИТИ А ЗАЖЪ ЛЧПШИИ ОУ ТЕБЕ ВАНЛОСКОЕ ПОГАНЕ,
НЕЖЕЛН МЫ ВЕРНЫ ЛЮДЕ ТВОИ. И КДЫ ТОЕ МОБИЛЪ, ПРИШОЛЪ К
НЕМЪ АГГЕЛЪ ОУРНИЛЪ: ИСТРОФОВАЛЪ ЕГО ЗА ТОЕ, ЖЕ ИХЪ ХОТЧЛЪ
ВЧДАТИ ТАЕМНИЦН БЗСКИН, И ЗАГАДАЛЪ ЕМЪ ТАКЮ ГАДКЪ, ДРЕВА
ОУЧИНИЛИ МЕЖН СОБОЮ ТАКЮ РАДЪ: ПОНЕЧМО ВОИИЪ ПРОЧНЕВЪ

морѧ, и ѡно оутѣтитъ прѣ нами: и бѣдетъ тамъ ростѣ древа,
наши, такъ же и морѧ чиннии радѣ. и мовнии: Коямо з
древамнѣ: а кды звѣтажимо ихъ бѣдѣтъ на тыхъ мѣщахъ
розливатнѣса воды наши, але порожнаѧ ихъ была рада: бо
морѧ пѣскомъ загамоваз, ижъ мѣсать въ граныцахъ своихъ
стоатнѣ: а древа ѡгнь попалаетъ, и секѣра вырѣветъ; ижъ
немогѣтъса на росказъ бжѣи ширитѣ и плоднѣтнѣ:

Наимнишии хрѣтѣане: накалностамнѣ морскнми близ проклатый
Люциперъ: имѣлаз мысли подобныи непроходномѣ морѣ: бо
пѣнеснѣса къ пыхѣ великѣю, смѣлаз мыслити въ себѣ и
мовити: поставлю себѣ престоль на западѣ, и бѣдѣ ровнымъ
бгѣу вышнемѣ, але незмѣрнаѧ Премѣросты бжѣа глѣбкостъ,
знаючи мыли его проклатнѣ: ѡгранчѣла море мнѣли
Люциперовой, бо росказалъ вѣрномѣ слѣзѣ своемѣ, Архагловнѣ
Михайловнѣ. Коеводѣ вшиткнхъ силъ Нѣныхъ: абы тое море
пыхи и злобы, то ѣ проклатого Люципера: зохнѣла къ море
неискѣчоныѣ Огнезъ горащее: до пекла горащого, и тамъ его
ѡсыпалъ, пѣсчнстнми балами, то ѣ моцею бжѣтѣа своего: же
навѣкнѣ ѡтамтала нѣвыидеть, съ всѣми его, аныгелнѣ, древамнѣ
засъ которнн хотѣли боеватнѣ: сътъ люде свѣтвовннѣ, бо тынѣ
мыслами, и радани, и мѣдростамнѣ своимнѣ: высоко ѣко древа
выносатнѣса, жадаютъ великнхъ богатѣствъ, догнѣхъ лѣтъ:
хотатъ кожго звѣтажатнѣ, кождого перепертнѣ: и вшитокъ
свѣтъ ради бы пожертнѣ, але ихъ секѣра смѣтнѣ, несподѣване
пѣтнѣмѣтъ: а по смѣтнѣ Огнь неѡгнѣимннѣ пекелннѣ ѣко
терныѣ попалнѣтъ ихъ. О чемъ абысмо шнршѣю моглнѣ повѣзатнѣ
наѡукѣ: ѡ вырозмѣнѣю бгѣло добрыхъ, и слыхъ: прошѣ сѣго
Архаггла Михайла и всѣхъ силъ Нѣныхъ: ѡ помощѣ, а ласкѣ
вашнѣ ѡ пнѣное слѣханѣ.

Згажаютнѣса бгѣло добрынѣ, съ слымы, въ многнѣ подобенствѣхъ,
бо ѣко добрынѣ незаймѣютъ мѣща, такъ и слынѣ: же можетнѣса
ихъ тнѣсача, алео и болше въ бгѣло ѡушкѣ змѣстнѣтнѣ, чого
маемо ѣбнннѣ прикладъ з ѡного бѣса; которого Хѣ выгналъ з
члѣвѣка и пыталъ ѣко емѣ нма: а бѣсѣ ѡповѣдалъ; нма мнѣ
Леггѣонѣ, то ѣ мнози емѣ тѣ, Леггѣонѣ значнтнѣса полкъ: къ
котороѣ было слыхѣ дѣховъ шестъ тысачѣнѣ, ѣко бмѣроиснѣ
сѣтынѣ свѣдѣнѣтъ зачимъ ѣко слыхѣ дѣховъ много, могло
са, змѣстнѣтнѣ къ ѣдномѣ, члѣвѣкѣ, такъ и добрыхъ: бгѣловъ
можетнѣ са змѣстнѣтнѣ. Згажаютнѣса и въ тыѣ бгѣло добрынѣ

со слыи́и ѿжъ ꙗ́ко добрыи́ ꙗ́ггъ, такъ и слыи́ можетъ са
оучинити великыи́. Олбрымомъ и великое мѣще зарѣшити.
Дозналъ того сѣи́и ѿнтоний, тои кды члѣдъ единого, сѣдѣлъ
во своен келии; пришлоъ до него такыи́ голоеъ, ѿнтоний
выиди и ѡбачи: ꙗ кды вышлоъ з келин, ѡбачилъ олбрыма
великого: которий на земли стомаъ, ꙗ головую ѡолоковъ
догѣга и розпростерши рѣки, гамовлаъ дши́и и дши́ихъ до Нѣа,
и много ихъ въ пропасть завернѣлъ. Згажартѣа и въ томъ
ѿггъ добрыи, съ злыи, ѿжъ ꙗко добрыи, такъ и слыи:
чинатъ собѣ тѣло з повѣтра, и ѿзъ ѡолока, и въ тѣлѣ
людемъ показѣютъса: оучинилъ быи собѣ с повѣтра ѿггъ
тѣло: которий са показалъ ѿбрамови оу дѣа мамврийскаго,
оучинилъ собѣ тѣло с повѣтра ѿггъ, которий за ѿковомъ
Патрїархоу старозаконымъ ходилъ въ записи. Оучинилъ собѣ тѣло
с повѣтра ѿггъ, которий показалъса Гедеѡновъ на гѣмнѣ
подъ дѣбомъ и ѡзнаимилъ емѣ же ѡнъ мѣлъ выведити
Илѣа з неволѣ Мадїамскои, оучинилъ собѣ тѣло с повѣтра,
ѿггъ: которий показалъса Ісусъ Навѣиновъ з мечемъ добытыи
подле Іерихона. И слыи ѿнгели чинатъ собѣ тѣло с повѣтра
ѿзъ ѡолоковъ: и въ розмантои постати людемъ показѣютъса.
Сѣтомъ Мартинновъ, Епїковъ Тѡронейскомъ, показалъса слыи
дѣхъ въ ѡсобѣ Хѣои: и мовѣлъ до него: Мартине, ꙗ естѣи Хѣ.,
пришолемъ з Нѣа соудити люди, ꙗе тобѣ найпервѣи показалемъ
са ꙗ смотрачи на него Мартинъ сѣи реѣ: не во пѣрпѣровой
шатѣ ѡбѣцалъ са Хѣ приити, и не во такой коронѣ. Въ ꙗкой
ты еси: ꙗе з блїзнами ранъ своихъ, и съ Крѣтомъ, ꙗ скоро
то сѣи реѣ: зараъзъ слыи дѣхъ зникнѣлъ сѣтомъ. Сѣтомъ
Симеѡновъ столпниковъ, показалъ са слыи дѣхъ въ ѡсобѣ
сѣтлого ѿггъ: зъ возомъ огненымъ, и конми ѡгнистыми:
и заволаъ до него мовачи: Симеѡне, прилаъ ма Бѣга, ꙗбы
емъ таъ взалъ до Нѣа: ꙗко взалемъ Ілью Пѣрка, оуверилъ
томъ Симеѡнъ, ѿжъ ѿ хотѣлъ зыити з столпа: ꙗе кды
Крѣтомъ Хѣымъ пережегалъ са, зараъзъ слыи дѣхъ с конми и
зъ возомъ зникнѣлъ: Іовновъ сѣтомъ пѣстинковъ показалъса
слыи дѣхъ въ ѡсобѣ щѣеничейскои, з келюхомъ: ꙗкобы хотачи
причастити его: ꙗе сѣи познавши слога дѣха реѣ: ѡ
проклатый и нечистый дѣше, ꙗко смѣлесъ на смѣватѣса. зъ
Прѣтыхъ Тайнъ Тѣла и Крѣтѣ Хѣои, его Крѣтои прогнанъ бѣди
и зараъзъ слыи дѣхъ исчезнѣлъ, сѣтомъ ѿнтоний великомъ

на пѣщѣ показани еѡ слыи дѡхове в розмантыхъ вѣдахъ
 бестѣцкыхъ починѣшисѡ лвами, медведями, волками, ѱами
 вепрами, телцами: и иными, бестѣми, и оучиниѡ на пѣщѣ
 крѣкѡ великѡи, почали рычати, щекати вѣты, исковчати,
 и келѣю стѣго хотѣли перевернѣти, але кды ѡнтоный стѣи
 вышолъ з келѣи, и пережегнаѡ, вшитко тоѡ ѡко прахъ
 ѡ вѣтрѣ, з великии шѡмомъ зникло: згожаютѡ и в
 томъ ѡггѣ добрый со слыми, и жъ ѡко добрый такъ и слыи
 жадныхъ покармовъ ии напоевъ не зажнѡт: згажаютѡ,
 и в томъ ѡггѣ добрый со слыми, же ѡко добрымъ такъ и
 слыи, ѡповѣдѡють людемъ пришлымъ нѣкоторымъ рѣчи, бо
 кды в чѣжикѣ мѣстѣ Геллеискомъ, бѣдовали божицю,
 ѡргоавѣте: и питали ѡполна бѡбана. Пѣданъ названого
 комъ бы тѣю божицѣ мѣли посвѣтити, тѣды слыи дѡхъ
 з того бѡбана [ѡповѣдѣлъ ...] Мѣи Предвѣчного Слова
 Родѣтеле, была посѣенна, а тоѡ еѡ дѣло, тѣсачею и двома
 стѣи лѣтѣ: рѣ спѣителнымъ Рожѣвомъ Хѣ бѣа нашего: в
 томъ зѡ незгажуютѡ ѡггѣ, добрый съ слыми: бо добрый
 ѡггѣ побѣжатъ нѡ до побожныхъ оучинковъ: гамѡтѣ ѡ
 роисѣтного житѣа показѡють наи прѡстѣю дорогѣ до Нѣа:
 и ѡ вшелокого грѣхѣ стережѣть наи; а слыи ѡнгелы чинѡть
 людемъ великии шкоди: и до наглои смѣрти, часто привѡдѡть,
 побѣжатъ людеи до пыхы до лакометѣа, до чѣжолѣтѣа, до
 гнѣвѣ до законѣтѣа, и до вѣхѣ бѣгѣ мерскѣхъ, и не побѣныхъ
 оучинковъ: незгажуютѡ ѡггѣ добрый съ слыми: и в тоѡ: же
 кды оумреть чѣкѡ ѡггѣ добрый дѣшѣ провадѡть до Нѣа:
 а слыи ѡнгелѣ перебѣгаютѣ, и гамѡтѣ дѣи: и не пѣцаютѣ,
 до Нѣа показѡють дѣшѣ розмантыи грѣхи которѣи жнѡчи
 в тѣлѣ на свѣтѣ чинили, незгажуютѡ, и в тоѡ ѡггѣ
 добрый съ слыми: бо ѡггѣ добрый в Нѣѣ насыщ[а]ютѡ вѣденѣа
 Лица бѣжого, а слыи ѡнгелѣ насыщѡютѡ дѣшѣи грѣ[ш]ныхъ
 людеи: роскошникѣи, и лак[ом]цами бо ѡко лакомѣи и
 зѡдрѡсливѣи, чѣкѡ неможеть еѡ: бѣцѣа насѣтити, такъ пекло
 гѡтанѣ дѣлоу еѡ, ии коли не насытитѣа дѣшѣи чловеки, еѡнаже
 ѡшѡклоу еѡ в тоѡ лакомѣи и зѡдрѡсливѣи люде: бо што до
 пекла [впадетѣ] тѣ тѣа бѣдеѣ навѣки. што зѡеѡ лакомѣи, чѣкѡ
 прѣ[з] фалшѣ збереть то вшитко по неѡ зорѡтанѣтѣ. и до
 чѣжѣи рѣкѣ перейдетѣ дѣа тогоѡ на мѣлшѣи братѣе, варѡмосѡ
 ѡ рады злыхъ и проклатыхъ, пекѣныхъ ѡнгелѣ, и иско ро наѡ

НА МЫСЛІ ПРІІДЕТІ ШТО СЛОЕ НЕЧЕКАМО ТОГО ЧАСѸ, АЛЕ ІАКО
НАПРѸЩЕ, ПРІІЗНѸЛАМО НА ПОМОЦІ І НА РАТѸНО СѸТІХЪ АГГЛѸ
НѢНЫХЪ, НЕВІНѸДНЫХЪ, І МОЦНЫХЪ, АБЫ НА ТО СѸВѢТѢ ѿ ВСЕГО
ЗЛОГО ЗАРѸПНІЕ СВОИ БОРОНІА, А ПО ДОГНІХЪ, І СПОКОНЫХЪ
ЛѢТЕХЪ: І ВСѢХЪ НА ДО ЦРѸТВІА НѢНАГО БПРОВАДІА ЦАСЛЫВѢ
АМННЬ.

B) Kázeň na sviatok Zhromaždenia k veľ'vojvodcovi Michalovi, ktorá je súčasťou Uglianskeho poučiteľného evanjelia, sa začína výkladom biblickej epizódy o stvorení sveta. Poukazuje sa v nej na to, že najskôr bolo stvorených 10 plukov anjelov, v každom pluku bolo tisíce anjelov. Rozprávanie sa sústreďuje na výklad o pyšnom anjelovi Satanailovi. Pre túto pýchu bol celý jeho pluk zvrhnutý z neba a padal na zem 40 dní a nocí ako dážď. Podľa tohto textu Boh stvoril Ľudí, Adama a Evu, aby nahradili chýbajúci desiaty pluk anjelov. Satan však závidel ľuďom slobodu a pokúšal Evu. Archanjel Michal vyhnal prvých ľudí z raja pre ich previnenie. V texte sa vymenúvajú aj zázraky, ktoré sa uskutočnili na zemi pričinením anjelov, napr. anjeli vyviedli Lota zo Sodomy, varovali Balaama, pochovali Mojžiša, pomohli Jezuemu obsadiť Jericho, ukázali sa myronosičkám pri Ježišovom hrobe a mnohé ďalšie zjavenia a zázraky, ktoré sú v texte kázne rozpracované viac alebo menej podrobne.

МЦА НОБЕ[РІА] І. НА СОБОРѸ СѸТГО АРХАГГЛА МНХАИА

ТЖ МОЖЕТИ КЛДЫ ЗРОЗѸМѢТИ ТОИ ПОВѢСТИ. ІАКИН СѸ ЧДА
СТАВАИ. ІВОЛѢ І РОИКАЗАНА БѸ ѿЦА НѢНАГО. ПРѸ АРХАГЛА
МНХАИА. НА САМЫЙ ПЕРѸ ГДЫ НЕ БЫЛО НИ НѢО НИ ЗЕМЛѢ. І
БЫЛА ТМА І ВОДА. І АХЪ БЖІИ НОСИЛѸ ВРѸ ВОДЫ. І РЕ БЖ ІС
ТМЫ СѢВѢТѸ ВОИАТИ. І СТАНѸЛѸ СѢВѢТИ. І ДАЛѢ СЗТВОРИЛѸ БЖ
ВШИТКО. ШТО Ѹ НА НѢТѢ І НА ЗЕМЛИ. В НѢТѢ АГГЛЫ І АРХАГГЛЫ.
ДЕСАТИ ЧИНО. АЛѢО ПОЛКО. А БЪ КОЖДО ПОЛКѸ ТМАМИ ТЕМ ТИСѸ
ТИСАЧИ. АНГЕЛѸ СѸТЫ. А ТАКѢ СѸ СТАЛА ПРЗВАА ВОНА. І ЧДѸ
БЪ НЕБѢ АЛѢО ОУПАДО. ПОНЕЖЕ НАИПРЗВО БЫЛО А БЫІ АГГЛЫ
ІМЕНЕМ САТАНАИ. СТАНѸЛѸ ГОРДЫМ. І ПОМЫСЛИЛѸ ВО БѢ. ІАКѢ БЫ
ПОСТАВИТИ МАІ МАИСТАТИ СВОИ ВЫШЕ КРѸГѸ НѢНЫ. І БЖДЖ РОВЕНЗ
МОБИ ВЫШНЕМѸ. СКОРО ТОЕ ОУМЫСЛИЛѸ. ЗАРѸ ЗВЕРЖѸ З НЕБА. І
ЗО ВШИТКИМ ПОЛКОМ ДЕСАТИМ. І ПРОЧТО НАЗВАНЗ БЫІ САТАНАИЛЗ.
І ЛЕТѢЛЪ З НЕБА М ДНИ І М НОЦІИ. ІАКѢ БЫ ДОЖДЗ ТАКѢ ГДѸТО

ѡбачивши то стѣи аггъла мнхънлаз, иншого полкоу. таковыи
 оупадоу великии. заклинкаи и реи. въ имѣи стѣи, стѣи, стѣи, гъ
 саваѡ⁴, исполнивѣи нѣо и землю славы егѡ. тжѡ зарѡ за тѣи
 словои вши^тки вои нѣныи тоѡ слово рекли. и за^тклога нѣо.
 и ѡстало в нѣѣ д. полкѡ, аггъла^тх¹, и ѡ того члѡ стандъла
 архъггъла мнхънлаз на^твышшии боеводоу нѣныи. а тѣи котрыи
 спали з неба, вши^тци поте^тнѣли. и стандъли са дѡволы.
 потомѡ сътворити бѣ чѡка на земли. и назвали его имене^т
 ада^т. хотачи напавнннчи тоѡ дѡлѡтыи полкѡ. котрыи спали
 з неба. и сотвориша адамови женѡ, имене^т еѡвѡ. оубѣши и до
 раю. и розказалъ нѣи абы вши^тко пожнвали што ѡ в раю. а
 по^трѣкѡ раи абы са дѡрева не дотыкали. а мовниъ ежели того
 дѡрева искошдѣши. то смѣр^ттию оумре^ти, и та^т шатѡ позабндѣлъ
 сътворѣню бѣю. аѡлаца чѡкѡ нже такии емѡ влзности
 порѡчилъ бѣ, премѣнилъ са во змию. и бѡлзѡлъ до раю,
 та^тже прелестилъ еѡвѡ, намовнѡ, абы искоштовала того ѡвоцѡ,
 котрыи стонѡ в по^трѣкѡ раи, ѡповндѣлъ еѡвѣ бѣдѡшныи. нже
 бѡдѣте мовнѡ та^тже знати вши^тко. зле и горѡдѡ яко бѣ.
 послѡхѡвши еѡва такои рады. искоштовала и подала адамови.
 тжѡ скоро искоштовала. нагннн са стандъли, и познали и прѡво
 было гораздѡ. а теперѡ зле. а гды было илце в полдѡне ада^т
 са сховалъ в раи. бѡдѡчи нагнѡ. и прилалъ бѣ аггъла мнхъ^тла.
 и выгнаи и и раю.

то та^т дрѡгое чѡдо сталога прѣ архъггъла мнхънла. прѡво в
 нѣѣ дрѡгнѡ ра на зе^тли. и ѡ того чѡу бѣ стѣи, приказалъ
 каждомѡ чѡкѡ, и каждѡ дѡшн архъггъла мнхънла храннтелѡ. абы
 на ѡстерѣгали ѡ вши^ткии злостнѡ. не тлзко чѡковн, але и
 кѡдомѡ сътвореню, абы не загнѡлз плѡ и такога сътвореннѡ,
 потомѡ и мо^тсе^т проре^т ѡ то^т. тѣи ми словои. поставнша
 предѣлы гъзыкомѡ, по члѡ аггъла бѣи. а инз бѣи мовнѡ.
 прѣ еѡланѡта ма^тдѡла, ннчи^т неѡбнднте малыи ин. чо^т аггълы
 и всѣгды вндѡ^т лице ѡца моего. нже ѡ на нѣсе^т пише^т тѣи
 бытнѡ. трѡ аггълове вывели лѡта и сѡдомѡ. и в то^т чѡ запа^тса
 сѡдо^т и гоморѡ. и зѡ борѡла са из ѡаково^т аггъла бѣи, на
 рѣцѣ фанѡнѡ. ажъ до дрѡгѡго дѡла до сѡзницѣ. и ѡвали емѡ
 жнлѡ в носѣ. Пише^т тѣи в кннги четѡертѡи мойеѡвѡи, гды
 были цѣз валамкѡ. в мѣстѣ оуферѡсѣѣ, и послалъ по еднѡго
 вѣщнннѡ до зе^тлѣ прѡви, которѡго звѡно имене^т бала^т абы
 прокла^т жндѡ. ѡбѡцѡючи емѡ за то великии дѡры. а бала^т

са емѸ того пѡнаѣ. ѡ сѣвшн на ѡснцѣ своѡ. ѡ ѡхаль до
 црѣа балакѣ. проклѣти жнды. а тоѣ црѣа балакѣ прѡто казалъ
 жнды проклѣти. лѣбы ѣмж невлзникѣми былн. але бѣ ѡцѣз
 нѣный бѣрзо любнль жнды, ѡ послалъ аѡгѣла своѣго з нагнѣ
 мечѣм. которыѣ стандѣль межн мѡры мѣсцѣкнмн. кжды малъ
 ѡхатн балам. а ѡсла ѡбѣчнвшн аггѣла ѡ вынѣтыѣ мечѣм.
 покочнла на боѣ. н к мѡровн. ѡ ѡбразнла емѸ ногѣ ѡ мжрѣ.
 а ѡнѣз почаль ѡсла бѣрзо бнтн. а ѡснцѣа прѡмовнла до него ѡ
 рекла. про што ма панѣ бѣшѣ. а залн небачншь ѡ аггѣлѣ бѣжн
 стонѣ прѣ тобою на дорѡсѣ ѡ нагнѣ мечѣм. аггѣлѣ бѣжн тѣѣ рекѣ.
 прѡшто ѡсла своѣ мрѣдѣшь. а бѣ же бы тѣ ѡснцѣа невлнла.
 то бѣ ѡ тебе забнль. зѣто ѡ хѡцѣм жнды проклѣтн. ѡ
 ѡбачнвшн посмѡтрѣлѣ ѡ ѡбачнл аггѣла ѡѡтрашнлѣ бѣрзо.
 тѣды во мѣсѣто проклннѣна блвнлѣ ѡла, то тѣм бѣ днѣз
 бѣрзо немалый. Пѡнеже баламѣ пѣшн прѣ ногама аѡгѣлкама.
 заплакаѣ н реѣ. незагѣбн мене аггѣле хѣѣ. ѡ а не бѣдѣ
 проклннѣтн нкого. тѣѣ можеѣ кождоѣ ѡмнѣна рѣшнтн. же
 бы не проклннѣлѣ нкѣто нкого. штобы ѡ тебе бѣ незагѣбнлѣ.
 а гды мѡйсеѣ прѡроѣ бѣжн помѣрѣ. то егѡ аггѣлѣ похѡвалъ на
 горѣ моаблн. ѡ нкѣто не знѣе грѡбѣ егѡ. гдѣ ѡ лежнѣ. чоѣ колн
 бы жндѡе зналн гдѣ ѡ похѡбанѣ. розѡбралн бы егѡ по ѣдномѣ
 чѡнкѣ, ѡ носнлн ѡ собоѡ. ѡбовѣм бѣрзо фѡртѣднѣм бѣѣ. Пншеѣ
 тѣѣ гды ншѡль ѡ нлѣнѣ доывѣтн мѣсѣта сѣрхѡна. ѡ ѡбачнл
 коннѣ бѣрзо велнкѣю прѣ собоѡ. ѡ впалъ ннцѣ ко землн. ѡ
 почлѣлѣ мѣнтн гѣ бѣлѣ а мѣнѣшнлѣ посмѡтрѣлѣ в горѣ, аѡ
 аггѣлѣ бѡн стонѣ прѣ ннѣ, ѡз вынѣтыѣ мечѣм. до котороѣ реѣ
 ѡ навѣннѣ. кѣто ты есѣ, наш лн жлѣзмѣрѣ лн чѣжн а ѡнѣз реѣ
 ѡ ѣтеѣм аѡхѣгѣлѣ мнхѣнѣ послалъ еѣ на помѡцѣ тѣѣѣ, небѡйѣлѣ.
 Тѣм же порѣзлѣ вшнѣкѣ слѣ хѣнаѡѣкѣю. ѡ прѣдалъ бѣ ѡ ѣн
 жндѡѣм зѣмлю. вѣзалн ѣа былн маѣамѣанѣ на жнды. ѡ тѣм
 гѣвнлѣ ѣа аггѣлѣ бѣжн прѡтѣнѣ ко гѣдѣѡнѣ. которыѣ нмалѣ .тѣ.
 жлѣзнѣрѣѣ, а гды ѡшоѣ с нмн прѡтѣнѣ ко чѣтырѣѣм црѣѣм. которыѣ
 зѣано ѡрѣва, зѣва, зѣвѣа, самѣона. ѡ ѡ вшнѣкнмн вѡйсѣамн
 велнкнмн. то вшнѣкнѣ порѣзлѣ аггѣлѣ бѣжнѣ. заслѣпнлѣ ѡ. ѡ
 самн ѣа посѣклн в нчн. Послалъ бѣ гаѣа прѡроѣа до црѣа дѣа
 ѡ реѣ выѣерн соѣѣѣ цѡ хѣ с тѣѣ рѣчнѣ: ацн тѣн лѣѣта гѡлѣ на
 землѣ твоѡ. ѡлѣо тѣн мѣѣѣ ѡѡтѣкѣтн прѣѣ вѡрогн тѣвѡмн.
 цнлн тѣн днн в землн тѣвѡѣ смѣртѣ. а ѡнѣз реѣ зѡвѣѣгды
 мн тѣѣно. але нехѣн бѣдѣѣ сѣмѣрѣ: ѡ послалъ бѣ аггѣла своѣго.

и оумрло людн. ѿ поранкж до ѡбѣда ѡ тысканн людн. то та^к е^{сть} моцный аггыз бжнн. Тойже аггыз стый повндѣлз члкъ маноевн и женѣ его. зачатие еа^мсона снагаго. которы г^р вологы малъ на головѣ аггакнн. Пнше^т ты^и нже снахерннз цл^а аггскнн. добываючн мѣста нѣрлма, и блнбннл нма и^с хѣо, и послалъ на него бж стый воеводѣ своего архаггла мнханла. и единой^ю ночн оубнлз во^нны людн мнрскнн, ф, и п, и ѣ. За новоходоногарѣ црѣа вавилонскаго, оубрзжены были трѣе ѡтроци до котла рлженаго тѣ аггыз бжнн холода^м н^а додавалъ. и нн^и н^а не вадн^т ѡгнз. Коли даннла оубрзжено было до амы, межн лвы лютын. и та^м аггыз бо^н лвы оукротилъ. Гды ншо^т пророк^ъ данвакѣ^м и нѣрлма на поле ко жѣце^м и с^а потравои. а та^м его аггыз бжнн порвал^ъ, и прннѣ до вавилонѣ до амы и кз пророкѣ даннлѣ. и накрзми^н пррка даннлѣ. и зл^а женцѣ накрмнлз прншѣши взл^а оу едно^н годннѣ. Кз цркн соломоновѣ, стый аггыз на кождын днз ро^к сходн^т сз нѣсз, и взмѣцл въодѣ. а кто прншо^т до той воды прзво, то кожды^н оуздоровлѣ бы^т. И гды хс^т нз гробѣ встлалъ, то та^м аггыз оуказл^а еа жена^м. и ре^к ѡ неплѣте. востлалъ хс^т ѿ мртвѣы. тойже сты аггыз петра выбель нс те^ннцѣ. и желѣзное вазна розывалъ. и те^ннцею затрлснл, и нны чл^а много чннл, которы не естѣ рѣ^е можна. лбы тын чѣда мл^а выпнсатн члкъ. протч похвалѣ^м вшн^тцн архаггла мнханла. которого е^{сть} ннѣшнн стый. а фалебнн днз. а вннн смо его в почеиночн има^т прлновлчн. а оубогн не запомннатн. протч нже и тебе бж не запомнналъ. то е^{сть} до домѣ своего оубедн млѣпого хромого глѣхого нѣмого недолгого нагаго немѣцаго сзгрѣ^м прнѡдешн, накрзми, напо^н, зложн.

C) Ugliansky zborník Klúč obsahuje kázeň na sviatok 8. novembra s podrobným opisom zvrhnutia Lucifera a jeho celého desiateho pluku z nebies. V kázni sa podčiarkuje ich ohnivá podstata, netelesnosť a bezkrvnosť. Lucifer, alebo Dennica, bol najkrajším anjelom, a práve jeho Boh mal najviac v obľube oproti ostatným anjelom. Postavil ho preto najbližšie k zemi, ale tento anjel sa rozhodol, že sa chcel vyrovnat' Bohu a mať svoj prestol najvyššie. V texte sa krásne opisuje Boží hnev prostredníctvom ľudovej reči. Nahnevaný Boh narieka nad neposlušným anjelom, vyháňa ho z neba a odoberá mu jeho krásu a meno. Zvrhnutím z neba sa z Lucifera stáva Satanail, knieža diablov, ktorý pádom z neba

sa dostal do podzemia a začal navádzať ľudí na hriech. Niektorí menší anjeli z Luciferova pluku sa ešte stále držia za nebo, hoci niekedy predsa aj padajú dole ako hviezdy. Autor kázne zdôrazňuje, že len hlupáci hovoria, že niekedy z neba padá hviezda, veď každý predsa vie, že to nie je hviezda, ale z neba zhodený diablov služobník. Kázeň pokračuje rozprávaním o tom, že sa diabol môže zjaviť človeku v podobe besného zvieraťa, alebo navádzať človeka na to, aby si prestal čtiť Bohorodičku, aby nechodil do chrámu, prejedal sa a zanedbával duchovné potreby atď. Dobrí anjeli na rozdiel od zlých sú veľmi rýchli a nemôže ich zdržať ani oheň, ani voda, ani železné zámky, ani múry. Keďže už boli stvorení a noví anjeli sa už nerodia ani nezomierajú, Boh im dal rovnaký rozum ako človeku.

Зрѣ: казѣна на Сѡбѡ архѣггѣлѣ: бжѣа:
 Мнхѣаѣлѣ. њ дрѡгы небесны снлз. ѡ ѣго нача ствѣѣ. њ ѡ
 њзвѣрженію. лѡципра со небез. деа того хорѣ. абѣ. табѡра
 аггѣкаго.

Прѡшѣ бѣа небеснаго. њ стѡго. архѣггѣлѣ мнхѣаѣлѣ. њ дрѡгы
 архѣггѣловз њ аггѣловз. бжѣа. на помѡщз. абѣ [...] прѣ: хрѣ. на
 вѣлѣхѣа. бесѣды бжѡн. што говориѣ черѣ нашѣ ѡста. ѣго
 стѣла: мнлѡ. Зрѣ бнелѣю. глѣ. ѣ. кннгы. бытѣнскыѣ. њ дрѡгоѣ
 пнѣмо стѡе. бѣзѣ:

Зрѣ: ѣѡ іѡѣ глѣ перѣла:

Мѡнперѣше сотвориѣ. Гдз бѣз нѣныѣ. нѣо. ѡ потѡмз землю.
 ѡнѣ Сее перѣше ѡчннѣшн нѣбса добротѣнвыѣ ѡцз наѣ. нѣныѣ.
 прѣмѡдрыѣ. вѣдѡца. тѣк. бѣзѣ. корѡѣ. дѣ. ѡ ѡѡѣ. лѣ. Словѣеѣмз
 гдннѣ нѣбса. њзробнѣса. ѡ дѣле. мѡвнѣ. њ дхѡмз ѡстз ѣго вѣлѣ снлы
 њ. Снлы назывѣлѣ аггѣлы њ архѣггѣлы. то то стѣ снлы. њ моцѣре
 нѣныѣ. то то ѣ дннѣлѣ рѣ. [...] бжѡн. Гдѣ мѡвнѣ. ѡцз наѣ нѣныѣ.
 слово. Зарѣ. стѣлн неб [...] снлы нѣныѣ. ѡ знаѣ кадѣѣ. ї не ѣдны
 стѣ. аггѣлѣ. ѡ [...] вѣсѣ аггѣлз: њ архѣггѣлы. хѣрѡвннѣ. њ сѣрѣфннѣ.
 шѣстѡк [...] ѡчнтѣѣ. Начѣлѣ гдѣства Прѣт [...] на котѡрыѣ бѣѡѡцз
 ѡпочнѣлѣтз. то то стѣ. аггѣлове дхѡве ѡгнѣныѣ. пожнгатѣнѣныѣ.
 ѡ тѣк. њз ѡѡ дхѣ бжѣа. вѣштѣкы тѣѣ. ѣднѣмз рѣзѡ. стѣлн.
 мнѡго њхз. њ бѡжѣство нѣлнчѡе бѣ лнѣы. Назѣлѣ њ ѡцз наѣ
 небесныѣ. Снлѣмн [...] дхѣмн ѡгнѣстѣмн. њ мнрѡм нѣвннѣмн.
 тѣк. мѡвнѣ. корѡѣ. дѣ. ѡѡѣмѣ рѣ. Тѡврѣн аггѣлы своѣ дхѣ. ѡ
 слѡгы своѣ ѡнз. пѣлѣщз. чѡнѣѣ њ знѣѣѣ кадѣѣ. ї бѣз ѡцз
 нѣныѣ. аггѣлѡ сотвориѣ. ѡ дхѣ ѡстѣ [...] њ ѡ ѡгнѣ. Пѡнѣлѣ
 ѡннѣ стѣ ѡннѣстѣѣ. њ пѣлѣнононѣныѣ пожнгатѣ [...] стѡнонѣныѣ.

слухати негай чѣ. ꙗко изъ мѧломо пѧстѣа. великоѣ не ѡци. ѡвѧ. ꙗко
богастѣа. чомѧ ꙗ самѧ погынеѣ. ꙗко точѣ злыи ангѣлѧ. погыѣ
ꙗ ѡшнѣтко ѣго товѧрнѣство. за ѣго гадѧѧ.

ꙗ колѧ тѧю рѧдѧ. тоѣ пышныи. ѡнгѣлѧ. оу гадѣѣ своѧ. погадѧ.
то. зарѧ. неистѣрпѣѣ бѣгоѡцѧ нѣныи. чѧкоѧ ѣго. Спротѣннѧ
гѣдогѣти. проклѧтѧ. Зарѧ покликѧ на ѣго ѡцѧ наѣ нѣныи.
Мовѧчѧ. [...] свѣѣтоношѣ. ѡ злыи слѧго. ꙗ злѧ рѧдѧ. ѡх[...]
копѣѣтанѧ. злыхѧ слѧ своѧ. ѡ мнѧзнѣныи ꙗ пышныи. [...] ѣрѧ.
ѡ злыи. ꙗ гѣдыи. деннѣ. ѡ нѣдѧнникѧ. ꙗ негѣнникѧ. за лѧскѧ
лѧскѧ моѣ. ꙗко ѣ смѣѣ. чѧкѧю гадѧѧ погадатѧ. ꙗ рѣностѣ бѣжѧ
догѧгатѧ. ꙗ мнѣѣ тѣворѣѧ своѣмѧ. прѣтѣнникѧ бѣтѧ. Горѣ
тоѣѣ. трѧклѧтѧ. горѣ тоѣѣ пышныи. горѣ тоѣѣ гѣдыи слѧго
непокорнѧ. Ёлѧ ѣ не хѣтѣѣ жнѣ на нѣныихѧ грѧннѣѧ. на
стѣлнѣннѣ свѣѣтлѧ. Зарѧ пондѣѣ оу тѧмѧ пѣкѣѣнѣю ꙗ тѣмнѣю. На
прѣѣтолѧ. мрѧныи непросѣѣтнѧ. Колѧ ѣ не хѣтѣѣ назѧвѧтнѣсѧ
свѣѣтоноѣцѣмѧ. деннѣю прѣсвѣѣтлѣю. ѡтѣѣ тѣѣ негѧй бѣдѣѣ
нѧмѧ тѣвоѣ. дѧвоѣ. сѧтѧнѧлѧ проклѧтѧи икѣѣснѣтѣѣ. шѧтѧ вѣлѧ
ꙗ дѣмѣѣ шпѣтнѧ. ꙗ стѣрѧшныи. тѣмнѧ бѣѣ. чѣѣтѧ своѣвоѣныи.
ꙗ слѧгы тѣвоѧ с тѣвою. котѣрыи бѣлѧ ѣѣтѣ ѡгѣлѧмнѧ дѧхѧ стѣго
свѣѣтлѧмнѧ. ꙗ тѣперѧ негѧй стѧнѣѣ. ѡнгѣлѧмнѧ тѣѣныи. бѣѣсѧмнѧ
проклѧтѧмнѧ. ѡнгѣлѧмнѧ лѣтѧмнѧ. вѣѣкамнѧ немнѧлѣстнѧмнѧ.
Прѣѣтѣѣсѧ крѧсѣтѧ тѣвоѧ вѣѣ тѣбѣ. ꙗ вѣднѧ тѣмнѧ. ꙗ чѣрнѧ. ꙗко
голѣнѧ. ꙗ тѣѣ бѣѣ ѡцѧ нѧшѧ нѣныи. иѣзѣкѣвѧ ѡрѧгѣлнѧ ꙗ ѡгѣлнѧ
своѧ силѧ нѣныѧ. Зарѧ гѧворѣѣ стѧ. шѣто ѡ нѣѣсѧ трѧслнѣсѧ
стѣрѧшнѧ. ꙗ зѣлнѧ ꙗ трѣѣтнѧ лѣѣнѣпѣрѧ. ꙗ товѧрнѣство ѣго ꙗ
нѣѣсѧ зѣѣсѧмнѧ тѧборѧ. Полѣѣтѣлнѧ икѣѣрѧ нѣѣсѧ. ꙗ икѣѣрѧ хѣмарѧ.
ꙗко додѧ. бѣѣнѣлѣныи мнѣжѣтѣво. ꙗ ѡчнннѧ нѣхѧ цѧрѧ наѣ. бѣѣсѧмнѧ
чѣртѧмнѧ. ꙗ тѣѣ сѧтѧнѧлѧ. стѧсѧ. ꙗ кнѧзѣмѧ бѣѣсѣѣскѧмѧ. ѡ
пѣклѣѣ горѧчѧ. ꙗ лѣѣтѣлнѧ тоѣты ѡгѣлнѧ иѣзѣ нѣѧ. мѧ. днѧ. мѧ.
ночннѧ. Но тоѣто тѧборѧ. дѣсѧтѧ. бѧрѣзо бѣѣ великнѧ. вѣѣшѣѣ тѣѣ.
дѣвѧтнѧ хѣрѣѣ ѡгѣлнѧкѧхѧ. котѣрыи ѡѣ при лѧсѣѣ бѣѧ ѡцѧ нѣнѧго.
ꙗ тоѣ знѧи кѧдыи. добрѣ. ꙗко тоѣтѣ бѣѣсѧ иѣтрѣѣченѧ ꙗ бѣѧ. нѣѣ
ѡпѧлнѧ. бѣднѧ перѣше ꙗ своѧ пѧноѧ лѣѣнѣпѣроѧ. ѡпѧлнѧ. икѣѣрѧ зѣмлѣю
ѡ безднѧ. оу пропѧ великнѣю. во нѣѣ ѡѣво. ѡ стѣрѣнѣѣ пѣкѣѣнѣю.
тѧмѧ нѣхѧ зѧмкнѧ цѧрѧ нѣныи. ꙗко то горѣннѧ дѣѣмонѣѣ. шѣтоѣѣ.
прѧ. хрѣѣтѧнѣ. не внѣдѣлнѧ лнѣѣ ꙗ икѣѣрѣѣнѧго. [...] ѡпѧлнѧ на зѣмлѣю.
тѣѣ пѧкѣѣстнѧ рѣѣбѧт[...] ѣмѧ. [...] до рѣѣмнѣты [...] ꙗ пѣлѣѣцѧютѣ
лѣднѧ на ѡлѧкнѧ грѣѣхѧ. на ѡбнѣѣстѣво. на блѣды. на вѣѣѣтѣѣченѣство.
на чѧрѧ. на злѣѣѣнѣстѣво. на рѣѣбѣннѣчѣстѣво. на дѣѣѣѣѣѣстѣво ꙗ

на іакин грѣхы безчїсленыи. павлави. бгѸ ѿцѸ мѣкыи. тое тыи іа^к бы мѣшин. и послѣнїи. портрали по водѸхѸ попѸ нѣо. бжїмз промїслоз. котрый бокомз котрый крылами. котрый рѸками. авѣ ногами. тоты са рвѸ^т и нѣа. и падѸ^т и з ѡболокѸ днѸ и нѸ. и бѸдѸ^т рвѣтїса и летѣтї до страшго сѸда бж҃ого. СѸть блнкы прѸтацїкїи і то мѸва^т. звѣзда летн^т и нѣа. ани то то зна^т добре каѸый члче. ѡ томз. и то не ѣ звѣзда [...] ани то то ѣ блсныи дїаво^т и зтрѸченїи и з нѣбесз. Може^т бо са дїаво^т. претворити. іа^к хоче^т. хо^т звѣздою. Звѣздою прѸто оуказѸетз колї летн^т и з нѣа. дае^т вѣзвердно^к и з себѣ людемз. ѡбы и малого великое бога^тство не икалї. іа^к бы голого^т клнчетз. дрнжитѣ бончеса бга. и бы емз аггыз свѣтлыи. и тепѣ емз оучиннї чорный анзгелз. за грѣ. Ѹтратнї е^т пѣство. Може^т бо са дїаво^т переверечн, хо^т хмарѸ. ѡнемз. и хо^т члкомз. звѣромз икотїною коне^т. авѣ. потѣтомз. и мїемз. наѣ. и агглоз. свѣтлыи. іа^к читла^т во жнвотѣ стѸ. ѿцѸ. кнї. іакз до нїхз. агглами свѣтлыи. дѸхы нечїстыи. приходли. хотачн и хз. не правой дорогы и звестн. и Ѹ многы кннїа стѸ. оу патернкоу. и Ѹ пролозѣ Ѹ цвѣтнн^к кннзѣ. дѸдонї. лѣствїннїкѸ. макаріа доро^тета. и кннлї и Ѹ многы кннїа. Іакїи пакорити тоты дїаволн чннїтї стѸимз бж҃имз. іакз са юмз показовали іа^но. ангелїми.

зрї. житїе ст҃ого ѿца ннколы. іакз са емѸ на пѸти Ѹказ [...] агглоз свѣтлы^т и іа^к па^к и мнвз ѣе. стѸи ѿцѸ ннкола [...] и перекрѣтнї землю. во нма ѿца и сна и ст҃ого дѸа. амнї. [...] до ада. и Ѹвергыз єго [...] и сѣлнлса. ани ты члче хр[...] звѣзда летн^т и з нѣа. стѣ Ѹ страхѸ бж҃омз. Ѹ томз члге. и перекрѣтнса. молачнса бгѸ. штобы врѣ пропавз неприатѣ^т дшнїи. іакз читлѣмз Ѹ ст҃ой кннзѣ. бо҃ословїи. и звѣзда не може^т нѣгды ѿ своѣго течѣна переходити. где ен. бгѸ ѿцѸ нѣнїи. положн дѸды мѸснїтз. ходнтї до второго прншествїа бж҃їа. іа^к слнце. тлї мїцѸ. тлї и звѣды. [и] ани то люде прѸстыи гѸворѣ^т. перлещаю^тса. свон^т злы^т розѸмо^т. [...] мѸва^т звѣзда. летн^т. ани то ангелз [...] и летнтз на [землю]. то҃го. десѣтого табора. што и бгѸ. Ѹчиннї чортамн. рѸба [...] грѣ копѣтанз и. и тоты то бѣдѸ людемз чннѣ^т. Замѣшанїе^т [...] бѸрѣо [...] мн тѸчамн и градомз. тоты то бѣсовѣ. дѸшнїи. Ѹ все [...] Ѹ члковз и мѸча^т и. Ѹвыхода^т Ѹ икоу^т. и Ѹ потѣ. Ѹвнхода^т Ѹ Ѹсы. и Ѹ звѣрѣ и чннѣ^т и звѣшленїи. бо и злы аггло злыи бѣсовѣ

стлан. Увыходатъ Ѹ вода ѿ пѣ камиѣ ѿ дерева. Увыходатъ ѿ гробы. а [...] аца. оу такы людѣ котрѣи помнраютъ [...] овѣди. ѿ беззаконіе. оу злыи свои справѣ ходаѣ з того свѣ [...] кыхъ то гробѣ живѣѣ. повѣтрѣни бѣсовѣ. ѿ сѣмъ бѣдъ людѣ чинатъ. [...] оты то бѣсовѣ перелецаютъ людѣ. штобы бѣга ѡца своего нѣнаго не боатиса. мѣткѣ бѣжой не чтичи. ѿ нѣ хѣвухъ. ѿ прѣчтой бѣи не чтичи. ѿ стѣ бѣжѣи не бѣчоловати. Прокѣрамѣ ѿ нѣчѣи дѣрамѣ бозѣкыи. Тоты то бѣсовѣ. стѣблѣютъ Ѹ рѣце инѣ ѡца нѣнаго. гадкамѣ злыи. штобы нѣлю. бѣмѣ стѣи. не свѣтчи. ѡфѣрѣ до цѣкѣ бѣ мѣлоствомѣ. не принѣсчи. стѣмъ бѣжѣи. котрѣи прѣ мѣтѣи бѣгомъ порѣчатъ са. нѣ. а мы жалѣеме сѣжѣ стѣю закѣпчи на дѣи ѿ свѣ [...] ыи. мы то змѣеѣе наклѣдаѣ на людѣ мѣнѣ. ѿ сѣ тѣкыи. ѿ [...] доже нѣраденіе штобы. Ѹ нѣлю. ѿ сѣтѣ. до цѣкѣ ѿ нѣ котрѣи стоатъ Ѹ цѣкѣ. зѣдѣю бѣсѣды ше [...] штобы нѣсѣхѣли бѣсѣдъ бѣжѣи. котрѣи [...] справѣѣ са. ѿ злыи ангѣлѣ. злыи бѣсѣ [...] ѿ зѣла пыѣа. пышѣнымъ. ѿ гордымъ ѿнѣгломъ нарѣнѣа нѣхѣ ѿ бѣ мѣкы бѣга ѡца своего нѣбѣнаго наѣвѣкѣи. ѿ стѣнѣа чѣтамѣ. ѿ волочатъ са мѣкѣ вѣгнѣцѣ ѿ нѣнаго цѣтѣи. Тоты то бѣсовѣ водаѣ людѣ на лѣкоѣство. ѿ нѣлю дѣвоѣскѣю похѣѣ. ѿ бы [...] вѣ стѣи не поѣчили. ѿ нѣ напыѣали ѡбы чѣрево свое. лѣкоѣствомѣ проклѣты. тѣло тѣчи. а дѣшѣ скѣвѣрѣнчи, ѿ мѣчи рѣзѣрѣнемъ правѣ бѣжѣо. ѿ прѣ. хѣи. Чѣли ва [...] шѣо са [...] за грѣѣ за гѣкѣ. ѣдного копѣтана агѣлкаго. Ѹшѣкыѣ агѣломъ ѣ [...] ѿ быи агѣламѣ. свѣтѣлымѣ. Ѹ бѣга. а тѣперѣ чѣрѣтамѣ робѣ [...] оу пѣкѣ бѣнѣомъ ѿ Ѹ ѡгни назѣыѣ горѣчоѣ. Ѹ [...] нѣгды не [...]. ѿ нѣно тѣбѣ бѣзѣконый чѣче. гѣѣ не ѿмѣѣ б [...] марѣчи. за тѣвою [...] за нѣпрѣдѣ. за клѣбѣтѣ. за нѣнавѣ. за грѣ [...] кыи што ѿ. чини [...] бѣ молодѣчи ѿ до сѣго дѣе. а не клѣѣ са. за нѣ. ѿкѣ ѿ нѣсѣмѣтѣный. Гды бѣ стѣи. ангѣлѣ не поѣлѣѣ. не поѣанѣвѣ. колѣ [...] копѣтѣ грѣшчи. а ѿнѣ тѣбѣ злыи [...] кѣ. ѿ ѡшѣ не [...] ѣсли са не поклѣѣ рѣчѣ со стѣрѣхоѣ [...] лѣючи тѣкѣ за грѣхѣ свои. ѿ потѣомъ гѣѣ Ѹже ѿзѣвѣжѣѣ тотѣ. своѣвоѣный лѣцифѣрѣ ѿ тѣварѣство ѣго ѿзѣ нѣбѣ. Подѣ ѡцѣ наѣ нѣнѣи. стѣрѣшѣство стѣомѣ. ѿрѣгѣлѣ мѣхѣлѣлѣ. Чинѣ ѣго копѣтанѣомъ. нѣ Ѹсѣмѣ стѣмѣ нѣнѣымѣ сѣламѣ. ѿрѣгѣламѣ ѿ агѣламѣ. Нѣ тѣымѣ двѣѣмѣ хорѣамѣ сѣ дѣ. тѣбѣрамѣ, ѿ прѣдѣ ѣмѣ сѣѣ видѣмоѣ нѣо. ѿ котѣорого ѿзѣвѣжѣѣ свѣѣтоногѣѣ. Прѣдѣ бѣзѣ стѣи мѣхѣанѣловѣ стѣомѣ. ѿ бы дозѣрѣ сѣ. Сѣвѣтѣѣ пѣнѣбѣсѣный.

У тоу чѣсѣ стѣын мнхані. зозвавші оушнткыхъ архаггловъ и
 аггловъ. Ставші закнче голоено. Конми^м гакъ бы мовѣ. юмъ.
 конмиан^м собѣ. берѣмо собѣ Ѹ оу^м. што са стало грѣшникови
 [...] варншо^м ёго Ѹшн^ткы^м. алн мн боймога бѣа ѿца своего.
 Стѣмо во прѣдѣ. и во послѣзѣ вѣрной слѣжѣ [...] мѣ вѣрне и
 прѣднѣ. Тамъ ѿсталоса нан стѣы аггло. котрѣн сѣ вѣрнын.
 Сл [...] котрын нѣ [...] котрѣн нѣгы згрѣшнтн немогѣтѣ. алн
 заше при лсцѣ бжой стоа^т. Я лѣцнперѣ ѿверѣтѣ ѿ лскы
 своей навѣкн. тѣ са спѣнно прѣрочетво дѣ. гдѣ мовнѣ. Сего
 нгона^м гора^м ѿкомъ. и несытымъ рѣцѣмъ тоу. Гордоѣ ѿко
 называе^тса. слнцѣ. а несытоѣ рѣцѣ земля. ѿг^л. р. Я зновѣ
 мовнѣ. тѣо про^к дѣ. ѿгало^м .пн. Прѣтолз на землю побѣже Ѹмалн^т
 ёсн. дннн временнй ёго. ѿблн^д ёсн ёго с трѣдомъ. То мовнѣ ѿ
 лѣцнперѣ пышномъ. котрый столе^т свон хотѣ слѣгѣмъ дати.
 нестн Ѹ свѣтло бошѣю. лѣно бергъ ёго и самого и стѣлце^м
 Ѹ пренсп [...]. бѣз стѣын. Я стѣын мнхані. Ѹзѣ копѣтѣство и мо^т
 вѣлкѣю. ѿ бѣа ѿца своего нѣнаго и тѣорѣа. тотѣ. стѣын.
 архаггъ мнхані. стереже^т Ѹсѣго свѣтѣа пѣнѣнаго. земнаго падолѣ.
 бороннѣа ѿ Ѹсѣхъ нанзѣо прѣтннѣ. ѿ неприателѣ дшѣныхъ
 и телесныхъ. Тотѣ стѣын архаггъ мнхані. боевода. лѣа. Копѣтѣ
 небѣсны. велікн наші застѣннѣ. и ходотай. до бѣа. ѿца.
 млостваго во дѣ. и Ѹ ночн. дѣ ёмѣ ѿцѣ наші небѣсны. мѣчъ
 ѿннстѣын. котрымъ прогоннѣ дѣвола. и воюѣса з нмъ. За
 нарѣ. хрѣтнскн. и за цркви стѣын. и сторѣннѣ ё. жертѣника
 бжого. и проходнѣ Ѹ всю пѣслнчнѣю. ѿ востока. до запада. ѿ
 полднѣ. до полноцн. Свѣтѣчнса гѣ блнскавнѣа. и прогоняе^т
 бѣсѣо и боѣса ёго. моцн дѣволзскн. не терпнѣ бо дѣволъ.
 свѣтлостн ёго. и спашн дѣннѣа со небез. Тотѣ стѣын архаггѣ
 мнханѣ велікн. настѣпѣѣ на дѣвола. и на Ѹсѣ слнѣ ёго
 нечнстѣын. и топче^т и ногамн свон^м. и попнрле^т. не могѣ^т
 зрѣтн на ёго стѣю гѣснѣ. и далеко. прогоннѣ и блѣдтн своѣю.
 Сей стѣын. мнхані ѿбороннѣѣ Ѹсѣго свѣтѣа. и на коннѣ
 помѣщннкъ. и всю [...] рѣтѣно^к люде^м вѣрны^м гѣвлѣѣса.
 которого по дѣ днѣ. со [...] стѣын. нѣзъ ншнмн. стѣымн.
 товарншамн. стѣы. архаггѣ [...] аггъ слѣз нѣныхъ. безѣтелѣсныхъ.
 дхѣ ѿнѣны. [...] стѣын сѣѣ безопастны. и моцннѣ сѣѣ тѣа. і бы
 [...] моѣ бы ёдн аггъ. Ѹбѣ сѣ внднмы свѣтѣ. бо мнновенн ѿка.
 ѿба [...] лѣа спалнтн. затратнтн. што погаде^м колн. содо^м и
 гомѣ. и ншн. варншѣ. мнхані стѣын исплнн. и Ѹ море погрѣзн.

За сано. дары. За дары. н горѣннѣ на вѣнѣю. горѣннѣ. Да
 исподобнѣса [...] н причинноу. лѣикы бжѣн. Ѹ црѣтви ѣго стѣо
 мнлостн. Зѣжды навѣкѣ ѡмннз.

V. 2. 4. Pozemský raj

Litmanovský rukopis Štefana Hlinku A obsahuje rozprávanie o pozemskom raji. Autor kombinuje poznatky o tomto bájnóm mieste a snaží sa ho lokalizovať. Uvádza, že podľa daktorých informácií sa nachádza vo vzduchu pod mrakom, podľa iných je pri Damasku. Ďalšie zdroje hovoria o tom, že sa nachádza v Indii. Dodáva, že doposiaľ tam ľudia žijú 300 a viac rokov, ba nevedú ani vojny a nič nepotrebujú, lebo majú všetko potrebné pre život a k tomu aj priaznivé podnebie. Autor uvádza, že v predkresťanskej latinskej tradícii raj sa lokalizoval na západe, ale dodáva, že v tých končinách už bolo viacero ľudí, a keby raj tam bol, boli by ho našli. Pôvodca tohto rozprávania sa opiera o takú kresťanskú tradíciu, ktorú pozná a ktorá hovorí o raji na nebesiach. Židovská tradícia dodáva, že raj je väčší ako celá zem. Pozoruhodným je v tomto príbehu akési videnie Eoskula, ktorý získal od Boha možnosť uvidieť raj na vlastné oči. Opisuje sedem obrovských palácov, ktoré sa tam nachádzajú, a zároveň opisuje aj obyvateľov jednotlivých palácov. Zaujímavé je, že jeden z tých palácov bol prázdny. Rozprávanie pokračuje údajmi o prvých ľuďoch v raji. Hovorí o tom, že pätnásť rokov po narodení Adama a Evy sa im narodili dvojičky Kain a Kalmana, za ďalších pätnásť rokov sa narodili dvojičky Ábel a Delbora. Po vražde Ábela odišiel Kain na východ a začal tam budovať mesto pre svoju početnú rodinu, okrem toho, ako sa v príbehu uvádza, učil svoje deti kradnúť, zbíjať, odoberať ľuďom majetok. Neskôr sa Adamovi narodil tretí syn Set, ktorý v Sýrii postavil dva stĺpy na záchranu od vody a ohňa. Ďalej sú vymenovaní aj potomkovia prvých ľudí.

О РАЮ ЗЕМНОМЪ:

Раи земныи: мѣще радоеное: ндеже ѡдамз сзтворені людіе
 разлчнѣ писмены выкладють, ѣдны пишѣтѣ быти емѣ на
 воздѣтѣ по ѡблѣкоу, ннїи пишѣтѣ быти ѣмѣ въ орикїиѣхъ
 полѣхъ при дамѣцѣ: бо бымъ ѡдамз: колн ѣго выгнано зъ Раю,
 къ Црѣтви Асврыиискомъ, къ Перекомъ н къ Индїискомъ: ѡкѣдѣ рѣкн
 Раиикїи выхѣдѣтѣ н земля тамъ найѡбфитѣлѣ: Ннїи пишѣтѣ
 быти его къ Индїи самои, даѣ того н тамъ, н теперъ маютѣ

люде вѣкъз долгѣи, по триста лѣтъз жнвѣтъ н болшей, бо тамъ
 вѣтрѣи поволный, ничого не потребѣюѣтѣ ни воютъз, скарбовъз
 много маютъз: а не маютъз, шнѣи голодъ, ни хороты зимна, ни
 горачостѣи, николи не маваютъз: наго ходѣтъз, н всего доволно
 маютъз: Рымляне старѣи за бл'вохвалства мовыли ш Рая н
 естъз на заходъз снѣца; дла того же совѣщеники ш запада
 шбрали, до дѣволскихъз жерѣтвез: Звѣздочетци, ѣллинскии
 маювали Рай междъ Индѣовъз, Персѣовъ н Сцициѣовъз, н межн нхъ
 горамн н лѣсамн, ꙗко штамтал ндетъз рѣка Евфратъз, Тиръз,
 Финсонъз, н Индовъз: але н тын страны людѣе переходѣтъз; н нашли
 бы Рай, кдыбы тамъз былъ. Ннѣшнѣи же писма стѣи свѣдѣчатъз:
 ꙗко на воздѣшѣ ѣ надеже почиаетъз Авраамъз Исаакъ н [а]ковъз:
 н в нѣдрахъз нхъз праведныхъз дшн водкормѣются, смотренѣемъз
 Бжѣи до скончанѣа вѣка сего свѣта: жидове же пишѣтъ: во
 своѣхъз книгахъз: нжъ болшыи ѣ Рай, нн вшитка земла: н сѣтѣ
 енемъз великии соборы людеи с чѣламн н з дшшамн: бы еденъз
 жн Раввѣн нменемъз Бшѣхъла любнмыи велмы Бгъ до которого
 погмал Бгъз Аггла смерѣти, абы емъ мовилъ: ш штоколѣбѣ
 едѣшъ Бга проснѣти предѣ смѣртн тѣды штрнмаешъ, н рѣ Бшѣхъла:
 прошъ абы мн показано Рай ѣдинъз: ѣже ѣстъз Рай: а коли
 тое оупрошл: несеи былъ тымъз Аггломъз до Раю: н ходѣчи по
 немъз видѣлаз тамъз сѣмъз палацѣ тлѣ великыхъз: н еденъ з ннхъ
 былъ надолжъ что тнсачей мнлз; а шширъз десетъз тнсачей в
 томъз тѣды Палацъ видѣлаз множество людѣи тыхъ которѣи ш
 блвохвалскои вѣрн на жидовскѣю вѣрѣ навѣрнѣлиса; въ дрѣго^м
 палацѣ, видѣлаз людѣи покѣтѣючнхъз, в' третѣо^м палацѣ видѣлаз
 Авраама, Исаака, Иакова, ѣ всѣмн снѣамн Инлѣкнмн: которѣи
 вышѣши з' Егѣптѣ, н на пѣщи померли; в' четвѣтомъз не было
 никого: в' пѣто^м видѣлаз Менсѣю Сна Дѣдова, н прѣка Глѣю,
 в' шестѣомъз видѣлаз тыхъз, которѣи померли в' разлнчныхъз
 вѣдѣлахъ н фрасѣнкахъз, в' седѣмомъ были тын, которѣхъз побнто
 н потрачено на свѣтѣ, а невыннѣ, н едѣтъз тлѣ всн ждатн
 едѣного дне: а томъз алкорановн вѣрѣюѣтѣ всн жидове, н тѣрѣци,
 то естѣ писмѣ того Бшѣхъла Раввннѣ жидовскогѣо:
 Сзтворенъз быстѣ Адамъз в' Рай, н Евва ш бокъ его лѣвогѣо з'
 ребра: которѣе оупнвѣшн его выналъ Бгъз н сотворнл емъ женѣ
 въ помощъз: Пѣтнадцѣатѣогѣо лѣта ш созданѣа нхъз родншаса
 блннѣата нмъз снѣ Райнъз н дщѣръз Калмана, ею же полѣтъз Райнъз
 за женѣ, въ время свое: тако бо нмъз блговолн Бгъз, сѣмени

радн чѣча, въ дрѹгѣа же ѣи: лѣтъ по Кайнѣ родиса снѣ Авель,
и дщери дѣлбора: блзнмѣта: Авель же бысть добръ: праведенъ
бола Бѣа, и роднчовъ: и нача пастн ѡвца и скоты: ѡ ннхъ же
перворожденомъ вса, и млеко, на всеоженіе Бѣа длаше: Кайнъ
же бытъ слын, неправѣнын, гнѣблнвы, зависнынъ вса вопреки
роднчелѣ дѣлавн, тои землю дѣлаа, и ѡ немъ плоды на
всеоженіе Бѣа воздаваа: но Авелевѣ жетѣвѣ Бѣа прнймалъ, и
огнь зъ нѣа спѣцаючн, прѣложенаа вса потреблаа: и сожгала,
Кайновѣ же ѡ рѹкз огнемъ жегомѣ, не сожгаше огнь: іако
гнѣблнчнса на Авела офѣрн чнн[н]ла, и мовла до него
Бѣа: чѣмѣ са на брата своего гнѣблешъ, ѡ доброе, вшаѣ
ѣсли бѣдеши добрѣ чннла, іако Авель: бѣдешъ ѡ мене добрѣю
нмѣтн заплачѣ: а ели саѣ, ѡбачншъ прѣ собою грѣхъ твои,
што во моцн своен млешъ добро и сло: але неслѣхачн того
Кайнъ, вызвала Авела на поле: гдѣ палиа ѡфѣры: и та^м его
зарѣзала: а скоро тое оучннла Кайнъ, стала са голоеъ зъ нѣа:
Кайне гдѣ ѣ твои братъ Авелъ а Кайнъ гнѣблнчнса ѡповѣдѣла
небѣмъ Гдн, вшака гдѣ не строжъ брата своего Авела: и рѣ к
немѣ Гдѣ: што ѣ оучннла ѡто голоеъ крѣн брата твоего:
волетъ зъ Землн помѣстн ѡ мене просачн; але ю проклатъ
бѣдн, и немнн нгдѣ мѣста и кто оубыетъ та, седмерицею
бѣдетъ караны, и ѡ того часа нача Кайнъ главою трастн за
не Бѣа прогнѣваса на него:

По семъ понде Кайнъ ѡ лица Бѣа, и вселнса на востокъ слнца;
и расплоднса тамо, снѣ же свои оучн^н крастн, разбивати,
ѡнмѣты нмѣнн чѣжаа: и оуставн граничѣ себѣ, ѡ великого
моръ, и нача бѣдоватн мѣсто великое нменемъ Енохю, ѡ
нменн Еноха снѣ своего: и мѣромъ ѣ ѡкрѣжн, и тамо вса
чадѣа своа воведе: іако тогды были люде великн; грѣбн,
ничемнынъ наго ходнлн ѡбороны ннжкоу нн ѡ звѣра нн ѡ
птаховъ драпѣлнвнхъ немаючн, бо за вытѣпокъ Адамовъ:
вшнтко на чѣка бороговало: и дла того кто іакъ могѣ ѣдны
шопы зъ хворостѣ, дрѹгн зъ былъ; бѣдовалы: ннынъ іамы и
переконн дла мешкана копанн: и та^м жнвотъ свои проваднлн
по созданнн мѣра, въ лѣто г. л: роднѣа снѣ Адамовъ Снфъ и
былъ чловеѣмъ Бѣговнынн: тои слышачн, ѡ ѡца своего іако
млетъ Бѣа каратн свѣтъ двѣма казнамн, то е[с]тъ водою и
огнемъ: сотвориѣ въ Сурю два сто^пы великн, ѣднъ с камене,
а дрѹгн с цеглы, камѣнын дла воды, а цегланы дла ѡгна,

камѣный, абы нерозмоказ: а цегланыи штобы незгорѣлз,
и написалз на ннхъ сырыиискн^н языкомз, в который часы,
и якобы бѣдетъ карати бѣга свѣтъз за грѣхъ абы еа люде
варовали ѿ злостн, тыхъ стольповз цегланыи, зопіовалзса,
а камѣный и доннѣ стонтз, ѿ того Сидда роднѣса Бноса, тои
первѣе нача млтвн до бѣга икладати и ѿ его праведници начаша
родитиса тои породн, какъ Нана, Каннанз, Мелеленла, Малеленл,
Гаредд, Гаредз Бноха почто^н оуроднѣса Ламехз сѣмыи потомокз
Канновъ в Сурин ѿ Маддсала, тои Ламехз мѣлз двѣ жены,
ѣдна Селла, дрѣгла Яда на оуставѣ бѣжн: и во проклацтвѣ
икончалзса; бо во время Ноа потопа тои Ла[мѣ] и прадѣда
своего Кайна забылз; бо оумѣлз стрѣлати зъ лѣкѣ доврѣ,
а каправый былз на шчн же не видѣлз доврѣ: ѣдного чмѣ
выишолз на поле, мячн з собою хлопъ, што ѣго водило:
и шѣкалз зѣвѣра якого забыти, не дла мала: бо того
до потопа не бѣдалн, але дла икор^н на шдѣне и показалз
ѣмѣ хлопца в кракѣ Кайна, который такѣ крадалзса на
зѣвѣра: а розумѣючи же: зѣвѣрз стонтз, стрѣлылз змѣрнвшн
и забылз Кайна: а шбачнвшн ижз прадѣда своего забылз: а не
зѣвѣра: розгнѣвалвшнса стрѣлылз и до хлопца, и забылз ѣго:
а кды повѣлз ѿ томз женамз што изтворилз теда шѣкалн
спосоед и емѣ тѣю смртз оучинити толко еоалнѣа и мовн^н
та забнлемз, на котро^н семерое проклацтво было: а кто мене
оубыетз, тои седмдесатз кратз и седмз проклатз бѣдетз, тои
Ламехз мѣлз потомковъ своихъ всѣхъ сѣмздесатз и сѣмз: ѿ
инѣ табалла ѿ селла, бытѣ перзвыи гѣдикз, Тѣбалканз, первый
ковалз Рабалз ѿ Яды, разлѣчилз козы ѿ овецз: Ноема дщери
Ламехова ижз ѿ Селлы: измнелы ткати шкно, и полотно:
а прѣде того: толко в икорѣхъ ходилн, шна же наоучн мало
робыти: нѣцыи пишѣтз яко ѿ лѣтавцовз зчато бытз
сѣма Кайнового, яко ѿ ныхъ роднлнса олвернмн, сн еѣ белетн,
который велми дрѣчилн жнедшн в законѣ бѣжем.

V. 2. 5. Tibet ako záhadná krajina

Litmanovský rukopis Štefana Hlinku B obsahuje rozprávanie o Tibete. Uvádza sa v ňom to, ako mních Anton sa vydal na cestu na západ (sic!) do neznámych končín. Za tri mesiace na cestách sa Anton ocitol v neznámom

veľkom a bohatom meste s prívetivými obyvateľmi. Anton nerozumel ich jazyku a tak, kým sa ho nenaučil, mohol iba pozorovať život okolo seba. Po dlhom čase začal tu šíriť Božie slovo a bol pozvaný k vládcovi toho kraja a mesta. Toto mesto sa volá Tibet, je obrovské a vládne mu 24 kráľov a 24 biskupov. Opisuje podrobnosti každodenného života Tibeťanov, ich zvyk dávať deťom nepekné ochranné mená, skladovať mäso v soli, svätiť sobotu namiesto nedele, opisuje tiež prírodné podmienky, podnebie a uvádza aj mnohé ďalšie podrobnosti. Po dvoch rokoch mních Anton odišiel domov do Palestíny a tibetský vládár za ním poslal dvanásť mužov s darmi pre palestínskeho vládará ako prejav svojho uznania.

В ТИБЕТѢ ИЛИ О НОВОЗНАЙДЕНОМЪ СВѢТѢ: ВЪ ИЗИИ ЗАПАДНЕЙ ЧАСТИ СВѢТА:

ВДЕНЬ СГОБЛВЫЙ ЗАКОННИКЪ: З МАСТЫРА ПАЛЕСТИНСКО: ИМЕНЕМЪ АНТОНІИ: ПОЛЮБИВШИ ЖИТІЕ СВОЕ ГДЪ ПГЪ СВОЕМЪ: ПЪСТНИСА ВЪ ДИКІИ И НЕПРОХОДНЫИ ПЪСТЫНѢ ВЪ ЗАПАДНЮЮ СТРАНУ: И МНОГИИ ПЪСТЫНѢ ВЪХОДАЧИ, ЗАШОЛЪ МЕЖИ ТАКИИ ЛѢБЫ И ИКАЛЫ: КОТОРЫХЪ ѿ НАЧАЛА СВѢТА: ОКО ЧЛВЧЕЕ ВІДѢТИ, НИ НОГА ДОЙТИ НЕ МОГЛА: И ТАКЪ ХОДАЧИ НЕ МОГЛЪ Ю НИ НАЗЪ ВЕРНУТИСА, АЛЕ ПРХОДАЧИ ВЫСОКИИ ИКАЛЫ: ГЛУБОКО СНѢГОМЪ ѿКРЪНЫЕ: И НЕ МОГУЧИ З НИХЪ ХОДИТИ: КОПАЧИ ДО СНѢГЪ ЗАПІНАЮЧИ, НА БРЮСѢ ІАКО НѢАКІИ ГАДЪ СПЦІАЛСА ВЪ ДОЛИНЫ: И ТАКЪ ПРѢ ПОЛЪ ДРУГА МЦА ТРДЖДАЮЧИСА, ЗЪ ОСТРДЖАННЫИ ДО КРЪВЕ РЪКАМИ И НОГАМИ НА ѿНЫХЪ ИКАЛАХЪ: ПРИШОЛЪ КО ИНЫМЪ ТАКОЙ ВЫСОТЫ ГОРАМЪ И ИКАЛАМЪ: АЛЕ Ю ЧЫИ ѿБФНТІОСТІО БЛГОВОННЫХЪ ДРѢВЪ, И ѿВОЦАМИ ЗГОДНЫИ, ДО ПОКАРМЪ ЧЛВЧОГО ПРОКВІТАИ: ГДЕ НЕПОТРЕБА Ю БЫЛО НИ ПОКАРМОВЪ, НИ НАПОѢВЪ ВО ПРАГНЕНІО СТАРАТИСА: БО ѿ САМЫХЪ ЗАПАХѿ ЗРОЗМАИТЫХЪ И ПОЖЫТОЧНЫИ ѿВОЦѿ: МОГЛЪ БЫ И ИКАКА ДНИИ БЕЗЪ ПОКАРМЪ И БЕЗЪ НАПОЮ ЖИТИ: И ТАМ Ю ПОДОБНО СѢБѢ ГЛАДАЮЧИ МѢЩА КО ЖИТІО: ПЪСТЕЛННОМЪ: ВЫШОЛЪ НА ЕДНЪ БАРЗО ВЫСОКЮ ИКАЛЪ: И РОЗЗМОТРАЮЧИ НА ВСѢ СТОРОНЫ: ѿЗДРѢЛЪ НА ДАЛЕКОЙ И РОЗКОШНОИ ДОЛИНѢ: ВЕЛИКОЕ БАРЗО МѢ[СТО] И ХОТАЧИ ЗНАТИ ШТО ТО ЁСТЪ: И ИШОЛЪ КО НЕМОУ: АНИ ТАМ ДОШЕЛЪ СПЛІНЛОСА ДРУГОЕ ПОЛДРУГА МЦА: И ВСЕГО ПДШЕСТВІА ЕГѢ ТРИ МЦА: И ПРИХОДАЧИ КЪ МѢСТЪ, ВІДѢЛЪ ЖЕ ЁСТЪ БАРЗО ВЕЛИКОЕ И БОГАТОЕ: ЛЮДЕ ВЪ НЕМЪ ПЕКНИИ И ѿУРОДЛВЫИ, А ПОКОРЬНИИ, КЛДЫИ ЕМЪ КЛАНАЕТІСА: И ДНЕВЮТІСА ШТО ТАКИИ ЗА ЧЛВКЪ: БО ѿ НАЧАЛА СВѢТА НЕ ВІДАЛИ И НЕ

слыхали, и бы были где на свѣтѣ иныи члвчїи нарѡ: але такъ вѣрили и розумѣли, же толко свѣта ѣ: и людей што оу нихъ, бо ѡни ни ѡкале ни іакогѡ прїходѣ ко своемѣ црѣтѣв немѣли, ни воѣбали на нихъ никто: ни ѡни ни на кого: к томѣ же бшелакихъ богатствѣ, злата рѣба шатъ розмантыхъ, стѣдъ вѣбляжыхъ, волѡ ѡвецъ, и иныхъ икотовъ пожыткѡвыхъ: и работныхъ доволно: вѣноградѡ и ѡвоцїи розмантыхъ, вѣтѣ долны наполнены: толко же писма ниіакого не оумѣли: прѣ што паматї іакого ли бытїа, немоглѣ в нихъ долго трвѣти: еднакъ же ѡ хрѣтѣ мало пррцтѣа мѣли: же зшѣши з Нѣа, жыли на земли: и наоучали людїи на добрїи оучынкї: и крѣтил ихъ, вѣ имѣ ѡца и сїа и сїтого дха, и ѡставивши намѣстниковъ двѣнадецѣт, не знаючи жадного писма: самъ зновѣ вознесла на нѣѡ: и тамъ живетъ іако бгѣ:

ѡ чемъ прѣ долгїи часы жыючи межы ѡными людми, прїдѣный той законникъ антонїи, немоглъ ихъ ни ѡ што пытати, ни ѡповѣдати имъ, на ихъ пытанїа: покаль мѡвѣ іазыка ихъ не припѡбнѣла: еднакъ же пошанѡана ѡ вѣтѣхъ малъ великоѣ, и доволноѣ быхѡана, по немалыхъ потѡмъ члвчѣхъ, навыкнѡвши мѡвѣ ихъ, ѡповѣдалъ имъ артникѡлы вѣры хрѣтїанскѡи, іако бгѣ вѣ Трѣхъ ѡсобахъ ѣстѣ на нѣѣ и на земли хвалимыи: іако прѣ сїа своегѡ бгѣ хрѣта, подѣлъ и збавленїе родѣ члвчѡкомѣ, іако прѣ дха сїогѡ просвѣтилъ вѣрныхъ и наоучилъ безкнїиыа аптлы: всѣкїхъ іазыковъ, и писменныхъ розумовъ, и иныхъ тѣмницѣ езкѡи, ѡповѣдалъ имъ: и чыи ѣго наоукы слышачї: велми ѣго всїи возлюблїи: и ѡповѣдѣли ѡ нем црѣви своемѣ: той зовѣтѣа Іѡанъ пѡпѣ, которїи з великою радѡстїю, погѣлѣ по негѡ царикѡю свою колесницѣ, и самъ къ прѡтнѣв ѣмѣ вышедши з великою повагою: и оушанѡвенїем, впрѡбѣдлѣ до царикѡи своеї полаты, и прогнѣ ѣго ѡбы докла самъ сѡдчѣтѣ жыли с нимъ, и казалъ ѣго зѡачїи члѡекомъ старѡго свѣта, и проповѣдникѡмъ вѣры правдѡваго бгѣ, и вѣтѣ оуставы наоукн ѣго, казалъ панѡмъ раднымъ до кнїгъ вписати: бо жыючѡмѣ тамъ прїбномѣ антонїю прѣзъ двѣ лѣтѣ: многїи людѣ не толко молодїи, но и подошлїи, писма наоучилїа: навѣтѣ и ѣпкпн, которыхъ в томъ мѣстѣ было кдѣ: всїи писма сїогѡ оучитїа дѣтѣмъ своимъ казалн, и ѡ того члѣ тамъ ѣпкпн писменный настали и црѣе: Тѡѣ мѣстѡ илн црѣтѣѡ: зовѣтѣа тѣетѣ. ѡже недѣвныхъ вѣкѡвъ ѣстѣ

знайденише, и свѣтъ ѡбъявленное, прето именуется Нѡвый
 свѣтъ: долгою естъ мнѡзъ кѡ, крѡлевъ въ немъ жибетъ дѣ:
 и каждый свою власть маеть на людми: епѣковъ естъ кѡ:
 тыи вси до стола црѣкого сѣдѡютъ, ходѡтъ в шатахъ до самой
 земли, а поѡзъ гѡко ѡрѡ на правомъ рамени носѡтъ: и мовѡтъ
 же такъ Хѣ жыючи на земли ходѡтъ: Проециѡ по полѡхъ
 ѡколо мѣста чынатъ в кажѡй новѡй четверзъ: и крѡжы
 ставѡтъ по межѡ, и заклинаютъ злыхъ дѡхѡ: которыхъ тамъ
 многѡ жибетъ барзо: дѣтемъ при Врѣщенѡ, гѡко найбрытѡшѡ
 имена дѡютъ, именуѡтъ ихъ гѡдѡми, ѡжѡми, гѡцѡрѡми,
 ганѡтами жѡбами, мышѡми: и иными мерзѡтами: а тѡ
 дѡа того: ижъ мовѡтъ на крайное имену чѡбче, злыи дѡхѡе
 велики настѡпѡютъ: а на шпѣтѡе не творѡтъ: Зѡма в томъ
 ѡрагѡ барзѡ долгѡ бывѡетъ: же часѡм и прѣ девѡтъ мѣсѡцей
 тырѡлетъ: дѡа того много пѡши дѡа статковъ нарабѡютъ:
 и дѡа себе мѡса в бѡчки набѡванѡтъ и солѡтъ: еѡ постѡ
 никѡли не маѡтъ, а взмѣсто илѡ, сѡбѡты свѡтѡтъ: ѣдѡкѡ
 же вшѡлакѡи пожитки, вѡна, зѡжа, ѡвоцы, ѡбѡнто иѡмъ
 родѡтъ: и никѡли драго жѡнаѡ рѣчъ небывѡетъ: воды маѡтъ
 з крѡнѡи барзо здѡровѡи: але рѣки анѡ потока текѡчого
 незнаѡтъ: вѣтровъ великихъ, нѡ градъ нѡ громѡвъ нѡ дождѡвъ
 прѡдѡнѡныхъ никѡли небывѡетъ: але снѣги на нѣкоторыхъ
 мѣсѡцѡ нѡгдѡ не гинѡтъ, и сѡтъ такѡи скалы по горѡ, же хотѡ
 бы и наибѡлѡшѡи снѣгъ пѡдалъ, то сѡ на нѡхъ зарѡзъ стоппѡтъ:
 в тѡхъ гѡрахъ крѡшковъ златыхъ и сѣбѡныхъ барзо многѡ:
 прѡтѡ тамъ и зѡта не ѡу великѡй цѣнѣ естъ: еѡ ѣго никѡто
 нѡгдѡ невыпрѡвѡдѡи бы: ѡрѡжѡи нѡгѡкого лѡде незнаѡчи: и
 не толѡко бѡтѡса, але и вѡдѡтѡса не ѡумѡютъ: и кто бы на
 кого имену бѡжѡе взывалъ въ зѡдѣ, рокъ еѡдетъ ѡу вѡзѣнѡ
 сѣдѣти: а кто бы дѡволѡмъ проклѡналъ долъ выѡпавши
 вѡдѡтъ еѡ зѡзѡнѡго: и каменѡемъ примѡчѡтъ, и на вѡшѡко
 естъ справедливѡсть прѡдѡка:

Такъ пребывѡши тамъ иѡтѡнѡи, и наѡчѡиши црѡ и людѡи вѣры,
 и писѡа сѡго: и вѣмѡи рѣтѡкѡлами хрѡтѡнскими ѡутѡверѡвши,
 и црѡвѡвъ прѡвѡбраженѡа зѡдѡдобѡвши, и по дѡохъ лѣтѡехъ
 пожегнавши вѣхъ, з великимъ жалѡмъ, вѡзѡвши бѡга на
 помѡщѡ: пѡстѡнѡа до Пѡлѡстыны, з которѡмъ выправѡлъ Црѡ
 двѡнадеѡатъ мѡжѡи статѡчныхъ: и на подѡрѡки до пѡлѡстинѡкого
 Манѡстырѡа, ижъ естъ при грѡбѣ Прѡстѡа дѡвы бѡцѡ: послѡлъ вѡ

ГРИБЕНЪ ЗЛАТА: ОБОБЛЕНЕ САМОГѠ АНТѠНІА, ДОСТОЙНО ОУДАРОВАВШИ; И ТОИ ЦАЛЕНБЕ ХОТЬ З ВЕЛІКІМЪ ТРѠДОМЪ ВЕРНѠВШИСА ДО ПАЛЕСТИНЫ: ШПОЧЫНѠВШИ ѠНЫМЪ МѠЖЕМЪ, ЗНОВѠ І ПІГВЕНІЕМЪ СТАРШЫХЪ, ВЫПРАВЛЕНЪ І НІМІ ДВѠХЪ СѠВѠЛНБЫХЪ ЗАКОННИКѠВЪ: ДЛА БОЛШЕГѠ ОУМНОЖЕНА ВѠБРЫ ХРІТІАНІКОИ, И ТАКЪ ОУВѠДАННЫЙ ЁСТЪ ТЫБЕТЪ, ЦРѠТВО ПѠПА ІѠАНА: И НАЗВАННЫЙ ЁСТЪ НОВЫИ СВѠТЪ: Ъ СЛѠВѠ БѠЖІЮ: АМІНЬ:

V. 2. 6. O neznámých národoch, ktoré žijú v ďalekých krajinách

V Litmanovskom rukopise A sa nachádza zaujímavý text s názvom „O neobyčajných národoch ľudí“, kde sú zhrnuté mytologické predstavy o ľuďoch žijúcich v ďalekých nekresťanských krajinách a v záhadnej Indii. Medzi inými sa spomínajú psohlavci, androgyni, pygmejovia, ale aj ušatí Tanefijci, jednookí Arimaspi, hypopodi s ľudskou hlavou a konskými končatinami a mnohé iné záhadné druhy ľudí.

Ѡ ДНЕВНЫХЪ НАРОДѠХЪ ЛЮДІИ

ІАКО РАЗЛІЧНЫИ ЯЗЫКИ СВѠТѠ: ДЛАЪ ГДЪ ПІЪ НА ЗЕМЛІ ТАКЪ И РАЗЛІЧНЫИ ВІДЫ, И ЛИЦА НА НЕМЪ: ХОЧЕТЪ МѠТТИ ЕД[НЫ] БОГАТЫИ, ДРѠГІИ ОУБОГІИ. ЕДНЫ МѠДРЫИ, ДРѠГІИ ГЛѠПІИ. ЕДНЫ МЛѠТНЕИИ ІАКО АНГЛІИ, ДРѠГІИ ШКРѠТНЫ ІАКО ДІАБОЛЫ НО ВСІ Ш ЕДИНАГО ПІА СОЗДАННЫИ, И Ш ЕДИНАГО ШЦА РОДѠНЫИ ЕДНАѠ ЖЕ ТОИ ДНЕВНЫИ НАРѠ ЕДНЫ Ш ЛЮДІИ ДРѠГІИ Ш СВѠРЕИ: ТРЕТІИ Ш РЫБЪ З МОРА ПО ПОТОПѠ РОДЛИ. САТЫРИ СѠТЪ ЛЮДЕ ЛѠБНЫИ ЖНЕВѠТЪ В ЕКАЛАХЪ, НАГО ХОДАТЪ А ТАКЪ ПРѠДАКО БѠГАЮТЪ, ИЖЪ НУХЪ ЖАДЕНЪ СВѠРЪ НЕ ДОГОНЯТЪ, КОСМАТЫ СО СВѠРАМИ ЖНЕВѠТЪ И ІАКО СВѠРИ КРИЧАТЪ:

АНДРОГИНЫ СѠТЪ ЛЮДЕ ДИКИИ, Ъ АФРИЦѠ ТЫИ ШБОЕ ПІРОЖІНА МѠЗКОЕ, И ЖЕНІСКОЕ МАЮТЪ, И ПЕРСИ ПРАВЫИ МѠЗІКЫИ, А ЛѠБЫИ ЖЕНІКЫИ, И ІАКО ЖЕНЫ ТАКЪ И ѠТРОЦИ ДѠТТИ РОДАТЪ, А МОБИ ТЫИ НИІАКОИ НЕ МАЮТЪ.

АРИМАСПИ СѠТЪ ЛЮДЕ, Ъ ТАТАРИКЫХЪ КРААХЪ РОДАТЪСА: ТОЛКО ЕДНО ШКО НА ЧЕЛѠ МАЮТЪ, А ВСѠГДА З ГРИФІАМИ СВѠРАМИ Ш ЗОЛОТО И Ш ПЕРЛЫ БІЮТЪСА ГРИФИ; ТЫИ СВѠРЕ СѠТЪ: ІАКО ЛВЫ ДРАПѠЖЛИВИИ, Ш ЧЕТЫРЕХЪ НОГАХЪ Ш ДВОХЪ КРИЛАХЪ, А ВЕЛІКІИ ІАКО БОЛИ НАИБОЛШЫИ.

АСТРОМИ ЛЮДЕ Ъ ІДИИ СѠТЪ: НЕ МАЮТЪ НИІАКЫХЪ ОУѠ, НИ ПѠДАТЪ

нѣ пѣютъ только ноемъ дѣхаютъ парю жнвѣтъ, ани с темъ закнѣвѣютъ, нѣ в незаходымнѣхъ полѣхъ плодѣтъ:

Целенофагнѣ люде сѣтъ в караганнѣ: тынѣ толко жабы а черепахнѣ нѣдѣтъ, а з рибнѣхъ скорз ѡдеждѣ маютъ а коло водз плодѣтъ. Танефнѣ люде тынѣ такнѣ оѡхѣ маютъ: нѣ сѣ ннѣмнѣ ѡ снѣца нѣ ѡ слотнѣ закнѣвѣютъ, а нѣ моремъ полночнымъ жнвѣтъ.

Индоподнѣ люде нѣ моремъ Татарскымъ ѡцелномъ жнвѣтъ, тынѣ головнѣ чловечнѣ, а ногнѣ переннѣ нѣ задннѣ конскнѣ маютъ:

Неоѡрнѣ люде в татарскнѣхъ землѣхъ жнвѣтъ: тынѣ часто дѣлѣ покормѣ в волкнѣ перемѣнѣютъ: а планетѣ Марзѣа за бога маютъ, нѣ замѣсто ѡбразомъ, шаблѣмъ нѣ шатромъ кланѣютъ а на ѡфѣрѣ людинѣ палатъ: Пнгменѣ люде сѣтъ в Инднѣ: малонѣ оѡроднѣ нѣ недовго жнвѣтъ, нежѣстнѣ патого рокѣ дѣтнѣ родѣтъ, а во ѡмомѣ старѣютъ тынѣ з жоравамнѣ ѡ жнвнѣтъ в [лю]тѣ на баранѣхъ, нѣ на козлѣхъ ѣздѣтъ нѣ з лѣковѣ стрѣлѣ маютъ нѣхъ:

Игннтнѣ люде барзо великнѣ бывалнѣ в Снцнлнѣ пѣ горою енѣою: тынѣ едно ѡко в потнлнцн мѣвалнѣ, теперѣ нѣ не нѣдѣ.

Снцнрнтнѣ люде в поморскнѣхъ татарѣхъ жнвѣтъ тынѣ оѡ[х] не маютъ толко днркнѣ на тыхъ мѣсцѣхъ маютъ:

Треглоднѣ люде, в Африцѣ жнвѣтъ; в выскнѣхъ скалѣ а толко гаднны ѣдѣтъ, а дрѣгнѣ члѣе маѣо ѣдѣтъ.

Сѣтъ тежѣ в Инднѣ люде што лнцѣ чловечнѣ: а тѣло космѣое, ѡ четнрехъ ногѣхъ: а лѣѣ ѡчнѣ в трнѣ радгнѣ маютъ:

Монскѣ люде в пѣсковѣтнѣхъ морѣхъ тынѣ ногнѣ шнрокнѣ маютъ, нѣ пѣ чѣез горѣчнѣ, вшнтѣкѣ за[к]рыетъ ногамнѣ, ѡ снцѣа; а такѣ прѣдко бѣганѣтъ нѣжѣ нѣхъ жаденѣ свѣрѣ не догонѣтъ:

В морнѣ ѡцелнскомъ, сѣтъ Мелюзнны, до полѣа Члѣкѣ, а даленѣ рыба: тынѣ такѣ вѣдѣно спѣвѣютъ, нѣжѣ Англнскомѣ голоѣ ровнѣютъ: а слышѣнѣ нѣхъ за сто мнѣлѣ на водѣхъ:

Сѣтъ тежѣ в Инднѣ в Африцѣ, нѣ в сыцнѣ люде: зо пснмнѣ голоѣамнѣ, дрѣгнѣ сѣтъ безѣ голоѣкѣ, оѡста маютъ в перѣтахъ, а ѡчнѣ в раменѣхъ, сѣтъ нѣ ѡ двонѣхъ лнцѣхъ:

VI. Mytologické predstavy vo folklórnych naratívoch

Vybrané folklórne rozprávania s naratívnym jadrom približujú čitateľovi ponímanie niektorých mytologických entít obývajúcich lesy, polia, vodstvá, priestor domu či hospodárstva. Základom sujetovej línie ústne šírených folklórnych naratívov je opis zážitku o kontakte človeka s bytosťami alebo javmi, ktoré rozprávač považuje za nadprirodzené, mystické, neobyčajné. Udalosti opisované v textoch mytologickej prózy nemožno vysvetľovať a interpretovať prostredníctvom racionálneho poznania alebo empiricky overenou skúsenosťou človeka, ale cez systém ľudovej viery, magických a poverových kultúrnych kódov. Folklórny text tohto typu sa vyznačuje tým, že opis nezvyčajnej skúsenosti vzbudzuje, alebo má vzbudzovať, špecifické emócie strachu či údivu, a to na strane rozprávača i na strane poslucháčov. Práve táto funkcia folklórneho textu nepochybne súvisí aj s jeho štruktúrou, poetikou a kompozíciou. Špecifický sujet textov, nezvyčajné bytosti pochádzajúce z ireálneho sveta a stretnutia reálneho človeka s nimi odkazujú prostredníctvom verifikačných výrokov na skutočný zážitok, ktorý navodzuje dôveryhodnosť prezentovaného javu.

Skladba rozprávačského repertoára mytologických naratívov naznačuje, že ide o pramenný materiál značne diferencovaný, ktorý vypovedá jednak o bytostiach zo sveta tzv. nižšej mytológie – o démonoch, polodémonických bytostiach, ale aj o poverových predstavách, kde sa reflektuje systém ľudovej viery. Často ide o reálne existujúce postavy z reálneho sveta obdarené nadprirodzenými vlastnosťami (vedmy, strigy, bosorky, pastieri, veštcí, veštice), alebo vracajúcich sa mŕtvych, ba dokonca i postavy ľudových kultov svätých (sv. Lucia, sv. Barbora a iné). Výber textov obsahuje mytologické naratívy zaznamenané na území Slovenska v období prelomu 19. a 20. storočia až do 30. rokov 20. storočia. Časť textov predstavujú publikované zápisy ukrajinského jazykovedca a folkloristu Ivana Paňkevyča¹⁰⁶ a slovenského jazykovedca Samuela Cambela.¹⁰⁷ Značný podiel vyberáme z archív-

¹⁰⁶ Пацькевич, Иван: Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей. Прага: Nakladem Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, 1938.

¹⁰⁷ Zápisy jazykovedca Samuela Cambela vyberáme zo súbornej edície východoslovenských a stredoslovenských folklórnych textov, ktoré edične pripravila K. Žeňuchová

nych prameňov pochádzajúcich z rukopisnej pozostalosti J. Ľ. Holubyho, ktoré prinášajú bohatý materiál z oblasti Bošáckej doliny.¹⁰⁸ Niektoré verbalizované opisy mytologických bytostí vyberáme z rukopisného nárečového slovníka Ľ. Riznera Dialektický slovník bošácky z roku 1896.¹⁰⁹ Texty ponechávame v pôvodnej podobe bez akýchkoľvek úprav. Rozhodujúcim kritériom členenia a usporiadania textov sa stal typ mytologickej postavy.

VI. 1. Prílohy

VI. 1. 1. Černokňažník, čarnoknižník, černokrižník, chmurník, chmarník, planetník, veterník

Mužská démonická postava, ktorú systém poverových predstáv fixuje ako schopnú riadiť a ovládať prírodné živly a ovplyvňovať počasie. Najčastejšie mal podobu čierneho mnícha v dlhom rúchu (alebo v dotrhanom plášti) niekde s krížom cez nos a širokým klobúkom. Jedol len vajcia od čiernej sliepky a pil mlieko iba od čiernej kravy alebo kozy. Dom, v ktorom mu darovali takú potravu, bol chránený pred bleskom, ale pomstil sa tým, ktorí ho odmietli počastovať, alebo ho oklamali (vajičko nebolo od čiernej sliepky, mlieko nebolo od čiernej kravy alebo kozy). Černokňažník lietal v oblakoch na drakovi (šarkanovi, šarkaňovi) a ním ovládal ťažké mraky, zmrazoval vodu a vyvolával búrku a krupobitie. V niektorých oblastiach Slovenska sa mu pripisovala aj schopnosť hľadať poklady a vzácne rudy v zemi. Základná charakteristika, vonkajší opis a schopnosti tejto démonической bytosti ilustrujú vybrané folklórne naratívy.

*Za čornoknyžnyka*¹¹⁰

Tu išoľ čornoknyžnyk na Іавіркы u чамарач. І једен старыј чловеk на гвождз'ову дз'уру іспер ho. І tot зышоľ і прышоľ ку тому domu і hvaryt: На маљу д'урку smotрыš, ale pust. Vín mu

---

(Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela. Prameň k výskumu rozprávačskej tradície na Slovensku. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV: Slovenský komitét slavistov, 2014. 464 s.)

¹⁰⁸ Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK C 992).

¹⁰⁹ Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK C 515)

¹¹⁰ Litmanová, rozprával 90-ročný starec Vislocký 26. 8. 1929. (Панькевич, И.: Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей, с. d., s. 540).

hvaryt: Ľat'a pušču, ale žebys ũ našym chotar'ju nyjaku škodu ne zrobił. I pustił ho. U druhym chotar'ju jag išoł, to de jakyj strom był, tam ũšytky vyłamał, poprervertał, Ľak š'a rozn'ivał. Černoknyžnyk na šarkan'ovi chodyt.

*Z Uderinej*¹¹¹

Černokňažník šarkana vyčíta z diery a tajde s ním v oblaku. Kade ide, všade „hrúza spadne.“ „Tam iste šarkana berie“, kde ťažké oblaky idú. Černokňažník vyvedie šarkana do východných krajov, kde každý človek musí mať z jeho mäsa pod jazykom, lebo ináče by zhorel od slnca, od horúčosti. Keď černokňažník letí na šarkane, vtedy tento stína chvostom konáry zo stromou; prv však vždy spýta sa, či majú ísť poľom a či horou. Ak by černokňažník povedal, že idú poľom, tak by všetko na nivoč obrátil; ale ak si horu vyberie, tak je tichšia búrka, lebo šarkan horu šanuje, že sa v nej vychoval. Černokňažník inšie neje, ako mlieko od čiernej kravy, ktorá však ani jednu bielu srst' nemá. Černokňažník v čiernych háboch chodí.

*Z Nemčinian*¹¹²

Boŭ jeden chudobný človek a maŭ drobnye d'ietky. Žene hovoriŭ: „Žena moja, pôjd'en ja do hory, buden robiť obruče a tak sa bud'en živorit' aj z moj'ima d'eťma.“ Keď tajšou do tej hory, tan prepadou do skaly. Tan boly dva veľkí hadie. On sa do jenneho kútika ušúleŭ. Myslí si: „Paňe Bože, čo týto hadie so mňou spravia, keď sa zobudia.“ Keď sa zobudily, tak išly kámeň lízat'. Aj on už boŭ velmo hladom obklíčený, tak išou aj on a nalízaŭ sa toho kámeňa. Tak boŭ nasýťený, ako čo by boŭ čo na svet'e jedoŭ. Keď sa nalízaŭ, zas išou na svoje mesto. On tam boŭ (v) tej skale do roka. Keď prišou rok, prišou na tú skalu černokňažík a hovoreu tomu človekovi: „Daj pokoj prvýmu hadovi, keď von pôjd'e, aľe keď druhýho bud'en

¹¹¹ Uderiná, do miestneho nárečia prerozprával Ďuro Benčík na základe textu publikovaného v Slovenských pohľadoch, 1896, roč. XVI, s. 251-252. (Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela, c. d., s. 298).

¹¹² Nemčiňany, rozprávala Mara Malý, narodená v Príleпоч (dnes časť Zlatých Moraviec), asi 60-ročná a 45 rokov žije v Nemčiňanoch, 16. mája 1903 v hostinci p. L. Frommera. (Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela, c. d., s. 441).

vyčítuvať, dobre si okruť jeho chvost o ruku, abys nepadoň zpátky, lebo tam by si poton zahynuň odladu, lebo tá živnosť, čo si lízaň, ztaďe skape.“ Keď černokňazník hore vytrhou toho človeka, uďereň tých hadou kantáron a ostali koňe. Na jenního černokňazník sadou, na druhýho ten chudobný človek a leťeli pod oblaký a keď prišli nad d'ed'ínu, chudobný človek povedaň, že je to hora, aby ju černokňazník ňelámau, lebo sa tèn na d'ed'iny hnevá, ale na horu sa ňehnevá. Černokňazník doňesoň chudobnyeho človeka pod jeho don. Prišla jeho dcéra zametať a najšla otca tan a hovori: „Matka moja, tu sa náš apko, ležia pod stenou.“ „Ale moje dieťa, tvoj apko sa alebo zatopiň, lebo ho zabili. Už rok ak nebou doma.“ Chudobný človek sa prebrau, klakou na kolená a d'akuvaň Bohu za vyslobodenie.

*Černokňazník*¹¹³

Raz Černokňazník chodil v Podhradí po domoch a pýtal si vajcia od čierných sliepky, a hñeď každé poznal, či je od čiernej sliepky lebo nie? Tak prišiel aj do Potôčka (suchý potok, je ulica v Podhradí) a pýtal najprv, aby mu dali mlieka od čiernej kravy; a keď mu toho dať nechceli, ale sa vyhovárali, že nemajú, pýtal vajco od čiernej sliepky; a keď mu aj toho nedali, pýtal slaniny. Ani tej mu nedali. Na to jako prišiel, tak odišiel Černokňazník; ale tomu gazdovi sa do rána krava zbláznila.

*Černokňazník*¹¹⁴

Keď bola Gelkina matka vo Vieskách u bohatého gazdu vo výžinku, tam jej rozprávali: že k tomu gazdovi každý rok raz, v žatevnom mesiaci, chodieval Černokňazník, s veľikou kníhou, a pýtal si prvé vajco od čiernej sliepky, a vždy mu to dávali; lebo ten Černokňazník býval vo velice uzučkej kaplnôčke, do ktorej sa len sám umestil, a tam vždy z tej velikej knihy čítaval. Keď gazda zomrel, jeho dvaja ženatí synovia sa so statkom podelili. I prišiel zase v taký čas, práve cez žatvu, ten Černokňaz-

¹¹³ Rukopisný text J. L. Holubyho zapísaný v Zemianskom Podhradí a uložený v Literárnom archíve SNK v Martine pod sign. LA SNK C 515, s. 42. Rozprávač ani dátum zápisu nie je uvedený.

¹¹⁴ Rukopisný text J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 69-70). Rozprávala Gel'ka, dátum ani presné miesto zápisu nie sú uvedené.

ník, najprv k staršej neveste nebohého gazdy, a pýtal si mlieka od čiernej kravy. Že ho už znala: dala mu toho mlieka. Černokňažník sa zaďakoval a šiel k mladšej neveste, od ktorej si pýtal vajco od čiernej sliepky. Táto mu vajco doniesla a dala, ale to nebolo od čiernej sliepky. Černokňažník to hneď poznal, a riekol: „Toto si skovaj, a daj mi vajco od čiernej sliepky.“ Tá sa ale nahnevala, a nechcela mu žiadaného vajca dať. Černokňažník sa vrátil k staršej neveste, a požaloval sa jej, že mu mladšia nechcela dať prvého vajca od čiernej sliepky. Staršia nevesta mu riekla: „Ja vám dám vajco od čiernej sliepky; ale to neni prvé“ , a podalo mu ho. On sa zaďakoval a riekol: „Však tá druhá uvidí, čo sa na jej strane roľe stane!“ Černokňažník sa nafruštiloval, čím ho staršia nevesta ponúkla, a odišiel preč. Na roľách už boli porozostavané snopy a kríže. Po poľudní sa ukázalo s počiatku len malé mračienko, a keď prišlo nad roľu tých dvoch sestár, ztrhol sa ukrutný výchor a hrmavica s bleskom. Kríže a snopy na strane staršej nevesty zostali suché a nedotknuté, ale na strane mladšej nevesty, na jednom konci kríže hrom zpálil, a na druhom konci všetky snopy na márný pazder boli vikrútené, roztrhané a vylátené.

VI. 1. 2. Drak, šarkan, šarkani

Zoomorfná bytosť podobná jašterovi s krídlami, s jednou alebo viacerými hlavami chrliacimi z pysku oheň, s jedovatou krvou.¹¹⁵ V slovenských mytologických naratívoch sa drakom stáva i kráľ hadov alebo had, ktorý sedem rokov nevidel človeka, nepočul ľudský hlas či zvuk kostolného zvonu. Pretrvávala predstava, že z hada vyrastie drak a z draka šarkan. V povestných rozprávaniach lietal na drakovi černokňažník v tmavých oblakoch, vyvolával búrku a víchor, mal podobu ohnivej reťaze, lomeného alebo gu-

---

¹¹⁵ „Drak, bydlící v podzemných dírach představuje se ozbrojený ostrými drápy, s tělem mohutným, opancerovaným, buď bezkřídlý, nebo okřídlený, troj i více krát trojhlavý, často z tlamy oheň a dým vypouštějící.“ (Holuby, J. L.: Hadi, draci a šarkani v podání lidu slovenského. In: Národopisný sborník československý, 1898, Sv. 2, s. 59; uverejnil aj J. Mjartan (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958, s. 452.

ľového blesku.¹¹⁶ Folklórne texty dokladujú, akých kolosálnych rozmerov si ľudia draka predstavovali.

*Drak a Černokňažník za Budišovou*¹¹⁷

Nebohý Stacho za Budišovou mal celkom čiernu kravu, ktorá pasákovi každé poľudnie od ostatnej lichvy ušla do hory k jednému pňu, z podktorého vychádzal starý hadisko, z ktorého sa už drak robil, a kravu vycecal. Potom sa krava k ostatným brátila. Keď sa to viacrazy opakovalo, dal sa Stacho pasáka hrešiť, že prečo mu tú čiernu kravu každý deň vydája. Pasák sa božil a klial, že on kravu na poli nikdy nevydojil, ale že mu každé poľudnia uteče do hory a o chvíľu zase sa vráti s prázdny m venom. Stacho tomu nechcel veriť, a na druhé ráno priviazal krave na krk zvonec, a keď bola lichva vyhnatá, vzal sekancami naplnenú a nabitú flintu, a šiel špehovať pasáka. V húšti na kraj hory si sadol, a striehol, čo sa na poľudnia bude robiť? Jak slnko stálo na poľudnie, rozbehla sa krava od stáda do hory, a Stacho bokom za ňou. Tu videl, že krava pri jednej hrubej klade zastala, z pod ktorej sa vytiahol hadisko, už v draka vyrastajúci, a kravu vycecal. Jak krava odišla, namieril Stacho na hada a odstrelil mu hlavu, ktorá sa váľala po zemi, a z hada len tak syčalo mlieko, jako z konvy. Stacho nechal hada i s hlavu tam, a utekal domov plný strachu: že čo z toho ešte byť môže. Doma sa počal radiť s domácimi i so susedmi: čo robiť, keby tak Černokňažník prišiel? Tí mu poradili, aby si len prichystal vajco od čiernej sliepky a mlieka od tej čiernej kravy, a to Černokňažníkovi dal. Na druhý deň prišiel Černokňažník k Stachovi a riekol: „Gazda! Prečos mi môjho koníka zabil?“ Stacho sa vyhováraľ, že nevedel, že je to jeho koník, a podal Černokňažníkovi vajco od čiernej sliepky, a ponúkol ho mliekom od čiernej kravy. Tomu sa Černokňažník zaradoval, a riekol mu: „Dobre si si poradil; ale bez pokúšky ťa

¹¹⁶ „Šarkan je okřídlený, často 3-6-9-12-hlavý, i víceocasý; křídla jeho spomínají některé pohádky, jako peřim porastlá; obyčejně ale představují se křídla šarkaní, jako netopýří. Když šarkan ponad hory letí, a ulomí vrch jekéhokoli stromu: ten z toho úlomu nikdy více nevyzdraví, ale od něho bere porušení a hnije, až i celý strom uschne. Kudy šarkan ponad hory letí, všudy značí jeho cestu průh rozlámaných stromů. Letíli černokňažník na šarkanu po nad dědinou, řekne mu, že se vznáší nad horami; a letíli po nad horou, řekne mu, že letí na dědinou; nebo kdyby šarkan věděl, že letí po nad dedinou, spůsobil by ocasem takou povíhřici, žeby ani jedné chalupy nahromadě nezůstalo.“ (Holuby, J. L.: Hadi, draci a šarkaní v podání lidu slovenského. In: Národopisný sborník českoslovanský, 1898, sv. 2, s. 59; uverejnil aj J. Mjartan (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s. 452).

¹¹⁷ Prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 59). Rozprávaľ J. Zámečník. Dátum ani miesto zápisu sa neuvádzajú. Text je publikovaný s miernymi úpravami aj v publikácii J. Mjartana (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s. 448-449.

predsa nenecháme, lebo ti s hlavy strhneme širák.“ Stacho povedal: „No, však to tak velice zle nebude.“ Ale sotva odišiel Černokňažník, strhla sa tak hrozná povýchrica, že Stachovi strechy s domu a so stodole pozhadzovala, na márne zdrapy roztrhala a široko ďaleko po roľach a lúkach porozvláčala, že ani jedného celého dašku nezostalo.

*Šarkan ' Ďuriĭ*¹¹⁸

Išľi strílčove tatrane i ieden strýlec trafil na jednu jamu i vľet'ň. A tam byl šarkan ' Ďuriĭ. No ta jak š'a tomu šarkan'ovi ch't'ilo jisty, to tam bylo tak, jak stopok abo der'ŭka. I pišoľ i řizal toto. Jak ša nal'izal ta pot'ím řah do kuta ta streľcovi ne robiľ nuč. Ľag byl hoľodnyĭ i tot strýlec pišoľ i řyzaľ i sytyĭ byl s toho. Tam byl za doŭhyĭ čas. I pot'ím jak juž tot hadisko rušaľ otamal' i kričal. Že štos za jeden. Ľa, hvaryt, dauno sidžu a n'it mĭa chto vym'aty ot hensaly (s toĭ d'ury). I skryčal tot na verchu. Ľag bude stavaľ tot had do hory, žeby ša ho ulapiľ dobrĭ, žebyš nechpaľ i vyřah ho na verch. I š'aľ na ne jak ša rušyľ ottamal' do pov'itru, ta ho zan'us až do takoĭ krajiny, što any beš'idovatyⁱ neznaľ s tamtyma řud'mi i o žebranyĭ chl'ibi domu pryšoľ.

*Šarkan na Tematíne*¹¹⁹

Keď ešte na zámku tematínskom páni bývali a mali mnoho sluhov, dal raz pán všetkým sluhom na jeden sviatok piť vína, koľko sa jím len chcelo. Jeden zo sluhov sa opil a začal veľký lom robiť. Nato sa pán nahneval, a rozkázal ho zavrieť do pivováru, v ktorom sa už dávno piva nevarilo. Zatvorený tam čušal za chvíľu, ale potom sa dal do veľkého kriku: „Pre Boha, pustite ma, lebo ide jakási nezdoba na mňa!“ A to sa z popod ze, e šarkan řahal do toho pivováru. Sluhovia bežali pánovi oznámiť, že ten zatvorený s veľkým krikom prosí, aby ho vypustili, lebo že nezdoba ide na neho. Pán ale riekol: „Len ho nechajte, nech sa vykričí, však potom ustane a bude ticho“, a nedovolil ho vypustiť. Na druhý deň aš kázal toho nezbedníka vypustiť. Keď ale dvere do pivováru otvorili, nenašli zatvoreného sluhu len čižmy a pár kostí, lebo ho šarkan zožral. Hneď to oznámili pánovi, a išiel sa aj on na ten zázrak poďívať. Jako tak po pivováre chodil aj so sluhami, videli tam veľkú, hlbokú dieru do zeme, cez ktorú šarkan vychádzal. Pán

¹¹⁸ Litmanová, rozprával 90-ročný starec Vislocký 26. 8. 1929. (Панькевич, И.: Українски говори Підкарпатської Русі і сумежних областей, с. d., s. 540).

¹¹⁹ Zemianske Podhradie, prepis rukopisného zápisu J. Ľ. Holubyho (LA SNK C 515 s. 59), rozprával Ján Štefko. Text je publikovaný s miernymi úpravami aj v publikácii J. Mjartana (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, с. d., s. 449.

tomu nechcel veriť, ale urobil probu: dal do pivováru zatvoriť ovcu; a keď sa ta prišli ráno podívať; uš ovca bola zožraná. I umienili si, že toho šarkana chytia. Nastavili tedy silné železá, do ktorých dali zabitú ovcu, a železá priviazali silnými reťazami, aby jich šarkan do diery neodvliekol. Ráno našli šarkana v železách chyteného, ale ešte živého; a keď ho silnými reťazami pozväzovali; dali ho na dvoch pároch volov vyvliecť z pivovári. Cestou velice šľahal ocasom, tak že voly ledva boli v stave, vyvliecť ho na dvôr, kde ho potom strelbou a veľkými drúky zabili, a zabitého odvážili; vážil peť centov.

VI. 1. 3. Zmok, škriatok, rarášik, bôžik, kosper, džmil'

Démonická bytosť zvyčajne v podobe čiernej sliepky alebo čierneho zmoknutého kurat'a. Svojmu majiteľovi nosil peniaze, obilie a zveľaďoval gazdovstvo. J. L. Holuby uvádza: „*Kto chce mať v dome Škriatka, aby mu peniaze nosil, za deväť dní nesmie sa ani umývať, ani česať, ani modliť; na deviaty deň musí cez deväť prielazov na plotoch zadkom preliezť, tam ho potom bude čakať Škriatok v podobe čiernej sliepky a opýta sa ho: „čo žiadaš?“ Keď svoju žiadosť prejaví, musí Škriatkovi vlastnou krvou podpísať svoju dušu alebo „ťažkej svojej ženy“ ešte nenarodené dieťa a žiadosť jeho bude splnená. Škriatok chodíva vo dne v podobe čiernej sliepky alebo „zašubraného“ kurat'a po dome, v noci lieta v podobe ohnivej reťaze dolu komínom do domu. Kto od čiernej sliepky vajce za deväť dní pod pazuchou nosí a za ten čas ani sa neumýva, ani nečese, ani nemodlí a potom to vajce necháva za deväť dní uložené v konskom hnoji, tomu vyliahne sa z neho Škriatok. Škriatka menujú aj Zmocom.*“¹²⁰ Niektoré sujety mytologických naratívov prinášajú zmienky o tom, že bol stelesnením samého čerta a jeho majiteľ mu musel krvou upísať svoju dušu, ktorú vzal po smrti do pekla. Škriatka nebolo ľahké sa zbaviť, človek mu musel zadať nesplniteľnú úlohu (nanosiť obilie na deravú povalu alebo vodu zo studne s deravým vedrom). Vtedy sa od zlosti rozliat na kolomaž, alebo musel ujsť inde. Mohol ho tiež zavinúť do novej šatky a odhodiť pri chodníku. Kto takto pohodeného zmoka vzal, stal sa jeho novým majiteľom.

¹²⁰ Mjartan, J. (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s.341.

Z Uderinej¹²¹

Zmok. Zmok je kura. Z najmenšieho slepačieho vajca sa vyliahne, keď ho človek pod pazuchou nosí. Ktorý človek vyliahne zmoka, ten ho musí aj chovať, lebo je jeho majetkom. Chová ho tak, že mu z každého jedla pod stôl čapne a zmok si to tam najde. Potom všeličo nosí gazdovi, čo si len žiada. Aj rozprávať vie. Vždy sa spýta, čo má doniesť. Na čom je krížil, to nemôže odnieť. (*Preto sú na Uderinej krížiky po súsekoch, kde ľudia držia obilie, aby im ho zmok neodnosil.*) Vo vačku gazdovom sa zdržuje, ktorý, keď ho má pri sebe, veľa zvládze, tak že „aj 100-centový voz prevrhne.“ Zmok ten v noci chodí, a dá sa aj vidieť, keď človek zavolá naňho, že je pekný šuhaj, ale keď ho zmokom zovie, tak nie. Keď sa zmok ukáže, ako letí, tak je ako ohnivý pavúz na nebi, k ktorého iskry púkajú. (*Keď hviezda spadne, na Uderinej povedia, že to zmok letí.*) Chvost mu je ohnivý. Kde uletí, tam majú zmoka. Kým človek má zmoka pri sebe, dotiaľ nemôže umrieť. Striasť sa ho je veľmi ťažko; človek ho musí alebo potajomky predať, alebo mu dať takú ťarchu nosiť, že sa pretrhne. Jestli majiteľovi zmoka nepodarilo sa zbaviť sa ho spomenutým spôsobom, tak neumre. Kým mu na smrteľnej posteli nepodá dakto ruku, a potom k tomuto prejde. Ak sa takýto človek nenajde, tak umierajúcemu dajú metlu do ruky a tá prevezme zmoka. Metlu potom vyhodia!

VI. 1. 4. Bohynka, boginka, divožienka, divá žena

Ženská démonická bytosť antropomorfného vzhľadu, ktorá podľa svojich vonkajších znakov a spôsobu života patrí k tzv. prírodným démonom (napr. Slovensku známe aj grgalica, poludnica, víla). Systém poverových predstáv je zobrazuje ako zlú, škaredú ženu vysokej chudej postavy, neraz porastenej chlpmi, s veľkými prsiami, ktoré si prehadzovala cez plecيا. Predstavovala nebezpečenstvo najmä pre matky v šesťstonedelí, ktorým kradla a zamieňala zdravé deti za svoje nepodarené bohynčatá, známe v ľudovej tradícii aj pod názvom premieň. Tie nerozprávali, veľa jedli a neprosperovali.

¹²¹ Uderiná, do miestneho nárečia prerozprával Ďuro Benčík na základe textu publikovaného v Slovenských pohľadoch, 1896, roč. XVI, s. 251-252. (Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela, c. d., s. 298).

O bohyn'ŕ¹²²

Chodyła jedna bohyn'a do horochu u zlapaly jej. Uložyli jednu skŕn'u červenu do horochu i ona uďŕŕla obydvŕ nohy i ne mohla uťŕkatyⁱ. Ľag jej domu pryvel'i taj uvjazaly za nohy ku stołu. A do škarup naľaly vody i položyli ku ohn'u. A ona š'a prizirjala na to, ŕto tu bude i jide teľe, k'ed maľe horče teľe. Taj potim vypustyli. Vyľa cicata, maľa taky hrudy, ŕto pres pleče prešmarila. Ľak jej vypustyli i pišľa do pol'a. Vyšol jeden gazda hrobaty zerno a žena vyšľa z dzeckom. I prypraviľa koľysku na vŕz. I pryšľa tota bohyn'ka i uť'aľa jej dzecko s koľysky. Ale druha žena vidŕľa a svoje vľožyla do koľysky bohyn'ske. I bars pakaľo toto dzecko. I ne pišľa ku nemu. Tota druha baba zakazaľa, žeby nešľa ku nemu. A bohyn'ka z daleka čuľa Ľak pľakalo jej dzecko. I pryšľa ku vozu i šmaryľa jej dzecko a svoje vť'aľa. I vadyľa š'a kričala. Vidyš, tvoje dzecko Ľa piľn'ŕju a moje u koľysc'i pľače. Ľ uť'aľa svoje dzecko a teľ baby zložyla do koľysky i pišľa het.

VI. 1. 5. Vŕľa, rusalka

Démonická bytosť antropomorfného vzhľadu so znakmi prírodného démona vody. Vŕly alebo rusalky obyľali lesné porasty pri potokoch a jazzerách. Vŕly v ľudovŕch mytologickŕch naratívoch vystupujú v podobe mladŕch žien s krásnym hlasom, oblečené v bielych priehľadných ŕatách, s dlhŕmi zlatŕmi či ryšavŕmi vlasmi ozdobenŕmi lesnŕmi kvetmi. Na pravé poludnie alebo za mesačnŕch nocŕ často bolo počuť ich spev a smiech. Nebezpeční boli pre mládencov alebo mužov, ktorŕch vábili spevom a potom ich utancovali či uštekľili na smrť. Chrániť sa pred nimi bolo možné rastlinami, ktorŕm sa pripisovali magické účinky, alebo nosením odevu naopak. Často svoje obete vyzliekali donaha. Ich moc sa stratila, keď zakikirikal kohút alebo zazneli zvony na kostole. Na východe Slovenska boli známe ako rusalky (podľa farby vlasov), ktorŕmi sa po smrti stali duše slobodnŕch dievčat predčasne zomretŕch, utopenŕch alebo samovrahŕň.

¹²² Litmanová, rozprávač 90-ročnŕ starc Vislockŕ 26. 8. 1929. (Панькевич, И.: Українски говори Підкарпатської Руси і сумежних областей, с. d., s. 541).

*Vily*¹²³

Nebohý Kačenák rozprával, že keď sa raz v Novom Meste až do noci zabavil, a potom okolo polnoci bošáckym poľom domov uháňal, počul za potokom Vily spievať a húkať. Poponáhľal sa, aby sa čím skôr dostal do dediny, ale jako on k dedine uháňal, tak sa aj spev Víl vždy hlasnejšie a zreteľnejšie ozýval, lebo Vily sa hnaly za ním, a keď prišiel k bošáckemu kostelu, tam ho tri predestaly a kázaly mu, aby sa vyzul; a keď to urobiť nechcel, daly sa doňho a začaly mu naťahovať jednu nohu, aš ho vyzuly; potom druhú, čo sa jako točil a oháňal. Na to mu vyzliekly nohavice, čo sa jako spieral, a riekly mu: „Nebráň sa, lebo beda bude s tebou, a daj nám aj pruceľ. Vyzliekly mu aj pruceľ; v tom u Strechov kohút zaspieval, a Vily sa ztratily. Kačenák ponáhľal celý prestrašený a umorený domov, len čo širák si na hlavu pritisnul. Na druhú deň ráno išli sa na to miesto podívať, kde to Vily Kačenáka vyzliekaly: a ponachádzaly sem tam porozhadzované zdrapy a franfory z jeho šiat.

*Vily lebo Smrte v Bošáckom poli*¹²⁴

Nebohý Kaššovic-Syto napásal v noci za Bošáckym kosteľom vyše cintera pri jarku kone, keď zrazu počul velice pekne spievať v poli, a že sa spev k nemu blížil, myslel si, že to dievky vyšli do poľa so spevom. A keď len spev neustával, zakríkol v tú stranu: „Hej vy mršiny! odkiaľ idete tak neskoro?“ Na to počul blízko seba celý krdeľ Víl lebo Smrtí spievať:

Bude mor, bude mor,
budú ženy mrecí:
Budú ony odumierať
tvoje malé dzeci!

Tohto sa Kaššovic tak naľakal, že sa mu už nechcelo okríkať tie bielé v hromade sa dolu poľom ubierajúce Vily, ale sa pričupil ku kríčku, a díval sa, čo sa ďalej diať bude. Po zadku išla jedna krivá Vila a riekla: „Hm, keby tie ženy vedely ten liek: ani jedna by neumrela!“ Druhá Vila sa jej pýtala: „A čo? jaký je to liek?“

¹²³ Prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 27), rozprávala Gel'ka.

¹²⁴ Prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 110-111), rozprávala Tuliska. Text je publikovaný s miernymi úpravami aj v publikácii J. Mjartana (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s. 444.

Krivá jej odpovedala: „Keď budú užívať bobovník, a rebrovník a zajačú repku: ani jedna neumre.“ Jak to povedala, zakykyríkal vo fare kohút; a všetky biele ženy sa čosi kamsi potratily.

*Vila v Drietome*¹²⁵

V Drietome zomrela nevesta v ohláškach pred sobášom, a stala sa z nej Vila. Ľudia ju vídávali po lúkach sa zvrtať v bielych šatách a s rozpustenými vlasmi, a počuli ju spievať. Dakedy obtancúvala aj svoj rodný dom a výskala lebo spievala.

VI. 1. 6. Vodník, hastrman, topolec, vodný muž

Antropomorfná démonická bytosť patriaca k prírodným démonom obývajúcej priestor vodných plôch. V poverových predstavách jednotlivých regiónov Slovenska mal diferencovanú podobu. Jeho pôvod si ľudia vysvetľovali tak, že sa rodí z duše utopených ľudí. Spravidla išlo o starého muža so zelenými vlasmi, z ktorého kvapká voda (niekde iba z polovice tela alebo malíčka ľavej ruky). Predstavoval nebezpečenstvo pre ľudí, a to v tom, že okolojdúcich sťahoval pod vodu, topil ich a duše väznil v hrnčekoch vo svojom vodnom príbytku. Rukopisný nárečový slovník Ľ. Riznera z Bošáče fixuje verbalizovaný predstavy vodníka – hastrmana takto: *Hastrman, vodný muž, vodní človek, majúci svoj byt v riekach a potokoch. „Má to byť človjéčik duhých, zelených vlasov, v zeleném kabátku; sedáva nad hubšími vodami na starých vrbach a vid'a človeka, skáče do vody, kam 'o za sebu všelijakými hlatučkými rečmi vábí, ale nešťasný, praj, ten, chto sa dostaže do jeho moci“*.¹²⁶

*Hastrman*¹²⁷

V potoku pod Boky vyše Z. Podhradia ukazoval sa vodný muž s dlhou ovislou bradou. Hneď ho videli ľudia nahého, hneď zase v halene a s jedného boku haleny mu voda odtekala. Keď sa tam často ukazoval, nechcely ani ženy na hríby chodiť, čo sa ho bály; lebo hastrman je zlý a ľudí ťahá do vody.

¹²⁵ Drietoma, prepis rukopisného zápisu J. Ľ. Holubyho (LA SNK C 515, s. 120), rozprávač nie je uvedený.

¹²⁶ Rukopisný nárečový slovník Dialektický slovník bošácky Ľ. Riznera z roku 1896 uložený v Literárnom archíve SNK v Martine pod signatúrou C 995, s. 126.

¹²⁷ Zemianske Podhradie, prepis rukopisného zápisu J. Ľ. Holubyho (LA SNK C 515, s. 39), rozprávačka Geľka.

*Hastrman*¹²⁸

V predešlé roky častejšie chodievali robotníci z Bošáckej Doliny na celé leto do Dioségu. Ubytovatí bývali v maštaliach a šopach. Raz sa rozniesol chýr, že z blízkej vody každú noc vychádza hastrman, a spiacich robotníkov pokúša, za pelce nôh ich poťahuje a jim nohy prehadzuje. Dost' sa nastriežili, ale nemohli ho vidieť, až raz zazreli bratatého chlapa v halene, s ktorej na jednom boku voda odtekala, utekať k vode, a počuli ho kričať: „Jano, Juro, Adam!... a potom ho videli skočiť do vody a tam sa pohrúžiť a zmiznúť. Na tretí deň sa v tej vode jeden mládenec zatopil.

*Vodný muž v Drietome*¹²⁹

Stará Danielčíkova išla raz v lete poľom a videla pomedzi reží sa vliecť štvornožky nahého muža s veľmi dlhými, rozčuchanými vlasami, s ktorých voda cícerkom otekala. Ona myslela, že je to dajaký opilec, a keď pobehla, aby sa mu do tváre nazrela, ten muž sa s veľkou rýchlosťou rozbehol k potoku, tam do hlbokkej rone sa hodil a zmizol.

VI. 1. 7. Mora, zmora, mara, morena, hnetuch, gnava

Polodémonická bytosť s vrozenými alebo získanými nadprirodzenými schopnosťami, najčastejšie v ženskej podobe, ale aj prevtelená do podoby zvierat'a (ropucha, mačka, myš, mucha), často vystupovala aj v beztvarej podobe. Dusila a gniavila spiaceho človeka, prípadne deťom vyciavala krv. Známa je i predstava nenaplnenej lásky dievčat, ktoré v podobe tiaže navštevovali objekty svojich citov. Morou sa podľa ľudovej tradície mohol človek narodiť (siedma dcéra v rodine, človek narodený s dvoma srdcami), alebo sa ňou mohol stať porušovaním zvykovým noriem (nesprávne pokrstené alebo po odstavení znova pridávané dieťa). Pôvod mory sa odvodzoval aj od duší ľudí, ktorí nemôžu nájsť po smrti pokoj.

¹²⁸ Bošácka dolina, prepis rukopisného zápisu J. E. Holubyho (LA SNK C 515, s. 49), rozprával Jan Zamec- Geľo.

¹²⁹ Drietoma, prepis rukopisného zápisu J. E. Holubyho (LA SNK C 515, s. 119), rozprávač nie je uvedený.

*Nočné gňávenie*¹³⁰

Jedna žena v Bošáci chodievala v noci gňáviť (priliehať) starú Kršáčku, ktorá bývala na Kancovci. Kršáčka bola tým tak zmorená, že už ani z postele nemohla vstávať. Raz jej povedal muž: „Lahmi si na moje miesto“ a on šiel na pec spať. Ale aj na tom mieste Kršáčku priliehalo, a keď ju muž počul stonať, zavolať s pece: „Hej, keď s pece sejdem, vezmem kresačku, a utnem ti z kríža ruku a nohu!“ Sotvá to vyslovil, vyskočila tá baba – morena na pec, príľahla Kršáka a gňávila ho, ustavične pritom prevolávajúc: „Utneš? kresačkou? z kríža? ruku? nohu?“ a keď bol celý zmorený, ztratila sa. Kršáčke poradily zkusené ženy, aby išla za Budišovú k múdrej žene Hrozenčanke, ktorá vie pomáhať od gňávenia nočného. Aj išla. Hrozenčanka prišla s ňou a doniesla s sebou zeliny a trojkráľovú kriedu, poobliekala Kršáčku na ruby do šiat, nakládla jej do postele tých zelín a tú trojkráľovú kriedu, a kázala jej, aby ticho ležala. Cez polnoc prišli 3 ženy, dali sa do zvarovania veľkých noší šiat, bárs tam v izbe ani narozkladaných šiat nebolo. Kršáčka sa na to, nemohúc spať, dívala, a keď tie žeby už ven dverami vychádzaly, podvihla Kršáčka hlavu, aby sa podívala, čo to vlečú. Ale sotva dvíhla s postele hlavu, vylepila jej jedna tá žena zaucho, že od toho až bez seba zostala. Na druhú noc prišli zase dve ženy, ale že Kršáčka mala v posteli tie zeliny a trojkráľovú kriedu, nemaly k nej samej prístupu, len kde vzaly – tam vzaly jedna ohreblo, a druhá sekácu lopatu, bár takých vecí v izbe ani nebolo, a že sa Kršáčka, ktorá to všetko videla, ani nehýbala na posteli: neublížily jej, a kade prišli, tak aj odišli. Ne tretú noc prišla Hrozenčanka, aby sa popýtala Kršáčky: čo sa s nou po tie tri noci stalo. A keď jej Kršáčka všetko vyrozprávala, riekla jej Hrozenčanka: „No, už budete mať od te bosorky pokoj. Ale včil mi povedzte: Jaký trest jej za to dáme, že vás chodievala priliehať!“ Kršáčka odpovedala: „Nechajte ju; čo bych jej já žiadala trest, keď len mám pokoj od nej.“ Hrozenčanka však riekla: „Keď vy jej odpustíte, ale ja je neodpustím! a nabrala psieho trnia, hlôžia a šípia, šaty z Kršáčky vyzliekla, napchala do nich toho trojakého trnia a zasekla to pod šopou do trlice. O chvíľku

¹³⁰ Bošáca, prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515, s. 103-104), rozprávač Ondrej Perný.

prišla tá bosorka, ktorá Kršáčku gňávievala, a prosebne povedala: „Pre Boha, čo robíte! Nerobte to!“ Hrozenčanka ale nedbala na jej prosbu a nechcela popustiť. Na druhú deň Hrozenčanka tie šaty Kršáčkine piestom vymlátila. O chvíľu prišla ku Kršáčke suseda a hovorila, že tá bosorka leží velice ťažko nezdravá a mu ruky a tvár celkom krvavé, jako dodriapané. – a to bolo od toho trnia. Aj na tertí deň Hrozenčanka tie šaty vyňala z trlice a piestom jich tak dlho mlátila, až počuli zvonit', čo bosorke zomrelej vyzváňali. Tá bosorka, ku ktorej Kršák za slobodna na vohľady chodieval, ale potom inú vzal, chcela jeho ženu priliehaním zmárniť, aby sa aspoň za vdovca vydat' mohla.

VI. 1. 8. Striga, bosorka, ježibaba, čarodejníca

Škodiaca polodémonická bytosť vyznačujúca sa nadprirodzenými vlastnosťami a schopnosťami, ktoré získala od diabla. Využívala ich na škodlivé pôsobenie na majetku a zdraví ľudí, medzi ktorými žila. Nadprirodzené schopnosti mohla mať od narodenia alebo ich mohla získať počas života. Strigy podľa ľudových predstáv mohli negatívne ovplyvniť počasie (privolať búrku, ľadovec), ktoré ničilo úrodu a majetok; pripravovali ľudí i zvieratá o zdravie, ba aj o život; spôsobovali porobenie; bohato sú zastúpené aj sužety o odoberaní alebo kazení mlieka od kráv. Na Slovensku bola rozšírená predstava o možnosti rozpoznať strigy prostredníctvom predmetov zhotovených a použitých v predpísanom čase, a to napr. luciin stolček, ktorý sa zhotovoval od Lucie (13. decembra) do Štedrého dňa: *Kto chce vidieť a poznať bosorky, nech od Lucie do Štedrého Večera každý deň čo len za chvíľku robí stolček tak, aby bol do Štedrého večera hotový. Keď si tento stolček po Štedrom večeri na polnočnú utiereň vezme do kostola a tam si naň sadne, vidí všetky bosorky, chrbtom k oltáru obrátené; ale nesmie čakať kňazovho požehnania, lebo po požehnaní vychytili by mu bosorky ten stolec a zle by ho doriadili.*¹³¹ Látky o strigách sú na Slovensku bohato zastúpené v ústnych mytologických naratívoch, predstavy o schopnostiach stríg a ich popravách sa zachovali aj v záznamoch čarodejnických procesov z obdobia stredoveku.

¹³¹ Rukopisný nárečový slovník Dialektický slovník bošácky L. Riznera z roku 1896 uložený v Literárnom archíve SNK v Martine pod signatúrou LA SNK C 995, s. 27.

*Z Bátoviec*¹³²

V tých časiech, keď ešte strige chodily po svete, prišlo raz dvanaás strigoŸ na krížnè cesty v poli a boly v bielych plachtách pookrúcanye. A jedon ín gajdovau na konskom kopyte a ony tancuvaly. Jedon paholok sa dívau na ne. A tye ho videli a nu povedaly: „Ak nás prezradiš, šeckýho ťa roztrháme.“ Potom odprisahau, že nezvodluje ani jednu. Druhý raz jedon mlád'enc robiu stolčok od lucie až do postiacího večera, aby na ňon videt' mohou tye strige. Poton ho zau do kostola a sedeu na ňon a šec-ke strige videu. Tye sa mu hrozily a von utekau domou. Kýn domou prišou, tam mu šecke pri dverách boly a kríšaly naňho, aby ich nezvodlovau, lebo že bude nešťasný. Preto nepozname strige medzi ženámi, lebo nihto nikdy strige neprezradí, keď ín každý, chto ich vidí, prisahať misí, že bude mlčať a že ích nezvodluje.

*Za strig'i*¹³³

Hvar'ja, že jest strig'i. Strig'i rospusťa volosyⁱ po sobíⁱ a k'ed strítly by človeka na dedin'í, tak ony ho barz trapja i muča, k'ed lem ho prevladžu. A i tak č'uti, že ho prisahaju, žebyⁱ jich ne vivoľal po men'í, jak se voľaju.

*N-ská bosorka*¹³⁴

V N. bývala jedna baba bosorka, ktorá mala len jednu chudú kravičku, ale vždy viac masla od tej jednej namútila v každú sobotu, neš iné gazdinky od dvoch dobrých kráv. Len si raz kostelník umienil, že si na tú bosorku postreže. Raz tak prišiel k nej večer, a hovoril, že ide statý z jarmeku a pýtal si nocľah. Ona mu dala večeru, a kostelník sa uľožil na lavicu spať. Baba mala pec zakúrenú a piekla chlieb. Prededňom ale vstala, vy-liala trošku mlieka do mútovníka, vzala s rošta jakejsi masti a kraj mútovníka ňou pomastila, a sotvá trirazy uderila topárkou

¹³² Bátovce, rozprávala Zuzana Píroška, rodáčka a obyv. z Bátoviec, v škole ev. u p. uč. ev. Vendelína Fabiana. 26. septembra 1900 (Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela, c. d., s. 428).

¹³³ Závadka, rozprávala Anna Pacak Turčan, 76-ročná 21. 8. 1931 (Панькевич, И.: Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей, c. d., s. 543).

¹³⁴ Bošácka dolina, prepis rukopisného zápisu J. Ľ. Holubyho (LA SNK C 515, s. 104-105), rozprávač Čížek.

do mlieka, už bolo zmútené; mútovník bol plný cmeru a baba vytiahla vytiahla z neho veľmi veľký kus masla. Kostelník sa staval, jakoby spal, ale dobre videl, čo sa robí. Keď baba na chvíľku z izby vyšla, vyskočil kostelník s lavice, a na rošte kúš-
tiek tej masti odštiep a schoval, a keď baba vkročila, ležak zase na lavici a robil sa, že spí. Ráno sa babe za nocľah poďakoval a kráčal domov. Sotva vkročil do domu, hneď vzal mútovník, pomastil špetkom tej masti kraj na ňom, a len čo po trirazy uderil topárkou na mlieko, už mal mútovník plný a v ňom veľký kus masla. To sa mu tak zaľúbilo, že to jedno po druhom po trirazy opakoval, a vždy namútil hrúdu masla. Potom šiel k organistovi, vyrozprával mu všetko, a riekol mu, aby aj on tak mútiť proboval, že aj jemu mútovník tou masťou natrie. Organista najprv nechcel tomu veriť; ale keď ho len kostelník veľmi navádzal, už len nalial do mútovníka mlieka, kostelník ale kraje mútovníka natrel masťou, - a ten tri razy topárkou udreli na mlieko: už bol mútovník plný, a na vrchu plával veľký kus masla. Aj organista trirazy opakoval. Nato sa zobral aj s kostelníkom na faru, a vyrozprávali všetko, čo kostelník u bosorky videl, jako jej tej masti kúštik nepozorovane vzal, a jako i kostelník i organista namútili veľmi mnoho masla. To sa aj farárovi nepozdávalo, že by to bolo možné; ale keď len tí dvaja veľmi tvrdili, že sa vec tak má: rozkázal i farár kucharke, aby naliala za hrniec mlieka so mútovníka. Kostelník mal ešte toľko tej masti, že potrel kraje mútovníka, a keď kucharka vzala topárku do ruky a len čo trirazy udrela na mlieko, už bol mútovník plný a na cmere veľká hruda najpeknejšieho masla. Tak sa stalo aj po druhý, aj po tretí raz, keď kostelník ostatok masti vymastil po kraji mútovníka. Ale, čo sa nestalo večer! Sotva bolo na večer odzvonené, prišla baba bosorka pod okná kostelníkovi, a riekla: „Kkdo chce také maslo užívať, musí ísť do cechu,“ a povedala mu, že aj organista a farár musia ísť na ten vysoký vrch, kde sa bosorky a bosoráci v noci schádzajú; že aby len šiel aj pre organistu a farára, že jich ona povedie. Kostelník hneď bežal k organistovi a k farárovi, ktorí sa s ním vybrali za tou babou bosorkou. Ona jím riekla, keď jich viedla na ten vrch, aby povedali: „Po tŕní, po hlôží, až tam.“ Kostelník a farár riekli, a dostali sa až na vrch tej hory; ale organista myslel, že si lepšie posluži, a riekol: „Medzi tŕnie, medzi hlôžie, až tam“: ale ho potom vodilo krížom krážom po

tíni a hlôži, až celý rozdrápaný a zakrvavený jakosi na vrch sa dostal. Tam sa jím baba stratila, a tí traja tri dni blúdili po tej hore, až sa konečne dostali domov. Potom babu zažalovali z bosorstva, a páni ju dali za žíva upáliť.

*Kováčka bosorka*¹³⁵

Jeden kováč mal dvoch tovaryšov, z ktorých jeden bol silný, zdravý, švárny, a ten drhý chudý, vyziably a vždy a chorľavý. Kováčka ale bola bosorka. Keď koláče piekla, ani cesta nezarábala, len zakúrila pec, vykúrenú vyhrabala a vymietla, vzala lopatu a na ňu napľuvala, z čoho sa hneď spravili veľiký báleš. tak pľuvala a sádzala báleše do pece, a upečené vyťahovala. To vystriehol ten zdravý tovaryš, ktorému sa zdôveril ten chudý a chorľavý, že veru kováčka každú noc zahadzuje naňho kantár a on sa premení v koňa, kováčka si sadne naňho, a on ju musí odniesť do vákoša. „No, nič sa ty neboj!“ povedal mu ten silný – „len si ty daj dobrý pozor, keď ťa kováčka priviaže o kôl, abys jej, keď zase na teba vysadnúť príjde, abys ji odniesol domov, kantár zo svojho krku chytró strhol a na kováčkino hrdlo zahodil; o to ostatnie sa viac nestaraj.“ V noci zase prišla kováčka k spiacemu chudému tovaryšovi a zahodila mu na hlavu kantár. Tovyaryš sa hneď premenil v koňa, ona si naňho vysadla, a on s ňou cválala do vákoša, kde už bolo mnoho bosorok pohromade. Tam sosokočila s koňa a priviazala ho o haluz, a išela do vákoša za bosorkami. Tovyaryš v koňa premenený zošúchol s krku kantár, a keď po vákoši kováčka k nemu prišla, aby naňho vysadla, on jej hubou chytró kantár zahodil na hlavu, a tak ju v kobylu premenil, sadol na ňu a ona ho doniesla domov, kde už druhý tovaryš na nich čakal. Tam hneď oba kobulu pookuvali na prednie nohy a odišli. Ráno tovaryši už boli o vihni a s chuťou kuvali, keď kováčka ešte vždy z postele nevstávala. Kováč jej odkázal, aby vstala, lebo treba raňajky dať tovaryšom; ona ale bola pozamotávaná v duchnách a odkázala kováčovi, že nemôže vstať, lebo je velice nezdravá. I vybral sa kováč za ňou, aby sa poďíval, čo jej jej, a keď si ona nohy velice ukrývala do duchen a nechcela povedať, čo jej je,

¹³⁵ Bošacka dolina, prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515, s. 90-91), rozprávač Jan Ševcůch z kopaníc.

naposledy jej kováč odekryl nohy, a videl, že je na obydvoch podkuvaná, a tovaryši sa mu priznali, čo sa v noci stalo. Kováčka od utrpených bolestí umrela.

VI. 1. 9. Čert, diabol, pekelník, zlý duch, pľuhavec

V slovenskom rozprávačskom repertoári je postava čerta bohato zastúpená vo viacerých žánroch, a to v čarovných, realistických, humoristických rozprávkach, anekdotách a v povestiach. Systém mytologických predstáv túto postavu verbalizuje ako nadprirodzenú bytosť, ktorá zhmotňuje zla a pekelné sily. Je spravidla čierny, chlpatý, má špicaté uši, rohy, kopytá, dlhý kravský chvost a vidly. V mytologických naratívoch vystupuje aj v podobe zvierat'a (čierny cap, baran, pes, kocúr, kohút, čierny vták s červenými očami) či človeka (paholok, čierny pán či lesník), ktorého možno spoznať podľa konského alebo kravského kopyta na nohe), aj ako červená ohnivá guľa, reťaz či vzdušný vír. Svoju moc prepožičiaval strigám a bosorkám a učil ich čarovať. Ak mu človek sľúbil svoju dušu, alebo dušu toho, o kom ešte nevie (nenarodené dieťa v tele jeho ženy), plnil želania týkajúce sa bohatstva. Bol aj stelesnením choroby a často sa s diablom spájali aj ľudia trpiaci rôznymi duševnými chorobami, epilepsiou, kŕčovitými záchvatmi. Proti negatívne-mu pôsobeniu čerta systém ľudovej kultúry vypracoval množstvo spôsobov ochrany (magické rastliny, ochranné znaky a predmety, ako je kruh, kríž, cesnak, svätená voda, svätená trojkráľová krieda, kúsok chleba v peci zabudnutého, varové drevo, konope na konopnici zabudnuté a pod.)

*Chudobný sedliak a jeho bohatý kmoter mlynár*¹³⁶

Bol raz jeden chudobný a deťmi obsypaný sedliak, ktorý mal za kmotra bohatého, bezdetného mlynára. Keď sa u sedliaka zhus-ta nedostávalo pre taký kúdel' chleba a inej živnosti, chodieval si vždy ku kmotrovi mlynárovi požičiavať. Že sa to ale veľmi často dialo, naposledy to omrzelo mlynára a riekol kmotrovi sedliakovi: „Pane kmotre, najprv mi vráťte to, čo ste si vypožičali, a potom si požičajte iné; lebo, hľa, veď aj ja potrebujem tu na živnosť, tu na šaty, tu na opravu mlýna.“ Kmoter sedliak ale len neprestával prosieť, aby mu požičal na semeno zrna, lebo že

¹³⁶ Prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 9-11), rozprávali Jan Zamec-Gel'o a jeho matka Anna Zamec-Gel'o. Upravený text publikuje aj J. Mjartan (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s. 421-423.

nemá čím roličku posiať. Konečne sa mlynár len dal naprosiť, ale riekol: „Už vám len pane kmotre požičiam; ale mi slubte, že, keď umrem, prijdete ma za tri noci vartovať. Sedliak riekol: „Prijdem, prijdem vďačne, len mi požičajte.“ Vypožičané zrno zasial, ale žene doma nepovedal, jaký sľub dal kmotrovi mlynárovi. Sedliak aš aj bol zabudol na ten sľub, keď tu raz v noci počuje klopať na okno, a volať: „Pane kmotre, ja som už zomrel; poďte ma vartovať.“ Sedliak hneď vstal, obliekol sa sviatočne a šiel mlynára mŕtvého, na deskách vystretého vartovať. Jako tam v izbe pri mŕtvom sedí, vidí, že ten mŕtvy hlavu podvihol, poďíval sa, či ho kmoter vartuje; a keď ho ticho sediaceho videl, zase sa položil na svoje miesto. Tak aj na druhú noc sedliak vystretého mlynára vartoval, a mlynár zase hlavu pozdvíhol, a keď kmotre videl, vystrel sa zase. Keď ho pochovali, sedliak aš len so strachom myslel na tú tretiu noc, kde mu prišlo mlynára pochovaného na cinteri vartovať. Šiel tedy ku kňazovi, poradiť sa, čo má robiť, aby dajako zle neprešiel. Kňaz mu dal posvätenej trojkráľovej kriedy a kázal mu, aby na cinteri tou kriedou okolo seba kolo spravil: tak že mu zlý neublíži, ale aby z toho kola nevykračoval do predednia. Jak slnko zapadlo, vybral sa sedliak na cinter, vzal s sebou posvätenú trojkráľovú kriedu a varovú palicu; spravil na cinteri, blízko hrobu mlynárovho kriedou hodné kolo na zemi, a stal si do prostredku. Tu vartoval hrob až do polnoci. O pravej polnoci, kde sa vzali, tu sa vzali. traja dlhí, čierni psi a začali na hrobe mlynárovom kutáť, aš i truhlu s pochovaným mlynárom vykutali, z truhly ho vytiahli a začali ho tak dlho natriasať, aš ho z kože vytriasli; kožu odložili za seba, mlynára zase vložili do truhly a dali sa hrob jeho zakutávať. Sedliak sa z kola na to všetko díval, a keď psi hrob zakutávali, tým varovým hákom potiahol mlynárovu kožu k sebe do kola. Sotva psi hrob zakutali a urovnali, chceli vziať kožu mlynárovu, a že jéj už tam nebolo, kde ju boli položili, riekol jeden pes: „Kde si tú kožu dal?“ Na čo druhý odpovedal: „Ja som ju tu za nás položil, ale jej už není tam.“ Vtom spozorovali sedliak av kole aj s kožou mlynárovou. I riekol mu jeden pes: „Daj mi moju kožu!“ Sedliak odpovedal: „To není tvojá koža, ale kmotrova.“ Pes zase riekol: „Ja som tú kožu vyhrabal, tedy je moja!: Sedliak povedal: „Ja ti tú kožu dám, keď mi doniesieš za mech červencov (medených peňazí).“ Pes mu doniesol

mech červencov, a riekol: „Tu máš mech červencov, daj kožu!“ Sedliak ale len preťahoval, aby sa čas míňal, lebo sa bál z kola vykročiť, a riekol psovi: „Dones mi ešte za mech strieborných peňazí; potom ti kožu vydám.“ Pes sa rozbehol kamsi o chvíľku mu doniesol za hodný mech strieborných peňazí a riekol: „Tu máš za mech striebornákov; teraz ale daj sem kožu!“ Keď sedliakovi už bolo úzko v kole, ale sa posmelil a povedal: „Jak mi ešte donesieš za mech dukátov; potom ti kožu dám, ale ináče nie.“ Pes sa rozbehol aj pre dukáty a doniesol jich sedliakovi za hodný mech, a cele nahnevaný riekol: „Ale teraz mi kožu musíš vydať, keď máš aj červenáky, aj striebornáky aj dukáty.“ Sotva to ale vyslovil, bolo počuť z dediny kohúta zaspievať. a psi sa razom stratili. Sedliak sa viac nebál že sa mu niečo zlého stane, a keď sa svitalo, sobral tie tri mechy peňazí a šiel domov. Až potom sa žene priznal, že bol kmotrovvi mlynárovi sľúbil, že ho keď umre, po tri noci vartovať bude, a vyrozprával jej aj to, čo sa na cinteri stalo. Potom išiel zase kňazovi, a rozpovedal mu všetko, čo videl na cinteri a jako mu pes doniesol tri mechy peňazí, kožu mlynárovu mu ale nevydal, ale ju domov doniesol, a teraz sa bojí, žeby si mlynár pre svoju kožu mohol prísť. Pýtal tedy radu, čo má urobiť? Kňaz mu riekol: „Daj mne tie dva mechy so striebornými a zlatými peňazmi, a ten tretí s červenáky si zadrž; kožu vysvätím, a zase ju do mlynárovho hrobu pochováme; a budeš mať pokoj.“ Sedliakovi a to nepozdávalo, žeby kňazovi mal dať mech strieborných a mech zlatých peňazí, a sebe len červenáky nechať; a preto riekol kňazovi: „Mal si ty ísť mlynára varovať, tak bys bol dostal všetky tri mechy peňazí; ale keď kožu posvätíš a potom ju pochováme, dám ti ten mech červenákov, a strieborné i zlaté peniaze zadržím si ja.“ Kňaz na to pristal, kožu posvätil a so sedliakom šiel ju do mlynárovho hrobu pochovať. Na to v noci prišiel sa mlynár sedliakovi kmotrovi poďakovať, a sedliak mal aj od neho aj od čertov pokoj, a žil šťastne i so ženou a s deťmi, a viac biedy nepoznával.

*Z Lemešian*¹³⁷

Buło jedno dzivče na kudzel'nej chiži a němalo frajera, ta sebe barz sčežovało. Ta sebe tak mišleło: „Choć bi ku mne d'abol prišoł, ta bi mu buła za frajerku!“ Ta doraz še d'abol stavił! Śed-nul ku nej v čarnej gube a ked jej vrecenko padło, ta jej ho vše podał. Tak bulo i tri raz, co ku nej prišoł. Radzila še čel'edzi, že tak i tak še z ňu vodzi, že co ma robic, že ma čerta frajera?... Tak jej čel'edz dała radi, žebi ukruceła kłubieško z predzi a nadzała do ihli a jak pojdu domu, žebi vzała kłubieško do šorca a ihlu mu do gubi zapchała. A povedzełi: „Ti idz za ňim, za dablom, a mi čel'edz pojdzeme za tebu!“ Tak dze pošoł d'abol? Ku koscelu. Tri raz obešoł koło něho a potim prešoł do koscela prez ključovu dzjeru. Pošoł za oltar, vzał hłavu mertvu z kriпти, ta ju jed. Tota dzivka še barz zleklá, bo to šicko vidzeła na ključovu dzjeru. Prišla domu, ta tak matki poveda: „Ja umrem, mamó, ałe žebi sce me něpohrebałi tak, jak druhe mertve celo. Lem mi popod prah vikopce jamu, i popod jeden i popod druhi, a do cintjera me něchovajce.“ Ta dzivka umarła a v pol'u ležała. Išoł jeden pan na kočú. Na jej hrobe šumna ruža vikvitla barz pach-nuca tak, že ten pan ju poč'ul. Tak poveda: „Kočišu, tu dzeška kvet barz pachně, idz hľadac, zervi ho.“ Kočiš ho našoł, ałe še mu kvet zervac nědał. „Paňe, němožem.“ „Ta ho odrež,“ pan poveda. „Něda še mi aňi odrezac aňi zervac.“ „Co to bi buł za kvet, co bi še nědał zervac?“ Pošoł pan sam, zervał ho. Prišoł domu, položil ho do pohara. Jak še navečerał, ta daco ostało na taňeroch, ałe rano něnašłi nič. To buło das tri raz. Tak dałi vec pozor. Vidzełi raz krasnu paňu z teho kveta. Doraz vedzełi, že to čertova robota. Pan ju raz dolapeł, ked višla z kveta. Pan jej okrucil vłasi kolo ruki a ona še zrobiła žabu... ałe pan ju dotel' bił, zakeł še mu taka pana nězrobiła, jaka bula. Tak še mu zro-biła. Tak povedzeł ten pan: „Ti teraz budzeš moja paňi.“ Tak z ňim žiła dluho, das za sedzem roki. Ałe z ňim nigdze němohła isc. Raz jej pan povedzeł: „Šicke paňe idu s panami a ti zo mnu něidzeš?“ Tak še mu zverela, preco němože isc na ul'icu, že pre teho d'abla. Bo d'abol ju vše hľadal. Sedzem pari čižmoch

¹³⁷ Rozprávala Borka Gajdoš, rim.-katolíčka, rodom z Lemešian, asi 50-ročná. Zápis v Lemešanoch v krčme Nagya, árendátora Markuša, 14. novembra r. 1904 (Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela, c. d., s. 138-139).

podar, co ju hľedaľ. Tak jej pan povedaľ: „Ňeboj se nič, perše pojdzeme do koscela. Dam ci z baršoňu drahu vibic a vojsko ku tebe postavic, i ja s tebu pujdzem.“ Tak prišli do koscela, stanuli pod lampu, medzi vojsko na stredek. Jak staľi, prišol k nej d'abol prosto oč, ten isti, co ju hľedaľ, a tote čižmi podarte na pľecu maľ. Tak se jej pitaľ: „Ulijanko, co si vidzela, ked si ku koscelu zo mnu prišla?“ „Ta ti si pošoľ ku oltaru a vzaľ si hlavu mertvu, ta si ju žar!“ „Ta daj i ti svoju hlavu, Ulijanko!“ i zervaľ jej hlavu. Ta z Ulijanki zostaľ trup, to jest celo prez hlavu. Utraciľ pan paňu...

„Dzivčata! Jak frajira ňemace, ňeščežujce sebe, a d'abla sebe ňežadajce. Pridze i frajir, ľem vam treba čekac!“ Take je z teho naučeňe.

*Baba a čert*¹³⁸

Baba šila pri okne, keď čert k nej priletel a riekol: „Babko! Stavme sa, ktorý z nás prv ušije košeľu!“ „A čo je stávka?“ pýtala sa babka. „Jak ja košeľu prv ušijem, dáš mi tvoju dušu; jak ty prv budeš so šitím hotová: dám ti sto dukátov.“ „Dobre,“ riekla babka, „začnime!“ a podala čertovi plátno na košeľu, kĺbko cverien a ihlu. Čert si navliekol veľkú dlhú cvernu do ihly, a začal s veľikým chvatom šít, ale za každým švom vyskočil von oknom a omotal cvernu okolo stodoly, a potom zase tak rýchlo sa vrátil; babka ale navliekala si krátke cverny a ani o čerta sa neohliadajúc len šila a šila pilno, a keď bola košeľa došitá, ukázala ju čertovi, ktorý ani do poly nebol so šitím hotový, čo ják sa upachtil vyskakovaním von oknom s dlhou cvernou a zase naspät letením k šitiu. Keď videl, že baba stávku vyhrala, vyčítal jej 100 dukátov, a od jedu a haňby rozliat sa na kolomaz.

¹³⁸ Prepis rukopisného zápisu J. L. Holubyho (LA SNK C 515 s. 68), rozprávali Jan Zamec-Geľo a jeho matka Anna Zamec-Geľo. Upravený text publikuje aj J. Mjartan (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce, c. d., s. 421-423.

VII. Záver

Tradičné myslenie človeka, ktoré sa odzrkadľuje v ľudových religióznych predstavách, malo vplyv na formovanie spoločenských vzťahov a budovanie autorít. Spoločenský systém, založený na ľudových predstavách o spravodlivosti, sa stal základom pre tvorbu a vznik štruktúry duchovnej správy v rámci nového, kresťanského usporiadania života.

Kultúrno-spoločenské hodnoty sa odrážajú v jazyku ako nositeľovi konceptov predstáv o svete. Na základe ich analýzy je možné rekonštruovať základné črty fungovania spoločnosti v predkresťanskej minulosti a v kolektívnej kultúrnej pamäti všeobecne. Kultúrna pamäť je pre spoločenstvo zásadným identifikačným prvkom, lebo uchováva pamiatku na rozmanité historické, religiózne, spoločenské udalosti a formuje ich vnímanie v kultúrnej pamäti spoločenstva. Mnohé pamiatky o udalostiach sú neraz zapísané v literárnych textoch religiózneho alebo svetského charakteru.¹³⁹ Pritom rozmanité prejavy prohibície predkresťanských prvkov si v kolektívnej pamäti neraz aj protirečia, a takto sú zapísané aj v rozmanitých oficiálnych záznamoch v dobových dokumentoch a archívnych prameňoch.

Písomné pramene, povesti, kroniky, výklady a ponaučenia, lucidáre, historiografické a didaktické príručky, ľudové rozprávania a mnohé ďalšie pamiatky slovesnej kultúry sú však dnes dôležitým materiálom pre výskum kultúrnej pamäti spoločenstva.¹⁴⁰ Ich ohlas je kontinuálne živý aj v rozmanitých textoch opierajúcich sa o kresťanskú tradíciu a vierouku.¹⁴¹ Kresťanské texty, hoci vychádzajú z konkrétnej ideovej doktríny, často majú formu ľudového rozprávania, sú plné príbehov o rozličných podobách nadprirodzenej intervencie (Božieho zásahu) do konania človeka.

¹³⁹ Žeňuch, P. – Šašerina, S.: Language as a Means of Communication with God. In *Akropolis : Journal of Hellenic Studies*, 2021, vol. 5, p. 70-85. <https://doi.org/10.35296/jhs.v5i1.73>

¹⁴⁰ Brtáňová, E.: Prírodná katastrofa ako príležitosť k náprave. In *Slavica Slovaca*, 2021, roč. 56, č. 4, s. 359-365. <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.5>

¹⁴¹ Валенцова, М.: Образ мира в мифологических представлениях славян. In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hríbová, M. (eds.): *Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre: Slovensko-slovanské súvislosti*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i. – Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 19-32.

Odraz ľudového kresťanského myslenia sa zakladá na takomto zjednodušenom výklade vlády Boha (teokracie). Tvorí aj pevnú súčasť viacerých naratívov súvisiacich s kresťanskými predstavami. Motívy, ktoré majú svoj pôvod v ľudových religióznych predstavách a prejavujú sa v slovesnej literárnej i naračnej tradícii rozličnej povahy, sú dôkazom o silnom ľudovom religióznom povedomí, ktoré však súvisí s formovaním a fungovaním práva, spravodlivosti a etiky v živote spoločenstva.

Hovorený a napísaný text pritom obmieňa len svoju sujetovú líniu, no sémantická obsažnosť ostáva v kontexte kultúrneho myslenia spoločenstva nemenná. „Písaný a hovorený prejav sú preto obsahovo rovnocenné spôsoby, ktoré majú nielen vlastné vyjadrovacie nástroje (jazyk a písmo), ktoré sa dajú vedecky opísať a z hľadiska aktuálnych možností tvorca aj vyjadrujú obsah rečového komunikátu. Jazyk však stále ostáva prostriedkom na komunikáciu a jeho primárnou úlohou je sprostredkovať myslenie človeka pomocou zadefinovaných a dohodnutých, pritom však všeobecne zrozumiteľných jazykových symbolov. Takýto rečový komunikát poskytuje percipientovi v podobe zvuku alebo v literárnej (grafickej) podobe obraz o myslení človeka a spoločnosti v istej fáze jeho historického rozvoja, čo znamená, že príjemca komunikátu dobre rozumie vďaka vyjadrovaným a opisovaným skutočnostiam najmä jazykovými prostriedkami.“¹⁴²

Predstavu o formovaní povedomia ako zdroja myšlienkového a emocionálneho stotožnenia možno doložiť najmä v kontexte sprítomňovania historických a verifikovateľných dejov a udalostí, ktoré sa vo vedomí človeka spájajú s udalosťami nadprirodzenej povahy. Vo všeobecnosti možno povedať, že kultúrna pamäť spoločenstva o jeho usporiadaní vychádza zo spolupôsobenia obrazov a symbolov antropocentrického uvažovania o duchovnom i materiálnom svete človeka. Slovanské tradičné zvyky a hodnoty sú založené najmä na symbióze kresťanských a predkresťanských, mytologických predstáv. Keďže tradičné ľudové zvykoslovie nemá, ako vidno, svoje korene iba v jednej duchovnej kultúre, môže tým svedčiť o neustálom prestupovaní kresťanstva s ľudovým myslením o spoločenstve v systéme vzťahov práva a pravdy.

Rozhodujúcu rolu pri interpretácii pramenných textov zohráva pochopenie všetkých vlastností a javov jazyka, ktorý sa ako nástroj komunikácie

---

¹⁴² Žeňuch, P.: Historický obraz o spravodlivom usporiadaní sveta u Slovanov v Bradáčovom edukačnom kompendiu z konca 18. storočia. In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hríbová, M. (eds.): Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre : Slovensko-slovanské súvislosti. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v.v.i. : Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 37.

uplatňuje v jednotlivých literárnych a naračných žánroch. Texty spravidla neodrážajú iba idiolekt autora, lebo sú výsledkom kolektívneho kultúrneho povedomia. Dôležitejšia je preto v tejto súvislosti skúsenosť spoločnosti, v ktorej sa predpokladá primárna orientácia v sémantike jednotlivých výrazových (lingvistických a symbolických) prostriedkov. Pochopiť sémantickú náplň jednotlivých obrazov, symbolov a pojmov si však už vyžaduje kritický stupeň vnímania obsahu, ktorý je spojený s kontinuálne utváraným kultúrnym povedomím a pamäťou spoločnosti.

VIII. Pramene a literatúra

- Ambruš, J.: Pavel Michalko a jeho kniha. In Michalko, Pavel: Rozhovory učiteľa so sedliakmi o škodlivosti povier panujúcich medzi pospolitým ľudom. Bratislava: Tatran, 1977, s. 259-269.
- Botík, J.: Slovenská Dolná zem. Historický a etnokultúrny vývin slovenských minorít v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2019.
- Brtaňová, E.: Čo čítali Slováci v Békešskej Čabe? In Kapitoly z minulosti a súčasnosti Slovákov v Békešskej Čabe. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 2018, s. 215-223.
- Brtaňová, E.: Mysliteľská osobnosť Jána Kollára v reflexii vlastných kázní. In Brtaňová, E. – Soukup, D. (eds.): Z dejín kázňovej prózy I. Bratislava: Veda, 2019, s. 227-246.
- Brtaňová, E.: Prírodná katastrofa ako príležitosť k náprave. In Slavica Slovaca, 2021, roč. 56, č. 4, s. 359-365. <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.5>
- Drápala, D.: Od vecí veskrze škodlivých k národnému pokladu. Složité cesty akceptace tradiční kultury jako součásti kulturního dědictví národa. In: Zrození lidu v české kultuře 19. století. Praha: Academia, 2022, s. 29-39.
- Dynda, J.: Slovanské pohanství ve středověkých latinských pramenech. Praha: Scriptorium, 2017.
- Dynda, J.: Slovanské pohanství ve středověkých ruských kázáních. Praha: Scriptorium, 2019.
- Filip, M.: Leškova kritika ľudových povier. In Filip, M.: Štúdie a články. Zostavil V. Hronec. Nový Sad: Obzor – Tvorba, 1990, s. 31-38.
- Франко, І.: Карпаторуське письменство ХУІІ-ХУІІІ вв. Львів: Наукове тов. ім. Шевченка, 1900.
- Франко, І.: Студії на полі карпаторуського письменства ХУІІ – ХУІІІ в. In Записки Наукового тов. ім. Шевченка 4. 1901, s. 1-50.
- Франко, І.: Апокріфи і легенди з українських рукописів. Памятки українсько-руської мови і літератури. Том ІV. Львів: Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка, 1906.
- Gottschall, D. (Ed.) et all: Der deutsche Lucidarius. Band I. Kritischer Text

- nach den Handschriften. Texte Und Textgeschichte. DeGruyter 2015 [reprint].
- Holuby, J. L.: Hadi, draci a šarkani v podání lidu slovenského. In: Národopisný sborník československý, 1898. Sv. 2.
- Иванов, С. В.: Латинская интерференция в русском переводе нижненемецкого «Луцидариуса». In Индоевропейское языкознание и классическая филология, 2019, 23, s. 384-392.
- Иванов, С. В.: Нижненемецкая лексика в списках русского перевода "Луцидариуса" и особенности переводческого процесса. In Казанский. Н. Н. (отв. ред.): Индоевропейское языкознание и классическая филология-XXI (чтения памяти И. М. Тронского). Материалы Международной конференции, проходившей 26–28 июня 2017 г. Санкт-Петербург: Наука, 2017, s. 294-309.
- Яворский, Ю.: Новые рукописные находки в области старинной карпаторусской письменности XVI – XVIII вв. Прага: Nákladem Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi 1931.
- Jungmann, J.: Historie literatury české aneb, Saustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvěcení a jazyka. W Praze: Nákladem Českého museum: W komissí kněhkupectví F. Řivnáče, 1849; (Tisk K. Jeřábkové, vedením J. Hlaváčka), s. 33; dostupné v internete: <https://biblio.hiu.cas.cz/records/8840d4d3-97af-481b-8a57-b90461e6b7f3> [14.6.2021].
- Karpetanović, A.: Toponimi u hrvatskích „Lucidarima.“ In Folia Onomastica Croatica, 2005, No. 14, s. 1-22; dostupné v internete https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=11537 [22.3.2021]
- Карский, Е. Ф.: Малорусский Луцидарий по рукописи XVII вв.: текстъ, составъ памятника и языкъ. In Борковский, В. И. (отв. ред.): Труды по белорусскому и другим славянским языкам. Институт языкознания им. Якуба Коласа АН Белорусской ССР. 1962 [prácu pôvodne vydala Типография Варшавскаго Учебнаго Округа v roku 1906].
- Kollár, J.: Nedělnj, swátečné i přjležitostné Kázně a Řeči. W Pessti: tiskem Trattnera a Karoliho, 1831.
- Kollár, J.: Nedělnj, swátečné i přjležitostné Kázně a Řeči. Díl druhý. W Budíně: tiskem Jana Gyuriana a Martina Bagó, 1844.
- Kučera, M.: Konceptia slovenských dejín v diele F. V. Sasinka. In Franko Vítázoslav Sasinek. Najvýznamnejší slovenský historik 19. storočia (1830 – 1914). Martin: Matica slovenská, 2007, s. 9-20.

- Leška, Š.: Oswjcený Křesťan Ewangelický. W Presspurku a Pesstu: Tisk Landererůw a Hekkenastůw, 1843.
- Lukačka, J.: Feudálna spoločnosť v diele F. V. Sasinka. In Franko Vít'azoslav Sasinek. Najvýznamnejší slovenský historik 19. storočia (1830 – 1914). Martin: Matica slovenská, 2007, s. 30-35.
- Marek, M.: Národnosti Uhorska. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2011.
- Marek, M.: Slovník stredovekej a novovekej latinčiny na Slovensku. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2020.
- Michalko, P.: Rozhovory učiteľa so sedliakmi o škodlivosti povier panujúcich medzi pospolitým ľudom. Preložil J. Haras. Doslov napísal J. Ambuš. Bratislava: Tatran, 1977.
- Milčetić, I.: Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. III. Hrvatski lucidar. In Starine. Kniga XXX. Zagreb: Knjižara Jugoslavenske akademije (Dioničke tiskare). Tisak Dioničke tiskare, 1902, s. 257-334.
- Милтенова, А.: Erotapokriseis. Съчиненията от кратки въпроси и отговори в старобългарската литература. София: Издателство „Дамян Яков“, 2004.
- Мильков, В. В.: Древнерусские апокрифы. Санкт-Петербург: Издательство РХГИ, 1999.
- Мильков, В. В.: Концепт земного рая в переводной и оригинальной книжности Древней Руси: специфика интерпретации. In: Древняя Русь: вопросы медиевистики, 2016, No 4 (66), s. 109-128.
- Mjartan, J. (ed.): Jozef Ľudovít Holuby. Národopisné práce. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1958.
- Nazor, A.: Prijevod ‚Lucidara‘ Honorija Augustodunensisa u glagoljskom rrijerisu. In Годишник На Софийския университет "Св. Климент Охридски". Център за Славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“ Том 89 (8), 1997. София, 2001, s. 85-112.
- Панькевич, І: Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей. Praha: Nakladem Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, 1938.
- Пап, С.: Історія Закарпаття, т. 2. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002.
- Petišková, D.: Česká a ukrajinská redakce středověkého výkladového sborníku Lucidarius: způsob užití minulých časů v české a ukrajinské redakci ve srovnání s redakcí ruskou. In: Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського: Збірник наукових праць. Випуск 19. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012, s. 117-124.

- Петішкова, Д.: Методи дослідження середньовічних текстів у часи цифрових технологій: («стара» й «нова» філологія, віртуальне дослідницьке середовище – цифрова бібліотека «Manuscriptorium»). In Даниленко, В. (відп. ред.): Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика: збірник статей. Львів: Растр-7, 2015, s. 5-12.
- Petišková, D.: *Recepte středověkého výkladového sborníku Lucidarius v ukrajinském literárním prostředí. Disertační práce.* Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav východoevropských studií 2017, s. 73; dostupné online: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/141082/?lang=en> [21.3.2021]
- Petišková, D.: *Lucidáře jako zprostředkovatelé středověkého vědění.* In *Historický obzor*, 2018, roč. 29, č. 11/12, s. 252-260.
- Pop, I.: *Dějiny Podkarpatské Rusi v datech.* Praha: Libri, 2005.
- Порфирьевъ, И. Я.: *Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ Соловецкой библіотеки.* Санкт-Петербургъ, 1877.
- Рождественская, М. В.: *Святая Земля как воплощениерая в некоторых памятниках древней и новой русской литературы.* In *Никольский, С.В. (zodp. red.): Славянские литературы. Культура и фольклор славянских народов. XII международный съезд славистов, доклады российской делегации.* Москва, 1998, s. 92-99.
- Рождественская, М. В.: *Реальное и мнимое (О „райскопалестинском тексте“ в древнерусской литературе).* In *Джаксон, Т. Н. (ed.): Древнейшие государства Восточной Европы. Мнимые реальности в античных и средневековых текстах.* Москва, 2005, s. 209-231.
- Schreiber, H.: *Gracián kontra Komenský. Příruční orákulum aneb Umění moudrosti.* Praha: Evropský literární klub, 2006.
- Soukup, V.: *Klasifikace oblastí výskumu, subdisciplín a směru sociální a kulturní antropologie.* In *Sociální a kulturní antropologie.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 31-160.
- Сперанский, М. Н.: *Сказание об Индийском царстве.* In: *Известия по русскому языку и словесности Академии наук СССР*, 3 (1930), No 2, s. 369-464.
- Šašerina, S.: *Dva uglianske rukopisy ponaučení a exempliel zo 17. storočia / Две углянские рукописи поучений и притч XVII века.* *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae VI.* Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2019.
- Шашерина, С.: *Интерпретация системы ценностей в гомилетической традиции под Карпатами.* *Slavica Slovaca*, 2021, roč. 56, č. 3, s. 398-402. DOI: <https://doi.org/10.31577/SlavSlov.2021.3.9>

- Шашерина, С.: Образ Индии в кириллических текстах XVIII века из Подкарпатья. In *Palaeobulgarica*, 2022, roč. 46, č. 2, s. 141-152.
- Šašerina, S.: Две рукописи Стефана Глинки из села Литмановой на Спише XVIII в. / Dva rukopisy Štefana Hlinku z Litmanovej na Spiši z 18. storočia. *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae X*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2023.
- Шлепецкий, А.: „Слово иже есть разумно и свѣтлости даръ“ – перекладна рукописна пам’ятка XVIII ст. з села Малий Липник на Пряшівщині. In Мушинка, М. (ред.): Науковий збірник Музею української культури в Свиднику. 4. кн. перша. Prešov: Vydalo Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku v Pedagogickom nakladateľstve v Bratislave, 1969, s. 350-369.
- Темчин, С.: Руськомовный перевод 1636 года чешского Луцидаря (*Оломоуц, 1622). In *Res Humanitariae*, 2020, Vol. XXVIII, s. 146-163.
- Темчин, С.: Татры в древнейшем руськомовном переводе чешского Луцидаря: время и место выполнения перевода. In *Senoji Lietuvos Literatūra*, 50 Knyga, 2020, s. 98-106.
- Темчин, С.: Типы рецепции Луцидаря в России, Беларуси, Украине, Польше и Чехии середины XVI–первой четверти XX вв. In *Slavistica Vilnensis*, 2021, vol. 66, č. 1, s. 10-22.
- Тихонравовъ, Н.: Луцидариусъ. Лѣтописи русской литературы и древности. I. томъ. Матеріялы II, Москва: Въ Типографіи Грачева и комп., 1859, s. 33-68.
- Валенцова, М.: Образ мира в мифологических представлениях славян. In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hříbová, M. (eds.): *Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre : Slovensko-slovanské súvislosti*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v.v.i. : Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 19-32.
- Vašica, J.: *Z církevněslovanských rukopisů Národní knihovny v Praze a Slovanské knihovny – soupis a popis*. Praha: Vydala Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna, 1995.
- Zíbrt, Č.: *Staročeský Lucidář: text rukopisu Fürstenberského a prvotisku z roku 1498*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903.
- Žeňuch, P. – Белякова, Е. В. – Найденова, Д. – Zubko, P. – Marinčák, Š.: *Užhorodský rukopisný Pseudozonar. Pravidlá mníškeho a svetského života z prelomu 16. – 17. storočia / Ужгородский рукописный Псевдозонар. Правила монашеской и светской жизни рубежа XVI–XVII вв.* *Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae*. V. Bratisla-

va – Moskva – Sofia – Košice: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Институт российской истории РАН – Кириллометодиевски научен центр БАН – Slovenský komitét slavistov – Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka – VEDA, vydavateľstvo SAV, 2018.

Žeňuch, P. – Zubko, P. Michal Bradač – Rukoväť cirkevných dejín / Михаилъ Брадачъ – ЄПВТОМЪ Історіи Церковныя. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae. Vol. VIII. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Slovenský komitét slavistov, 2021.

Žeňuch, P.: Rakošínský cyrilský rukopisný zborník z konca 17. a zo začiatku 18. storočia. In *Slavica Slovaca*, 2021, roč. 56, č. 4 supplementum, s. 5-74.

Žeňuch, P. – Šašerina, S.: Language as a Means of Communication with God. In *Akropolis : Journal of Hellenic Studies*, 2021, vol. 5, p. 70-85. <https://doi.org/10.35296/jhs.v5i1.73>

Žeňuch, P.: Výklad liturgie žalmov / Разглаголствіе w літургїи ѱаломскої. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae IX. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 2022.

Žeňuch, P.: Historický obraz o spravodlivom usporiadaní sveta u Slovanov v Bradáčovom edukačnom kompendiu z konca 18. storočia. In Šašerina, S. – Žeňuch, P. – Hríbová, M. (eds.): *Interdisciplinárny výskum prameňov o jazyku a duchovnej kultúre: Slovensko-slovanské súvislosti*. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v.v.i. – Slovenský komitét slavistov, 2022, s. 33-46.

Žeňuch, P. – Žeňuchová, K.: Dva cyrilské liečiteľské rukopisy z Michaloviec: Врачъ Домашный z roku 1790. Помощникъ оу домувствѣ, газдувствѣ z roku 1791. In *Slavica Slovaca*, 2014, roč. 49, č. 3 (supplementum), s. 3-148.

Žeňuchová, K.: Zbierka ľudovej prózy Samuela Cambela. Prameň k výskumu rozprávačskej tradície na Slovensku. Bratislava: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV: Slovenský komitét slavistov, 2014.

Резюме

Книга «Представления о мире в избранных источниках в Словакии» представляет картину преемственности культурно-исторического мышления, коллективной исторической памяти, духовного измерения человеческой природы, потребности которой удовлетворяются через профанные и сакральные знания о мире.

Человек испытывает постоянную потребность наполнять свою жизнь разнообразными знаниями, полученными в результате социального взаимодействия, т.е. культурных контактов. Естественный человеческий вопрос о происхождении жизни человека не сводится поэтому к частной сфере индивида, так как он создает ассоциативную тему о поиске смысла человеческой жизни и причин конкретных действий человека в контексте человеческого сообщества, рода, семьи, нации. Отношения между человеком и обществом выражаются в разнообразных связях, основанных на законе, обязанностях и решениях членов общества. Именно этот уровень познания социального взаимодействия необходим для понимания оппозиционных категорий добра и зла, права и истины, любви и нелюбви. Социальная сплоченность в многообразии отношений создает образ коллективной культурной памяти и исторического самосознания.

Традиционный менталитет человека, отраженный в народных религиозных представлениях, оказал влияние на формирование общественных отношений и построение власти. Культурные и социальные ценности отражаются в языке как носители концептов представлений о мире. На основе их анализа можно реконструировать основные особенности функционирования общества в дохристианском прошлом и в коллективной культурной памяти в целом. Культурная память является важным идентифицирующим элементом для общества, поскольку она сохраняет память о различных исторических, религиозных и социальных событиях и формирует их восприятие в культурной памяти общества. Воспоминания о событиях часто запечатлены в литературных текстах религиозного или светского характера.

Письменные источники как памятники вербальной культуры являются важным материалом для исследования культурной памяти общества. Их отголоски проявляются в разнообразных текстах, основанных на христианской традиции и вере. Христианские тексты, хотя и основаны на определенной идеологической доктрине, часто принимают форму народных повествований, полных историй о различных формах сверхъестественного (божественного) вмешательства в человеческие действия.

Устный и письменный текст могут менять основную сюжетную линию, но смысловое содержание в контексте культурного мышления общества остается неизменным. Поэтому письменные и устные нарративы равнозначны по содержанию, они не только имеют собственные выразительные средства (язык и письмо), поддающиеся научному описанию, но и, с точки зрения реальных возможностей создателя, выражают содержание речевой коммуникации. Поэтому идея формирования сознания может быть обоснована в контексте исторических верифицируемых событий.

В целом можно утверждать, что культурная память общества о его организации основана на взаимодействии образов и символов антропоцентрических рассуждений о духовном и материальном мире человека. Традиционные обычаи и ценности у словаков также основаны в основном на симбиозе христианских и дохристианских, мифологических представлений. Однако традиционные народные обычаи не укоренены только в духовной культуре. Решающую роль в интерпретации письменных источников играет понимание всех особенностей и явлений языка, который используется в качестве инструмента общения в отдельных литературных и повествовательных жанрах. Нарративные тексты являются продуктом коллективного культурного сознания, а не индивидуального. Более важным в данном контексте является опыт общества, на основе которого формируется первичная ориентация в семантике индивидуальных выразительных (языковых и символических) средств.

Однако для понимания семантического содержания отдельных образов, символов и концептов уже необходим критический уровень восприятия содержания, который связан с постоянно формирующимся культурным сознанием и памятью общества.

Summary

The book *World View in Selected Sources in Slovakia* presents a picture of the continuity of cultural and historical thinking, collective historical memory, and the spiritual dimension of human nature, the needs of which are met through profane and sacred knowledge about the world.

Human beings have a constant need to fill their lives with a variety of knowledge gained through social interaction, i.e. cultural contacts. The natural human question of the origins of human life is therefore not reduced to the private sphere of the individual, as it creates an associative theme of the search for the meaning of human life and the reasons for specific human actions in the context of the human community, the genus, the family, the nation. The relationship between the individual and society is expressed in a variety of connections based on the law, duties and decisions of the members of society. It is this level of knowledge of social interaction that is necessary to understand the oppositional categories of good and evil, right and truth, love and dislike. Social cohesion in a diversity of relationships creates an image of collective cultural memory and historical identity.

The traditional human mentality, reflected in folk religious beliefs, has influenced the formation of social relations and the construction of power. Cultural and social values are reflected in language as a carrier of the concepts of worldviews. On the basis of their analysis, it is possible to reconstruct the main features of the functioning of society in the pre-Christian past and in the collective cultural memory as a whole. Cultural memory is an important identifying element for a society, as it preserves the memory of various historical, religious and social events and shapes their perception in the cultural memory of the society. Memories of events are often captured in literary texts of a religious or secular nature.

Written sources, as monuments of verbal culture, are important material for the study of the cultural memory of a society. Their echoes can be seen in a variety of texts based on Christian tradition and faith. Christian texts, although based on a certain ideological doctrine, often take the form of folk narratives full of stories about various forms of supernatural (divine) intervention in human actions.

The oral and written text may change the main storyline, but the semantic content in the context of the cultural thinking of the society remains unchanged. Therefore, written and oral narratives are equivalent in content; not only do they have their own expressive means (language and writing) that can be scientifically described, but also, in terms of the actual capacity of the creator, they express the content of speech communication. The idea of the formation of consciousness can therefore be justified in the context of historically verifiable events.

In general, it can be claimed that society's cultural memory of its organisation is based on the interaction of images and symbols of anthropocentric reasoning about the spiritual and material world of man. Traditional customs and values among Slovaks are also based mainly on a symbiosis of Christian and pre-Christian, mythological perceptions. However, traditional folk customs are not rooted only in spiritual culture. A decisive role in interpreting written sources is played by understanding all features and phenomena of language, which is used as a tool of communication in individual literary and narrative genres. Narrative texts are the product of the collective cultural consciousness rather than the individual. More important in this context is the experience of society, from which the primary orientation in the semantics of individual expressive (linguistic and symbolic) means is formed.

However, understanding the semantic content of individual images, symbols and concepts already requires a critical level of perception of the content, which is linked to the constantly evolving cultural consciousness and memory of society.

Peter Žeňuch a kolektív

Predstavy o svete vo vybraných prameňoch na Slovensku

Vydavатели: Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i.
Slovenský komitét slavistov

Prvé vydanie.

Miesto vydania: Bratislava

Rok vydania: 2023

Počet strán / autorských hárkov (AH): 272 s. / 15,85 AH

Rozsah autorských hárkov: Erika Brtáňová: 3,95 AH; Svetlana Šašerina:
3,65 AH; Peter Žeňuch: 7,25 AH; Katarína Žeňuchová: 1,4 AH.

Jazyková korektúra: Mgr. Marína Hríbová, PhD.

Technický redaktor: Bc. Martin Žeňuch

Pre Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, v. v. i., a Slovenský komitét slavistov
vytlačila tlačiareň Adriána Buraľa, Jovsa 229, e-mail: tlaciaren@bural.sk

ISBN – 978-80-974276-1-0

EAN – 9788097427610

